



ANTIQVARISK TIDSKRIFT

FÖR

SVERIGE

UTGIFVEN AF KONGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIQVITETS AKADEMIEN

GENOM

HANS HILDEBRAND.

TOLFTE DELEN.

FÖRSTA OCH ANDRA HÄFTET.

Pris: 2 kr. 50 öre.

Af Kongl. Vitterhets Akademien (1753—1786) och Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien eller på Akademiens förlag äro följande arbeten utgifna:

Kongl. Svenska Vitterhets Akademiens Handlingar. 5 band. 1755—1788.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Handlingar. 20 band. 1789—1852.

——, Ny följd. Del. 1 (1857): 4 kr. 50 öre; del. 2 (1861): 4 kr.; del. 3 (1863): 4 kr. 50 öre; del. 4 (1864): 4 kr.; del. 5 (1867): 4 kr.; del. 6 (1869): 4 kr.; del. 7 (1876): 4 kr.; del. 8, 1 (1885): 3 kr.; del. 9 (1884): 7 kr. 50 öre; del. 10 (1885): 6 kr.

Antiqvarisk Tidskrift för Sverige. Del. 1 (1863): 2 kr.; del. 2 (1869): 3 kr.; del 3 h. 1—4 (1870—73): 4 kr.; del. 4 h. 1—4 (1872—80): 4 kr.; del. 5 h. 1—3 (1873—78): 3 kr.; del. 6 h. 1—4 (1880—82): 4 kr.; del. 7 h. 1—4 (1883—85): 4 kr.; del. 8 h. 1 o. 2 (1884): 2 kr.; del. 9 h. 1 o. 2 (1887): 2 kr.; del. 10 h. 1—5 (1887—89): 5 kr.; del. 11 h. 1—3 (1890—91): 3 kr.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad. Första bandet: årgångarne 1872—1874. Andra bandet: årgångarne 1875—1877. Tredje bandet: årgångarne 1878—1880. Fjerde bandet: årgångarne 1881—1883. Femte bandet: årgångarne 1884—1886. Sjette bandet: årgångarne 1887—1889. Pris för årgångarne 1872—1877: 2 kr.; för följande årgångar 3 kr.

Hildebrand, Bror Emil, Anteckningar ur Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Dagbok samt om de under Akademiens inseende stälda Kongl. samlingarne för år 1843. Pris: 37 öre.

——, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord. 1846. Pris: 7 kr. 50 öre.

——, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord. Ny tillökt upplaga med 14 pl. 1881. Pris (i Sverige, Norge, Danmark och Finland): 10 kr.

Tornberg, C. J., Numi cufici regii numophylacii Holmiensis, quos omnes in terra Sueciæ repertos digessit et interpretatus est C. J. T. 1848. Pris: 7 kr. 50 öre.



ANTIQVARISK TIDSKRIFT

FÖR

SVERIGE

UTGIFVEN AF KONGL. VITTERHETS HISTORIE OCH
ANTIQVITETS AKADEMIEN

GENOM

HANS HILDEBRAND.

TOLFTE DELEN.

STOCKHOLM
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI
1891.

INNEHÅLL.

Naturskildringarna i den norröna diktningen.

Af

Theodor Hjelmqvist.

Att ett folks karaktär, lynne och åskådningssätt så godt som uteslutande bero på yttre fysiska förhållanden, på det allmänna intrycket af den omgifvande naturen, på klimatet, födan, jordmonen o. s. v., är en sats, som i nyare tid med mycken talang förfäktats af åtskilliga författare, framför andra af H. Taine. Man finner här en tillämpning i stort af samma deterministiska princip, som gör sig gällande vid desse författares bedömande af den enskilda menniskan, af den enskilde skriftställaren, samma skefva uppfattning af historien, den der ytterst beror på ett förbiseende af andliga realiteter[1].

Men lika visst som det är, att denna princip och denna uppfattning äro obefogade, då åt dem gifves ofvan anförda utsträckning, lika visst är det, att de innebära ett sanningsmoment. Hvad ett folks karaktär angår, är det otvifvelaktigt, att man i densamma kan spåra inflytande af de nämnda orsakerna, i all synnerhet förmärka en viss stämning i folklynnet, framkallad af det natursceneri, som det dagligen förnimmer[2]. Vårt eget folks karaktär besannar i hög grad detta omdöme, såsom äfven våra historieskrifvare framhållit. Jag behöfver blott påminna om Geijers berömda skildring[3] i *Svea Rikes Häfder,* i hvilken

[1] Såsom exempel må framhållas Taines skildring af Shakspere i hans engelska literaturhistoria. Trots alla dess förtjenster innehåller den nästan intet om Shakspere såsom konstnär.

[2] Jfr G. Ljunggren, *Smärre skrifter* I, 185.

[3] Sid. 32 ff. (1850 års uppl.).

han på ett så snillrikt sätt uppvisat sambandet mellan den svenska naturen och det svenska folklynnet.

Samma frändskap mellan den nationela karaktären och hemlandets beskaffenhet påträffa vi, om vi vända våra blickar till det land och det folk, der man anser den norröna diktningen ha stått i sin högsta blomning, till Island och Isländarne. Det synes oss helt naturligt, att ett ordkargt, handlingskraftigt slägte uppväxte på den fattiga ön, som så att säga tvang sina odlare till en ständig kamp för tillvaran. Och äfven i andra hänseenden tycka vi oss märka en bestämd prägel, som naturen tryckt på folket. Så t. ex. spåra vi något vulkaniskt hos de isländska sagohjeltarne, hvilket påminner om det frusna lugn, afbrutet genom förstörande snöskred och »jordeldar», som utmärker den isländska naturen. Då deras vrede väckts, synas de i förstone kalla och oberörda, men flamma plötsligt upp, då handlingens stund kommit. Jag påminner om den i Njála så utmärkt tecknade Skarphéðinn, Njáls son, som uppmanad af sin moder Bergþóra att hämnas en tillfogad skymf, svarar: »Icke hafva vi qvinnors skaplynne, så att vi vredgas för allting»[1], men under natten dräper skymfaren. Så säges den berömde Gunnar på Hlíðarendi hafva varit välvillig, mild och beherskande sig[2]; men dock utkräfver han, då hans ära kränkts, den blodigaste hämnd på sina fiender. Sjelf säger han efteråt, att han mer än andra kände motvilja att dräpa män[3].

Underligt vore väl, om den öfverväldigande natur,

[1] *Ekki hǫfu vér kvenna skap at vér reiðimz við ǫllu*, Njála (uppl. af 1875) sid. 88 ff.

[2] *Góðgjarn, mildr ok stilltr vel*, Njála sid. 39.

[3] *Mér þykkir meira fyrir enn ǫðrum mǫnnum at vega menn*, Njála sid. 110. Med den föregående framställningen vill jag naturligtvis ingalunda ha förnekat de grundläggande inflytelser på folklynnet, hvilka kolonisterna medförde från sina respektiva stambygder (jfr Hildebrand, *Lifvet på Island*, sid. 2).

som så starkt inverkat på folkkaraktärens daning, blott utöfvat sitt inflytande i det omedvetna, om ej Isländaren (och Nordbon i allmänhet) fått blicken öppen och klar för sin fosterbygds skaplynne, för det storartade på samma gång som för det blida i dess skönhet. Våra bevarade urkunder gifva tillkänna, att Nordmännen långt ifrån att vara några drömmare, tvärtom egde ett vaket öga och en liflig observationsförmåga. Med den yttre verkligheten voro de naturligen vida mer förtrogna än med den inre, andliga; de förstodo förträffligt att med några få målande drag teckna bilder ur densamma. Korta, tvärhuggna satser, som alltid träffade hufvudet på spiken, använde man företrädesvis, då det gälde att karakterisera en person eller ett föremål. I förra fallet uteblef sällan en antydan om våra äldre stamfränders känsla för det menskligt sköna, hvilken för öfrigt i vissa hänseenden ej tyckes hafva öfverensstämt med den moderna. Den bestämdes af andra skönhetsmått än de nu gällande. Så t. ex. såg den idealet af manlig skönhet i de skarpa, markerade, nästan vilda anletsdrag, som plägade utmärka hjelten. Sigurd Fafnesbane, den ypperste i allt, både i kroppslig fägring och stora tankar *(meginhyggiur)* målas för oss i Völsungasagan med följande ord. »Hög näsa hade han — bredt ansigte och mycket benigt o. s. v., hans ögon voro så skarpa» o. s. v.[1] Troligtvis har författaren velat skildra ett synnerligen storartadt utseende[2]. För öfrigt uraktlåtes, såsom redan antydts, sällan en mer eller mindre utförlig redogörelse för det yttre i den norröna literaturens många målande karaktärsteckningar. Uttryck, som direkt afse skönheten, t. ex. *hón var kvenna fríðust sýnum*, *hón var væn kona*, *hann var vænn at yfirliti*, påträffas ofta. »Han var så fager och härlig att skåda, att allas hjertan logo emot

[1] Sid. 134 i Bugges upplaga: *hánefjaðr var hann ok hafði breitt andlit ok stórbeinótt* etc., *augu hans váru svá snør* o. s. v.

[2] Jfr *hans líkami var skapaðr þann veg sem bezt má sama* ibid.

honom», heter det i Ynglingasagan[1] om ÁsaÓðinn: ett slående uttryck för Nordbornas estetiska välbehag[2].

Att denna blick för den menskliga skönheten varit förenad med ett öppet sinne för naturens fägring, framgår ovedersägligen af många ställen i de norröna urkunderna. Det torde ej sakna sitt intresse att samla dem. I det följande vill jag söka framlägga de intyg man eger om de norröna folkens natursinne, d. v. s. natursympati, kärlek till naturen, förkärlek för en viss natur, motvilja för en annan etc. Först derefter vill jag öfvergå till en framställning af hvad Tyskarne kalla »die poetische Verwendung der Natur», hvilken senare kommer att utgöra det egentliga ämnet för min afhandling. För att den emellertid må kunna framstå i sin rätta belysning, har jag ansett det lämpligt att förutskicka denna inledning, hvilken snarare berör den norröna kulturhistorien än den norröna diktningen.

Den natursympati, som utmärkte Nordborna, spåras i sjelfva gudasagan, uti mythens verld. Det är ju så, att man ofta i denna kan se menniskans verld afspegla sig, kan förnimma, huru gudarne blifvit skapade efter menniskans beläte. Så äfven här. Gylfaginning har bevarat ett par gamla strofer[3], som vittna härom. I dem antydes förkärlek för en viss nejd på indirekt sätt genom den motvilja, som en annan säges hafva injagat. Enligt sägnen blef Njord, den hafbeherskande Vanaguden, förmäld med

[1] Kap. 6 (Uppsalaupplagan): *Hann var svá fagr ok gofugligr álitum, at ollum hló hugr við.*

[2] Jfr vidare Weinhold, *Altnordisches Leben*, s. 181—184, der det enkannerligen redogöres för Isländarnes smak i fråga om hår och skägg. Se äfven Wisén, *Om qvinnan i Nordens forntid* (*Nordisk tidskrift* för 1870, s. 247) och A. U. Bååth, *Männen i Nordens forntid* (i *Läsning för folket* 1886, s. 166 ff.), i hvilka båda uppsatser det framhålles, hurusom den blonda typen och den kraftiga gestalten företrädesvis ansågos fagra.

[3] Kap. 23, Þ. Jónssons upplaga.

den mäktige Thjasses dotter, Skade. En svårighet uppstod, emedan hon ville vistas på fjällen i sin faders land *(þrumheimr)*, han åter bo nära sitt haf. De enades då om den jämkningen, att de skulle tillbringa vexelvis nio nätter i bergsbygden och nio i Nóatún[1] (Njords område). Men den främmande naturen vardt dem så led, berättar mythen, att de skildes från hvarandra och vistades hvar i sin älsklingsnejd[2]. De uttryckte sina känslor på följande sätt i de omtalade stroferna:

Njord qvad:

Leið erumk fjǫll	Leda äro mig fjällen
vark-a ek lengi,	jag var der ej länge,
nætr einar IX;	blott nio nätter;
úlfa þytr	ulfvars tjut,
mér þótti illr vera	tycktes mig ledt vara
hjá sǫngvi svana.	mot svanors sång.

Skade qvad:

Sofa ek né máttak	Sofva jag ej kunde
sæfar bedjum á	på sjöns bäddar
fugls jarmi fyrir.	för fogelns skri.
Sá mik vekr	Måsen väcker mig
er af víði kemr	hvarje morgon
morgun hverjan már.	då han från hafvet far.

Att det mythiska qväde, af hvilket dessa spillror påträffas i den isländska källan, varit vida kändt, intygas deraf, att hos Saxo Grammaticus samma verser anföras, fastän de der tillskrifvas en konung Hadding och dennes drottning[3].

Det kärleksfulla sinne gent emot hembygden, som sagan, efter hvad ofvan påvisats, låter framträda hos

---

[1] Författaren till Gylfaginning har förut berättat oss: *Njǫrðr býr á himni, þar sem heitir Nóatún;* sedan låter han detta ligga vid hafvet.

[2] Jfr Ynglingasagan kap. 9: *hón* (Skade) *vildi ekki við hann* (Njord) *samfarar eiga.*

[3] Se vidare Rosenberg, *Nordboernes Aandsliv* I, s. 213 (1878).

gudarne, har sitt motstycke uti Nordbons lynne, sådant vi känna det af de gamla berättelserna. Tvifvelsutan är dock svårt att i detta stycke draga några bestämda slutsatser från de ställen i fornliteraturen, som berätta om hemlängtan, då denna känsla, såsom af sakens natur framgår, är mycket komplicerad och kan bero på helt olika orsaker. Dock torde det allmänna antagandet ej vara för djerft, att äfven kärleken till fosterlandets natur spelat en roll vid de s. k. *landmunir* (*longing for land*, hemlängtan), som omtalas[1]. »Det är sagdt, att den har det svårt, som är fostrad i en obygd», är det svar, med hvilket Hrútr, den för sin skönhet fräjdade Isländingen, söker gifva skäl för sin hemlängtan, då han af sin mäktiga älskarinna, konungamodern Gunhild, tillspörjes, huruvida han vore hugsjuk[2]. Det berättas nämligen, att han, sedan han en tid vistats vid Harald gråfälls hof *i góðu yfirlæti* (i mycken ära och gunst), då det vårades, vardt mycket tyst. Vi veta visserligen, att sagan låter Gunhild hafva rätt i sin förmodan, att det var en isländsk qvinna, som låg i hennes gunstlings hog, men derför ega vi ej anledning att anse Hruts svar endast vara en undanflykt. Äfven om det ej haft tillämpning på honom sjelf, vittnar det i alla händelser genom sin ordspråkslika form, att man väl visste, hurusom det ej är den yppiga, härliga naturen, utan tvärtom den fattiga, blyga, som mest fängslar sinnet.

Det är naturligt, att det var med en viss saknad de

---

[1] Se t. ex. saga Óláfs hins helga i Heimskringla, kap. 197: *Var mikill landmunr á konungsliði* (hos de män som följt konungen till Ryssland från Norge), der de haft *eignir ok frændr ok vini*; vidare kap. 210 i samma saga.

[2] Njála kap. 6: *þat er mælt, at illt er þeim, er á ólandi er alinn*. Jag tror, att om man betraktar detta uttryck i den här ofvan gifna belysningen, man ej behöfver antaga någon förvanskning af den ursprungliga lydelsen (jfr [illegible], s. 165).

män, som koloniserade Island, sade farväl till sin gamla fosterbygd och begåfvo sig till ett nytt och okändt hem. Det hette visserligen, att på den nyupptäckta ön funnos goda *landkostir*[1] (*the qualities, good things of the land*, möjligen ock goda tillfällen att erhålla land), men man emotsåg dock med orolig förbidan, huru sakerna skulle gestalta sig på »ödeskäret», såsom Island benämnes på ett ställe i Vatnsdælasagan[2]. Dock har man just i denna saga ett intyg bevaradt om det gynnsamma intryck, den isländska naturen gjorde på nybyggarne. Väl betraktade de hufvudsakligen landet ur den ekonomiska synpunkten, men den estetiska har nog äfven gjort sig gällande, om den ocksà i väsentlig mon bestämts af den förra[3]. Atminstone tyckes det åsyftade stället[4] tala härför. Der berättas om Ingemunds af så sällsam tillskyndelse förorsakade landnám[5]. Ingemund har nyss anmärkt, att här, i Vatnsdalen, vore ett lämpligt ställe för bostad[6]. När sedan folket trängde längre uppåt, varsnade det *góða landakosti*, i ängsmark och skogar; och, heter det, *var fagrt um at litast, lypti á mjök brúnum manna*, d. v. s. traktens utseende var fagert, då lyftes mycket männens ögonbryn[7]. I dessa enkla ord framträder, synes det mig, omisskänligen Nordbornas sinne för naturen.

---

[1] Egilssaga 23 kap. (s. 44 i Reykjaviksupplagan af 1856).

[2] *Eyðisker*, s. 18 i Vigfussons upplaga af år 1860. jfr *eyðibygdir* s. 19.

[3] Jfr Willmans' ord (*Walther von der Vogelweide*, s. 211): Das materielle Bedürfniss drückte noch die Vorstellungen und bezeichnete die Gränze für den Naturgenuss.

[4] Den citerade sagan, s. 26.

[5] Den stående termen för ett nybygges anläggande.

[6] *Vel byggjanda*, ibid. s. 25.

[7] Ögonbrynens sänkande eller lyftande var för Nordbon tecken till sinnets harm eller glädje. Jfr *þórr lét síga brýnnar ofan fyrir augun* (Gylfaginning kap. 45), *varð Egill all-létt brúnn við gjǫfina* Laxdælasaga kap. 23; s. 82 i Kålunds uppl. af 1889) etc.

Egendomligt är, hvad som i Landnámaboken berättas om Grelǫð, Bjartmarr jarls dotter, att hon nämligen vid sitt nybygge låtit bestämma sig af jordens ångor och gräsets eller örternas doft. På ett ställe ville hon ej bo, emedan hon tyckte, att det der uppsteg onda ångor ur jorden: hon föredrog ett annat, der hon förnam »honungsdoft» från gräset[1]. Ännu ett ställe kan jag anföra, der en särskild anmärkning gäller ett nyupptäckt landskaps skönhet. Äfven här, som på så många andra ställen, kommer det an på, huru man fattar ordet *fagr*. Men tills vidare eger man väl rättighet att anse det syfta på det estetiska intrycket. Det berättas om Vinlandskolonisterna, att då de foro på en upptäcktsfärd utmed landet, tycktes dem detta »fagert och skogigt»[2]. Det omtalas vidare, att der var kort väg mellan skogen och sjön samt hvita sandbankar[3]. Och om en annan trakt i samma land fäller den ene af nybyggarne, Þorvaldr, samma omdöme: här är fagert[4].

Väl bofast på Island blef befolkningen allt mera fäst vid sin hembygd. Man tänkte sig till och med, att tillgifvenheten, med hvilken den lefvande omfattat sin egen nejd, fortfor efter döden. Så t. ex. berättas det om en viss Tungu-odd, att han förklarade, att man efter hans död skulle föra hans lik upp på Skáneyarfjall, »ty der skulle han se ut öfver landtungan» (Hœnsaþóris saga kap. 17). Grafhögarne lades ofta vid hafvet, på ett näs etc. (se vidare Kålund, *Familielivet paa Island* i *Aarbøger* 1870 s. 375).

[1] Landnámabók (*Islendinga Sǫgur* I, 1843, s. 140): *þótti Grelǫðu illa ilmat ór jǫrðu; þótti hunángsilmr ór grasi.*

[2] *Fagrt ok skógótt,* Heimskringla I, s. 231.

[3] *Skamt milli skógar ok sjóvar ok hvítir sandar.*

[4] *Hér er fagrt.* Ytterligare vill jag hänvisa till följande ställe i Saga Óláfs hins helga kap. 117: *er bygd fǫgr tveim megin árinnar ok er kǫllud Lóar ok mátti konungr sjá eptir endilangri bygðinni. — Skaði er þat, segir konungr, at brenna skal bygð svá fagra.*

Uppsökande af naturens skönheter torde svårligen kunna påvisas från den äldre isländska literaturen; man eger nämligen ej rätt att med Lüning (*Die Natur, ihre Auffassung und poetische Verwendung in der altgermanischen und mittelhochdeutschen Epik* s. 251) uti det flere ganger t. ex. i Þrymskviðas »patriarkaliskt-idylliska» teckning af Þrymr (str. 6) påträffade uttrycket *sitja á haugi*, sitta på kullen, finna yppadt ett afsigtligt njutande af naturens skönhet. Ett sådant framträder först i en mera reflekterande tid och bör väl hufvudsakligen betraktas ur rent literär synpunkt. De skrifter, der det omtalas, äro antingen öfversättningar eller tillhöra så sen tid, att man eger rätt att förmoda romantiskt inflytande. I Friðþiófs saga, kap. 13, påträffas följande ställe, som anförts af Lüning i dennes arbete (s. 252[1]): konung Ring säger till sina män och till Frithjof: jag vill, att I faren ut i skogen med mig i dag, att vi må roa oss och betrakta det vackra landskapet[2]. I denna passus finner jag ett ytterligare bevis till de öfriga om Friðþiófssagans sena affattningstid. Ordet *skemtan* hänvisar just till det stående uttrycket i öfversättningarna. Så omtalas i den samling franska sånger (Lais af Marie de France), som Håkon Håkonsson lät öfversätta på prosa, känd under titeln *Strengleikar* eller *Ljóðabók* s. 49 (i Keysers och Ungers edition 1850), en drottning, som med sina mör gick *at skemta sér* i en

[1] Svårligen torde Lüning vinna någon anslutning för sin uppfattning af Frithiofssagan såsom så synnerligen gammal; den herskande åsigten uttalas af Mogk (*Grundriss der germanischen Philologie* II, 1, s. 132), enligt hvilken sagan »ist ein junges Erzeugniss aus dem 14 Jahrh.»

[2] *Vilek, at þið farið út á skóg i dag með mér, oss til skemtanar ok sjá fagrt landsleg.*

[3] *Fara á skóg at skemta sér* förekommer också *Fornaldarsǫgur Norðrlanda* II. 417 (Thorsten Vikingssons saga); jfr *fara á hnotskóg at skemta sér*, Njála kap. 87.

fager örtagård[1], enligt Konrads saga (Cederschiöld, *Fornsǫgur Suðrlanda* s. 61) rider hjelten i skogen och *skemptir sér*. Vidare berättas i den af Klockhoff utgifna Partalopasagan, s. 32, huru hjelten en dag ensam vandrar omkring på en ö *at skempta sér*. Der känner han, heter det vidare, en ljuflig doft från örterna, så att det lyster honom att vara der[2]. På ett annat ställe i samma saga framträder äfven detta reflekterade njutande af naturen. Det berättas, att Partalopi kom hän till en klippa vid hafvet. Der var högeligen fagert och angenämt att sitta, han hoppade der af sin häst och blickade utåt sjön[3]. Jag påminner äfven om ett uttryck i Magus saga (Cederschiöld, *Fornsǫgur Suðrlanda*, s. 30): »jag vill se landskapet»[4]. Vi finna lätt det med Frithjofssagans och Thorstenssagans uttryck beslägtade i dessa nyss anförda prof af den romantiska dikten. Det är derföre sannolikt, att de förra i detta stycke påverkats af den senare. De hafva anförts i detta sammanhang, för att belysa den skilnad, som förefinnes emellan de äldre antydningarna om sinne för naturen och en yngre tids mera utförda skildring, hvilken senare för öfrigt, såsom ofvan antydts, troligen beror på främmande inflytande.

Det är ofta svårt att draga gränslinien mellan historiens och poesiens verld, ja omöjligt, enär de ej utesluta hvarandra. Det synes bäst, då vi nu gå att något närmare beröra frågan om Nordbornas natursinne, att tala om deras landskapsideal o. s. v. Vi kunna genast belysa såväl detta

---

[1] Jfr s. 70. Se Lüning anf. arb. s. 254 ff., der motsvarande ställen från den tyska literaturen anföras. Jfr äfven Kuttner, *Das Naturgefühl der Altfranzosen* (Diss. Berl. 1889), s. 47 ff.

[2] *Hann kennir þar sœtan ilm af grǫsum, svá at hann lystir þar at vera.*

[3] S. 3: *Hann kom nu síðir á sægnipu eina, þar var stórliga fagrt at sitja ok lystiligt, hann hljóp þar af hesti sinum ok sá á hafit út.*

[4] *Vil ek sjá landsleg.*

som vår föregående anmärkning om svårigheten att rätt afskilja diktens och historiens sferer genom den allbekanta och med rätta högt berömda episod i Njála, som läses i det sjuttiofemte kapitlet. I denna enkla skildring möter man den renaste poesi. Den har ock gifvit grundlaget till ett täckt skaldestycke af en nyisländsk skald (Jónas Hallgrimsson), hvilket äfven blifvit öfverflyttadt till vårt modersmål. Denna dikt förmår dock ej mäta sig med sagans egen flärdlösa och just derför så anslående berättelse. Det förtäljes om Gunnar på Hliðarendi, att han, dömd till landsflykt och redan stadd på väg till skeppet, som skulle föra honom bort från hemlandet, qvarhölls af naturens skönhet, som gjorde det för honom omöjligt att fullfölja färden. Gunnars häst säges hafva snafvat; han hoppade af dess rygg, såg upp till liden och gården vid Hliðarendi samt sade: fager är liden, så att hon aldrig synts mig till den grad fager, hvitgula åkrar och slagna gärden — jag vill rida hem igen och fara ingenstädes[1]. Lysander[2] anmärker träffande, att man hade väntat, att för Isländarens blick i främsta rummet trädt öns storartade natur, dess fjäll och lavamark, men att det tvärtom var den blida, inhägnade, odlade jorden, som mägtigast slog an på Gunnars skönhetskänsla.

I allmänhet torde Nordbon lika litet som antikens folk[3] hafva känt den moderna öfversvinneliga hänförelsen för bergstraktens förkrossande skönhet. Man måste draga i tvifvelsmål, att han rätt förstått att tolka, hvad en norsk skald kallat »fjældnaturens dybe, dunkle mening». Väl

---

[1] *þá drap hestr Gunnars fœti ok stǫkk hann af baki. Hánum varð litit upp til hlíðarinnar ok bœjarins at Hliðarenda, þá mælti hann: fǫgr er hlíðin, svá at mér hefir hón aldri jafnfǫgr sýnz — bleikir akrar, enn slegin tún — ok mun ek ríða heim aptr ok fara hvergi.*

[2] *Om den klassiska forntidens uppfattning af naturens skönhet* (Lund 1877), s. 7.

[3] Se Lysanders anförda program, Humboldt, *Kosmos* II s. 24, Bergström, *Literatur och natur,* Friedländer etc.

hafva undantag funnits, särskildt vill man för Norges fjällbor häfda ett sådant. Vatnsdælasagan[1] omnämner ju ock en nybyggare (från Norge) vid namn Hrómundr, som bosatte sig uppe bland fjällen på Island, »ty», sade han, »i bergsbygden månde jag trifvas». Så berättas ju också om Þórólfr Mostrarskegg[2], att han särskildt helighöll ett fjäll (Helgafell) och trodde, att han och alla hans fränder på näset skulle komma dit efter döden. Det nämnda fjället är enligt Kålund[3] litet och obetydligt, men har ett mycket karakteristiskt utseende; den branta klippväggen med sina små basaltpelare hvälfver sig såsom en port. Det har således efter all sannolikhet varit det egendomliga, ej det imposanta i bergets utseende, som inverkat på Þórólfr.

Vidare skulle man kunna såsom en antydan om fjällnaturens dragningskraft och makt öfver Nordbons sinne kunna framhålla talrikheten af isländska orter och gårdar, benämnda efter fjäll t. ex. Húsafell, Þverfell, Reyðarfell, det enkla Fjall eller Fell o. s. v[4]. Af detta förhållande får man dock knappast draga någon slutsats om inbyggarnes förkärlek för bergstraktens sceneri; Kålunds arbete lär oss, att de isländska gårdarne vanligen lågo på en upphöjd sluttning eller lid, stundom ock 'under fjället', som det hette. En så belägen bostad gjorde det lätt att under ofredsdagarne varsna en annalkande fiende. Karakteristiskt är det, som berättas i Droplaugarsona Saga[5], om Helge Asbjörnssons besynnerliga val af bostad. Hans hustru Þórdis sporde honom, hvarför han väl helst ville

[1] Kap. 10, s. 20 i Vigfussons upplaga: *hvaðst mundu yndi nema í fjallaendum.*

[2] Eyrbyggjasaga kap. 4, sid. 7 i Vigfussons upplaga (1864).

[3] *Bidrag til en historisk-topografisk beskrivelse af Island* I, s. 439.

[4] Se Kålunds nyss anförda arbete, der man i registret finner en mängd dylika namn.

[5] Gislasons upplaga 1847, s. 27.

bo der, hvarest allt var betäckt med skog ända in till boningshusen och man ingenstädes kunde se färdemän, om de ock ämnade sig till gården[1]. Spelade natursinnet någon roll vid valet af en högländ boning, har det sannolikt varit utsigten öfver dalen och sluttningarna, som varit bestämmande.

Hvad Geijer yttrar i sin afhandling om den nordiska folkvisan rörande Nordbons förhållande till naturen i allmänhet, gäller särskildt de vilda, sublima, förkrossande scenerierna, som tyckas hota med en plötslig förstörelse: »Menniskan har ej fått hvila vid naturens sköt med barnslig tillförsigt och njutning, såsom vid sin moders bröst. Derföre ställer hon sig mot den såsom makt emot makt, ja, rättare sagdt, såsom ande emot ande»[2]. Så har äfven den nordiska sagan befolkat de hemlighetsfulla bergen med gudars och menniskors fiender, jättarne, eller, som de ej så sällan i den norröna skaldepoesien benämnas, bergsgudarne. I dem hade mythen en gång personliggjort de förhärjande naturkrafter, som uppenbarade sig i den klippiga ödemarken. Såväl i den äldre diktningen, hvilken talar om jättemör, som begåfvo sig till berget[3], om 'gygens' klippstödda gårdar[4], som ock i den senare sagan framträder tydligt, att jätten tänktes vara klippans inbyggare[5]. För att anföra exempel från sagan, benämnes i Grims saga Loðenkinna[6] en jättemö Hrímnis dotter från *Háfjall* och i Orvar Odds saga talas det om hexor, som ropade ur fjällen[7].

---

[1] *Hví hann vildi þar heldr land eiga, er allt var skógi vaxit á húsum heim ok mátti hvergi sjá mannaferðir, þótt at gardi færi.*

[2] Geijer, *Samlade Skrifter* 3, s. 361.

[3] *Er til bjargs gengu,* Harbarðsljóð 23.

[4] *Grjóti studdir garðar,* Helreið Brynhildar 1.

[5] *Heiðrekr,* þórsdrápa 17.

[6] *Fornaldarsǫgur Norðrlanda* 2, s. 145.

[7] *Er mik úr fjǫllum flǫgð kǫlludu.* ibid. s. 186.

Fransedt sagans verld, veta vi för öfrigt af historien, att bergsbygden och skogarne voro tillhåll för stigmän och fredlöse, såsom bland annat framgår af det isländska namnet på den stora lavaöknen i norr (*ódáðahraun* = illgerningsmarken) och af namnet *skógarmaðr* på den, som stod utanför lagarne[1].

Det bör alltså ej väcka förvåning, om Nordbon ryste tillbaka, då han stod inför alpverldens sublima naturskådespel, om han ej med den moderne turistens tjusning hängaf sig åt deras betraktande. Estetiken lär oss, att det subjektiva intrycket af det sublima allra först framträder såsom en känsla af olust; öfver denna torde man sällan ha hunnit i Nordens forntid. Härmed förnekas naturligtvis ingalunda, att i den fornnordiska vitterheten upphöjda skildringar finnas af fjällnaturen, men denna tyckes ej hafva utgjort landskapsidealet. »Förskräckligt högt»[2] säges i en senare saga ett berg vara, ett uttryck som ej torde vara en blott fras. Man har derjämte bestämda utsagor, som intyga, att fjällbygden ansågs såsom en föga angenäm vistelseort, vare sig detta berodde på någon längtan »ud over de høje Fjælde» eller man nedtrycktes af bergens vildhet och fasaväckande majestät. Så t. ex. säger Svipdagr[3]: dystert är vårt lif här uppe bland fjällen i afskilda dalar och ödemarker[4]; och om den ryktbare Grette förtäljes det, att han hyste liknande känslor bland fjällen[5]. För att nämna ännu ett hithörande exempel,

---

[1] Jfr *Vágum ór skógi*, Atlamál, strof 99.

[2] *Fjall mikit ok ógnahátt, Fornaldarsogur Norðrlanda* 3, s. 480.

[3] *Saga* Hrólfs konungs Kraka i *Fornaldarsogur Norðrlanda* 1, sid. 35.

[4] *Dauflig er vor æfi at vera hér við fjoll uppi í afdolum ok óbygdum.*

[5] Grettla, s. 126 (1859 års upplaga): *hánum pótti daufligt mjök á fjallinu.*

som är rätt betecknande, säger Viglundr i den temligen unga kärlekshistoria, som bär hans namn, att hans kärlek till Ketilriðr lät honom äfven finna behag i de berg, som omgafvo hennes boning. Detta har författaren ansett så märkligt, att han särskildt mer än en gang betonar det[1].

Den leende, bördiga bygden[2] har deremot mäktigt tilltalat de gamle Nordmännen. Uti literaturens landskapsskildringar framträder en viss förkärlek för däldens och ängsmarkens blida skönhet. Epitetet *fagr* användes nästan uteslutande om dalsluttningar och gräsbevuxna slätter[3]. Man kan visserligen anmärka, att det på grund af sin betydelse mindre lämpar sig för det storartade än för det ljufva, men i alla händelser är det från modern synpunkt egendomligt nog, att bland den mängd loford, som egnas den odlade, bördiga, leende naturens skönhet ej påträffa

---

[1] Viglundarsaga (Vigfussons upplaga 1860), s. 83: *fjǫll eru mér pekk af pellu;* jfr andra strofen, s. 82.

[2] *Fagr plógr*, Lilja, strof 10.

[3] Här följer en liten exempelsamling, som ej gör anspråk på att vara fullständig: *vellir víðir ok fagrir,* Gylfaginning, kap. 48, *fagrir vellir,* Saga Óláfs hins helga, kap. 188 *(Heimskringla), Islendinga Sǫgur* II, s. 457, Alexanders Saga, s. 13, Karla-Magnus Saga, s. 72, Konrads Saga s. 66, Blómstrvallasaga s. 9, Riddarasǫgur s. 28, 38 o. s. v., *vǫllr forkunnar fagr,* Elis Saga ok Rosamundu, s. 60, *fagr vǫllr ok engjar grasvaxnar*, Strengleikar, s. 78, *þau koma fram á einn vænasta vǫll er allr flaut með flúr* etc., Biskupa Sǫgur 2, 10, *vǫllr fagr,* Flateyarbók, 2, kap. 103, *Heilagra Manna Sǫgur* 1, s. 211, Þidreks Saga s. 189, Erex Saga, 34, Riddara Sǫgur, s. 57: *Síðan leiddi hon mik á grasvǫll einn, fagran ok ynniligan, at ek hygg at ekki sé annarr jafngóðr í ǫllum heiminum, þriat þar ilmaði et bezta balsamum,* ibd. s. 77, *dalr fagr,* Króka Refs Saga s. 20, *einn harðla vænn grasdalr,* Karlamagnus Saga s. 142, *fagrar hlíðir grasi vaxnar*, Grettis Saga s. 141, *þar var fagrt landsleg ok grasloðit,* Laxdælasaga s. 135; *rjóðrit var fagrt ok mjǫk grasloðit víða. Fornaldarsǫgur Norðrlanda* 3, s. 276, *fagrar engjar með fǫgrum grasvǫllum,* Elis Saga ok Rosamundu s. 34, *fǫgr eng.* Biskupa Sǫgur 2, s. 28 o. s. v.

något, som knyter sig till det sublima bergslandskapet[1]. Såsom af de talrika här nedan anförda exemplen framgår, mötes detta epitet i här åsyftade användning såväl i den originela, inhemska literaturen som i öfversättningarna från franskan och latinet. Beslägtade skönhetsideal hafva här smält samman, såsom också göres troligt af mythologiens hithörande skildring af Elysium, i hvilken förhända urgamla mythminnen förenats med drag från de kristnes paradis.

Grönskan tyckes hafva varit ansedd såsom en synnerligen väsentlig faktor i ett landskaps skönhet. Detta framgår redan af de förut anförda citaten, men kanske ännu mer af det språkliga sakförhållande, att adjektivet *grænn* kunde användas för att beteckna god, tjenlig (se Fritzner 2, s. 656). *Grœnleikr* förekommer i betydelsen *splendor* i en visa af Einarr Gilsson (*Biskupa Sǫgur* 2, s. 34). Skönhet och grönska sammanställas i fråga om paradiset på ett ställe i Flatöboken 2, s. 435: *fegurð ok grœnleikr paradísar*[2]. Så berättas det ock om Erik röde, att han åt Grönland gaf dess namn, »emedan menniskor skulle mycket längta dit, om landet hade ett godt namn»[3].

[1] Uttrycket *hellir fagr* (en skön klipphåla) påträffas dock Islendinga Sǫgur 2, s. 412.

[2] Jfr *gróni endi scóni*, Helland (Behaghels ed.) v. 4236.

[3] *Eirekr rauði kallaði landit Grønland, þviat hann lét, þat menn mjǫk mundu fýsa þangat, ef landit héti vel.* Landnámabók, s. 105. Här må ytterligare något talas om färgernas olika kurs i den nordiska forntiden: hoppets och nöjets färg hade såsom kontrast den grå, hvilken på symbolisk väg betecknade elakhet (*gráleikr*, Saga Haralds Harðráða kap. 55. Karlamagnus Saga s. 205). Om Högne heter det: »han var den fulaste bland män och askgrå i ansigtet» (*ǫskufǫlr*, Mag. 29). Den blåbleka färgen var illa ansedd; det hette ju blå som Hel (*blár sem Hel*, Njála kap. 116); att mörkblå hud ej ansågs skön, förefaller just ej besynnerligt (*maðr er eigi var fagr yfirlits sakir þess at hann var allr kolblár á sinn líkama*, Karlamagnus Saga s. 54), Þidriks saga underrättar om (s. 174), att den blå färgen utmärker ett kallt bröst och ett grymt hjerta; den bruna (s. 175), betecknar ära och höfviskhet (*merkir blár litr kallt brjóst ok grimt hjarta, brúnn litr*

Utaf namnförhållandena kunna, naturligtvis med tillbörlig reservation, vissa slutsatser dragas, hvilka torde bekräfta den ofvan gifna framställningen. Uti registret till Kålunds stora arbete öfver Islands topografi märkas bland de jämförelsevis få sammansatta ortnamnen med *fagr* såsom första led ej mindre än sex *Fagridalr* eller *Fagradalr* jämte tre *Fagriskógr*, ett *Fagrabrekka*, ett *Fagraskógar*, ett *Fagraskógafjall*. *Fögru-vellir*, som citeras från ett ställe, lär vara osäkert. *Fagrhóll* är det enda, en gång anförda namnet, som talar för den högländа naturens inverkan på skönhetssinnet.

Som bekant, uppkalla kolonister ofta sina nybyggen efter de gamla hemmen. I Norge synas dock, att döma af P. A. Munchs *Historisk-geografisk Beskrivelse over Kongeriget Norge i Middelalderen* (1849), ortnamn med prefixet *fagr* ej ha varit vanliga. I Munchs register upptages intet, och i de speciela gårdförteckningarna har jag endast funnit *Fagrahlíð* och *Fagrholt* (jfr Fagerhult i Skåne[1]), som öfverensstämma med de förut anförda. Så är ock fallet med *Fagravík*, som anföres i Munchs inledning (sid. XV) och *Fagernes*, som anträffas i *Diplomatarium Norregicum*. Mot dessa har man att ställa *Fagráss* (Munch, sid. 193), hvilket kanhända vittnar om känsla för bergstraktens skönhet, men äfven kan uppfattas såsom ungefär liktydigt med *Fagrahlíð*.

Den snillrike forskare, från hvars arbete vi anfört de

---

merkir tigenleik ok kurteisi). Hårets och skäggets röda färg var tecken till falskhet (ibidem s. 181; jfr Bugge, *Arkiv för Nordisk Filologi* I s. 10). Mörkrets färg, den svarta, var äfven ondskans: djeflarne äro svarta (t. ex. Karlamagnus Saga s. 525, Riddarasogur s. 155). Jfr *tráið honum vart, hann er illr ok svartr*, Gunnlaugs Saga kap. 6; *par hinar dokku konur*, Sólarljóð str. 58. Jfr om färgernas symboliska användning i den angelsaksiska vitterheten Gummer, *The anglosaxon metapher* s. 54 ff.

[1] Falkman, *Ortnamnen i Skåne* s. 121.

här ofvan citerade namnen. ansåg sig uti ett specielt norskt namn och namnbildande sammansättningsled ha funnit en ganska tydlig vink om Norrmännens tycke i fråga om en trakts behag. Detta skulle vara det så ofta såsom namn brukade *Vin*[1] (i pluralis *Vinjar;* i sammansättningar: *Bjørgvin (Bjørgyn)*, *Sandvin*, *Leikvin*, *Hornvin*, etc[2]). Munch anmärker, sid. X ff., att ordet »svarer ganske til det gotiske *vinja*, til det angelsaxiske *vynn*, det oldtydske *wunna*, hvilke dog kun anvendes i Betydningen 'Velbehag', det nyere tydske 'wonne'», och tillfogar: »Ordet har altsaa aabenbart Hensyn til en Tid, da Fædriften udgjorde vore Forfædres fornemste Levevej og da den ypperste Græsgang tillige var det behageligste Sted». Han anser, att *vin* (beslägtadt med *vinr)* ursprungligen betecknat ett angenämt, behagligt ställe och sedan betesmark. Denna etymologi torde emellertid ej vara säker, då uti nyare etymologiska arbeten det fornhögtyska *wunna* skiljes från *wonne*[3]. Det ej sällan förekommande fornnorska ortnamnet *Skaun*[4], hvilket enligt Munch ursprungligen betecknar en fager ängd och städse användes om fruktbara slättmarker, torde deremot gifva någon upplysning om den nordiska forntidens landskapsideal. Vi se, att det förträffligt sluter sig till de spridda indicier, som vi förut sökt hopsamla.

Nordbornas mythologiska föreställningar gifva oss äfven material vid denna frågas undersökande. Det är naturligt, att man i de sägner, som söka skildra de saliges hemvist, skall möta, i förklarad skepelse, bilden af de jordiska förhallanden, som ansågos skönast. Så ock med

[1] Finnes för öfrigt uti *viney* i Brages bekanta vers (Heimskringla kap. 5) i Ynglingasagan.

[2] Se Munchs anf. arb.

[3] Se Kluge, *Etymologisches Wörterbuch*, 4:de uppl. under *Wonne*.

[4] S. XVI i Munchs arbete; Skaun säges der ursprungligen ha varit en femininform af *skaunn* = got. *skauns*, tyska *schön*.

afseende på naturen. Ett mycket intressant ställe är Hákonarmál strof 13[1], der valkyrjan Skogul såsom mål för sin och sin kamrats färd nämner gudarnes gröna eller grönskande verldar.

Af stor vigt äro också de uppgifter, som i Hervararsagan och Erik vidförles saga lemnas om den sköna myth, som behandlar det så kallade odödlighetsfältet *(Údáinsakr)*. Rydberg har sökt visa, att dessa sagor från en jämförelsevis sen tid skulle stå i samband med mytherna om Miners lund och sålunda peka tillbaka ända till den ariska enhetstiden, enär dessa sistnämnda hafva sin motsvarighet uti de iranska berättelserna om Jimas lund[2]. Har han rätt i denna sin mening, skulle man i den nordiska forntidens landskapsideal, den blida, trädbevuxna slättmarken, kunna skönja en vida mera aflägsen tids föreställningar om det skönaste. Hvad skildringen af elysium uti Erik vidförles saga angår, tyckes dock denna, såsom Bugge antydt[3], påverkats af kristna föreställningar om paradiset. I Flatöboken I s. 33 berättas det om Erik och hans följeslagar, att de kommo fram till en å, på hvilkens andra sida de fingo se ett fagert land med många blommor och mycken honung; derifrån förnummo de en ljuflig doft. Det var en skön anblick. De sågo ej någon

[1] Wiséns upplaga: *grœnna heima goða.* Tvifvelaktig, enär den saknar stöd i handskrifterna (se Wiséns *Commentarii)*, är Rydbergs uppfattning af stället. Han läser *(Undersökningar i germanisk mythologi* I s. 354) *grœna* i st. f. *grœnna* och får derigenom en ackusativ, som användes vid läran om de grönskande lycksalighetsängderna i underjorden. Man får på det anförda stället en uppgift om målet för stridsgudinnornas ridt, ej om de nejder, genom hvilka de färdades. Jfr *gróni godes wang*, Heliand v. 3082.

[2] Se det anförda arbetet, första delen s. 287 ff, andra delen s. 139 ff.

[3] *Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse* I s. 484. Att de grekisk-romerska skildringarna af elysium utöfvat inflytande, torde väl vara mindre troligt.

höjd, kulle eller fjäll i det landet[1]. Vidare berättas det i det fjerde kapitlet om samma underbara land, att örterna der voro glänsande som purpur, hade ljuf doft och rik blomstring: floder af honung runno åt alla håll i landet, som för öfrigt säges vara långsträckt och slätt. »Der var ett sådant solsken, att aldrig var der mörkt, och aldrig gåfvo föremålen någon skugga». Luften var stilla, men närmast marken fläktade det, för att vällukten skulle spridas[2]. Detta land kallas *jǫrð lifanda manna*, ett uttryck, som påminner om det bibliska »de lefvandes land» och har sin motsvarighet t. ex. hos Otfrid v. 23 *lebentero richi*[3]. För öfrigt säges odödlighetsfältet ej vara detsamma som paradiset. Det är ett slags förgård till detta senare. Att konungen i Miklagård likväl ej hade så orätt, då han, tillfrågad af Erik om *Údáinsakr*, gaf till svar, att han trodde det vara detsamma som de kristnes paradis, torde framgå af följande paralleler.

Uti *Heilagra manna Sǫgur* påträffas åtskilliga beskrifningar utaf paradiset. Så säges det begränsas af en stor flod, öfver hvilken en svart dimma höjer sig. I Eriks saga talas det om en rök, som omger de resande, då de våga sig öfver floden och uppslukas af draken. Men på andra sidan floden, heter det, finnas fagra ställen, slätter höljda af de skönaste blomster med härlig doft[4]. På ett

---

[1] *Ǫðru megin árinnar sá þeir land fagrt með miklum blóma ok gnótt hunángs ok kendu þaðan sætan ilm, þangat var bjart at líta, ǫngva sá þeir þar hæð né hól né fjall á því lande.*

[2] *Grǫsin hvít som purpuri við sætum ilm ok myklum blóma ok flutu hunángslækir um alla vegu landzins. þetta land var langt ok slétt, sólskin var þar svá, at aldri var þar myrkt ok aldri bar skugga á. Logn var þar í lofte en lítill vindr á jǫrðu til þess at þá kendi hinn sæta ilm heldr en áðr.* Jfr Rydbergs anf. arb. I s. 235 ff.

[3] Jfr *lífs herað*. Biskupa Sǫgur II s. 10 och *í sjalfu lífs heraði*, Mariu Saga s. 536.

[4] *En ǫðru megin áremnar voro fagrir staðir ok vellir blómgaðir ǫllom enom fegrstom grǫsom ok vas þar ilmr dýrligr*, anf. arb. I s. 250.

annat ställe[1] säges det, att i paradiset alla fält skina med fager blomstring och god doft[2]. Det heter vidare[3], att der ej är någon natt, der skiner solen alltid, der är det lefvande vattnets källa[4]. Luftens rena glans skildras på följande sätt[5]: oföränderligen varar der i all evighet luftens klarhet[6]. Uti den stockholmska Homilieboken s. 144 (Wiséns upplaga) finna vi en likartad skildring af paradiset eller himlen. Man får veta, att der örternas blommor aldrig förblekna, skogarnes frukter aldrig ruttna, honungsflödande bäckar flyta öfver grönskande fält, alla örter dofta, huru der är ljus utan mörker, intet svart eller fult att skåda[7]. Uti Mariusaga målas paradiset på flere ställen med liknande drag. Der sägas (s. 1165) vara fagra örter och rikligt med frukt[8]. Det skildras (ibidem s. 1163) såsom en grön, mycket skön och härlig plats. »I det landet var himlen klar utan några skyar»[9]. Under ett träd var den skönaste brunn, från hvilken många fagra bäckar runno»[10]. Om denna källa heter det uti den beskrifning, som Þorkelsson utgifvit efter Hauksbók[11], att den innehar alla vattnets goda egenskaper[12]. Man bringas

[1] *Heilagra manna Sǫgur* I s. 286; s. 299 talas det om *vegr grœnn til paradísar.*

[2] *Skína allir vellir með fǫgrum blóma ok góðum ilm.*

[3] Ibidem I s. 352.

[4] *Var þar eingi nótt, þar skein sól jafnan ok þar var brunnr lifanda vaz.*

[5] Ibidem II s. 55.

[6] *Stendr þar obrigðiliga eilífr loptzins skærleikr.*

[7] *þar fǫlnar eige blóme grasa, þar hrǫrna eige alden skóga, þar falla hunángsfljótande lœker á ei grœnom vǫllom* etc.

[8] *Fǫgr grǫs ok aldin nóg.*

[9] *Einn grœnn staðr mjǫk fagr ok bjartr; í því heraði var skærr himinn ok ecki ský.*

[10] Ibidem s. 538. *Undir einu tré var einn hinn skœrazti brunnr, af þeim brunne runnu fagrir lœkir.*

[11] *Nokkur blǫð úr Hauksbók*, Reykjavík 1865 s. 6.

[12] *Brunnr er sá þar er fylgja ǫll vatns fríðendi.*

ovilkorligen till att tänka på mythens Urdarbrunn. Åtminstone är sambandet naturligare mellan denna och paradiskällan än mellan densamma och Jordanfloden[1].

Att härlighetslandet är ett slättland, betonas särskildt i en berättelse, upptagen i *Antiquités Russes* II s. 398. Sedan man fått veta, att paradiset har fullständigt qvadratisk form, tillägges det: der är hvarken något fjäll eller någon dal, hvarken frost eller snö[2].

Som af den föregående framställningen visar sig, återfinnas alla betecknande drag i skildringen af *Údáinsakr* uti äldre och samtidiga beskrifningar af paradiset, hvilka påtagligen öfvat inflytande på den förra.

Liknande drag möta, då det gäller att måla förnyelsens jord. »Evig dag, men ingen natt skall råda, jorden skall blifva så jämn, fager och härlig som krystall» heter det i en apostlasaga[3].

Den angelsaksiska dikten Phœnix, som tillskrifves Cynewulf, erbjuder en god parallel till de ofvan anförda skildringarna. Vid beskrifningen af det lyckliga landet (se Sweet, *Anglosaxon Reader*, »The happy land») heter det uttryckligen v. 21—25: »ej finnas der berg eller branta fjäll, der höja sig ej höga klippblock, såsom bland oss; der finnas inga dalar eller sänkningar, inga klyftor, kullar eller höjder», der sänker sig 'intet ojämnt' någonstädes»[4]. För öfrigt omtalas underbart härliga strömmar och källsprång, sköna skogar, blommor som aldrig vissna med

---

[1] Se Bugge s. 402 ff. Om brunnen i paradiset se vidare Stjórn s. 32 ff.

[2] *þar er hvárki fjall né dalr; þar er eigi frost né snjór.*

[3] Postola Sǫgur s. 624: *Eylífr dagr en engi nótt; jǫrdin mun verða svá slétt, fǫgr ok bjǫrt sem cristallus.*

[4] *Beorgas þær ne muntas steápe ne stondað, ne stánclifu heáh hlífiað, swá hér mid ús, ne dene, ne dalu, ne dúnscrafu, hlǽwas ne hlincas, ne þǽr hleonáð oó unsméþes wiht.* I Lactantii till grund liggande poem säges det: *nec tumulus crescit, nec cava vallis hiat.*

helig doft (v. 81 *se hálga stęne*). Landet kallas en 'gräs-vång' (*grœswǫng*), såsom ju ock paradiset i den gotiska bibelöfversättningen kallas *waggs*; samma ord *vangr* möter i namn på gudaboningar uti den nordiska mythologien.

Det är intressant att observera, huru slättlandet såsom landskapsideal är ännu mer bestämdt antaget uti den från latinet utgående literaturen än uti den originela. Åtminstone på ett ställe i den norröna gudadiktningen[1] kommer fjället till heder; det är uti den sublima skildring, som den gamla sierskan utkastar af den vid den stora verldsförnyelsen återuppståndna jorden. Den blida, odlade bygden kommer dock äfven till sin rätt. Valan ser jorden uppstiga ur hafvet, fagert grön. Der

[1] Att Vǫluspá tillkommit på det sätt som E. H. Meyer vill bevisa i sitt arbete synes mig föga sannolikt. Se Detters träffande recension i *Arkiv för nordisk Filologi* VII. För att belysa Meyers method vill jag anföra ett par af hans kommenterande anmärkningar, som just röra det i texten behandlade stället. Han säger (*Vǫluspá* s. 216), att den landskapsbild, som här ofvan omtalas, blifvit frammanad af ett ställe i Jesajas (43: 20), der omedelbart på utsagan »ecce ego facio nova et nunc orientur» följer »ponam in deserto viam et in invio flumina, glorificabit me bestia agri, dracones et struthiones». Meyer anser emellertid med rätta, att det ej är så lätt att omgestalta strutsar till en örn. För att verkställa denna metamorfos har Vǫluspás förf. anlitat andra gamla profeters hjelp. Han har hos Ezechiel och Job fått veta, att örnen flyger öfver vattnen och vistas på höga klippor. Man frågar sig ovilkorligen, hvarför strutsarne behöft tillgripas. Såsom källa till Vǫluspás utsaga, att jorden stiger upp ur hafvet, anför Meyer (s. 215) Uppenbarelsebokens 21: 1 »et mare jam non est». I ena fallet omnämnes hafvet såsom existerande, i det andra säges det, att det ej mera finnes till. S. 233 antyder författaren, att den omständigheten, att Vǫluspá ej omtalar solen vid skildringen af förnyelsens verld, beror på inflytande från apokalypsen, som säger, att de saliges stad ej behöfver solens sken (och att solen således icke finnes i härlighetslandet). Hade Vǫluspá nämnt solen, eller *icke* nämnt hafvet, E. H. Meyer hade i hvilket fall som helst kunnat få fram samma resultat — påverkan af den kristna urkunden. Alla vägar leda till Rom!

falla forsar, öfver hvilka den efter fisk på fjället spejande örnen flyger[1]. Men Valan omnämner äfven osådda åkrar och gudarnes gräsbevuxna vall i Balders och den onämnde mäktiges rike. Här har man en af en verklig skald tecknad bild af den nordiska naturen i dess sublimitet, såväl som i dess milda fägring[2]. Så lyda orden enligt Grundtvig:

Sér hon upp koma
ǫðru sinni
jǫrð ór ægi
iðja græna;
falla forsar,
flýgr ǫrn yfir,
sá er á fjalli
fiska veiðir.
Munu ósánir,
akrar vaxa etc.

[1] Af dessa uttryck har man ansett det nödvändigt att förlägga Vǫluspás författande till Norge.

[2] Strof 65 (och 68) enligt Grundtvig, strof 43 ff. enligt Müllenhoff. *Iðjas* betydelse är oviss; Bugge (Edda-upplagan s. 391) tolkar det med det latinska *re-*. Müllenhoff fattar det såsom betydande 'den friska'. Anser man *iðja* vara ett förstärkande prefix, får man kanske ett parallelställe i Helgakviða Hundingsbana I str. 22, der textens *iðgnógan* för att öfverensstämma med Sievers' metriska lagar törhända bör ändras till *iðjagnógan*. Ett nytt förklaringsförsök är gjordt af Viktor Rydberg (*Undersökningar i germanisk mythologi* I s. 298), hvilket dock, synes det, bör räknas till de något vågade filologiska exkursioner, som den snillrike författaren understundom företager. Hans konstruktion *iðja græna jǫrd* = de hvirflande källornas gröna jord, strider mot ordföljden i texten och mot Eddans vanliga språkbruk, som ej torde uppvisa en liknande genitivförbindelse. *Iða*, som ej förekommer annorstädes i den s. k. poetiska Eddan, kan för öfrigt ej hafva en plural genitiv *iðja* (som deremot kan komma af *iði* eller *iðja*). Slutligen torde det vara svårt att utaf de ställen, som Rydberg anför från Einarr skálaglam: *Óðreris alda þýtr*, *Boðnar bára tér vaxa*, få fram såsom resultat ett fullgiltigt bevis för, att man tänkte sig 'underjordskällorna' lifligt brusande. Det blir ju fullkomligt god mening, äfven om man låter deras innebörd inskränka sig till att syfta på skaldens allt mer och mer framströmmande och växande dikt. Någon mythisk bakgrund torde ej tarfvas.

Fjället har ingen plats i den kristna medeltidslegendens paradis, ty då det t. ex. heter på ett ställe i *Postola Sǫgur* (s. 836) om denna ljufliga ort, att den är högre än alla fjäll och himmelens granne[1], syftar detta naturligtvis endast på dess stora härlighet, hvilken tänktes högt öfver jordens vedermödor, ej långt från sjelfva himmelriket.

I den föregående framställningen har jag måst anteeipera åtskilligt, som kanske rätteligen ej bort omtalas förr än längre fram; men detta har skett för att rätt askådligt framhålla den bild af ett landskap, hvilken gälde som skönast i Nordbons ögon. Hellre än att splittra det som hörde tillsammans, har jag derför redan nu anfört de mythologiska skildringar, som eljes närmast höra under diktningen.

Den friska, porlande källans skönhet finnes ofta prisad, ehuru hufvudsakligen i öfversättningsliteraturen: *brunnr fagr*, Heilagra manna Sǫgur II s. 173, 185, 626, *fagr stǫðubrunnr*, Sagan af Tristram ok Ísodd (AnO 1851 s. 62). Dock framträder den också i mythen och diktningen.

Från den norröna poesien är det bekant, huru hafvet är den sida af naturen, som mest blifvit besjungen af fornskalderna. De många glänsande skildringarna, framför allt af de upprörda böljorna, vittna om sinne för hafvets skönhet. Man visste emellertid, för att citera *Speculum regale*, att hafvet bar ett Janusanlete: »Understundom är sjön så blid, att man längtar att leka med honom, understundom visar han så stor vrede och ondska, att han hotar deras egodelar och lif, som gifva sig i färd med honom» (s. 10).

Något direkt lofprisande af det våta elementet förekommer dock ytterst sällan, i den mening, att böljorna kallas fagra; det är, egendomligt nog, tvärtom. Vågorna

[1] *Paradís er góðr staðr ǫllum fjǫllum æðri ok nálagr himni.*

såväl som vindarne benämnas med adjektivet *ljótr* d. v. s. ful[1]. Endast i *Riddarasǫgur*[2] har jag funnit en sjö kallas vacker. Detta hängde samman dermed, att man i hafvet såg en fiendtlig makt. Man har ett utmärkt karakteristiskt uttryck härför uti Egill Skallagrimssons Sunatorrek, i hvilken sång han uttalar sitt bittra hat mot hafsgudinnan[3]:

Mjǫk hefr Rán
nú ryskt of mik.

»Mycket har Ran nu ryckt ifrån mig.»

Det var ingen motståndare att förakta. Man visste väl, såsom det heter i en vers i Friðþjófs saga, att det ej är beqvämt att pröfva hafvets styrka[4], eller såsom detsamma uttryckes uti det ordspråksqväde, som tillskrifves biskop Bjarni Kolbeinsson: »Minst kan man täfla i styrka med sjön»[5]. Hafvet uppfattas här såsom en kraftig kämpe, som brottas med seglaren.

Det stränga, strida hafvet[6], den tunga sjön[7], kraftiga strömmar[8] äro, som man finner, ganska karakteriska uttryck för Nordbornas uppfattning af hafsgudens element.

För forntidens föreställning framstod djupet såsom

---

[1] Se K. Gislason, Njála s. 569. Morkinskinna s. 152 kallas hafvet *inn ljóti landgarðr;* jfr *lægir ljótr*, Háttatal 23, *bylgjur ljótar*, Stjǫrnu Odda draumr s. 120, *haf ljótt*, Háttatal 92, *ljótt lauðr,* Hrynhenda af Arnórr jarlaskáld str. 10 (Wiséns ed.), *ljótr lunda vǫllr*, Hrynhenda Sturlu Þórðarsonar str. 6, *veðr hin ljótu*, Harald hårdrådes saga, 62. Uttrycket *gjálfrljótt* användes om hafvets brusande *Speculum regale* s. 44; *ljótr lǫgr* märkes Biskupa Sǫgur II 9.

[2] S. 6, *við sjóinn fríðan*; jfr dock citatet från Partalopa saga s. 10.

[3] Se strof. 6—10 i Wiséns upplaga.

[4] *Er ei hafsmegn hægt at reyna*, kap. 6. str. 18.

[5] *Afli of deilir sízt við sjá,* strof 13, 1 i Wiséns upplaga af Málsháttakvæði.

[6] *Strangr marr.* Lex. poet.

[7] *þungr víðir,* Háttatal 75.

[8] *Ramir straumar,* Morkinskinna s. 211.

vidundrens hemvist: här dvaldes Midgardsormen och andra monstrer. »Mycket ondt finnes i sjön»[1] heter det, betecknande nog, uti en isländsk saga, Bjarnar saga Hitdælakappa (Köpenhamn 1847) s. 42. Så säges det också i Njála kap. 119 om Skarphéðinn, att han sage så otäck ut, som om han hade kommit ur sjöklipporna[2]. En prest säges i Njála vid ett tillfälle hafva tyckt sig se hafsens djup vid altaret och i djupet många skräckbilder (kap 157)[3].

Den fornengelska diktningens djupt melankoliska teckning af den kringirrande sjömannens dystra lif, hvilken t. ex. möter oss i de utmärkta poemen Vandraren och Sjöfararen, saknar dock motstycke i den norröna vitterheten. Tvärtom sjunger Olof den heliges framstående skald Sighvatr þórðarson (Hkr. Saga Óláfs hins helga kap. 70):

Kátr var ek opt, þá er úti
ǫrðigt veðr á fjǫrðum
vísa segl í vási
vindblásit skóf Strindar,

ungefär: »Jag var ofta glad, då en häftig storm ute på hafvet fylde Norges konungs af vinden svällande segel». Deremot kunde det väl hända, att skalden i likhet med Egill uttryckte sin vrede gent emot hafvet på grund af förluster, som detsamma tillfogat honom. Uti Víglundar saga (s. 64) qväder skaldinnan Ketilríðr, då hon fått höra, att hafvet beröfvat henne hennes vänner: *leiðr er mér sjófar sorti ok súgandi bára,* det är: jag afskyr sjöns tjocka och den sugande vågen.

Synnerligen kraftigt vittna de norröna urkunderna om den glädje, som solen skänkte Nordborna. I den höges sång prisas elden och solens anblick såsom det

[1] *Mart er illt í sæ.*

[2] *Svá illiligr, sem genginn sé út ór sjávar hǫmrum.*

[3] *Sýndiz presti sjávardjúp hjá altarinu ok þar í ógnir margar.*

bästa bland menniskors barn[1] och samma tanke möter oss, uti prosaisk drägt, på ett ställe i Flatöboken (II s. 231), der det säges, att alla menniskor fröjdas åt solens glans[2]. I legenden finna vi den betecknande jämförelsen: se något ännu hellre än solen[3]. Klart eller bjärt väder prisas ofta såsom fagert, såsom af de i noten[4] anförda exempel framgår. Från lagspråket erinras vi äfven om solens stora betydelse. »Om sommaren skall solen råda, men dagen om vintern» heter det[5]. I den isländska lagboken talas ocksa om solen såsom bestämmande öfver tingsförhandlingarna[6]. Ja, om man får tro Atlakviða (strof 32), aflades eder vid solen »lutande mot söder»[7].

Att skåda solen och att lefva fattades såsom liktydiga. »Aldrig skall du se solen mer» hotar den ene fienden den andre[8]. I Háttalykill Lopts (LXX) klagar älskaren helt vemodsfullt: »vi sågo aldrig solen sedan från samma kulle»[9]. Ännu ett par exempel må anföras. Landnámaboken (s. 140) talar om en viss Örn från Rogaland, som säges hafva valt sin bostad på ett uppgifvet ställe, derför att der för-

---

[1] *Eldr er beztr með ýta sonum ok sólar sýn,* Hávamál str. 68 hos Grundtvig; jfr. Lüning s. 8 ff.

[2] *Aller menn fagna birti sólarinnar.*

[3] *Litr miklu gjarnara gullit en sólina*, HMS. II s. 83.

[4] Fornmanna Sǫgur X s. 344: *þann dag var fagrt veðr af skini;* Flatöboken I kap. 346: *blíðar sólbráðir.* Äfven i öfversättningslit. t. ex. Sagan af Tristram ok Ísodd (AnO. 1851) s. 10: *þá er komit var gott veðr ok skín sól í heiði; er sólskinit var bæði blítt ok fagrt.*

[5] *Sol skal um sumar rada en dagr um vætr,* Norges Gamle Love II s. 133.

[6] Grágás I s. 68: *er sól komr á þingvǫll;* II s. 151: *sakar scolo fram komnar allar áðr sól sé undir.* Jfr *frumgǫgn scolo borin í dóm þann áðr sól sé undir* Grágás II s. 117; se Grimm, *Rechtsalterthümer* s. 815.

[7] *Á sól inni suðrhǫllu.*

[8] *Aldri skaltu sól sjá,* Fornaldar Sǫgur Norðrlanda III s. 271.

[9] *Sjáu við aldrei síðan sól af einum hóli.*

svann ej solen, då dagen var kort[1]. Solen hade ju för öfrigt en plats i Germanernas pantheon. Då en renare gudstro trängde sig fram, hette det, att man trodde på den Gud, som hade skapat solen, liksom äfven uti skaldespråket den vanligaste gudskenningen var den, som betecknade Herren såsom solkonungen[2]. Uti helgonasagan heter det på ett ställe (HMS II s. 230): om den bör dyrkas, som gör det största gagn, då bör man förvisso tro på solen, som lyser hela verlden och värmer jorden, så att gräs kan gro. På ett synnerligen skönt sätt framträder kärleken till solen uti Landnámabokens berättelse om lagsagomannen Torkel mane (s. 38). Denne, som säges hafva varit den i moraliskt hänseende ypperste af alla hedna män, lät enligt sägnen i sin dödsstund bära ut sig i solskenet och anbefalde sig i den Guds hand, som hade skapat solen[3]. Märkligt är hvad Snorre[4] förtäljer om Olof den heliges uppträdande mot Dalagudbrand och dennes män. Den fromme konungen låter solen beteckna den högste Guden, då han vill framhålla dennes makt gent emot böndernas Thorsbeläte, på samma gång han visserligen begagnar sig af soluppgången för att afvända motståndarnes uppmärksamhet från attentatet mot bilden. Olof säger: »blicken nu mot öster, der far nu var Gud fram med mycket ljus»; då gick solen upp och alla bönderna sågo åt den[5]. Af största betydelse äro dock Nordbornas föreställningar om det andra lifvet såsom ett lif uti idel ljus för den rättrådige. Det är ju möjligt, att

---

[1] *þvíat þar gekk eigi sól af um skammdegi.*

[2] *Tiggi sólar, gramr sólar* o. s. v.

[3] *Lét sik bera í sólargeisla í bana-ótt sinni, ok fól sik á hendi þeim guði, er sólina hafði skapat.*

[4] Óláfs Saga hins helga kap. 119.

[5] *Lítit þér nú til ok sét í austr, þar ferr nú guð várr með ljósi miklu. Þá rann upp sól ok litu bændr allir til sólarinnar.*

kristna tankar här omsatts på hednisk grund, men å andra sidan vet man ju, såsom Rydberg anmärker[1], att äfven Vedatidens Arier tänkte sig de saligas hemvist såsom en solregion. Hela denna eskatologiska föreställningssfer låg för öfrigt så nära till hands, att något antagande af lån ej torde vara af nöden. Säkert är, att äfven i den kristna literaturen på germanisk grund det himmelska ljuset betonas mer än annorstädes. Detta är särskildt fallet i den angelsaksiska diktningen[2]. I Nordens hedniska sånger veta vi, att det talas om Gimles sal, som glänser så härligt, att den säges vara fagrare än solen[3]. Mythen förtäljer äfven, att alfsolen skulle föda en dotter, hvilken i den förnyade verlden skulle komma att rida sin moders vägar[4]. I skrifter från senare tid talas åtskilliga gånger om det andra ljuset såsom benämning på de saliges hemvist. Huruvida detta uttryck återger ett kristet-latinskt, som motsvarar det, eller kan anses vara af germanisk upprinnelse, fastän användt i kristna skrifter, vågar jag ej afgöra. Det förra är väl dock troligast[5]. I den sena Eddasången Atlamál (strof 87) kallas att dö »fara hän till det andra ljuset»[6]. Inom lagspråket (Njála s. 317, så ock Grágás s. 82) förekommer uttrycket »i detta ljuset och i det andra»[7]. Här har man en öfverensstämmelse

---

[1] *Undersökningar i germanisk mythologi* II s. 162.

[2] Se Lüning s. 11.

[3] *Sal sér hon standa, sólu fegra*, Vǫluspá str. 70.

[4] Vafþrúðnismál 47: *eina dóttur berr álfrǫðull; sú skal ríða móður brautir mær.* Skildringen i Vǫluspá står ingalunda i motsats till detta ställe, såsom E. H. Meyer (*Vǫluspá* s. 233) förmenar: tvärtom förutsätter den nya jorden med de osådda åkrarne den lifvande och värmande solen. Meyers åsigt är ett offer åt hans alltjämt märkbara sträfvan att finna kristet inflytande i Germanernas myther.

[5] Jfr Geisli str. 3, der Kristus kallas den andra, icke obetydliga solen (*annarr ómjór rǫðull*), och Sólarljóð str. 78.

[6] *Fara í ljós annat.*

[7] *I þvísa ljósi ok í ǫðru.*

med den fornsaksiska dikten Heliands *sôkien lioht ôðar* (v. 578). Uti Svarfdælasagan (s. 74 i Finnur Jónssons upplaga 1883) qväder en gast, benämnd Klaufi, om den andra solverlden[1]. Öfverallt finna vi ljuset särskildt betonadt.

I motsats härtill säges de ondas osaliga hemvist ligga fjärran från solen[2]. Mot dem, som öfverallt i den germaniska mythologien vilja finna lån af kristna föreställningar, förtjenar att framhållas det besynnerliga deri, att, då apokalypsens framställning i så många stycken säges ha påverkat Vǫluspá[3], dock ett så väsentligt drag som helveteslågorna, den brinnande sjön, ej fått plats deri. Tvärtom är det kölden, som betonas, kölden och mörkret, något, som står i fullkomlig öfverensstämmelse med den nordiska forntidens uppfattning af kölden såsom någonting synnerligen grufligt. Galgen var det »vindkalla trädet»[4]; Brynhild uttyder som ett fasaväckande förebud den svåra köld, hon känt i drömmen[5]. Lik-köld *(hræva kuldi)* omnämnes i Grógaldr (strof 12). Man torde icke med Lüning s. 15 behöfva finna en motsägelse i de angelsaksiska skildringarna af helvetet, som framhålla mörkret och lågorna bredvid hvarandra. Mörkret framstår ju ännu starkare såsom motsats till de hemska lågorna. Det betonas för öfrigt uti en angelsaksisk dikt, att en skarp skilnad eger rum mellan ljus och låga. I Genesis v. 333 (Kluges edition) säges det om helvetet uttryckligen, att

---

[1] *Sét hǫfum sólheim, sjá munuð annan.*

[2] *Sólu fjarri*, Vǫluspá strof 40.

[3] I senare skrifter finnas eldstraffen skarpt betonade t. ex. Sólarljóð stroferna 31, 59, 66; den föreställningen uppkom bland folket, att pinoställen funnos i den vulkaniska elden på Island (*Speculum regale* s. 33).

[4] *Vargtré vindkǫld*, Hamdismál strof 19.

[5] *Hugðak mér grimt í svefni, svalt allt í sal, attak sæing kalda*, Brot af Sigurðarkviðu strof 16.

det var tomt på ljus, men fullt af låga[1]. Här har man en motsvarighet till det onda ljus, som den germaniska mythologien omtalar, ehuru den ej vet af några helveteslågor. Det är detta, som lyser i demonernas ögon och benämnes ofagert. Så säges det ju i Beówulf (v. 728) om Grendel, att ett oskönt ljus, mycket likt en låga, sken från hans ögon[2]. Detta är den låga, som i Skirnisfǫr säges vara lömsk och hafva en mörk anstrykning i sitt skimmer[3]. Lüning tyckes ej tillräckligt ha uppmärksammat denna skilnad.

Att straffets boning kännetecknades af den förfärligaste frost, får man ock läsa i de kristna berättelserna. Så säges det på ett ställe i den norska Homilieboken (s. 124), att det i helvetet är en vidunderlig köld, parad med den starkaste hetta[4]. Samma föreställning kommer fram i Duggals Leizla (*Heilagra manna Sǫgur* I s. 335 ff.) och i Alexanders Saga (s. 155), äfvensom uti Sólarljóðs bekanta uttryck »mellan frost och eld»[5]. Här ser man, huru föreställningar från olika håll flutit tillsammans. Det är ju möjligt, att man äfven i rent kristna skrifter, som ej kunnat påverkas af hedniska trosmeningar, kan upptäcka ett köldhelvete. Säkert är, att detta ursprungligen är främmande för den bibliska uppfattningen.

Vi hafva i det föregående sett, huru som man med iakttagande af en viss försigtighet kan draga sannolikhetsslutsatser ur ortnamnens beskaffenhet. Vi finna detta besannadt äfven då det gäller föreställningarna om solen. Det torde derföre ej sakna sitt intresse, att

[1] *þæt wæs leóhtes leás and wæs líges fúll.*

[2] *Him of eágum stód ligge gelícost leóht unfäger.*

[3] *Myrkr, ríss vafrlogi* strof 8.

[4] *Firna frost ok ofhiti.*

[5] *Milli frosts ok funa,* strof 18.

här anföra ett mycket belysande exempel, hemtadt från modern tid.

Björnstjerne Björnson har i början af sin utmärkta berättelse *Synnøve Solbakken* följande namnförklaring. Han säger: »I en stor Dal kan der være et till alle Sider fritliggende, højt Sted, som Solen bærer Straaler paa, fra det den gaar op til den falder. Og de, som bor tættere under Fjældene og sjældnere faar Sol, kalder da hint Sted en Solbakke»[1]. Det ligger någonting rörande i detta drag, hvilket tyckes hafva haft sin motsvarighet äfven i den nordiska forntiden. Uti Eddan finna vi namnet *Sólfjǫll*, (Helgakviða Hundingsbana I strof 8). *Sólarfjall* påträffas i Landnámaboken (s. 206). Uti Norge var det redan i fordomtid vanligt, att gårdar fingo sina namn efter solen. Från Munchs förut citerade arbete har jag antecknat tio *Sólheimr* eller *Sólheimar* (namnet finnes äfven på Island enligt Kålund), åtta *Sólberg*, två *Sólbrekka*, ett *Sólastaðir*. I *Diplomatarium Norvegicum* omnämnas dessutom ett *Solhaug(r)* och ett *Sollid*. *Mánasetr*, hvilket gårdsnamn anföres af Munch, tyckes vara temligen isoleradt. Björnson har tvifvelsutan rätt angifvit grunden till denna namngifning. Det är samma naturföreteelse: en solbelyst bergstopp, i den skuggiga dalen representerande, om jag så får uttrycka mig, solen sjelf, hvilken ej synes, det är denna samma, som gifvit upphof till den nordiska folksägnens uttryck, att solen först helsar god morgon på fjället[2]; det är äfven den, som skalder så ofta besjungit t. ex. psalmförfattaren Kingo: »Nu rinder Solen op Af Østerlide, Forgylder Klippens Top Og Bjergets Side».

Ännu återstå åtskilliga synpunkter att beakta, då det gäller frågan om den norröna forntidens natursympati. Närmast företaga vi en liten undersökning om dygnets stunder och Nordbons förhållande till dem.

---

[1] Björnsson, *Fortællinger* I s. 135.

[2] Se Bondeson, *Halländska Sagor* s. 3.

Då Sigrdrifa uti fornsången helsar Dagen och Dagens söner, frambär hon på samma gång en hyllningsgärd till Nattens gudom (Sigrdrífumál strof 8). Äfven eljes säges Natten tillhöra de högre väsendenas antal (Vafþrúðnismál strof 25). Enligt Alvíssmál (strof 31) benämndes den mörka delen af dygnet utaf alfer och dvergar med så poetiskt sköna namn som sömngamman *(svefngaman)* och drömbinderskan *(draumnjǫrun)*. Allt detta har ju sin betydelse och torde i någon mon berättiga, äfven hvad Nordens sägner angår, Rydbergs[1] skarpa protest »mot den på apriorisk natursymbolik hvilande föreställningen, att natten skulle representera det onda». Men å andra sidan måste det fasthållas, att för en senare tids uppfattning natten allt mer blef identisk med mörkrets tid, den tid, då de onda makterna fritt kunde drifva sitt spel. Den uppfattades enligt den historiska sägnens vittnesbörd ej längre som den ambrosiska, om hvilken Grekernas skalder sjöngo, den var snarare det förskräckliga dunklets tid och hade i denna bemärkelse namnet *gríma*[2], hvilket den mångvise dvergen säger brukas af ginnregin eller vanerna. Så talar Egill i Sunatorrek (strof 18, Wiséns upplaga) om den oroliga natten *(óró gríma)*[3]. Nattliga spökhistorier äro ett favoritämne i den senare isländska vitterheten, men äfven i den s. k. poetiska Eddan heter det: »alla döda gastar varda om natten starkare än om de ljusa dagarne»:

verða ǫflgari
allir á nóttum
dauðir dólgar (mær)
en um daga ljósa[4].

---

[1] *Undersökningar i germanisk mythologi* II, s. 49.

[2] För så vidt som denna benämning anses stå i sammanhang med *gríma* = skråpuk, mask, hölje i allmänhet; se Vigfússon.

[3] Jfr Lüning, *Die Natur* s. 50.

[4] Helgakviða Hundingsbana II str. 51. Att döma af versens knaggliga beskaffenhet äro raderna måhända en senare interpolation. Folktron återges i alla händelser ypperligt.

Det torde ej vara för djerft att förmena, att denna öfvertro på något sätt stod i samband med natursinnet, som stöttes tillbaka af det skräckinjagande mörkret. Äfven den nordiska sommarnatten, den bjärta[1] med sina skuggor och dagrar, lemnade ju fritt spelrum åt den uppskrämda fantasien. Betecknande är, att den isländska sagans Hercules, Grette den starke, hvilken nästan blifvit Islands nationalheros (man erinre sig t. ex. de många *Grettishaf*, väldiga stenblock, som Grette säges hafva lyftat)[2], äfven i detta afseende är typisk för sina landsmän. Han skildras efter tvekampen med Glámr såsom i hög grad mörkrädd. Han tordes ej fara någonstädes ensam, så fort det började mörkna; då tyckte han sig se allehanda skräckbilder»[3]. Sägnerna om den sällsamma sjukdom, som i de gamla skrifterna benämnes qvällsjuka *(kvellisótt)*, hvilka för öfrigt stå i samband med berättelserna om varulfvar, maran etc.[4], torde väl äfven i någon mon få anses vittna om Nordbons mottaglighet för naturens intryck. Så säges det i Egilssaga (s. 2) om Kveldulfr, att denne, då qvällen bröt in, blef så arg, att få män kunde tala med honom[5]. Lüning (anf. arb. s. 51) anser, att natten i den nordiska diktningen, uti öfverensstämmelse med förhållandet i den medelhögtyska, betecknats såsom ett väsen, det der med väldig hand griper vandraren på vägen. De Eddaställen, på hvilka han fotar denna åsigt, torde dock ej till fullo berättiga densamma. Då det heter (Sigrdrífumál str. 31), att det är bättre att fortsätta sin väg än gästa en trollpacka,

[1] *Nótt var bjørt*, Fornald. S. N. II s. 450.

[2] Se Kålunds topografiska arbete öfver Island.

[3] *Hann var orðinn maðr svá myrkfælinn, at hann porði hvergi at fara einnsaman, þegar myrkva tók; sýndist hánum þá hvers kyns skrípi*, Grettes Saga s. 86.

[4] Se härom Maury, *La magie et l'astrologie dans l'antiquité et au moyen âge* s. 184 (första upplagan).

[5] *Er at kveldi kom, þá gerðisk hann svá styggr, at fáir menn máttu orðum við hann koma* etc.

pótt pik nótt um nemi, torde detta uttryck helt enkelt motsvara vårt »äfven om natten öfverraskar dig». Att här vilja finna en mythologisk föreställning är sannolikt en lönlös sträfvan. Detsamma gäller det andra stället[1], der *nema* förekommer i samma betydelse.

Samme författare (anf. arb. s. 268 f.) har äfven sökt ådagalägga, att den tidiga morgongryningen, *die uhte* (ottan), af de forne Germanerna betraktats såsom en synnerligen dyster del af dygnet, »en väckerska af sorgsna tankar och bitter klagan». Det måste erkännas, att han också bevisat detta, framför allt hvad den angelsaksiska diktningen angår. För denna äro särskildt orden gryningssorg *(uhtcearu)* och morgonsjuk *(morgenseóc)* betecknande. Men äfven från den norröna literaturen har han anfört ett par ställen, som tala för denna uppfattning. Så, när han betonar uttrycket »kort före dagens inbrott»[2], vid hvilken tid Brynhildr säges ha vaknat och gifvit luft åt sin smärta öfver Sigurds död. Han anmärker också, att det i hjeltesången ofta heter, att en kämpe stupar i morgongryningen[3]. Denna stund har skalden, säger han, valt med afsigt, emedan han åt den tragiska skildringen ville skänka en dyster bakgrund. Mindre bevisande äro två andra ställen som anföras. Hamdismál strof 1 och Skirnisfǫr strof 31.

Hvad det första angår, der de personifierade sorgerna arla om morgonen sägas väcka till lif bekymret[4], är dettas äkthet med goda skäl betviflad af så väl Bugge *(Norræn Fornkvæði* s. 316) som Svend Grundtvig *(Edda* s. 249). Dock

---

[1] Grógaldr str. 13: *ef pik úti nemr nótt á niflvegi.*

[2] *Fyr dag litlu*, Brot af Sigurðarkviðu str. 14.

[3] Atlamál str. 68, Helgakviða Hundingsbana II str. 25, Helgakviða Hundingsbana II str. 29; Guðrúnarkviða II str. 43 säges om Atles söner, att de skola mördas *fyr dag litlu*. Prof. Wisén anmärker: »Man tyckes helst ha kämpat i morgongryningen; se t. ex. Krákumál str. 8, 10, 11. 14. 17. 19, 20.»

[4] *Ár um morgin sútir sorg um kveykva.*

kan det ju, äfven om det är ett senare tillägg, hafva intresse, såsom vittnande om sin tids meningar. I den »forngermaniska epiken» har det dock svårligen något berättigadt rum. Lüning har vid sin tolkning af Skirnis förbannelseformel

þitt geð grípi
þik morn morni[1]

bevarat den urgamla (redan i den s. k. Köpenhamnupplagan och hos Finn Magnusen framstälda), för länge sedan af språkliga grunder förkastade öfversättningen: »Ditt sinne gripe dig hvarje morgon, morgon efter morgon»[2]. Då denna tolkning alldeles säkert är ohållbar, förfaller detta stöd för Lünings åsigt, hvilken dock, såsom ofvan antydts, kan stödja sig på andra, säkrare ställen i fornliteraturen.

Säkert är, att dagens inbrott med soluppgangen ansågs som en ljuflig stund; då förstenades, enligt sagan, alla de nattens onda väsen, hvilka förut ostördt fått råda, men nu blefvo öfverraskade af morgonens ljus. Så heter det i Alvissmál (strof 36): »dverg, du är öfverraskad af dagen, nu skiner solen i salarne»

uppi ertu dvergr um dagaðr,
nú skínn sól i sali,

och i Helgakviða Hjǫrvarðssonar (strof 31) säger Helge till trollpackan Hrimgerðr:

Dagr er nú, Hrímgerðr,
en þik dvalda hefir
Atli til aldrlaga;
hafnarmark þykkir
hlægligt vera
þars þú í steins líki stendr.

---

[1] Bugges uppl. Tolkningen är osäker, Bugge, som ändrat *þitt* till *þik*, öfversätter: dina känslor skola öfverväldiga dig, bekymmer skall gräma dig, jfr Grundtvig s. 203.

[2] Då man möter en sådan öfversättning, komma författarens ord i företalet, der han ber fackmännen om förlåtelse, emedan han så ofta vållar dem obehag *(lästig falle)* med en nyhögtysk öfversättning, uti en ny, rätt egendomlig dager.

»Dagen är nu inne, o Hrímgerðr, men Atle har uppehållit dig, att du måtte dö, du tyckes vara ett löjligt hamnmärke, der du står i förstenad gestalt».

Huru kärt solskenet (*heið*) var för Nordbon, derpå har jag förut meddelat exempel. Dagen var solens tid. Ett bestämdt uttalande af qvällens särskilda skönhet kan jag ej anföra, om ej såsom sådant får gälla uttrycket *kveldlig fegrð* (aftonskönhet) i *Speculum regale*[1].

Vändes uppmärksamheten till djurens verld och Nordbornas förhållande till denna, märka vi hos dem en liflig samkänsla för densamma. Foglarne träda tillbaka för de fyrfota djuren, ehuru äfven de förra omnämnas på ett sympatiskt sätt. Detta gäller särskildt om krigets foglar, örnen och korpen. Ur mångfaldiga skaldevisor veta vi, att krigaren säges kämpa för att gifva korpen stek, mätta eller glädja örnarne[2] o. s. v. Fogelsångens skönhet prisas, såvidt jag vet, ej i något originalarbete, men väl i öfversättningsliteraturen. Så t. ex. i Karlamagnus Saga, der uttrycket *fagr fuglasǫngr* möter på ett par ställen[3]. Uti Strengleikar[4] omnämnes näktergalens fagra sång och den älskande säges stiga upp för att i månskenet lyssna till densamma. »Rosamunda steg tidigt upp och hörde sedan små foglar sjunga med fager sång, hvilka med fröjd helsade dagen; då rann henne strax i hogen kärlekens doft» (*ástar ilmr*, Elis Saga ok Rosamundu, s. 72)[5].

Djuret framställes ofta såsom menniskans kamrat. För att taga ett exempel från gudasagan, som på ett fint sätt belyser detta, kan anföras (Skirnisfǫr str. 10), huru Skirnir

[1] S. 11 i Kristianiaupplagan 1848; *kveldligar fegrðir* s. 52.

[2] Exempel äro öfverflödiga.

[3] S. 167 och s. 203.

[4] S. 36. *nictigal er einn lítill fugl, er þegar sumra tekr, þá syngr hon ok gellr um nætr svá fagrt ok mjóri rǫddu, at yndelegt ok ynnelegt er til at lýða*; jfr s. 39: *fuglar syngja svá fagre rǫddu, at hann lysti til at lýða.*

[5] Jfr Kuttners anf. arb. s. 39.

under sin vågsamma bönemansfärd säges samtala med sin häst, som skulle bära honom öfver den lömska, fladdrande lågan. Det heter: »båda undkomma vi eller ock tager den väldige jätten oss båda»[1]. De skulle alltså dela nöd och lust.

De isländska ättsagorna innehålla äfven vittnesbörd om kärlek för djuren, särskildt husdjuren. Vissa favoriter benämndes med det förtroliga och mångtydiga[2] namnet *fóstri*. Så t. ex. får den trolske hästen Freyfaxi detta tilltal (Hrafnkels Saga s. 8, Köpenhamn 1847), och samma namn gifver Gunnar på Hlíðarendi sin trogne hund Sámr, da han af dennes döds-skall hemtar varsel om sin egen förestående ofärd[3]. I den romantiska literaturen märkes den bekanta sagan om Ivan lejonriddaren, som blef öfversatt under titel af Ívents Saga, enligt hvilken lejonet är riddarens trogne kamrat. Jag får hänvisa till Lünings arbete (s. 307) angående denna framställning. Enligt Konráðs Saga (s. 67) är Konrad sitt trogna lejons *lánardróttinn* eller länsherre.

Äfven hvad träden beträffar, synes Nordbon hafva haft sina bestämda sympatier. Som redan förut antydts, hade man sinne för skogens skönhet, och här kan från den romantiska diktningen påminnas om de fagra lundar med många qvistar och fagert löf, om hvilka det talas i Karlamagnus Saga s. 148[4]. Det enskilda trädets skönhet betonas ej så sällan i de med den norröna literaturen införlifvade sydländska berättelserna. Så t. ex. omnämnas i Strengleikar (s. 39) »fagra träd med löf och blommor»[5] och Þiðreks Saga förtäljer om ett fagert lindträd. Af mythen veta vi,

[1] *Báðir vit komumk*
eða okkr báða tekr
sá inn ámátki jǫtunn.

[2] Det kan betyda fosterfader, fosterbroder och fosterson.

[3] Njála kap. 77. Gunnar sade: *Sárt ert þú leikinn, Sámr fóstri.*

[4] *Fagrir lundar meðr mǫrgum kristum ok fǫgru laufi.*

[5] *Fagrir viðir með laufom ok blómum.*

hurusom asken var trädens konung, och Yggdrasill, verldsträdet, säges vara en härlig ask. Äfven på ett ställe i Strengleikar (s. 17) framstår asken som ett heligt träd. Om örternas skönhet, särskildt uppmärksammad i den romantiska diktningen, kan jag hänvisa till den föregående framställningen af landskapsidealet. Jag vill påminna om, att fagra gräs omtalas i t. ex. *Heilagra manna Sǫgur*[1].

Vidare torde ortnamnen kunna gifva åtskilliga upplysningar i denna fråga. Det är efter all sannolikhet ej utan sin betydelse att, för att välja ett närstående exempel, uti Skåne ganska ofta ortnamn med förstafvelsen *lind* förekomma[2]. Falkman[3] omnämner: Lynderyth, Lindekulla, Linneslätt, Lindby, Linnebjäret, Linneboda, Lindeholm, Lindholm, Lindhult (sex fall), Lindestoffthe, Lindestorpet. Här bör dock märkas, att åtskilliga af de anförda namnen förmodligen förskrifva sig från nyare tid; dessutom må man komma ihog, att sammanblandning ej sällan egt rum mellan *ljung-* och *lind-*.

I Norge tyckas ortnamn med begynnande lind ej hafva varit fullt så vanliga. I Munchs arbete påträffas: *Lindiáss* (flere gånger), *Lindheimr*, *Lindanes*, *Lindihóll*, *Lindahryggr*. *Lindebrekka* och *Lindemark* har jag dessutom funnit i registren till *Diplomatarium Norvegicum*. Namn på begynnande ask-, ek-, björk-, hägg- o. s. v. förekomma äfven. Så hos Munch *Askheimr*, *Askvíkr*, *Bjarkeng*, *Birkiholt*, *Eikrheimr*, *Eikimór*, *Eikines*, *Eikiland*, *Furudal*, *Furusetr*, i *Diplomatarium Norvegicum* (utom de anförda) *Bjarkey*, *Bjarknes*, *Birkedal*, *Eikeby*, *Eikebjerg*, *Furenes*, *Heggsaas*, *Heggheimr*, *Hegglid*, *Reyneberg*. Från Kålund kan

---

[1] I s. 693. *Fjall varit með fǫgrum grǫsum.*

[2] Som docenten Söderberg för mig påpekat, har redan prof. Steenstrup (*Indledning i Normannertiden* s. 182), åberopande sig på uttryck folkvisan och danska ortnamn, framhållit förkärleken för linden.

[3] *Ortnamnen i Skåne* s. 212.

jag anföra *Heggstaðir* med flere sammansättningar. Det är ju möjligt, att i dessa benämningar en förkärlek för vissa trädslag skymtar fram; säkert är, att de röja Nordbornas vakna öga för det karakteristiska i den omgifvande naturen. Ett bevis härför har man i namnet *Grönein* i Hardangernejden, som enligt Munch (s. XI) tillkommer „det eneste Sted i disse Egne, hvor Grantræer findes“.

I detta sammanhang må ock något sägas om personnamnen och deras betydelse för det ämne, som här afhandlas. Hellre än att splittra, har jag sammanfört till ett ställe det lilla, som kan härom sägas. Scherer anmärker (*Geschichte der deutschen Literatur* s. 10), att bland Germanernas qvinnonamn finnas de, som erinra om naturens skönhet. Man kan såsom exempel anföra sådana som *Dagrunn*, *Sólveig*, *Snæfríðr*, hvilka tyckas påminna om dagens, solens, snöns glans. Klippan och stenen (t. ex. *Hallsteinn*), berget och hafvet (t. ex. *Bergr* och *Sæmundr*), snön och isen (*Snækollr* och *Jǫkull*) voro ej ovigtiga namnbildande element. Vissa tillnamn tyckas också vittna om natursinnet. Så t. ex. omtalas i Landnámaboken en Bǫðvarr *snæ-þryma* (snöstorm), en Herrauðr *hvítaský*, en Þórir *haustmyrkr*, så förekommer i Droplaugarsona Saga (s. 19) en Tofa *Hlíðarsól*, hvilket tillnamn för öfrigt är en fullkomlig kenning[1].

Störst betydelse hafva dock djurnamnen. De förekomma både enkla och i sammansättningar, både hvad mansnamn och qvinnonamn vidkommer. Exempel äro af förra slaget *Ulfr* och *Bjǫrn* med alla deras sammansättningar (*Hrólfr*, *Arinbjǫrn* etc.), *Bersi*, *Refr*, *Hrútr*, *Ǫrn* (med sammansättningar *Ǫrnólfr* och de många med begynnande *Arn-*) m. fl.[2]. Af qvinnonamnen må anföras

[1] Ett ortnamn, som påminner om kenningarna, är *Sólborgarhóll* (Kålund).

[2] Se Weinhold, *Altnordisches Leben* s. 272 ff. Prof. Bugge anmärker (*Antiqvarisk Tidskrift* X s. 145): Fuglenavne har i Norden været meget yndede som Personnavne.

sådana som *Jórunn*, *Ulfhildr*, *Bera*, *Arna*, *Arnfríðr*, *Svanhildr*, *Svanhvít* etc[1]. Personnamn, som stamma från växtriket, påträffas ej så ofta (*Askr*, *Embla*).

Hvad den norröna forntidens konst vidkommer, lär man i den, enligt sakkunniges intyg, ej kunna finna någon antydan af vigt om Nordbons natursinne. Sophus Müller, som egnat en särskild afhandling åt *Dyreornamentiken i Norden*[2], förklarar[3], att man saknar all rätt att i denna se en uppenbarelse af den nordiska folkkaraktären, ej heller lär, enligt samma auktoritet, något samband finnas mellan denna och Nordbons »religiösa, vidskepliga och fantastiska föreställningar». Den vittnar blott om en lycklig förmåga hos Nordens folk att raskt och sjelfständigt tillegna sig främmande motiv. Natursinnet synes alltså här ha spelat en underordnad roll. För öfrigt tillhöra ju många af prydnadsdjuren ej naturens, utan sagans verld. Till en växtornamentik höjde sig ej den fornnordiska konsten. De träd, som finnas tecknade t. ex. på vissa runstenar, lära tillhöra fantasiens parker, utan någon rot i verklighetens mark.

Vi hafva med ledning af källorna sökt teckna det drag i den nordiska folkkaraktären, som vi kallat natursympati eller sinne för naturen. Låt vara att dessa källor flyta njuggt, säkert är, att de äro tillräckliga för att styrka det kulturhistoriska faktum, som vi ofvan betecknat så, att Nordbon hade blicken öppen och klar för det sublima så väl som för det ljufva i sitt fosterlands skönhet. De bevis, vi hittills anfört, hafva dels utgjorts af intyg om Nordbornas natursinne, bevarade i skrifter, som göra an-

---

[1] Se vidare Wisén, *Om qvinnan i Nordens forntid* (*Nordisk tidskrift* 1870 s. 224).

[2] *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed* 1880. Jfr dock Rosenberg, *Nordboernes Aandsliv* II s. 664 f.

[3] S. 398, 399 i anf. arb.

språk på att vara historiska eller som åtminstone hafva kulturhistorisk vittnesgiltighet, dels af vissa språkliga förhållanden (särskildt namnförhållanden), dels af mythologiska föreställningar, som kunna anses gifva uttryck åt en större allmänhets uppfattning af verlden. I det följande skola vi se, huru detta kulturhistoriska faktum bekräftas af den norröna diktningens naturskildringar.

Det måste från början medgifvas, att natursinnet ej kan sägas höra till de mest karakteristiska dragen i den norröna vitterheten (skaldekonsten och den vittra prosan). Grundtvig anmärker med rätta, att förhärligandet af det sedligas, det ideelas, det historiska hjeltelifvets skönhet varit af större betydelse än den fina, stämningsfulla uppfattningen af naturlifvet. Denna anmärkning besannas äfven, om man kastar en blick på den urtidens väldiga diktcykel, som benämnes den nordiska eller germaniska mythologien. Våra förfäders gudasägner hemta ej som de grekiska, sådana dessa framträda i poesien, sin betydelse från den naturförgudningens väldiga skaparkraft, som lät lefvande väsen framstå öfverallt, som befolkade skog och mark, träd och källor, luft och haf, med en öfversvallande rikedom af personliggjorda naturkrafter: »hvarje källa hade sin najad, hvarje träd sin dryad, hvarje grotta var nymfernas boning»[1]. Det barnsliga sinnets naiva uppfattning af det sköna och storartade i de yttre företeelserna har åt den antika mythen förlänat ett leende drag, en egendomlig strålglans. Den nordiska gudasagan röjer, i jämförelse med den grekiska mythologiens varma liffullhet och spelande färger, ett mera kallt och färglöst tycke, det olympiska löjet ersättes här af en kärf humor, formens skönhet af betydelsens djup, för att begagna

---

[1] V. Rydberg, *Den siste Athenaren* s. 180.

Tegnérs ord. Dess stora företräde ligger i den klara uppfattning, som i den framträder, af det sedligas rätt, det ondas sjelfupplösande art. Då de herskande makterna vordit löftesbrytare, följer på den gyllene Baldersåldern verldsundergången, framkallad af gudarnes egen skuld, då som det heter i dikten[1] »menniskorna dö vid gudars sida i den sista strid för ljuset». Men liksom den germaniska mythen klart (åtminstone i sina högsta aningar) fattat förgängligheten af det fläckade gudalifvet, har den äfven insett det godas odödlighet; det är derföre på Ragnarök följer en verldsförnyelse, då det heter, att Balder skall återkomma, allt ondt bättras och rättskaffens skaror *(dyggvar dróttir)* bygga och bo på den nya jorden. Uti denna den nordiska mythens sedligt religiösa lifsåskådning ligger dess betydelse, icke uti dess poetiska och sköna uppfattning af naturen.

De här ofvan framstälda, inledande anmärkningarna hafva osökt fört mig fram till mythologiens förhållande till naturbetraktelsen. Denna fråga hänger tvifvelsutan så nära tillsammans med mitt ämne, att den förtjenar en särskild exkurs, ehuruväl denna torde blifva både osjelfständig och skizzerad. Den bör behandlas här, emedan den historiska ordningsföljden, som jag så myeket som möjligt vill följa, kräfver detsamma.

Ser man först på gudasagans stora grunddrag, har man tyckt sig märka ett visst slägttycke mellan de norröna folkens verldsförklaring och det naturlif, som rörde sig omkring dem. Kampen mellan ljuset och mörkret, frosten och hettan, den nordiska midvinternattens seger, som i sin ordning efterträdes af solens, alla dessa så betecknande drag tyckas hafva medverkat till den tragiska tonen i den nordiska gudasagan, men ock till dess glada förväntan om en bättre tingens ordning, då ljuset segrat.

[1] *Vakuen* af norrmannen O. Vig, öfversatt af V. Rydberg.

Denna allmänna anmärkning är ju endast en sinnrik hypothes, rätt plausibel, men omöjlig att bevisa. Samma svårighet möter oss, om man vill granska de nordiska mythernas uppkomst hvar för sig. Denna ligger tvifvelsutan, för så vidt den berodde på naturbetraktelse, i allmänhet bortom den norröna forntiden, men må dock här med några ord beröras.

Man har här att göra med en stor mängd hypotheser. Såsom ett kuriosum må till en början anföras den på lugskott rike Finn Magnusens antagande, att liksom de gamle Babylonierna och andra österländska folkslag trodde sig i stjernorna finna tillvarans gåta förklarad, de nordiska mytherna skulle utgöra en omklädnad af de gamles astronomiska betraktelser. Himlakropparne hafva obestridligen utöfvat ett stort inflytande på naturfolkens fantasi. Vi veta, att i den nordiska gudaskaran funnos äfven syskonen Sol och Måne; det är ock påvisadt, att enligt sägnen ett visst samband egde rum mellan åtskilliga af mythens gestalter och stjernbilder. Man har sammanfört dem[1] under namnet »stjerneheroernas grupp». Men hvad denna mythologiska företeelse angår, ha väl de omnämnda sagohjeltarne snarare blifvit »försatta bland stjernorna» än de hemtat sin tillvara från stjernskådningen. I alla händelser är det orimligt att af ett enda naturfenomen förklara den nordiska mythverldens uppkomst och i gudasagan se »astronomiska tabeller»[2].

Efter Finn Magnusens teori gjorde sig i den nordiska mythforskningen den historiska uppfattningen gällande, hvilken på sätt och vis motsvarar forntidens euhemerism. Särskildt hvad hjeltesagan angår, ville man i de gamla qvädena finna historiska urkunder, ja, man stod ej långt från den teori, som hyllades af författarne till Ynglinga-

[1] Se Vigfússons ordbok och Rydberg, *Undersökningar i germanisk mythologi* I s. 673, 675, 714 o. s. v.

[2] Se vidare Wisén, *Oden och Loke*.

sagan och Gylfaginning (se »formáli»), att gudarne voro förgudade, historiska personer. Äfven i denna uppfattning ingår ett sanningsmoment. Man har dyrkat förfäderna, man har af berättelser om ursprungligen verkliga bragder, skapat en hjeltesaga, som sedan smält samman med gudasagan. Men i det stora hela är denna teori förfelad genom sitt misskännande af fornqvädena såsom barn af den diktande fantasien[1].

Den kristna religionsforskningen har äfven i Norden betonat, hvad den vill och måste antaga, att i de hedniska gudalärorna skimra brutna strålar af en fördold sanningssol, af den allmänna uppenbarelsens ljus. Så t. ex. vill den, såsom Rosenberg[2] skönt säger, gerna tro, att i »*Alfadertanken* (sådan den framträder i Vǫluspá och Hyndluljóð) *damrer en Levning af den Mennesket oprindelig givne Aabenbaring, hvoraf noget findes i alle Hedningereligioner*».

För att nämna ännu en teori om mythernas utbildning, har Max Müller, som för öfrigt anser, att de hedniska religionerna i allmänhet nedsjunkit från monotheism till polytheism, framhållit språkkänslans inflytande vid mythdaningen[3]. Denna sida af »språkets makt öfver tanken» omtalas ock i Tegnérs arbete af detta namn, der det bland annat heter (s. 71): »våra egna germaniska förfäders gudatro var till en mycket väsentlig del uppbyggd på grundvalen af rent språkliga genusreglor». Som man lätt finner, vidrör denna teori dock icke den egentliga uppkomsten af mytherna; den snarare söker besvara den frågan, hvarför, då en myth uppkom, den gestaltade sig så och ej annorlunda, och söker i språkliga förhållanden ett svar på detta spörsmål.

---

[1] Se Wisén, *Oden och Loke* s. 4.

[2] *Nordboernes Aandsliv* I 152.

[3] Den s. k. polyonomasien (mångnamnigheten) säges hafva spelat en stor roll.

Erkännas måste, att den, så vidt jag vet, sista mythologiska skola, som framträdt, Andrew Langs, inlagt stora förtjenster om vetenskapen. Den har gjort till sin uppgift att genom komparativ genomforskning af s. k. folklore (sägner och sedvanor bland det egentliga folket) vinna säkra resultat äfven för äldre tider. Då denna skola i senare tider blifvit föremål för åtskilliga uppsatser af svenska författare, får jag hänvisa till dem[1]. Hvad öfriga teorier om mythogenesis angår, har nyligen Sven Linde i sitt arbete om Indogermanernas högste Gud, gifvit en sakrik och underhållande framställning af desamma.

Vi hafva sett, att mythologien ej låter förklara sig ur en princip; tvifvelsutan ingå sanningsmoment i alla de förut omtalade teorierna. Men frågar man efter de tendenser hos menniskan sjelf, som framkallat mytherna, måste man med de flesta forskare svara: personifikationsdriften och sträfvandet att tillfredsställa kausalitetsbegreppets kraf. (Se Lindes anf. arb.) Dessa tendenser hafva efter all sannolikhet vändt sig till den omgifvande yttre verlden och i den skapat gudamakterna, för att så besvara de spörsmål efter ett hvarföre och ett huru, som framstälde sig. Den själsförmögenhet, som vid mythernas daning spelat den vigtigaste rollen, är fantasien. Gudasägnerna äro på sätt och vis hennes barn, smyckade enligt hennes ofta svårberäkneliga lagar. Hon har vid sitt barnsliga försök till verldsförklaring utgått från naturbetraktelse och sedan höjt sig till det andliga och sedliga. Detta har skett på ett jämförelsevis omedvetet, otvunget och oreflekteradt sätt. »Mythens tanke och mythens bild äro lika innerligt förenade som själ och kropp» (Wisén, *Oden och Loke*, s. 7.)

Detta är visserligen sannt såsom en allmän sats, men,

---

[1] En uppsats i *Ymer* af Sven Dahlgren, en i Letterstedtska tidskriften af Munthe, en i Bergströms arbete *Literatur och Natur*.

då det gäller den speciela tillämpningen, möta stora svårigheter. Först och främst måste man besinna, att de myther, som föreligga, kunna vara af äldre och yngre datum, förskrifva sig från högst olika tider. Vi kunna i många fall icke veta, huruvida de hvila på naturbetraktelse eller ej. Antaget att det förra är fallet, möter en lika stor svårighet vid frågan: hvilken naturföreteelse, har gifvit upphof till mythen? Denna är jämförelsevis lätt att besvara, så vida antingen den ifrågavarande naturföreteelsen ännu ej afskilts från den mythiska personen eller tilldragelsen eller ock en säker etymologi ger vägledning. Det är ej min uppgift att söka framlägga de resultat, som på denna väg ernåtts; det material, jag då skulle behandla, anser jag vara till tiden föregående min afhandlings. Jag vill blott som exempel anföra, hurusom man af det förra (och äfven af det senare) skälet uti Thor finner åskans fruktansvärda majestät personifieradt, uti jättarne representanter af vilda berg och floder, uti Sol och Måne den »mångnyttiga» jorden och i öfverguden sjelf minnen af en naturreligion; af senare skälet eger man mahända rätt, att i *Heimdalr* (*Heimr* = verld, *dalr* = grek. *θάλος*) se regnbågens gudom[1].

För att också anföra exempel på de svårigheter, som uppstå vid dylika tolkningsförsök, kan nämnas mythen om Freyr och Gerðr. Hvar finna ett afgörande bevis, att den nämnda jättemön betecknar *sädeskornet*[2] eller *snön*[3] eller *morgonrodnaden*[4]? Här är till och med probabiliteten stum, allt är öfverlemnadt åt det egna godtfinnandet.

Skarpa protester hafva ock på senare tider höjts af framstående forskare mot den naturmythologiska tolk-

---

[1] Enligt ett benäget meddelande af docenten Söderberg.

[2] Petersen, *Nordisk Mythologi* s. 283.

[3] Hoffory, *Eddastudien*.

[4] Lüning, s. 41 (der anföres ock en tydning af Gerðr såsom norrskenet). Jfr Vodskov, *Sjæledyrkelse og Naturdyrkelse* s. VII.

ningen, sådan denna bedrifvits. Man hänvisar till den »folkloristiska» skolan såsom den, af hvilken man i en framtid kan hoppas säkra bidrag till läran om fantasiverksamhetens lagar, äfven då det gäller den mythalstrande naturbetraktelsen. Så gör Viktor Rydberg i sin glänsande, fastän kanske alltför skarpa afhandling om mythologiens methodik. Äfven Sophus Bugge[1] har på mer än ett ställe angripit den gängse uppfattningen, hvilkens förnämsta codex är N. M. Petersens vältaliga och fängslande *Mythologi*.

Ännu svårare blir uppgiften, om man vill påvisa, att ej blott vid de mythiska figurernas uppkomst, utan äfven vid deras utveckling och öden i sagan alltjämt natursymboliska drag framträda. Här torde tvifvelsutan Rydbergs anmärkning (II s. 430 f.) vara berättigad, att på detta mythens framskridna stadium de naturmakter, som personifierats, varit personligheter, af sina dyrkare betraktats och tillbedts såsom »verkligt personliga makter», som hafva sina personliga öden, sin individuela karaktär, och, när de tillika ha en naturmythisk betydelse, hafva det som »frambringare eller beherskare af vissa naturföreteelser, men ej som språkliga personifikationer af desamma.»

Denna anmärkning bryter stafven öfver sådana förmodanden som Hirschfelds, att t. ex. i berättelsen om Lokes antagande af laxskepnad finnes en hänsyftning på *die Wasserwärme*[2], att Lokes kärleksäfventyr beteckna, att *die alles belebende Wärme mit Luft, Wasser und Erde buhlt* (anf. arb. s. 15) o. s. v.

---

[1] Så t. ex. har han i afhandlingen *Iduns Æbler* (*Arkiv för nordisk filologi* V s. 7) uppträdt mot hypothesen, att Idunsmythen framkallats af äpplena i Danmarks trädgårdar. Han tror ej, att Vale betecknar den ljusare årstiden (*Studier* s. 218) eller att Nanna är »Blomsten, der visner, naar den lyse Sommer svinder» (s. 204).

[2] Se Hirschfelds afh. om Lokasenna, s. 48. Deremot kan man väl här finna ett förstelnadt minne af Loke såsom vattengud.

Dessa hugskott synas mig foga sig osökt till samme författares egendomliga mythförklaringar genom hänvisning till Islands natur, så t. ex. hans tydning af Skrýmirs handske såsom en af folkfantasien framalstrad miniatyr af Vestfjordshalfön (s. 25). Ännu längre går det, då man vill låta samma mythgestalt beteckna mer än en naturmakt uti samma dikt och detta just på grund af skaldens afsigt. Om en sådan rollvexling förekomme i ett modernt poem, skulle den säkert möta allmänt tadel, men detta hindrar ej Hirschfeld att i sin afhandling om Lokasenna antaga, att diktaren låter Loke beteckna ej blott solens brand, som öfvervinnes först genom Thor d. v. s. ovädret med dess uppfriskande regnskurar, utan äfven hvad Hirschfeld kallar *das schädliche Blitzfeuer*.

För att anföra ännu ett exempel, som visar, huru just i estetiskt hänseende den allegoriskt-symboliska tolkningen har sina olägenheter, kan hänvisas till en strof i nyss omnämnda qväde. Jag syftar på den visserligen vederstyggliga, men just derföre i Lokes mun så mycket mer passande smädelsen mot Njǫrðr[1]:

Hýmis meyjar hǫfðu pik
at hlandtrogi
ok þér í munn migu.

Här gifver Sven Grundtvig[2] den »naturliga» tydningen, att »elvene gøde deres vand i det stille kysthav». Mig synes, att om man antager, att skalden sjelf eller hans åhörare haft någon aning om denna naturliga tydning, hela stället förlorar sin drastiska kraft. En annan sak är, att orden skulle syfta på mythens uppkomst, hvilket dock torde anses föga troligt, då, såvidt jag vet, en sådan framställning i gammal myth af förhållandet mellan haf och floder saknar analogi. En annan Eddasång, som man sökt tolka symboliskt, är den i en ung handskrift bevarade

[1] Lokasenna strof 34.
[2] Eddaupplagan s. 199.

Fjǫlsvinnsmál, hvilken för öfrigt är känd för de svårigheter, den förorsakat sina tolkare. En lösning t. ex., som lemnas af Lysander[1], är den, att Svipdagr betecknar den under Nordens midsommar ständigt jorden famnande dagen, som under namnet Vindkall anmäler sig vid vårens början såsom älskare hos Menglöd (jorden). Rosenberg[2] förmenar, att man i denna dikt eger en bild »af vårens kamp mot vinterkölden för att frigöra jordens fruktbarhet». Namnen Vindkaldr, Várkaldr, Fjǫlkaldr tyckas ju gifva någon anledning till en natursymbolisk tolkning; här är dock att märka, att på senare tid Rydberg sökt ådagalägga Fjǫlsvinnsmáls sammanhang med öfriga myther. Mot hans bevis hafva emellertid anmärkningar framstälts.

Man måste alltså utgå från omisskänliga, bestämda antydningar i mythiska dikter, hvilka icke strida mot dessas allmänna karaktär, om man skall kunna erna säkra resultat i dylika frågor; i motsatt fall, d. v. s. om man helt och hållet följer sin egen ingifvelse, råkar man i samma villfarelse som de nyromantiske skalderna[3] i början af detta århundrade, hvilka snarare omdiktade mythologien än de tolkade dess historiskt gifna källor.

Vi ha förut anmärkt, att i den historiska tiden de mythiska gestalterna i allmänhet tyckas hafva lösgjort sig från sin naturliga bakgrund och framstå uti sjelfständig tillvara. Detta gäller dock icke alla. Några af dem äro ännu i våra källor oskiljaktigt förenade med sitt element; den mythiska skildringen och naturskildringen smälta oskiljaktigt tillsamman. Det torde vara skäl att här något närmare vidröra denna företeelse, såsom en inledning till redogörelsen för naturskildringarna i den

---

[1] *Faust* s. 54.

[2] *Nordboernes Aandsliv* I s. 252.

[3] Ljunggren, *Svenska Vitterhetens Häfder* IV s. 16 och s. 251 ff., der Atterboms kostliga anmärkningar till Skaldarmal (sic!) anföras i utdrag. De gälla den inre konstruktionen i hyperboreismen.

norröna diktningen. Såsom redan förut är antydt, framträder på ett alldeles påtagligt sätt i skildringen af Thor askans fruktansvärda fenomen. Med storartad kraft målar mythen hans dundrande framfart på eldvagnen[1], då han drager i kamp mot jättemakterna, mot »klippans träd» (*hellisbǫrr*, Haustlǫng). I Þórsdrápa kallas dunderguden eldskakaren[2] »styraren af stormens fladdrande lågas skepp»[3] »slungaren af genljudets blixt»[4]. Då åskan gick, var det Thors vagn som rullade fram. Åskvädret kallades derför vagnbuller[5].

Den oftast förekommande och mest karakteristiska af åsyftade mythiska naturbeskrifningar är framställningen af böljorna under bilden af Ægirs och Rans döttrar. Den skönaste af alla torde vara den, som finnes bevarad i de gåtor, som upptagas i Hervarar Saga ok Heiðreks och gå under namnet »Heiðreks getspeki». Såsom Rosenberg särskildt påpekat[6], utmärka sig dessa, af hvilka somliga ännu lefva på folkets läppar, både för en ovanligt säker blick för det karakteristiska i de naturföremål, som de teckna, och för »den finaste förnimmelse af naturlifvets stämningar». Särskildt gäller detta om de gåtor, som handla om böljorna: de åskådliggöra förträffligt det vemodiga, rastlösa, förstörande hafvet. Gestr frågar efter de mör, som vandra många tillsammans, »så att deras fader längtar efter att få veta något om dem» (efter Bugges tolkning), sörjande, ljushåriga, hvitslöjade, som vaka, då vinden blåser[7]; de sägas sällan vara blida mot

[1] *Hyrjar baugr*, Haustlǫng strof 14.

[2] *Funhristir*, ibid. strof 12.

[3] *Hreggs vafreyða húfstjóri*, ibid. strof 14.

[4] *Hneitir undirjálfrs bliku*, ibid. strof 19.

[5] *Reiðarþrumur*, Hkr. Haralds Saga hins hárfagra kap. 34.

[6] *Nordboernes Aandsliv* I s. 241.

[7] *Hverjar eru þær snótir, er ganga syrgjandi at forritni fǫður; hadda bleika hafa þær enar hvítfǫldnu ok eigu í vindi at vaka?* strof 51 (Bugges upplaga).

männens flock[1], de gå fram, klädda i svallande skum, och vandra längs med fjärden, de hafva en hård bädd och leka föga i lugnt väder[2]. Den vise konungen svarar, att de äro Rans radkloka döttrar. Samma uppfattning af böljorna möter oss flerestädes. Så skildras i den första sången om Helge Hundingsbane[3] skeppens strid med det upprörda hafvet sasom en brottningskamp mellan Ægirs fruktansvärda dotter och masttopplinans hästar[4]. Det melankoliska drag, som man skymtar hos Heiðreksgatans sörjande mör, framträder ännu mera ohöljdt i den bekanta halfstrofen uti Vegtamskviða[5]:

Hverjar 'ru þær meyjar,
er at muni gráta
ok á himin verpa
hálsa skautum?

(Hvilka äro de mör, som gråta af hjertans lust och kasta upp på himlen halsarnes skot[6] (om skeppen) eller halsklädena[7]). Bugge menar, att mörnas gråt skulle åsyfta Balders död och att skildringen skulle ytterst bero på de homeriska verserna om den klagan, som döttrarna till »gubben i hafvet» höja efter Achilles' död. Detta tyckes dock föga sannolikt. Bugge säger (s. 253), att under den angifna förutsättningen inre sammanhang uppstår mellan spörsmålen i Vegtamskviða. Snarare störes sammanhanget. Alla de öfriga spörsmålen fortgå i naturlig följd efter händelsernas utveckling; här åter skulle denna fråga, sedan förut hämnden för Balders död omtalats, gå tillbaka till skildringen af naturens sorg öfver den blide

[1] *Sjaldan 'ru blíðar við seggja lið*, se Bugges upplaga s. 252.

[2] *I brimserkjum ganga ok eigu eptir firði fǫr, harðan beð hafa — ok leika í logni fátt*, strof 53.

[3] Strof 30.

[4] *þá er ógurlig Ægis dóttir stagstjórnmǫrum steypa vildi.*

[5] Strof 12.

[6] Så Bugge, *Studier* s. 254.

[7] Så Wimmer, *Oldnordisk Læsebog* (3:e upplagan) s. 156.

gudens bortgång. En hänvisning till Voluspá (strof 34) är gagnlös, ty der säges visserligen efter berättelsen om Vales hämnd, att Frigg gret öfver det ve, som drabbat Valhall, men denna hennes klagan torde lämpligast fattas såsom syftande på de olyckor, som hon förutsåg skola blifva en följd af Balders död. Det gåtfulla spörsmålet i Vegtamskviða synes snarare hafva haft en allmän syftning. Då, som förut anmärkts, böljorna äfven annars sägas vara sörjande — denna beteckning ligger ytterst nära till hands och återfinnes hos många senare skalder t. ex. hos Stagnelius[1], som säger om »Unna» (vattnet eller hafvet), att dess gråt evigt strömmar med vindarne, — synes det vara mest naturligt, att i denna gåta se en parallel till de förut anförda. Huru den åter inkommit i Vegtamskviða, är svårt att afgöra. Bugge anser, att i denna sångs slut med den tvära afbrytningen efter det nämnda spörsmålet föreligger »en uheldig Efterligning af Vafþrúðnismál».

Uti den s. k. skaldepoesien möta vi äfven liknande skildringar, der mythiska drag sammansmälta med naturliga. Uti Skáldskaparmál[2] anföras flere. Der nämnas ock namnen på Ægirs döttrar, af hvilka särskildt *Himinglæfa* (den mot himlen slående)[3] och *Blóðughadda* (med fladdrande lockar, jfr Wisén, *Riddara Rímur* XLI) förtjena att beaktas. En viss Sveinn, som Þorláksson[4] anser ha skrifvit i hednisk tid, talar om Ægirs stormglada döttrar, som sägas vexla skepnad på grund af de från fjället nedbrusande hvirfvelvindarne[5]; på ett annat ställe hos

---

[1] *Samlade Skrifter* I s. 315.

[2] Kap. 25 s. 108 i Þ. Jónssons upplaga.

[3] Bugge, *Studier* 255. Namnet förekommer i Háttatal strof 23.

[4] S. 65 i *Udsigt over de norsk-islandske Skjalde.*

[5] *Fjallgarðs falls rokur ófu ok teygðu élreifar Ægis dœtr,* Skáldskaparmál, kap. 25 s. 108.

samme skald heter det, att Hlérs döttrar blåste på skeppet[1]. En liknande uppfattning framträder i poem från kristen tid. Den framstående skalden Refr, som var samtidig med Olof den helige, nämner i en visa Gymirs fuktsvala vala, som, der böljan brakar, drager in skeppet i Ægirs käftar[2]. Hans ord tyckas dock närmast syfta på »den hvita Ran», om hvilken han sjunger i en annan halfstrof[3]. Ægirs döttrar framskymta åter i en visa af Gísl Illugason, en ganska betydande diktare från Magnus barfots tid (f. 1078). Han säger, att det härliga drakskeppet bröt ryggen på hvarje hafvets bullrande mö[4]. Det är gifvet, att de mythiska drag, som ursprungligen på ett harmoniskt sätt förenade sig med naturskildringen, mer och mer urartade till ett konventionelt prunk med nedärfda former utan motsvarande innehåll.

Egendomligt nog har man i en isländsk ättsaga kanhända ett bevis härpå. Uti Fostbræðrasaga (nedskrifven i början af 13:de årh., handlande om tilldragelser under Olof den heliges tid) heter det på ett ställe, då det berättas om ett hvasst väder ute på sjön: »Rans döttrar pröfvade männen och bjödo dem sitt famntag»[5]. Alliterationen antyder kanske, att den anförda prosaframställningen grundar sig på äldre skaldevers; säkert är att naturbilden här nästan helt och hållet försvunnit.

Äfven andra exempel, som belysa den omtalade kompromissen af naturskildring och myth, kunna anföras. Ofta är dock den förening, de ingått, ganska löslig och bidrager

---

[1] *Hlés dætr á við blésu,* Snorra Edda II s. 180.

[2] *Úrsvǫl Gýmis vǫlva færir, þar er bára brestr, undinna festa bjǫrn opt í Ægis kjapta,* anf. st. i Skáldskaparmál.

[3] S. 109 i Snorra Edda.

[4] *Braut dýrr dreki hrygg í hverri hafs glymbrúði,* Fornmanna Sǫgur VII s. 51.

[5] *Reyndu Ránar dætr drengina ok buðu þeim sín faðmlǫg.* Kap. 3 i Gislasons upplaga af 1852.

ej att för en modern läsare höja det estetiska behaget. Så när den framstående skalden Guthormr sindri (som lefde i 9 årh.) talar om Ónars af ekskogar gröna mö[1]. Så när Hallfreðr vandræðaskáld (f. 968) i sin hedniska dikt Hákonardrápa kallar jorden Odens fästmö, som har barrskog till hår[2], eller hans brud med det breda anletet[3] eller Ónars skogbevuxna dotter[3]. Sådant tyckes oss vara förkonstling, ej poesi; vi beundra på sin höjd skaldens förmåga att i flere på hvarandra följande strofer variera samma ämne. För att nämna ett liknande exempel från senare tid talar Sturla þórðarson (1214—1284) om Odens gröna maka[4].

Ibland åter framträder den renaste poesi i åsyftade skildringar. Så uti en halfstrof af Skúli þorsteinsson (980—1050), bevarad i Snorres Edda:[5]

Glens beðja veðr gyðju
guðblíð í vé, síðan
ljós kemr gott, með geislum,
gránserks ofan Mána.

Glens[6] *guðblíð beðja veðr með geislum í gyðju vé, síðan kemr ofan gránserks Mána gott ljós;* det är uttydt: Glens gudablida maka går under strålglans in i sin helgedom (gudinnetemplet), sedan nedströmmar godt ljus från den gråpansrade Månen. Här skildras påtagligen solnedgången under bilden af den blida gudinnan, som drager sig tillbaka i sitt tempel. Månguden åter framskrider som en

---

[1] *Eikigrœnt Ónars fljóð*, Saga Hákonar góða kap. 9.

[2] *Barrhǫdduð þriðja biðkván*, *Carmina norrœna* s. 33, strof 3.

[3] *Breiðleit brúðr Báleygs*, strof 4; *Ónars viðigróin eingadóttir*, strof 5.

[4] *Geirtýs grœn mála*, Fornmanna Sogur IX s. 519. Ett annat exempel är: *grœn Hlóðyn* i en visa af Volusteinn (Skáldskaparmál kap. 65.

[5] Skáldskaparmál kap. 26.

[6] Glenr = Heimdalr enligt V. Rydberg (*Undersökningar i germanisk mythologi* I s. 126.)

hjelte, klädd i sin stålgrå pansarskjorta[1]. (Man finner här, huru våra moderna skalders »himmelens son» (Tegnér), »himlars drott» (Runeberg) motsvaras af en solgudinna: *heið brúðr himins* (Grímnismál str. 39), *systir mána* (Sigurðarkviða II str. 23), som ock benämnes *dróttning dagstalls* = *regina cæli* enligt Egilsson).

På många ställen är det ytterst svårt att afgöra, huruvida man bör anse, att ett naturmålande drag skymtar fram bakom den mythiska skildringen. Ett exempel kan hemtas från den bekanta episod i Hávamál (str. 97), hvilken redogör för Odens snöpliga giljande till Billings sköna mö. Det heter der:

Billings mey
ek fann beðjum á
sólhvíta sofa

(Jag fann Billings mö, glänsande som solen, slumra på sin bädd). Om Viktor Rydberg har rätt i sitt påstående, att Billing är aftonens genius (en motbild till Delling), känner man sig frestad att instämma i hans yttrande[2], att det hvilar ett skimmer af aftonrodnad öfver denna tafla. Dock är epitetet »glänsande som solen» ej sällsynt för att beteckna en qvinnas »strålande» skönhet.

Den närmast föregående framställningen har afsett sådana förbindelser af myth och naturmålning, som ursprungligen bero på den naturförgudning, hvilken gjort sig gällande äfven hos de norröna folken. Såsom motbild till de belysande exempel, hvilka anförts, må hänvisas till de naturmythiska skildringar, hvilka förekomma i den fornnorska literaturens mästerverk *Speculum regale*

---

[1] Jfr Bjö M. Olsen i *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed* 1886 s. 198. Den anförda halfstrofen är äfven en illustration till Einarr Skúlassons ord om månen (Snorra Edda s. 242): männen veta ej, om han är lefvande eller död.

[2] *Undersökningar i germanisk mythologi* I s. 525.

eller *Konungs skuggsjá*, ett arbete, lika utmärkt för den noggranna kännedom af den nordiska naturen, hvilken der framträder, som för den sannt poetiska fläkt, hvilken besjälar dess uppfattning och teckning af densamma. Konungaspegeln, hvilken förskrifver sig från första hälften af trettonde århundradet (somliga flytta dess författande tillbaka till det tolfte århundradets sista decennium), är författad af en man, som stod på höjden af sin tids bildning och tyckes ha varit väl bevandrad i den samtida latinska literaturen[1]. Ehuru, så vidt jag vet, ingen direkt förebild för hans »platoniserande» naturmyther påvisats, röja de samma förkärlek för allegorisk framställning, som så ofta möter oss i den latinska medeltidsliteraturen. De behandla hufvudsakligen vindarne, hvilka framställas såsom höfdingar[2], som ingå stillestånd och bryta detsamma. Redan i Vǫluspá framträda vindarne personifierade, då det såsom ett af tecknen till Ragnaröks annalkande nämnes, att alla väder blifva vreda i hogen[3]. De spela dock ingen framstående roll i den nordiska mythologien, sådan den nu föreligger, ehuru tvifvelsutan åtskilliga mythgestalter ursprungligen uppfattats såsom vinddemoner eller herskare öfver vädret. I *Speculum regale* förtäljes det utförligt, huru först dagen vid vårens inbrott lyfter upp östanvindens silfverglänsande ögonbryn och blida anlete; derpå blir östanvinden (ej blott sjelfva vinden, utan äfven himmelsstrecket) krönt med den gyllene solen, pryder sig i all sin glädjebonad, uppmanar sina grannar på begge sidor att vara glada och lemna vintersorgerna. Framför allt sänder han skinande strålar till vestanvinden för att uppmana denne att, då aftonen inbrutit, hölja sig i en liknande skrud. Då dagen längre framskridit, är det sydostvinden, som med varma strålar sänder ett gladt bud-

[1] Se Rosenberg, *Nordboernes Aandsliv* II s. 611 ff.

[2] Se Kristianiaupplagan s. 10 ff., Brenners upplaga s. 15 ff.

[3] *Veðr ǫll válynd*, strof 44.

skap till nordvestvinden. Vid middagstiden helsar sunnan nordan och värmer dennes svala anlete, och då aftonen nalkas, är det sydvestvinden, som mottager solens strålglans med gladt anlete och, såsom tecken till den fred, som inträdt, bjuder de starka böljorna att stilla sig, framkallar befruktande dagg och värmer nordostens af blåsten svala läppar, frostkalla panna och frusna kinder. Sedan är det vestan, som skrudar sig med aftonskönhet och besvarar östans helsning. Då solen nedgått, är hon först under vård af nordvestvinden, som låter skuggorna inbryta öfver jordens anlete, till ett tecken, att hvilans tid är inne. Vid midnatt tager nordan emot solen och för henne fram öfver fjäll och öknar mot tunnt bebyggda stränder», han höljer sitt anlete med en skyhjelm, och håller vakt öfver sina grannar; till sin »motpart» sunnanvinden sänder han svala fläktar, för att denne bättre må kunna bära dagens hetta. Nordan säges bortdrifva skyarne och feja himlens anlete, för att solens strålar må kunna så mycket lättare sprida sig åt alla håll. Sedan öppnar nordosten sina glänsande ögon, liksom mättad af sömn efter njuten hvila, och förer fram den ljusa dagen, som vore denne en fager yngling och höfvisk förelöpare, för att bebåda »det strålande hjulets», den skinande solens, ankomst. Solen spejar sedan, om förlikningen mellan vindarne ingåtts och löper så fram sin bana som förra dagen. Dessa vindarnes ömsesidiga budskap beteckna alltså ingåendet af en allmän fred, hvilkens välsignelserika följder sedan skildras. Hafvet utestänger den väldiga stormen och danar släta vägar, der man förr ej kunde fara fram. Stränder, som förr ej erbjödo hamnar, göra det nu. Fiskar leka vid land. Luften fägnas ock åt förlikningen; foglarne uppsöka under fager sång »luftens höjd»; de fröjdas som åt en kommande högtid och bygga sina nästen. Sjelfva jorden gläder sig, örternas frusna rötter upptina, doftande gräs af smaragdens färg spirar

fram. Träden, som hölja sig i ljusgrönt löf, glädja sig nu, att vinternöden lyckligt är förliden. Denna poetiska skildring af den inbrytande våren har sitt motstycke i teckningen af vindarnes uppror, hvilket om hösten gör den ingångna förlikningen om intet[1]. Östanvinden säges blifva sorgsen, draga tunga suckar af harm och finna sig vanärad efter förlusten af sin gyllene krona, som ersättes af en »skytäckt hatt». Östans sorg vållar dubbel bedröfvelse hos sydostvinden, som både känner medlidande och fruktar, att samma förlust af solen skall drabba honom sjelf. Han rynkar samman ögonbrynen, blåser åt alla håll och låter saliven droppa ned af harm. Sunnan smittas af sina grannars vrede, höljer sig i sin skypels och håller inne med »sina doftande skatter», blåsande hårdt, liksom för att försvara sig mot fara. Då sydvestvinden varsnar, att vänskapen kallnar, sedan fredsfördragen brutits, gråter han af harm stora regnskurar, hoprynkar ögonen öfver skägget, stänkt med tårarnes dagg, uppblåser käftarne och sänder fram tjocka böljor, högbarmade vågor, som längta att falla öfver skeppen. Hafsstormarne bjuder han frambrusa i vredesmod. Då vestanvinden märker, att han ej längre från öster får mottaga »skinande strålar med högtidliga vängåfvor», utan tvärtom »sorgbringande blåst och harmsna suckar», förstår han, att freden är bruten. Äfven han höljer sig i sorgdrägt, i en kappa af gråa skyar; han andas häftigt under harmsen klagan, han sitter med drypande näsa och dreglande läppar. Den häftige nordvesten brusar upp i vredesmod, sammanrynkar sina ögonbryn »ganska hvasst», sänder hagelstormar och dånande åskväder med rysliga blixtar. Då nordan går miste om sunnans blida vängåfvor, tager han fram sina ymnigaste håfvor, »dunkel glans» med glänsande frost, han sätter på sitt hufvud en iskall hjelm, hvilken höjer

[1] Kristianiaupplagan s. 51 ff., Brenner s. 60 ff.

sig öfver hans skägg med dess istappar, och blaser med vrede på de hagelfylda »skyfjällen». Nordostvinden tecknas mycket drastiskt. Han säges sitta vred med snöbestänkt skägg, fläkta kallt med flämtande läppar, han kisar med ögonen under ögonbrynen, som äro höljda af rimfrost, hopdrager kinderna under den af kalla skyar betäckta pannan, hvässer käftarne med iskall tunga och blaser i vredesmod genomträngande snöslagg. Sedan tecknas de olycksdigra följderna af vindarnes fredsbrott: dagen förkortas, natten blir mörkare, hafvet blir oroligt, stränderna vägra goda hamnar o. s. v.

Det är lätt att påvisa de stora olikheter, som förefinnas mellan de nu refererade mytherna ur *Speculum regale* och de förut omtalade. Här har författaren stått sjelfständig gent emot sitt ämne. Han har påtagligen med full medvetenhet anordnat den mythiska apparaten. Allting koncentrerar sig kring skildringen af vårens inbrott såsom en allmän freds ingående, af höstens åter såsom dennas brytande. Vindarne tecknas såsom höfdingar, hvilka på sätt och vis representera hela naturlifvet — så när det talas om deras olika drägter. I två andra hänseenden skönjes en märklig olikhet. Den framträder i skildringens utförlighet, som på ett slående sätt afviker från den norröna forndiktens lust att med få, men betecknande drag skapa en bild, framkalla en stämning, och vidare i de drastiska, till det komiska gränsande drag, som vi anmärkt i Konungaspegelns teckning af vindarnes uppror, då det berättas om deras »drypande näsor och dreglande läppar».

Jag har nu efter denna lilla öfversigt af de mythiska naturskildringarne (uttrycket fattadt i ofvan anförda bemärkelse) kommit till redogörelsen för den deskriptiva naturskildringen. Det synes mig lämpligt att inledningsvis framställa några allmänna anmärkningar.

Det följande gäller närmast hvad jag skulle vilja

kalla naturskildringen framstäld för dess egen skull, ej blott tjenande att utsmycka ett enskildt moment, t. ex. då en persons egenskaper belysas genom en bild hemtad från naturen. Detta får dock ej fattas så, som om någon direkt »naturpoesi» förekomme i den fornnordiska vitterheten i den form, som den moderna diktningen uppvisar densamma. »Majsånger» och »Höstsånger», »Naturbilder» och »Stämningar» sakna nästan helt och hållet motstycken i den norröna poesien. Hos de norröna skalderna finner man ej den till opoesi gränsande form af naturskildrande dikter, som går ut på en ytterligt utförlig och noggrann teckning af en bestämd naturföreteelse (man erinre sig den naturbeskrifvande poesien i senare hälften af förra århundradet), icke heller älska de den lyriska naturskildringen, der de egna känslorna skänka lif och ande åt naturbilden. Om man undantager de anförda »naturmythiska» dikterna, t. ex. de gåtor, som handla om Ægirs döttrar, hvilka dikter genom sin mythiska karaktär intaga en särskild ställning, och några halfstrofer eller strofer af naturskildrande art, hvilka finnas qvar, lösryckta ur sitt sammanhang, torde det vara svårt att uppleta några sånger, som uteslutande hafva naturen till ämne. Någon gång tyckes titeln angifva, att man har att vänta en »naturbild», såsom det är fallet med Þórarinn loftungas *Glælognskviða*[1] (skrifven omkr. år 1031), hvilket namn betyder »det klara lugnets qväde». Denna dikt har dock alls icke någon naturskildrande karaktär; namnet anger endast stämningen i poemet, som på ett enkelt och tilltalande sätt beskrifver, huru de nödlidande röna hjelp hos helge Olof, »hvilken gifver årsväxt och frid åt alla män». En liknande uppfattning af denna titel har jag sedan funnit framstäld af Gislason (Njála II s. 889), som frågar: »Skulde måske navnet Glælognskviða have hensyn til religionens dæm-

[1] Upptagen t. ex. i *Corpus poeticum boreale* II, 160, 161. Vigfússons tolkning af namnet synes mig otillfredsställande.

pende og dulmende virkning på lidenskabens og sorgens og smertens brusende bolger?»

Andra sånger, hvilkas namn tyckas antyda en naturskildring, äro *Sólarljóð*, hvilken blott i några få strofer handlar om solen; *Hafgerðingadrápa*[1], af hvilken blott obetydliga fragment finnas qvar — om denna säges att den diktades såsom ett anropande till Gud under en förfärlig orkan, med stora svallvågor eller *hafgerðingar* (omtalade i *Speculum regale); kärleksqvädet *Daggeislavísur* af Þórðr Kolbeinsson (förra hälften af 11:e årh.), af hvilket intet finnes i behåll (Þorláksson anf. arb. s. 77); *Þokuvísur* af Þorleifr skáld, hvilka fått sitt namn med anledning af den trolska makt att framkalla dimma och töcken, som sagan tillskref dem. Ingen af dessa dikter gör alltså skäl för namnet, för så vidt detta skulle antyda naturskildringen såsom det egentliga ämnet. I allmänhet kan man säga, att denna i den norröna vitterheten vanligen är till för att gifva en bakgrund åt handlingen; denna senare var det vigtigaste för skalden. Då en modern romanförfattare tecknar ett natursceneri som relief åt sin berättelse, älskar han att i sjelfva beskrifningen inlägga ett moment, som ganska tydligt pekar på stämningen, som han vill framkalla; företrädesvis begagnar han sig af uttryck, som hafva sin egentliga tillämpning på menniskan, men blifva applicerade på naturföremål för att besjäla dessa. På ett godtyckligt och motbjudande sätt drefs personifikationen till sin spets af de nyromantiske skalderna; man hade ju upptäckt, att naturen var omedveten ande, anden medveten natur. Det gälde blott att med poesiens ursprungsord lösgöra den bundne anden ur hans bojor, och den mythologiska apparat, man på så sätt framkonstlade, skulle, tänkte man, verka höjande och befruktande på diktningen sjelf. Sökande i sin »Wald-

---

[1] Den kristne författaren okänd, från 10:de årh. (Þorláksson, anf. arb. s. 65.)

einsamkeit» den samkänsla, som ej tycktes vara att finna bland menniskors barn, frambesvuro de omnämnde skalderna i sina diktverk lefvande väsen ur alla naturföremål. Man fick hela legioner af andar, från nattens stjernskrudade gudomlighet ända ned till Zephyr och Spinarosa. Atterboms »Blommor» kunna tjena såsom belysande exempel. Med sanning torde kunna sägas, att hvad som hos de nyromantiske skalderna gick till öfverdrift, i högre eller lägre grad kännetecknar den moderna diktningen i allmänhet. I dess naturskildringar framträder synnerligen ofta en sträfvan att besjäla, försinliga eller förandliga. För att nämna exempel, veta vi, att i den gamla goda tiden hette det, att qvällen drömde på sin bädd i vester, stjernorna tågade fram i presterlig procession, jorden stod lycksalig som en brud, näktergalens sång klingade som ett qväde af Franzén, och hela naturen hade sin herdestund — allt detta för att teckna en vacker sommarafton. I våra dagar älskar man ej så glänsande färger, som Tegnér använde, men den personifierande tendensen finnes qvar, och med all rätt. Så låter t. ex. Turgenjeff blommorna blicka med oskyldiga ögon, vågorna smeka, himlen vara stum o. s. v.; hos en annan »realist» »leka solstralarne tittut», »yra hånande snöflingor omkring», »prydas videbuskarne om våren af en barnslig grönska»[1] o. s. v. Då J. P. Jacobsen i »Marie Grubbe» vill teckna ett på grund af långvarig torka förbrändt landskap, jämför han jordens bittra, vissna doft med suckar, låter han den svaga vinden susa missmodigt i trädtopparne, så att det höres, som om skogen klagade; ja, de gula, förtorkade gräsmarkerna tyckas, säger han, lägga sitt elände i öppen dag för himmelens blickar, liksom tiggaren, som blottar ett ömkligt sår. Denna art af bildlig framställning användes sparsamt i den norröna diktningen. Vi hafva

[1] Exemplen från G. af Geijerstam.

förut sett, att den på sätt och vis motsvaras af hvad jag kallat den mythiska naturskildringen. Då den personifierande framställningen ligger denna mycket nära (naturen tänkes ju såsom besjälad, låt vara att hon saknar den mythologiska skruden), vill jag här lemna en öfversigt af densammas förekomst i fornliteraturen. Bildspraket, sådant det framträder i den utförda jämförelsen, sparar jag till längre fram.

Ofta är det svårt att afgöra, huruvida man blott har en af skalden medvetet åsyftad personifikation framför sig eller en spillra af en myth. Så t. ex. när i Grimnismál (strof 41) de af Ymirs hjerna skapade skyarne få sig tillagd bestämningen *in harðmóðgu*, hvilken vanligen, såsom af Gering, återgifves med »de hårdsinta». Det synes dock rimligare, att uttrycket här bör sammanställas med *harð-hugaðr* (Guðrúnarkviða I str. 11). På det anförda stället säges Gudrun vara *harðhuguð um hrer fylkis*, hvilket brukar tolkas »hård eller förstelnad i sinnet af smärta vid furstens lik». Möjligen kan man hos en modern svensk skald[1] höra Eddans uttryck återljuda, när denne låter molnen vandra med »vefullt sinne», och talar om deras »jordkringsväfvande, skumma tankar». Regnet kallas i den norröna diktningen skyarnes gråt; så t. ex. heter det i den isländska rundikten[2]: *Úr er skýja grátr* (regn är skyarnes gråt) och på ett ställe i *Fornaldar Sǫgur Norðrlanda* (I s. 299) möter man samma uttryck, som för öfrigt har sin motsvarighet i den angelsaksiska diktningen. I Beówulf (v. 1377 i Heynes upplaga) sägas »himlarne gråta» (*roderas reótað*).

Andra ställen i den poetiska Eddan, der en personifikation framträder, äro det redan från Vǫluspá anförda

[1] Viktor Rydberg i poemet Höstqväll: jfr Lenaus ord i poemet Himmelstrauer: Am Himmelsantlitz wandelt ein Gedanke, Die düstre Wolke dort, so bang, so schwer.

[2] Wimmer. *Die Runenschrift* s. 282.

om vindarne, som blifva vreda i hogen, och Grímnismál str. 1, der den förklädde Oden rigtar sina ord till elden: »eld, du är het och alltför stor, må vi gå ifrån hvarandra»[1]. Samma egendomlighet, en guds tilltal till ett liflöst föremål, som vore det lefvande, möter oss i den bekanta strof, som finnes bevarad i Snorres Edda (Skáldskaparmál kap. 18) och innehåller Thors vredgade tilltal till floden Vimur, hvilken liksom ett lefvande väsen tycktes med sina alltjämt växande vågor vilja hindra hans färd. Thor qvad:

Vax-at-tu nú Vimur,
alls mik vaða tíðir
jǫtna garða í.
Veiztú, ef þú vex,
at þá vex mér ásmegin
jafnhátt upp sem himinn.

»Väx nu ej Vimur, då det lyster mig att vada till jättars gårdar. Vet att, om du växer, växer ock min gudakraft ända upp till himlen».

Andra exempel från Eddan påträffas i Hávamál, der den galderkunnige Oden säger sig lugna vinden på vågen och vyssa till ro hela sjön[2], samt i Rígsþula, der det talas om att lugna, stilla och söfva eldar[3]. Personifikationen framträder på flere ställen i Heiðreks gåtor. Der kallas ejderfoglarne bleklockiga mör *(brúðir bleikhaddaðar)*; ett stånd fjällangelicor *(fjallhvannir)* förliknas med täckt behag vid en hel liten familj utan man, som bor uppe på berget; den mörka dimman är den väldige, som far öfver jorden, uppslukar vatten och pussar, som fruktar vinden, men icke män och alltid är i strid med solen[4];

[1] *Heitr ertu, hripuðr, ok heldr til mikill; gǫngumk firr, funi.*

[2] *Vind ek kyrri vági á ok svæfik allan sæ*, str. 153.

[3] *Kyrra elda, sefa ok svefja*, str. 46.

[4] *Hverr er sá hinn mikli, er ferr mold yfir, svelgr hann vǫtn ok reisar; glygg hann óask, en guma eigi, ok yrkir á sól til saka?* str. 35 i Bugges upplaga.

riporna sägas vara lekkamrater[1], som fara öfver landen, leka mycket efter sitt hjertas behag, bära hvit sköld om sommaren, svart om hösten (»fjäderskruden mörknar om sommartiden, bleknar under björnmatten»); glöder, dolda i askan, falnade på härden, liknas vid svarta, fula ungmör[2]. Äfven i skaldepoesien finna vi någon gång den asyftade egendomligheten framträda. Så, da det uti Ynglingatal, författadt af Þjóðólfr enn hvinverski (855—930), heter (strof 36 i Wiséns upplaga):

Austmarr
jǫfri Sænskum
Gýmis ljóð
at gamni kveðr

Östersjön sjunger Gymirs sång till gamman för den svenske fursten». De anförda verserna erinra lifligt om Geijers »så ljuflig mig tycktes böljornas sång». De paminna ocksa om den grekiske skaldens distichon om Achilles graf:

αἰγιαλῷ δὲ νένευκεν ἵνα στοναχῇσι θαλάσσης
κυδαίνοιτο πάις τῆς ἁλίας Θέτιδος.

En viss Helge använder samma bild: »vågens klara tungor sjöngo högt»[3]. I många poem talas det ju också om, huru vapnen sjunga.

Vi hafva förut sett, att hafvet uppfattades såsom en kraftig kämpe, mot hvilken seglaren hade att strida. Understundom framträder denna bild uti mythologisk drägt (såsom i Sunatorrek) och hör då till den i det föregående omtalade mythiska naturskildringen. Ofta saknas dock den mythologiska apparaten, såsom i Arnórr Jarlaskálds verser (Skáldskaparmál kap. 60):

Eigi þraut við ægi
ofrǫgjan gram bægja.

---

1 Leikur str. 50.

2 *Meyjar, svartar ok sámar*, str. 63.

3 *Unnar ítrtungur sungu hátt*, Landnámaboken s. 307.

Det är: den oförskräckte konungen svek ej i striden mot hafvet. En mildare bild är den, som framställer vågens anlopp såsom en gästbjudning. Så heter det (Skáldskaparmál kap. 69):

Bauð heim með sér geimi
þá ek eigi lǫð lægis,

d. v. s. hafvet bjöd mig hem till sig, men jag mottog ej dess inbjudning.

Vi hafva i det föregående talat om de naturmythiska skildringar, som försinliga hafvet under bilden af Ægir med gapande käftar. En liknande bild finna vi uti en vers i Grettes saga, der det om en svallande fors heter, att den gapade med »fuktkall mun»[1].

Uti Jómsvíkingadrápa säges stormen pröfva männen[2]. Vindarnes skaror[3] låta fartyget framstörta, enligt Sturlas Hrynhenda (str. 15). Ynglingatal målar elden eller rökens uppväckare såsom en inbrottstjuf, hvilken går fram på läster af eld[4].

Ett vackert exempel på försinligande af liflösa föremål, hvilket på samma gång på ett märkligt sätt intygar Nordbornas sinne för naturen, är en halfstrof af en Hallsteinn Þengilsson[5], som säges ha lefvat på Harald hårfagers tid. Den finnes bevarad i Landnámaboken[6]. Orden lyda:

---

[1] *Veltiflug steina gein úrsvǫlum munni*, s. 154. Jfr uttrycket *fjarðarkjǫptr* Hkr. I s. 232. Sturlunga Saga I s. 124. Något försinligande af en vattensamling såsom landskapets öga får man väl knappt finna i uttrycket *augu djúp eðr fen*, Vatnsdælasaga s. 28.

[2] *Hríð kannaði lýði* str. 16.

[3] *Vinda ferðir*.

[4] Se str. 39.

[5] Se Þorlákssons anf. arb. s. 23.

[6] *Íslendinga Sǫgur* I s. 224.

Drúpir Hofði	Höfde[1] sörjer[2],
dauðr es Þengill,	död är Þengill.
hlæja hlíðir	Liderna le
við Hallsteini.	Hallsteinn till mötes.

Skalden gifver här luft at sin stämning vid hemkomsten till Island efter sin fader Þengills död. Hemmet och sluttningarna taga del både i hans sorg och glädje, sorgen öfver faderns död, glädjen att åter vara i fosterbygden. Det välkomstleende, som möter Hallsteinn, erinrar oss om den romerske skalden[3], som i sin täcka sång om halfön Sirmio uppmanar denna sköna nejd att glädjas at sin herre:

ridete quidquid est domi cachinnorum.

Samma bild förekommer i en visa[4] af den berömde skalden Sighvatr Þórðarson (född 995, död vid pass år 1042), som denne säges hafva diktat efter hemkomsten från sin Romfärd, då han fått underrättelsen om konung Olof den heliges död. Han säger i denna, att så länge Olof lefde, tyckte han att den höga klippsalen[5] (himlen) log kring hela Norge, nu efteråt d. v. s. efter Olofs död syntes honom liderna mycket mindre blida[6]. De

[1] Eg. = kap, utskjutande klippa; här namnet på fädernegården, Kålund, *Bidrag til en historisk-topografisk Beskrivelse af Island* II s. 134.

[2] Eg. lutar, jfr Ynglingatal 44 str.

[3] Catullus XXXI (Weises ed.).

[4] Hkr. Saga Magnús góða kap. 9.

[5] Det ej sällan förekommande uttrycket *fjällens sal* betecknar enligt Jon Þorkelsson senior fjällen sjelfva (Skýringar till visorna i Grettes saga s. 24). Då det emellertid i Harmsól (*salr fjalla* str. 30, jfr *grundar salr* Leiðarvísan str. 6) måste betyda himmel, finnes det intet skäl att här ej antaga samma betydelse. För skaldens fantasi ha de väldiga bergen, som stå upp i himlen och det öfverspända firmamentet sammansmält till bilden af en kolossal hall, »den härliga fjällsalen» (*itr salr fjalla* hos Hallvarðr, Skáldskaparmál kap. 24, der uttrycket angifves betyda himlen).

[6] *Há þótti mér hlæja hlífholl um Nóreg allan, meðan Óláfr lifði; nú þykki mér hlíðir miklu ábliðari síðan.*

anförda ställena äro också märkliga af det skälet, att de visa, huru äfven i den norröna vitterheten naturmålningar förekomma, som äro subjektiva, så till vida som skaldens förherskande stämning afgjort taflans färgton.

Ännu ett par exempel på personifikation må anföras. Den för sin konstnärliga och kraftfulla framställning af naturen utmärkte Eilífr Guðrúnarson, som tros ha lefvat under senare hälften af tionde århundradet, säger på ett ställe i Þórsdrápa, der han skildrar den öfversvallande flod, genom hvilken Thor och dennes följeslagar vada, att markens hala, hjulrunda kotor d. v. s. stenarne icke sofvo[1]. Här kan emellertid ej afgöras, huruvida *sofa* användes i betydelsen »tacere» eller en personifierande bild afsetts. På liknande sätt tvetydig är en vers (strof 27, i Wiséns upplaga) i det troligen af biskop Bjarni Kolbeinsson (1168—1222) författade Málsháttakvæði, som lyder:

Allar girnask ár í sjá.

(Alla aar längta till hafvet). Troligen har man dock här samma bild, som möter oss så ofta hos moderna skalder t. ex. i »Mahomets Gesang» af Goethe, i »Floden» af Stagnelius.

I öfverensstämmelse med språkbruket i de s. k. cottonianska tänkespråken (t. ex. »Månen skall skina klar på himlen, såsom skaparen bjöd honom»)[2] finna vi i *Speculum regale* naturkrafterna bestämda genom Guds uttryckliga vilja. De uppfattades såsom hans tjenare. Så t. ex. heter det (s. 15 i Kristianiaupplagan) »Solen har fått ett mycket maktpåliggande embete, eftersom hon skall lysa och värma hela verlden; länderna fröjda sig vexelvis åt hennes närvara». »Gud bjöd», säges det, »den skinande solen att pryda dagens ljus med hjärta strålar», liksom den för-

---

[1] *Markar hálar hvelvglur né sófu*, strof 6 (Wiséns upplaga).

[2] *Tungol sceal on heofenum beorhte scínan, swá him bebéad meotud* v. 48 f.

änderliga månen fått i uppdrag att upplysa det nattliga mörkret med sin »bleka strålglans[1]». Herren befalde, heter det vidare, de vinduppsvälda skyarne att utspy svala regnstormar öfver jordens anlete[2]. Liksom i den angelsaksiska skriften djuren på marken, såväl som foglarne i luften, på grund af en bestämd ordning äro hvad de äro, så säges (s. 30) hvalfisken *(fiskreki)* hafva sitt pligtenliga embete *(skyldar embætti)*. I samma skrift talas det äfven på personifierande sätt om isbergets (jökelns) anlete och hufvud (s. 49).

Uti den efterliknande och öfversatta literaturen förekommer naturpersonifikationen ej sällan[3]. Man försvarade sig med konung Davids exempel, såsom författaren till Merlinus Spá (Gunnlaugr munkr Leifsson † 1218 el. 1219, se Þorláksson s. 151) gjorde, då han erinrade om, huru David låter fjällen fröjda sig, floderna klappa i händerna och dalarne sjunga lofsånger till Herrens ära (Merlinus spá II strof 99, *Annaler for nordisk Oldkyndighet* 1849). Hela skapelsen tänktes lofprisa Gud och Kristus. Det hette, att alla grundämnena buro vittnesbörd, att frälsaren kommit[4]. I den berömda Mariadikten Lilja, författad af Eysteinn Ásgrímsson, som lefde vid midten af det 14:de århundradet, säges det ganska målande om naturens undran vid Kristi mandomsanammelse, då »luftrymden fyldes med ljus»[5], »att böljorna häpnande stodo på hafsbottnen[6]. Man erinrar sig Tegnérs: »Hafvet

---

[1] *Með bleikum skíma* s. 137.

[2] *Bauð vindþrotnum skýjum upp at spýja svǫlum regnélum yfir andlit jarðar.*

[3] Se om personifikationen i kristen literatur och konst Pipers arbete *Die Mythologie der christlichen Kunst* II.

[4] *Allar hǫfoðskepnor vóttoðo komet hafa scapera sinn.* St. Hom. s. 58.

[5] *Loptin ǫll af ljósi fyllast.*

[6] *Legir á grundu stóðu ok undrast,* str. 31 i Wiséns upplaga. Str. 61 säges mörkret förundra sig; här åsyftas »mörkrets makter».

förskräckt tiger och undrar». Liljas författare säger på ett annat ställe[1] i sin dikt, att äfven om allt skapadt, vind och blixt, gröna marker, doftande gräs, klara stjernor, hvita akrar, löfrika palmer och så vidare utan uppehåll lofsjönge Maria, de dock aldrig skulle kunna tillfylles prisa henne.

Ett annat hithörande fall af personifikation påträffas uti *Biskupa Sǫgur* II s. 219 (Arni Jónssons Guðmundardrapa str. 76, slutet af 14:de årh.), der luft och jord, vågor och fjärdar framföras såsom vittnen af Gudmunds förträfflighet.

Af störst intresse äro dock skildringarna af naturens sorg vid Jesu död; man har ju, som bekant, från dylika (påträffade i gamla homilier af Gregorius den store och Leo den store) velat härleda den berättelse i Gylfaginning[2], som omtalar hela naturens, den liflösas, så väl som den lefvandes, klagan vid Balders död. Bugge[3] har, synes det mig, gjort det ganska sannolikt, att kristen tradition här gripit in på den hedniska mythens område. Ett exempel på en sådan ganska utförlig teckning af verldens sorg vid Kristi död ha vi i *Heilagra manna Sǫgur* (I s. 284). Der heter det: »Då alla skapade ting sågo sin skapare pinad på korset, skalf jorden, stenar sprungo sönder, dagen flydde, solen blef svart, ett stort mörker uppkom i hela verlden, månen dolde sin glans under en blodig sky, de strålande stjernorna försvunno, jorden jämrade sig»[4]. I Lilja (stroferna 58, 59) säges det, att

---

[1] Stroferna 93, 94.

[2] Gylfaginning kap. 53, Sn. Edda s. 61. Jfr Málsháttakvæði str. 9 m. fl. ställen om Balder såsom *Gráta-guð*, hvilka anföras af Bugge.

[3] *Studier* s. 55 ff.

[4] *En er allar skepnur sá skapara sinn á krossi píndan, þá skalf jorðin, en steinar sprungu, dagrinn flýði ok sól sortnaði ok gerði myrkt í heiminum ǫllum, tungl fal geisla sinn undir blóðligu skýe ok hurfu skínandi stjǫrnur, jorðin beljaði.*

verlden stönade[1], att naturen skälfvande ropade af fruktan, och himlarne förlorade sitt ljus[2]. Från den romantiska literaturen må vidare erinras om de många naturpersonifikationerna i Alexanders Saga (t. ex. s. 50, 105, 150). Solen säges jämra sig i Karlamagnus Saga (s. 223)[3].

Jag öfvergår nu till framställningen af den deskriptiva naturskildringen, om jag får använda detta uttryck, då den norröna diktningens knapphändiga, mera antydande än utförande art äfven här gör sig gällande. Jag menar den, som åtnöjer sig med att måla föremålen i deras naturliga färger, utan att inandas i dem ett lånadt lif.

Poetiskt värde torde man kunna tillerkänna denna lika så väl som den förra, då det ju vid naturskildringar först och främst gäller att teckna de väsentliga dragen på ett så målande sätt, att den åsyftade bilden framkallas i fantasien. En antydan af den skildrandes känslor behöfver naturligtvis ej uttryckligen förekomma, men den bör alltid kunna läsas mellan raderna. Saknas denna förutsättning, nedsjunker naturskildringen, huru tydlig och trogen den än må vara, till prosans sfer. Såsom exempel kunna nämnas de topografiska skizzer, som påträffas så ofta i de isländska sagorna. De falla ej inom området för denna uppsats.

Den följande framställningen bestämmes af den historiska ordningsföljden, endast för så vidt denna förefallit mig vara af vigt för ämnets rätta belysning. Mitt förnämsta syfte har varit att söka gifva en totalbild af »die poetische Verwendung der Natur» i den norröna diktningen.

---

[1] *Heimrinn stundi;* jfr. *Leos* ord *universa creatura congemuit,* den angelsaksiska korsdiktens *weóp eal gesceaft,* som anföras af Bugge.

[2] *Náttúran æpti af ótta ǫll skjálfandi, enn himnar sjálfir týndu ljósi.*

[3] *Er sólin rann upp, þá veinaði hon sér* o. s. v.

Jordens krets *(kringla heimsins)* tänktes omsvallad af det brusande hafvet. Den var omhvärfd af den bullrande oceanen[1]. För Nordbons åskådning var jorden framför allt *den grönskande, den alltid gröna (igræn)*, såsom hon heter i Alvissmál (strof 11). Det gröna landet eller jorden är ett stående uttryck, såsom vi redan sett i det föregående[2]. Uti lagspråket talas det om den *gröna* torfvan, som möter hafvet[3]. Såsom härd för den spirande växtligheten kallas jorden »den groende» (*gróandi*, Alvíssmál str. 11) och då man uti det förbannelseformulär, som innehålles uti det s. k. Griðamál (*Islendinga Sǫgur* II, 380 ff.) eller Trygðarmál (Grágás I s. 205) ville med en allmän bestämning karakterisera jorden, valdes just verbet gro: »så vidt som jorden gror», *jǫrð grær*. Hon var ju den mångnyttiga[4].

Det grönskande gräset och jorden voro sammanknippade för skaldens fantasi. Uti Vǫluspá (strof 6) betonas uttryckligen, att före verldsskapelsen gräs fanns ingenstädes (*gras hvergi*); då solens strålar uppvärmt salens stenar, nämnes det särskildt, att jorden bar gröna örter[5]. I den af kristna föreställningar påverkade literaturen framställas grönskan och blomsterprakten såsom en jorden höljande skrud. Detta framträder isynnerhet vid skildringen af

---

[1] *Gjálfri kringðr*, om vindarnes botten i Markús Skeggjasons sång till Erik ejegods ära, str. 3; *gjálfri lǫgðr*, Hkr. Óláfs Saga hins helga kap. 186 i en dikt af Sighvatr. Jfr Solsångens uttryck *jarðar skip* str. 77.

[2] Jfr vidare *grænt land*, Óláfs drápa Tryggvasonar ed. Gullberg, strof 23, *grænt láð*, Morkinskinna s. 199, *græn grund*, i en visa af Þjóðolfr Arnórsson Hkr. Saga Haralds harðráða kap. 24. Uti Lilja (strof 37) säges Treenigheten ha uppenbarat sig *á grænni grundu*. Jfr Merlinus Spá, stroferna 25, 32, 48.

[3] *þar sem særr mötesc ok grøn torva*, äldre Gulathingslagen s. 13, 59 o. s. v.

[4] *Sjá in fjǫlnýta fold*, Sigrdrífumál str. 9.

[5] *þá var grund gróin grœnum lauki*, Vǫluspá str. 7.

skapelsen. Den Allsmäktige smyckade jorden med grenar och löf, heter det redan i Beówulf[1]. Parallelställen kunna anföras från den norröna literaturen. I *Speculum regale* omtalas jordens grönskande, fagra *skrud*[2], och på ett annat ställe i samma skrift (s. 137) säges det, att Gud *smyckade* jordens anlete (personifikation) med många slags träd och örter[3]. Samma uppfattning af det grönskande växtriket såsom jordens prydnad möta vi t. ex. i Heilagra Manna Sǫgur I s. 677, der det berättas, att Gud prydde hela sin skapelse, både den jordiska och den himmelska, med fagra blommor[4], och i sagan om Barlaam och Josaphat (från 13:de årh., Keyser och Ungers ed.), der det förkunnas, att Gud prydde jorden med växande träd, som buro löf, blommor och allehanda frukt[5].

Grönskande stigar omtalas ej sällan i den fornnordiska vitterheten. Så t. ex. vandrar Rígr fram öfver gröna vägar[6]. Man tycker sig här, såväl som i uttrycket »den gröna jorden» märka »typiska fraser», ansatser till en episk stil. Det enkla men på samma gång målande attributet var ju ett godt medel att framkalla en önskad stämning; »grönskande vägar» förde tanken på en ljuf och behaglig färd; motsatsen uttrycktes genom »fuktiga eller vindkalla vägar»[7].

---

[1] *Se älmihtiga gefrätwade foldan sceátas leomum ond leáfum*, vv. 92, 96, 97. Lüning (anf. arb. s. 149) meddelar ett liknande uttryck från forntysk poesi.

[2] *Fegrð grœns skrúðs*, s. 12 i Kristianiaupplagan.

[3] *Skrýddi guð andlit jarðar með margskyns ávexti trjá ok grasa.* Jfr *þá er guð hafðe skapaðan allan heim ok skrýddan hann hvárttveggju með grǫsum ok ǫðru blómi*, ibid. s. 106.

[4] *Guð prýddi alla sína skepnu fǫgrum blómum bæði jarðneska ok himneska.*

[5] *Jǫrðina prýddi hann með vaxanda viði berande lauf ok blóma ok allzkonar ávǫxt*, s. 22.

[6] *Grœnar brautir*, Rígsþula str. 1. Samma ord påträffas i Fáfnismál (strof 41) och i Þórsdrápa (strof 1).

[7] *Úrgar brautir*, Fjǫlsvinnsmál str. 2, *vindkaldir vegar* ibid. str. 47.

Jag har i det föregående meddelat en rik exempelsamling för att bevisa Nordbornas förkärlek för den täcka naturskönheten, för »dalarnes lägre behag». De älskade grönskande fält[1], blomstertäckta slätter[2]. Jag får hänvisa till dessa och de i det föregående anförda uttrycken såsom exempel på framställningen af den blida naturen. Jag har äfven förut anfört exempel på förhärligandet af skogens skönhet.

Skogen tyckes dock hufvudsakligen uppfattats af fantasien såsom den mörka, tjocka[3]. *Myrkr viðr* är ett stående uttryck i den norröna diktningen (Rigsþula str. 38, Vǫlundarkviða str. 1, 3, Oddrúnargrátr str. 23). Man erinre sig det i den mytiska geografien så ryktbara skogsnamnet Myrkviðr (t. ex. Lokasenna str. 42). Ännu i en af de s. k. romantiska sagorna påträffas förbindelsen *myrkviðarskóginn* (Magus Saga Jarls i *Fornsǫgur Suðrlanda* s. 19). Dunkla sluttningar (förmodligen uppfattade såsom skogbevuxna) omtalas äfven[4]. Vi hafva redan förut sett, att skogen i bildspråket liknades vid jordens hår; en beslägtad jämförelse finna vi uti benämningen jordens man[5]. Vackert heter skogen i alfernas språk *fagrlimi*, den som har fagra grenar (ibid.). *Hlíðþang*, sluttningarnas tång, som äfven förekommer såsom »skogskenning» (ibid.) är deremot ej så poetiskt.

På de få ställen, der lunden omnämnes, skildras den mycket sympatiskt. Dess »lugna», fredade stigar framhållas i uttrycket *lundr lognfara* (Skirnisfǫr str. 39). Mythen visste att förtälja om Mimirs underbara lund (*holt*, Vaf-

---

[1] *Vellir algrœnir*, Atlakvida str. 13.

[2] *Fagrir staðir blómgaðir með allri unaðsemd*, Antiquités Russes I s. 405.

[3] *þykk: mǫrk*, Strengleikar s. 17.

[4] *Døkkvar hlíðir*, Helgakviða Hundingsbana I str. 49.

[5] *Vallarfax*, Alvissmál str. 29.

þrúðnismál str. 45) och om lunden Glásir med de guldskimrande löfven, som stod vid Valhall (Skáldskaparmál str. 36):

Glásir stendr
með gullnu laufi
firir Sigtýs solum.

»Glasir står med gyllene löf vid segergudens salar». Man erinras om den sköna benämning på en skog *sunnbearo* eller *den soliga*, som förekommer på ett ställe i den angelsaksiska Phœnixdikten (v. 33 i »The happy land», Sweet, *Anglosaxon Reader*). Solstrålarnes lek bland bladen tyckes gifvit upphof till detta namn. Lüning, som ej framhållit »*sunnbearo*», anför (s. 144) ett ställe i Notkers öfversättning af Martianus Capella, hvilket sluter sig till hvad förut anförts och särskildt belyser den nordiska diktens uttryck. Der heter det: »solskenet ger åt skogen gyllene färg (*démo wálde gíbet íro* [solens] *skímo góldfárewa*).

Samme författare fäster med rätta uppmärksamheten på den »poetiska skönhet», som ligger i Gudruns ord, då hon, erinrande sig sin glada ungdomstid, säger, att hon och hennes bröder lekte mången lek och vuxo upp i *lunden*[1].

I den angelsaksiska diktningen tecknas sumptrakten såsom en synnerligen vederstygglig nejd (se Lünings anf. arb. s. 251). Äfven på nordiskt område berättas det i den unga Guðrúnarkviða III strof 10 om det stinkande träsket (*mýrr fúl*). För öfrigt är det ju bekant, att i de kristna berättelserna de osaliges hemvist ofta framställes såsom ett djupt, stinkande träsk, en *pyttr* (Mariu Saga s. 905).

Jag öfvergår nu till att något tala om skildringarna af fjällnaturen. Äfven här måste min framställning i viss mon suppleras af det, som förut anförts i annat sammanhang. Vi hafva sett, att den vilda bergsnaturen ej kan sägas ha utgjort Nordbornas landskapsideal, ett faktum,

[1] *Lékum leik margan ok í lundi óxum*, Atlamál str. 73.

som ingalunda upphäfves deraf, att ståtliga skildringar af fjällnejder förekomma. Uti fornqvädena framstår någon gång ett väldigt fjäll[1] såsom en storartad bakgrund till handlingen. Så, då det i den första sången om Helge Hundingsbane (strof 15) vid berättelsen om Helges första möte med Högnes dotter heter, att en strålglans bröt fram från eldsfjällen[2].

Uti mythens naturskildringar omtalas bergen isynnerhet, då det gäller att skildra dundergudens dånande framfärd. »Alla fjäll skälfva»[3], heter det i Lokasenna (strof 55), för att beteckna, att Thor nalkas. I Þrymskviðas allbekanta skildring af jordens sons resa till jättarnes hem omnämnes, huru bergen brötos och jorden brann i låga[4].

Samma sublima karaktär har den ståtliga tafla, som upprullas i Þjóðólfs Haustlǫng, hvilkens detaljer för öfrigt påminna om det anförda motstycket i den s. k. poetiska Eddan. Det berättas om Thors färd till jätten Hrungnirs möte. Då, säges det, dånade Månens väg under jordens son[5]. Alla himlahelgedomar brunno, den af hagel piskade jorden brast sönder[6]. Sin höjdpunkt uppnår den verkligen storartade skildringen i den 16:de strofen, der det säges, att bergen skakades och brusto, eterhimlen brann[7]. Det anförda torde gifva ett begrepp om den hänförande

[1] *Meginfjall*, Helgakviða Hjǫrvarðssonar strof 5, *reginfjall*, Hervarar saga, ed. Bugge, str. 48; jfr namnet *Himinfjǫll*, de högt mot himlen uppstigande fjällen.

[2] *på brá ljóma af logafjǫllum.*

[3] *Fjǫll ǫll skjálfa.*

[4] *Bjǫrg brotnuðu, brann jǫrð loga*, strof 22. jfr Oddrúnargrátr strof 16.

[5] *Dunði Mána vegr und hánum*, strof 14.

[6] *Knáttu ǫll ginnungavé brinna, endilág grund vas grápi hrundin, sæðr gekk Svǫlnis ekkja sundr*, ibid. strof 15.

[7] *Berg hristusk ok bjǫrg brustu, upphiminn brann.*

kraft, som äfven skaldepoesiens målsmän förstodo att inlägga i sina skildringar af naturföreteelserna.

Vid omtalandet af de tecken, som bebåda verldsundergången, nämner Vǫluspá (strof 56), att klippbergen skola störta samman[1].

Äfven annorstädes besjungas våldsamma revolutioner i naturen, hvilka till och med rubba de väldiga fjällen. De båda jättedöttrarna, som malde med qvarnen Grotte, välte klippblock öfver jättarnes gård (fjällen), så att jorden skälfde dervid, de slungade hvirflande stenar och tunga block[2]. I den s. k. Busla Bæn (Fornaldar Sǫgur Norðrlanða III s. 203) nämnes bland andra följder af en uttalad förbannelse, att *klipporna skola skakas*[3] och i det jämförelsevis mycket unga qväde, som utgör hufvudstommen af den s. k. Bergbúaþáttr (ed. Vigfússon 1860) finnes en utförlig teckning af bergras, jordbäfning o. s. v. Bergen börja falla, tjocka klintar springa sönder, det tjuter i den tunga stenen, underlig vätska tränger upp ur jorden, under det att den mörka elden bryter fram[4]. Man har här en, som det förefaller, trogen framställning af en eruption med jordbäfning och lavaströmmar.

I norröna dikter färdas man ofta fram öfver *fuktiga, frostbetäckta* fjäll[5]. Hit hör också Hávamáls *þáfjall* eller töfjäll, der snön håller på att smälta, ett uttryck som förekommer i en af de liknelser, som åskådliggöra qvinnokärleks ostadighet (strof 90).

Fjällets dunkla, mörka färg framhäfves någon gång

---

[1] *Grjótbjǫrg gnata.*

[2] *Veltum grjóti of garð risa, svá at fold fyrir fór skjálfandi: svá slǫngðum vit snúðga steini, hǫfga hǫlli,* Grottasǫngr strof 12.

[3] *Hristist hamrar.*

[4] *Bjǫrg taka at falla, stór bjǫrg ok stinnar bergbungur springa, þýtr í þungu grjóti, undarligr aurr mun fœrast upp ór grundu, eldrinn kámi brýtr,* anf. arb. s. 124—126.

[5] *Úrig fjǫll,* Skírnisfǫr str. 10, Hamdismál str. 17; *hélug fjǫll,* Rígsþula str. 38, Fáfnismál str. 26.

I Haustlǫng talas om renens lands dunkla ryggar = fjällen[1]. Dunkla mörka klippor nämnas i Bergbúa þáttr[2]. På ett ställe i Grottasǫngr (strof 10), hvilkets betydelse ej är fullt säker, förekommer uttrycket »det grå fjället»[3]. Det röda fjället l. *Rauðafjall* förekommer som namn i Norge (se Munchs anf. arb. s. 102) och erbjuder en parallel till Atlakviðas Rosmufjǫll (strof 19), hvilket namn Bugge (*Arkiv* I s. 11) anser kunna betyda »Rodhedsfjelde», ehuru han föredrager en annan tolkning.

Vi hafva i det föregående sett, huru det solbelysta fjället lifligt inverkat på Nordbons fantasi, såsom ortnamnen göra ögonskenligt. Äfven i diktens verld finna vi motsvarande namn t. ex. *Sólfjǫll, Rǫðulsfjǫll* (Helg. Hund. I str. 8, Helg. Hjǫrvarðssonar str. 45). Uti poesien omnämnas på ett ställe de solbeglänsta fjällen i en visa af okänd författare, som anföres i Skáldskaparmál kap. 69:

Austr sé ek fjǫll af flausta
ferli geisla merluð

»från skeppens farled ser jag i öster de solbelysta fjällen strala».

Fjället var ju framför allt det väldiga, höga[4]. Det kallades äfven en mark, uppfyld af klyftor eller dalar (*gilja grund*, Haustlǫng 18), hvilka sistnämnda naturligtvis i det poetiska språket voro *de djupa, dunkla*[5]. Mythen berättade om Surts nedtryckta dalar[6]. *Den dunkla klyftan*[7] omtalas i en visa uti Grettes saga (s. 154). Dalgangen framställdes äfven under bilden af en stor väldig kittel[8].

---

[1] *Hreins reinar myrkbǫk.* strof 16.

[2] *Dokkrir hamrar* s. 124, *kámir klettar* s. 126.

[3] *Ór grjá fjalli.*

[4] *Á fjalli há.* Grógaldr str. 12; *há fjǫll.* Heiðreks getspeki, str. 37 (Bugges upplaga).

[5] *Dokkrir dalir ok djúpir.* Gylfaginning kap. 52, jfr Hárbarðsljóð str. 18, Helg. Hjǫrv. str. 29.

[6] *Søkkdalir*, Háleygjatal af Eyvindr Skáldaspillir † 995, strof 2.

[7] *Gljúfrit dokkva.*

[8] *Holtriða hverr*, Hymiskviða str. 26.

Tilltalande och stämningsfullt är uttrycket daggiga dalar (*dalir dǫggóttir*) i första sången om Helge Hundingsbane (strof 49). I qvädet om Helge Hjörvardsson berättas det, huru daggen nedföll från manen på Valkyriornas hästar uti djupa dalar[1], liksom ock Vǫluspá särskildt omnämner daggen, som från verldsträdet Yggdrasill faller ned i dalarne[2].

Med omnämnandet af daggen har min framställning hunnit fram till vattnets element. Pindari ord *ἄριστον μὲν ὕδωρ* ega ingen adæquat motsvarighet i den norröna vitterheten, hvilken, såsom förut anmärkts, högst sällan egnar några direkta loford åt vattnets skönhet. Wessobrunner Gebet, ett af den forntyska literaturens äldsta alster, talar deremot om det härliga hafvet (*der máreo séo*). Äfven i den angelsaksiska poesien finner man liknande uttryck (se Lünings anf. arb. s. 95).

Källan och floden träda ej mycket fram i de fornnordiska naturskildringarna. Dock må påminnas om de i mythen omtalade källsprången och framför allt om Urdarbrunnen med dess renande vatten, som skänker den hvitaste färg åt allt, som deri nedsänkes[3]. Med dess vatten öfveröses den heliga asken. Bugge (*Studier* s. 400) öfversätter *hvíta auri*, Vǫluspá str. 22, med »det hvide vand».

Vi hafva i den första delen af denna uppsats sett, att källans skönhet lofprisas i de mythiska skildringarna af lycksalighetslandet. Af Lünings arbete (se t. ex. s. 81) inhemtas, att källan i skogen med stor förkärlek tecknas af de medelhögtyska skalderna. Äfven i den romantiska diktning, som omplantades på nordisk grund, omtalas den sympatiskt. Se t. ex. teckningen af den paradisiska äpplegården i sagan om »Flóres ok Blankiflur» (*Annaler*

[1] *Stóð af mǫnum þeira dǫgg í djúpa dali*, strof 29.

[2] *þaðan koma dǫggvar þær's í dala falla*, strof 22. *Dǫgg fellr í djúpa dali* heter det i Heiðreks getspeki.

[3] *þat vatn er svá heilagt, at allir hlutir, þeir sem þar koma í brunninn, verða svá hvítir sem skjall* (Gylfaginning kap. 16).

för nordisk Oldkyndighed 1850 s. 40). Drag i framställningen påminna om Urdarbrunnen. Så t. ex. omnämnes ett träd, som växer i källan, bestrålad t af solen och alltid blomstrande[1].

Från mythologien känna vi elfven Leiptr, med det ljusa vattnet, motbilden till Grekernas Styx (Helg. Hund. II str. 30); men äfven etterfloderna, i hvilka de fördömde vada (Vǫluspá str. 41, jfr str. 38). Den lugna, klara floden, som i sin spegel återstrålar de glänsande vapnen och smyckena ombord på fartygen, målas vackert af Sturla Þórðarson i följande vers:

Svá var Elfr
ǫll at líta
glæsilig,
sem á gull sæi,

d. v. s. »hela Elfven var så glänsande att skåda, som om man sett på guld» (Flatöboken III s. 180).

Den vilda, brusande strömmen, som nedstörtar från fjällen[2], har blifvit föremål för en synnerligen imposant skildring af Eilífr Guðrúnarson, som uti Þórsdrápa sökt teckna den öfversvämmande elfvens sublima kraft. Det gälde för skalden att måla, hvad som i det poetiska språket hette en *þjóðá* d. v. s. en storflod (Grógaldr str. 8; Þórsdrápa str. 5) med dess framforsande vattenmassa[3]. Skalden berättar (Þórsdrápa str. 5 ff.) om Thors och hans följeslagars genomvadande af floden Vimurs störtvågor (*hlaupár*), hvilka, satta i häftig rörelse, fnyste etter (*æstar fnæstu eitri*). Männen arbetade sig fram genom »vindmarken» (*byrmǫrk*), under det att klippor och stenar brakande träffades af deras jernskodda stafvar. Vågorna

[1] *Tré eitt er vaxit í keldunni ok stendr þat jafnan með blóma, en þegar er sólin rennr upp, þá skínn hón þar allan daginn.*

[2] *fellihryn fjalla,* Þórsdrápa str. 6.

[3] *Veltanda vatn,* Atlakviða str. 29; *rennanda vatn,* Äldre Gulathingslagen s. 19.

liknas vid ett haf, som kom nedstörtande från klipplandet (*hallands marr*). Åns frätande vätska (*Marnar snæriblóð*), föranlät Thor att öka sin nackes kraft, så att den »växte till himlen». Under den våldsamma öfversvämningen (*flaut svarðfen*) slog en våg, med makt framblåst af stormen, som brusade ned från fjället, mot skuldran på Jordens Son (*þurði hrǫnn af afli blásin hretviðri jarðar skafls at herði hauðrs runn*); dock fruktade icke kämparnes hjertan vid störtflodens fall (*við djúprastar falli*). Äfven om man skulle ogilla Eilífrs ymniga bruk af kenningar, kan man dock ej med rätta frånkänna honom ett verkligt mästerskap i deras begagnande, eller förneka det storartade uti målningen af den svallande elfven[1].

Utom forsens snabba, brådstörtande fart[2] framhålles äfven dess stolta sorl[3], dess dofva, fruktansvärda rytande. Det hemska i den nämnda naturföreteelsen, sådan den uppfattades af Nordborna, har man åskådliggjort genom folktron om onda väsen, som just i forsen tänktes hafva sitt tillhåll. I forsens buller hörde man trollsånger af galderkunniga makter, att döma af en fragmentarisk visa i Bjarni Kolbeinssons Jómsvíkingadrápa, der det heter (strof 2):

Vaskak fróðr und forsum,
fórk aldrigi at gǫldrum,

»jag var aldrig (blef aldrig) vis under forsar, jag for aldrig med trollsånger». Föreställningen om forsen såsom tillhåll för mot menniskan fiendtliga väsen träder oss äfven till mötes i Grettis Saga. Vi finna den också i den romantiska diktningen. I Bærings Saga (*Fornsǫgur Suðrlanda* s. 108) omtalas en *gýgr* eller jättinna, som bor under en fors. Betecknande är, att forsen i skaldespråket

---

[1] Jfr uttrycket *œðistraumr*, Riddarasǫgur s. 66.
[2] *Svá skjótt sem fors falli*, Mariu Saga s. 976.
[3] *Hávaði*, Ǫrvar Odds Saga kap. 18.

säges tjuta. Den tjutande forsen tiger aldrig[1], svarar konung Heiðrekr på sin gästs spörsmål om den aldrig tyste. En vildt tjutande å omtalas i Atlamál[2]. Enligt sägnen hände det, att man kunde få se en mystisk eld glöda ur forsen (Gullþóris saga ed. Maurer s. 51).

Det material, som den norröna literaturen har att erbjuda, då det gäller att ge en öfverblick af nyss omtalade käll- och flodskildringar, är, som vi sett, ej synnerligen ymnigt. Så mycket rikhaltigare äro teckningarna af hafvet.

Då Heintzel i sin intressanta afhandling *Über den Stil der altgermanischen Poesie* s. 20 fäller det omdömet, att hafvet tyckes gjort mindre intryck på den skandinaviska fantasien än på den angelsaksiska, kan detta endast förklaras deraf, att han, liksom många af sina lärda landsmän, ej fäst tillräckligt afseende på den s. k. skaldediktningen. Hade han gjort detta, skulle han säkert kommit till ett annat resultat. Den efterföljande framställningen torde berättiga denna förmodan.

Enligt de gamles föreställning fanns det en tid, då de svala böljorna ännu ej fått tillvara, då hafvet icke fanns[3]. Dock var detta i förhållande till menniskan uråldrigt och kallades derför det gamla hafvet[4]. Kanske syftar äfven namnet *sílægja* i Alvíssmál str. 25 åt samma håll, ifall Gerings tolkning »ewige Tiefe» är riktig. Angelsaksiska poesien har att uppvisa ordet *fyrnstreámas* »forna, gamla strömmar».

Såsom redan förut anmärkts, förestälde man sig att vågornas verld[5] omslöt jorden, som af dessa sköljdes eller twäddes[6]. Hafvet förliknades vid ett bälte eller en gördel,

---

[1] *þjótandi fors þegir aldregi.*

[2] *Á hugðak hér inn renna, þyti af þjósti, þeystisk of bekki,* str. 26.

[3] *Vasa sær né svalar unnir*, Vǫluspá str. 6.

[4] *Aldinn marr.* Hávamál str. 62, Háttatal str. 68.

[5] *Umheimr,* Hkr. Saga Óláfs hins helga kap. 154.

[6] *Úrþvegnar jarðir.* Hrafnsmál str. 8.

som kringgärdade landet. Så säger Einarr Skúlason (f. 1095) i en visa om en sjöfärd:

Sundr springr svalra landa
sverrigjǫrð fyrir bǫrðum[1],

det är: »de svala landens svällande gördel springer sönder för skeppsstäfvarne». Exemplet är intressant äfven af den anledningen, att det visar, huru omsorgsfull man var i ordvalet för att erhålla öfverensstämmelse mellan uttrycken. Här är påtagligen *springa sundr* med flit användt. »Jordens bälte» *(jarðbelti)* kallas hafvet i Sturla þórðarsons bekanta dikt Hrafnsmál (strof 1), »sjöbälte» eller det bälte, som utgöres af sjön, i Lilja *(sjóvarbelti* strof 10*)*. Hafsgördeln, som sjelf förliknas vid ett smycke eller *men (Lex. poet.)*, var prydd med öar, som voro *fastspikade* enligt ordalydelsen i en visa af Egill[2] Öarna voro äfven hafvets tänder[3].

Ofta kallas hafvet holmens eller landets boja[4]. Ganska målande äro Markús Skeggjasons († 1108) verser:

Skúr-ǫrðigr braut skorðu
skers glymfjǫtur bersi[5],

»stödbjelkens björn (skeppet) sönderbröt, sträfvande mot vinden, skärets bullrande boja». Här är verbet *brjóta* afsigtligt begagnadt. En rasslande boja benämnes hafvet äfven annorstädes[6].

---

[1] Skáldskaparmál kap. 25.

[2] *Eynegld jarðargjǫrð,* Eigla kap. 82.

[3] *Fenteðr,* i en visa af Kormakr.

[4] *Holmfjǫturr,* hos Einarr Skúlason, Skáldskaparmál kap. 25; hos Harald hårdråde ibid. kap. 65; *foldar fjǫtrar,* i en visa af Tindr Hallkelsson (vid pass år 1015, Íslendinga Sǫgur II s. 366.

[5] Skáldskaparmál kap. 58.

[6] *Gnýgirði* i Njála kap. 72; *glymfjǫturr* i en visa af Guðmundr Svertingsson, Biskupa Sǫgur I s. 641, och i en af Ingjaldr Geirmundarson, Sturlunga Saga II s. 67.

Vågens mäktiga brus framhålles i kenningarna »ålens bullerväg[1]», »åns höga, bullrande gård eller hägnad[2]», »bullerfältet[3]».

»Det gnyende, tjutande hafvet» äro uttryck, som påträffas i *Speculum regale*[4].

»En bäfvande mark», »en sjunkande grund» äro ganska målande benämningar på hafvet. Den förra påträffas hos Einarr Skúlason (*bifgrund* Skáldskaparmál kap. 25), den senare i Snorres Háttatal (*hniggrund hafbekks*, strof 76). Det oroliga hafvet kännetecknas väl genom tilläggsordet »det uppsvälda»[5].

Det vanligaste attribut, som i den norröna poesien tillägges böljorna och hafvet är tvifvelsutan *kall* eller *sval*. Redan Eddasångerna tala om de svala, fuktsvala vågorna, som brusa hän öfver Sökkvabekkr[6], som leka kring skeppet[7]. I skaldediktningen äro »den svala sjön[8]», »det kalla, frusna hafvet[9]», »de kyliga, isiga böljorna»[10] rent af stående,

[1] *Hrynbraut áls*, hos Einarr Skúlason, Skáldskaparmál kap. 53.

[2] *Hár hryngarðr Hléseyjar*, i en visa af Þjóðólfr Arnórsson, Hkr. Saga Haralds harðráða kap. 62.

[3] *Glymvǫllr*, hos Hallr Snorrason, som lefde i det 12:te århundr., Fornmanna Sǫgur VIII s. 165.

[4] *Gnýjanda gjálfr* s. 34, *gjálfrsamt* ibid. s. 44, *þjótanda haf* ibid. s. 137. Sjön tjuter, *sjár þýtr* säger Þorleikr fagri i en vers, Skáldskaparmál kap. 69.

[5] *Éli sollit haf*, hos Þorleikr fagri, Hkr. Saga Haralds harðráða kap. 35; *reðrsollit riku ver*, hos Óláfr Hvitaskáld, Fornmanna Sǫgur IX s. 457; *geimi þrutinn*, hos Sturla Þórðarson, Hrynhenda str. 18.

[6] *Svalar knegu unnir yfir glymja*, Grímnismál 7.

[7] *Úrsvalar unnir léku*, Helgakviða Hundingsbana II str. 13. Jfr *svalkaldr sær*, Hyndluljóð str. 38, Guðrúnarkviða II str. 21; *úrigr bára*, Friðþjófs Saga str. 10.

[8] *Svalr ægir*, hos Þorkell hamarskáld, Skáldskaparmál kap. 74, i Merlinus spá str. 27, hos Þormóðr prestr Óláfsson, Biskupa Sǫgur I s. 527; *svalr sær*, Jómsvíkingadrápa str. 16.

[9] *Kaldr marr*, hos Einarr Skúlason, Skáldskaparmál kap. 69, Jómsvíkingadrápa str. 16; *hélt haf*, hos Þorkell Skallason, Hkr. Saga Haralds harðráða kap. 101.

[10] *Svǫl hrǫnn*, Bisk. S. I s. 563; *ísugar bárur*, Jómsvíkingadrápa str. 16.

typiska uttryck. Ännu ett exempel vill jag anföra såsom belysande fornskaldernas förmåga att begagna sig af kontrasten. Einarr Skúlason säger:

Elfr varð unda gjálfri
eitrkǫld roðin heitu[1],

»den etterkalla elfven rödfärgades af sårens heta vågsvall.» Den skarpt betonade motsatsen mellan den kyliga, svala floden och den varma blodströmmen faller lätt i ögonen.

Enligt den för kenningarna herskande lagen om utbyte af benämningar mellan olika naturområden kallas hafvet t. ex. *teg*[2]. Det låg ju nära till hands att jämföra sänkningarna mellan böljekammarne med plöjda åkerfåror; vi möta också denna jämförelse mer än en gång använd vid skildrandet af färder på hafvet, der vågorna alltjämt tycktes brista[3]. Orknöjarlen Ragnvald säger i en visa (Flatöboken II s. 488):

Rekum eigi plóg af akri
erjum úrgu barði
út at Miklagarði,

»må vi ej föra plogen bort från åkern, låtom oss plöja med fuktig stäf bort mot Miklagård!» Plöjande af hafvet omtalas i Háttatal str. 72 och på en svensk runsten (se Bugge, *Tolkning af Runeindskriften på Rökstenen* s. 79). Oftare möter man i skaldespråket uttrycken »rista hafvet»[4], »slita»[5] eller »klyfva»[6] detsamma.

---

[1] Skáldskaparmál kap. 66.

[2] *Viðblinda galtar svalteigr,* jättens galts svala teg, Skáldskaparmál kap. 54.

[3] *Lábrostinn lǫgr (undis fatiscens),* Hrafnsmál str. 15. Jfr uttrycket »den ihåliga böljan» (*hol bára,* Markús Skeggjasons Eiríksdrápa str. 5).

[4] T. ex. *reist eikikjǫlr austan ǫrðigt vatn,* Þjóðólfr Arnórsson, Hkr. Saga Haralds harðráða kap. 18; *lét rista þangsláð,* Steinn Herdísarson ibid. kap. 64; Háttatal str. 98.

[5] *Ár sleit báru,* i en visa af Óttarr svarti, Saga Óláfs hins helga kap. 4.

[6] T. ex. *dýr flaust klufu flóð,* Þjóðólfr, Saga Haralds harðráða kap. 22.

Hafvet blef äfven benämndt efter sina invånare, efter hafsdjuren och sjöfoglarne. Bland de förra nämnas de väldiga hvalarne, bland de senare de vackra svanorna oftast. Som exempel må anföras: *viðblinda galtar svalteigr* (se anm. 2 föreg. s.), *vǫgnu hrynslóð* eller delfinens sorlande väg (Óláfs drápa Tryggvasonar ed. Gullberg str. 13), *hvalmœnir* eller hvalens takås (Refr i Skáldskaparmál kap. 25), *álheimr* eller ålhemmet (Alvíssmál str. 25), *angsbúð* eller fiskens bod (Skáldskaparmál kap. 3), *svanvangr* eller svanens fält (Sighvatr Hkr. O. H. kap. 92), *svanteigr* eller svanens teg (Njála kap. 47), *svanabrekka* d. v. s. svanornas sluttning (Friðþjófs Saga str. 8), *máva mœrr* eller måslandet (Brage, Skáldskaparmál kap. 69; jfr *máva heiðr* Viglundar Saga s. 88). I den fornengelska diktningen påträffas närbeslägtade kenningar såsom *hronrâd*, hvalfiskens väg, *svanrâd*, *mœves êdel*, måsens odal, *fisces êdel* o. s. v. (se Lünings anf. arb. s. 91). Lüning finner i de anförda benämningarna ett starkt bevis för satsen, att hafvet betraktats som de nämnda djurens »slägtarf» och att så till vida menskliga förhållanden blifvit öfverflyttade på den förnuftslösa naturen. För den norröna naturbetraktelsen drager Lüning samma slutsats af uttrycket *arfr Fjǫrsunga* (Helg. Hund. II str. 19), som han öfversätter »Erbe der Fische». Denna tolkning torde emellertid på grund af sammanhanget vara tvifvel underkastad. Möjligen har Lüning inlagt för mycket i uttrycket *êdel*.

Jag öfvergår nu till en redogörelse för de färger, som af de norröna skalderna tillades hafvet. De äro ganska många, något, som tyckes bevisa, att man haft skarpt öga för vattnets olika skiftningar. Hafvet var framför allt »det blå landet», »den blå vågen»[1]. »Det blå hafvet» omnämnes

---

[1] *Bláfold, blámœrr*, Lex. Poet.; *bláland*, Kormaks Saga str. 56; *blárǫst* Guthormr Sindri, Hkr. Saga Hákonar góða kap. 6.

af skalden Gísl[1], »den blå böljan» i Búadrápa[2]. Med *blå* menades *mörkblå*, närmande sig *svart*. De upprörda böljorna kännetecknas ju af sin dunkla färg. Att man observerat detta, framgår redan af ett ställe i Sigrdrífumál, der det i en lyckobringande »galder» förkunnas, att, om man använde *brimrúnar*,

Era svá brattr breki
né svá blár unnir,
þó kemstu heill af hafi,

d. v. s. »finnes det ej så brant bränning eller så dunkelblå vågor, att du ej kommer oskadd från hafvet». Det synes äfven af en strof, författad af Gunnlaugr Ormstunga (dennes saga kap. 8), enligt hvilken det stormande hafvets böljor ega den omnämnda färgen[3], liksom det bekräftas, af en vers i *Biskupa Sǫgur* (I s. 562), skrifven af Gudmund Svertingsson, der det talas om blå bränningar[4]. Samma dunkla, olycksbådande färg kunde äfven betecknas genom adjektivet *kolblár*, som användes om det upprörda hafvets utseende, t. ex. »sjön och det kolblå hafvet stormade brusande mot land[5]».

Den danske skalden Evalds *sortladne Hav* har således motstycken uti den norröna diktningens skildringar af den dunkla vågen[6]. I motsats till de anförda uttrycken må erinras om jämförelsen »genomskinlig som klart vatten[7]».

---

[1] *Blár Ægir,* Fornmanna Sǫgur VII s. 51.

[2] *Blá hrǫnn,* str. 2.

[3] *Eiríkr hefir sénar í miklu gjálfri bláar fleiri.*

[4] *Blátt brekafall.*

[5] *Sær fell at lande hrínande ok haf kolblátt,* Postula Sǫgur s. 150. Jfr *sær kolblár,* Njála kap. 30; *kolblár sjór,* Fornaldar Sǫgur Norðrlanda III s. 225.

[6] *Døkk bára,* i en strof af skalden Bǫlverkr, Hkr. Saga Haralds harðráða kap. 31.

[7] *Gagnsénn sem skírt vatn,* Nokkur Blǫð úr Hauksbók s. 4.

Det *gröna* hafvet omtalas i en visa af Arnórr Jarlaskald (11:e årh., Skáldskaparmál kap. 66), der det säges, att *grænn græðir* rödfärgades af blodet. Sjögrön *(grœnn sem sjór)* säges en källa vara enligt en i Hauksbók upptagen berättelse (*Nokkur Blǫð* s. 4); uttrycket tyckes sakna motsvarighet i det latinska original, som legat till grund.

Hafvet kallas äfven *grått;* så i Óláfs drápa Tryggvasonar (ed. Gullberg str. 23). Denna dikts författare, hvem han nu har varit, tyckes haft lifligt färgsinne:

Skaut á grœnt (land)
grár Ægir ná sárum,

d. v. s. »det grå hafvet kastade de sårade kropparne upp på det gröna landet». Samma färg tillskrifves hafvet uti den angelsaksiska poesien *(se hára brim)*, liksom dennas uttryck »de blekgrå vågorna» *(fealwe wægas*, Lüning s. 91) har ett parallelställe uti det isländska *fǫlvar meginbárur* (Snorra Edda II s. 170).

Det »glänsande», det »hvitskummiga» voro äfven attribut, som tillades hafvet. I den nyss citerade drapan (str. 22) benämnes det »skeppets glänsande mark»[1] och (str. 11) »dalsänkningens glänsande rand»[2]. »Glanshem»[3] syftar också på hafvets strålande yta. Mareldens hemska, fosforliknande glans tyckes också vara omnämnd i norrön forndiktning. Det heter i en af Friðþjófssagans strofer (7):

Allr þykki mér Ægir,
sem í eimyrju hræri,
hrynja hávar bárur,
haug verpa svanflaugir.
Nú 'r Elliði orpinn
ákafligri báru,

»hela hafvet tyckes mig sådant, att det förefaller mig,

[1] *Gylfa skíðs gló-jǫrð.*

[2] *Lautar glólisti.*

[3] *Glæheimr*, i en visa af Þórðr Kolbeinsson, Hkr. Saga Óláfs Tryggvasonar kap. 43.

som om vi rörde i glödande aska, höga vågor brusa, de svanvingade böljorna höja sig i form af kullar. Nu är Ellida öfversköljd af den häftiga vågen.» De »svanvingade» böljorna kallas i en annan visa uti samma saga, »de rimfrostmaniga» *(hrímfaxaðar)*, en benämning, som stämmer väl öfverens med andra uttryck, som påträffas hos skalderna. Så t. ex. talar Markús Skeggjason (Skáldskaparmál kap. 58) om *fjarðlinna fannir* eller skeppens snödrifvor för att genom detta namn åskådliggöra det snöhvita skummet, och i samma strof om hvalens hvita klyftor *(hvals hvítar gnípur)*[1].

Ännu en färg tillskrifves hafvet, nemligen den *röda*. Reflexen af himlens rosenfärgade skyar och solstrålarnes lek på vattenytan tyckas framkallat detta attribut (jfr hos Rydberg »vikar skimrande i purpurfärg»). Det säges i Grågås, att det röda hafvet, som omgifver alla land, ansvarar för freden utåt[2]. Äfven på andra ställen omnämnes hafvet såsom rödt. Uti en visa af Sighvatr, Olof den heliges skald (Hkr. Saga Óláfs hins helga kap. 92) vexla läsarterna *alt med grænu salti* och *alt með rauða salti:* längs det gröna eller längs det röda hafvet. En så ut-

---

[1] Enligt en tolkning, framställd af E. Magnússon har Egill Skallagrímsson i en visa (Egils Saga kap. 60) jämfört hafvets hvita skum med fin ull *(pel)*. Man har på det åsyftade stället enligt M. »a beautiful metapher from the white fleece of sheep, applied to the waves, when lashed into white spray». M. ser här ett intyg om den ut märkte skaldens skarpa observationsförmåga; Egill hade nämligen förut gifvit akt på »the peculiarly wavy appearance of the fleece on English sheep«. Äfven om man ej kan gå in pa sist anförda hypothes, får man dock ej glömma, att i sjelfva jämförelsen af skummet med den fina, vågiga ullen ej ligger något för den poetiska naturåskådningen främmande. Jag hänvisar till Heines uttryck: »Die weissen Wellen, die lustig und hastig hüpfen, wie *wollige* Lämmerherden» (Die Nordsee II).

[2] *Hafit rauða heldr griðom upp fyrir útan, er liggr um lond oll*, I s. 205.

märkt kännare af den norröna skaldediktningen som prof. Gislason skänker under åberopande af förut anförda ställe i Gragas företrädet at den sistnämnda (universitetsprogrammet *Om Heirim* 1877 s. 18). Möjligen kan äfven påminnas om *rauða haf* i en visa i Grettis Saga (kap. 26). Böljenamnet *blóðughadda* anses af somliga forskare betyda blodharig, d. v. s. syfta på sjöns purpurfärgade skimmer.

Det återstår att något tala om skildringen af hafvets leende lugn, såväl som af dess majestätiska uppror. Få äro de ställen i den norröna diktningen, som tala om det förra. Tvifvelaktigt torde vara, om jättenamnet *Víðblindi*, såsom Lüning (anf. arb. s. 95) i öfverensstämmelse med Simrock antager, syftar på den lugna eller något litet krusade hafsspegelns glans. Betydelsen »der weithin glänzende» är väl ej alldeles säker. Uti en strof af Valgarðr at Velli (11:e årh.; Skáldskaparmál kap. 69) finnes en ganska vacker teckning af det lugnade hafvet. Det heter:

Lǫðr var lagt í beði,
lék sollit haf gulli,

»böljeskummet samlade sig i »bäddar», det svallande hafvet lekte guldfärgadt». Man kommer att tänka på dyningarna efter en storm, vågen har ljusnat, solstralarne speglas af vattnet. Æschyli ord om hafvets tallösa löjen (*ἀνήριθμον γέλασμα κυμάτων*) rinna i hogen. Skalden har tilläfventyrs med afsigt valt uttycket *ógurlig hǫfuð* (hemska hufvud, d. v. s. drakhufvud) i strofens senare del, för att åstadkomma en god kontrast till de lekande böljorna.

Dock, dessa leka föga i lugn (Heiðreks getspeki[1]); det är också det upprörda hafvets lekande vågor, som den norröna diktningen helst målar. Hafvet framställes ju helst

[1] Bugges edition s. 342.

såsom det starka, det väldiga[1]. Då dess bottenlösa djup[2] upprördes, hade skalden ämne till de sublimaste skildringar. Redan i Eddasångerna möta vi flere sådana, tecknade med en gripande kraft. I den andra sången om Sigurd Fafnesbane (str. 16) frågar Oden:

Hverir ríða þar
Ræfils hestum
hávar unnir,
haf glymjanda?
Seglvigg eru
sveita stokkin,
munut vágmarar
vind um standask,

»hvilka rida der Ræfils hästar, höga vågor, brusande haf? Segelhästarne äro stänkta med svett, böljehästarne månde ej kunna stå sig mot vinden.» Här tecknas alltså den väderdrifne seglarens färd under bilden af en vild ridt. Samma uttryckssätt möter oss i skaldediktningen. Orknöjarlen Rognvaldr säger i en förut citerad strof (Flatöboken II s. 488) till sina män:

Ríðum ræfils vakri,

»ridom Ræfils häst» d. v. s. skeppet.

I nyss anförda Eddasång fortsättes beskrifningen af stormen i det svar Regin säges gifva Oden. Det heter (Sigurðarkviða Fáfnisbana II str. 17):

Er oss byrr gefinn
við bana sjálfan,
fellr brattr breki
brǫndum hæri,
hlunnvigg hrapa,

»vind är oss gifven rakt in i döden, den branta brän-

---

1 *Strangr marr,* hos Þjóðólfr Arnórsson, Hkr. Saga Haralds harðráða kap. 62; jfr *hafs megin,* Króka-Refs Saga s. 28.

2 *Hinn djúpi sjár,* Gylfaginning kap. 8, *hafit þat it djúpa*, ibd. kap. 46, *sær ógrunnr*, Friðþjófs Saga str. 13, *gnapsalr*, Glymdrápa str. 2.

ningen störtar ned, högre än »skeppsbrandarne», rullhästarne (skeppen) sjunka.» Som vi se, hålles den förut använda bilden qvar.

Understundom sägas de hvirflande, höga vågorna[1] svalla ännu mera fruktansvärdt; de nå ej blott öfver bogspröten, de drabba sjelfva himlen. Den sång, som kallas den korta Voluspá eller Hyndluljóð, upptager uti sin teckning af de förskräckliga uppror i naturen, som bebåda slutkatastrofen, äfven detta drag:

Haf gengr hríðum
við himin sjálfan,
líðr lǫnd yfir[2],

»hafvet höjer sig under stormar upp emot sjelfva himlen, det tränger fram öfver landen». Man påminnes om det spörsmål i Vegtamskviða, hvilket handlar om böljorna, för så vidt Wimmers tolkning är den riktiga. Äfven i skaldepoesien mötas liknande ställen. Mycket belysande är en halfstrof af okänd författare, som finnes anförd i Skáldskaparmál kap. 69:

Hrauð í himin upp glóðum
hafs, gekk sær af afli;
bǫrð hykk at ský skorði,
skaut Ránar vegr Mána.

Jag konstruerar: *Hrauð glóðum hafs upp í himin, sær gekk af afli, hykk at bǫrð skorði ský; Ránar skaut vegr Mána*, och öfversätter: »hafvets glöder (det glänsande böljeskummet) stänkte upp i himlen, sjön gick med makt, jag tror att skeppsstäfvarne stödja skyarne; Rans (hafsgudinnans) hufvudkläde (vågens hvitskummiga topp) träffar månen». Strofen finnes tolkad af Wimmer, *Læsebog* s. 156, hvilkens öfversättning jag i allmänhet följt. Då Wimmer öfversätter *bǫrð hykk at ský skorði* med »jeg tror,

[1] *Sylgháar*, Óttarr svarti, Skáldskaparmál kap. 69.
[2] Strof 41.

at skyerne holdt stavnene», kan jag ej följa honom. *Skorða* betyder ju stödja och står här i præsens conjunctivi. Man har en god parallel till det anförda stället uti Karlamagnus Saga s. 356, der ett baner säges stödja skyarne: *merki er svá hátt, at skýin styðjast af* (på parallelstället s. 248: *þat tekr himnana).* Jag tror derföre, att man med Egilsson bör behålla Cod. regii läsart *skorði;* från de två första versernas rent objektiva skildring öfvergår skalden i det senare versparet till en lifligare ton, som röjer sig genom bruket af præsens[1].

Vidare må påminnas om Friðþjófssagans verser (str. 3):

Mjǫk tekr sjór at svella,
svá er nú drepit skýjum,

»sjön börjar mycket växa, så att den nu slår mot skyarne.» Vi finna ett liknande uttryck i Beówulf (v. 1374, 5) i *ýð-geblond up ástíged won tó wolcnum,* »vågsvallet stiger dunkelt upp till molnen». I Tegnérs Frithiofs saga säger hjelten till sitt skepp: »vifta vingarne i molnen!»

Ett ställe i ett fornnordiskt qväde erbjuder en motsvarighet till den romerska diktningens uttryckssätt, enligt hvilket de upprörda vågorna höja sig ända till stjernorna (Verg. Aen. I v. 103 »procella fluctus ad sidera tollit»). Uti en af Grímr Hjaltason munkr, som lefde ungefär år 1200, författad visa (*Biskupa Sǫgur* I s. 563) heter det, att

---

[1] Bugge anser (*Studier* s. 255), att läsarten *skerði* bör ha företräde. Denna form kommer af verbet *skerða*, to diminish, afskära. Här skulle det betyda genomskära. *Skaut* är enligt Bugge præteritum af *skjóta;* »Rans väg (hafvet) stötte mot månen». Men kan *skjóta* i betydelsen träffa (ej skjuta med vapen) förenas med accusativus? Omskrifningen *Ránar vegr* torde vara ganska isolerad. Wimmer finner med rätta, synes mig, i *Ránar skaut* en parallelform till *hálsa skaut* i Vegtamskviða. Rydberg (*Germ. myth.* I s. 505), som ej lemnat någon detaljerad öfversättning, låter påskina, att enligt strofen Rans väg skar månens. Denna tolkning torde möta svårigheter.

stjernorna bortrödjas af det svallande hafvet *(er stjǫrnum hrýðr)*.

En annan poetisk bild med motsvarighet inom den latinska poesien är jämförelsen af de väldiga vågorna med fjäll. Ovidius talar t. ex. om »montes aquarum» (Trist. I v. 18). Hos flere af de norröna skalderna finna vi liknande uttryck. I Eddasångerna nöjer man sig med att tala om »höga böljor»[1]. I den s. k. skaldediktningen finna vi den asyftade jämförelsen använd af Refr (Skáldskaparmál kap. 69) och af Markús Skeggjason (Eiríksdrápa strof 6). Den senare har följande utmärkta omskrifning:

Ræsir lét af roðnum hausi
Rínar sól á marfjǫll skína,

»fursten lät Rhens sol (guldet) från den förgylda skeppsbilden glänsa ut öfver hafvets fjäll (vågorna)». Här skönjer man bortom kenningarna skaldens teckning af de solbelysta fjällen. Snorre talar i Háttatal str. 77 om »svanornas stormhöljda fjäll[2]». Andra skalder, hos hvilka den nämnda bilden förekommer, äro den redan citerade Hallr Snorrason[3], Grimr Hjaltason[4] och Arngrímr[5]. Uti på prosa affattade skrifter märka vi skildringen i Friðþjófs Sagas längre redaktion: vädret växte till den grad, att de, som voro ombord på skeppet, tyckte, att de upptornade svallvågorna *(sjófarskaflar)*, hvilka brakande störtade ned på alla sidor, mera liknade väldiga klyftor och fjäll än vågor[6]. I *Biskupa Sǫgur* (II s. 50) omtalas på ett ställe en brusande hafsvåg, som liknade ett fjäll[7]. Samma bild använder *Speculum regale* (s. 39) vid beskrifningen af de

[1] *Hávar bárur,* Sigurðarkviða III str. 62. Guðrúnarhvǫt str. 14.

[2] *Hríðfeld svana fjǫll.*

[3] *Rymfjǫll.*

[4] *Nú eru fjǫll á sæ sollin,* Biskupa Sǫgur I s. 483.

[5] *Sær gekk fjǫllum hæri,* Biskupa Sǫgur II s. 49.

[6] *þeim þótti líkara stórgnípum ok fjǫllum enn bárum.*

[7] *Hafbylgja gekk geisandi sem fjall væri.*

s. k. Hafgerdingarna. Det heter, att de väldiga svallvågor, som så benämndes, voro högre än stora fjäll och liknade branta klippor[1].

Hafvets buller, då det angrep det framilande skeppet, liknade, sade skalden, det dofva sorlet af bränningen, som bryter sig mot en klippig kust, eller det, som skulle uppkomma, om berg sloges mot hvarandra. Denna bild finnes i Eddan[2].

Det är för utrymmets skull omöjligt att här gifva en öfversigt af alla sjöskildringar, som förekomma i den norröna literaturen. I Eddan märkes bl. a. Hymiskviðas teckning utaf Thors och jättens djerfva fiske, en framställning, som kulminerar i de verser (str. 24), som måla följderna i naturen utaf Midgårdsormens nappande på kroken och Thors väldiga slag på »ulfvens lekbroders vanskapliga hufvud»:

Hreingálkn hrutu,
en hǫlkn þutu,
fór in forna
fold ǫll saman,

»hafsvidundren röto, klipporna tjöto, hela den gamla jorden sjönk samman».

Skaldepoesiens sjöstycken äro mycket talrika. Då Hallfreðr vandræðaskáld träffats af den svallvåg, som blef orsaken till hans död, diktade han enligt sagan[3] en visa, i hvilken han kallade sig böljans skald:

Muna úrþregin eira
aldan sínu skaldi,

»den fuktiga böljan månde icke skona sin skald». Med lika stort skäl torde detta namn kunna gifvas åt nästan

[1] *Eru þær stórum fjǫllum hærri, líkar brǫttum gnípum.*

[2] Helg. Hund. I str. 29: *Sem bjǫrg eða brim brotna mundi.* Jfr uttrycket i Vǫlsungasagan (Fornaldar Sǫgur Norðrlanda I s. 138): *Nú gerði at þeim storm mikinn ok svá stóran sjó, at því var líkast at heyra, er bylgjur gnúðu á borðunum, sem þá er bjǫrgum lysti saman.*

[3] Hallfreðar Saga ed. Vigfússon s. 113.

alla isländska skalder. Uti draporna påträffar man i vanliga fall någon eller några strofer, i hvilka det berättas om skeppets ilande färd fram öfver böljorna. Det är helt naturligt så, att framställningen koncentrerar sig kring farkosten mera än kring hafvet. Den brusar fram bland bränningarna[1]. Masten sliter ondt[2], böljorna slå emot skeppsplankorna[3], fartyget skakar ifrån sig en brant fallande fors[4]. Det omtalas, huru glänsande skum stänkes öfver den röda masten[5], den löddriga gallionbilden sjunker ned i djupet[6], hafvet tränger in öfver relingen[7], vågen försättes i en hastig, skälfvande rörelse[8]. Färden skildras antingen så, att skeppet framställes såsom aktivt: det klyfver, ristar sjön, de seglande tränga undan böljorna[9] som störta ned från bränningsdjuren[10], och vika ur vägen[11]; eller så, att hafvet eller böljan säges framdrifva fartyget[12]. Man sade med ett uttryck, som mött oss i Eddadiktningen, att sjön lekte med stäf och styre[13].

Utom de i viss mening typiska uttryck, som nu citerats, vill jag anföra ännu ett par exempel, som synts

[1] *Dynja á brim*, þórðr Kolbeinsson, Skáldskaparmál kap. 63.

[2] *Nauð polir viðr*, Refr, Skáldskaparmál kap. 69.

[3] *Barði bára við borðpili*, redan i Eddan, Guðrúnarkviða I str. 7; jfr Jómsvíkingadràpa str. 16, Háttatal str. 23 o. s. v.

[4] *Flaust hrutt af sér forsi brattum*, Óttarr svarti, Hkr. Saga Óláfs hins helga kap. 27.

[5] *Bára berr bjart lauðr of við rauðan*, þorleikr fagri, Skáldskaparmál kap. 69.

[6] *Niðr nam søkkva hrími stokkin búin gríma*, Arnórr jarlaskáld, Hrynhenda str. 2.

[7] *Verpr inn víði of prǫm stinnan*, Refr, Skáldskaparmál kap. 69; jfr *innan borðs varp ǫldum*, Hrynhenda Sturlu þórðarsonar str. 15.

[8] *Hristisk bára, skelfðr grœðir*, Arnórs Hrynhenda str. 2 och 7.

[9] *Unnir kníðum*, Guðrúnarkviða II str. 35; jfr Bugge, *Tolkning af Runeindskriften på Rökstenen* s. 76, 78.

[10] *Vðr en sviðkalda hraut of brimdýrum*, Búadrápa str. 2.

[11] *Eisandi veðr undan uðr*, Lex. Poet.

[12] *Kili skaut œst alda*, Búadrápa str. 2.

[13] *Sjór lék stafn ok stýri*, Einarr Gilsson, Biskupa Sǫgur II s. 86.

mig anmärkningsvärda. Uti en strof i Friðþjófs Saga finner man en rimmad beskrifning af den vedermöda, som sjöfararen får vidkännas under det hvassa vädret: ögonen äro salta af hafsvattnet, de starka armarne domna, det biter i ögonlocken[1]. Hos Þjóðólfr Arnórsson, den skald, som Þorláksson m. fl. sätta främst bland guldålderns diktare, finna vi följande hemska teckning af det upprörda vågsvallets lek med de stupades ben:

Hrœrir haussa þeirra
hreggi œst ok leggi,
sjár þýtr auðs um árum,
unnr á sanda grunni[2],

»den af stormen upprörda vågen rör omkring deras (de fallnes) skallar och ben på sandbottnen, sjön tjuter kring männen».

En halfstrof af Sighvatr[3] må till slut anföras såsom ganska typisk för skaldepoesiens framställning af skeppets fart genom böljorna:

Hestr óð kafs at kostum,
kilir ristu men Lista,
út þar er eisa létum
undan skeiðr at sundi,

»djupets häst (skeppet) gick fram i traf, kölarne ristade Listerlandets omgifvande smycke (hafvet), der vi läto skeppen ila undan utåt sundet». Det är, som man finner, ingen rik poetisk utsmyckning i denna och de många med densamma likartade skildringarna; dock torde det ej kunna förnekas, att en viss friskhet hvilar öfver dem.

Då Tegnér liknar isen vid ett (silfver)tak, har denna bild hemul i en visa af Grettir, som nämner isen hafvets tak[4].

[1] *Sǫlt eru augu, sukku í laugu, bilar sterka arma, bítr mér í hvarma.*

[2] Saga Magnús góða kap. 31.

[3] Hkr. Saga Óláfs hins helga kap. 70.

[4] *Marþak,* Grettis Saga kap. 52; jfr *fjarðar kellir* hos Kormakr str. 53 i Möbii upplaga af Kormaks Saga.

Lüning (anf. arb. s. 96) anmärker med rätta, att skeppet, ehuru ett menniskoverk, dock oskiljaktigt fogar sig till den bild af hafvet, som vår fantasi skapar sig. Det är derföre lämpligt att i detta sammanhang äfven något beröra de bilder, som i den norröna diktningen beteckna fartyget än som en snabb häst, än som en fogel med utspända vingar.

Homeros säger i sin Odyssé (IV, v. 708—9) om skeppen, att de för menniskorna blifva till hafshästar:

αἱ (νῆες) ἁλὸς ἵπποι
ἀνδράσι γίγνονται

På ett annat ställe (XIII, v. 81 ff.) jämföres galejan med ett sporradt hästspann. Motsvarande bilder finna vi både i fornengelsk och fornnordisk diktning. I angelsaksiska poem möter man sådana uttryck som *særnearas*, *ýðmearas*, *sundhengest*, *væghengest* m. fl.[1]. Från Eddasångerna ha vi redan anfört *stagstjórnmarir* (masttopplinans hästar) och Ræfils hästar m. fl. Märk vidare: *seglmarr* (Sigrdrífumál str. 15), *seglvigg* (Sigurðarkviða II str. 16), *hlunnvigg* (ibid. str. 17). Det allmänna uttrycket »hafvets djur» finna vi t. ex. Helg. Hund. I str. 53, der fartygen kallas »blåsvarta bränningsdjur[2]». Äfven andra djurnamn användas för att beteckna skeppet. Understundom röjer det sig, att ett bestämdt namn begagnats för att belysa någon speciel egenskap eller situation, såsom t. ex. Helg. Hund. I str. 51, der uttrycket *rakka hirtir* eller mastkedjornas hjortar, såsom Rosenberg fint anmärker[3], bakom bilden af de många hjortarne med greniga horn frammanar bilden af de många masterna med beslagna segel.

Uti Hýmiskviða märkas utom sådana omskrifningar

---

[1] Se Lünings anf. arb., och Bodes afhandling om de angelsaksiska kenningarna.

[2] *Brimdýr blásvort;* jfr *gjálfrdýr* ibid. str. 3.

[3] *Nordboernes Aandsliv* I s. 401, 402 noten.

som *hlunngoti* (rullhäst) äfven ett par andra kenningar, som förefalla oss sällsamma: *brimsvín* (bränningssvin) och *flotbrúsi* (böljebock). Lüning anmärker, att man i fråga om den sist anförda kenningen tryggt kan underskrifva Jessens fördömande af densamma såsom smaklös. Emellertid är det beaktansvärdt, att en så utmärkt skald som Esaias Tegnér ej skytt att begagna samma jämförelse, då han uti sången om Frithiof på hafvet säger om Ellida, att hon

hoppar som en bock på fjällen
öfver afgrund, öfver höjd.

Uti öfverensstämmelse med den forna diktningens språkbruk heter det i sången om kung Rings död, att sjöhästen längtar från stranden igen[1]. Klädd i jämförelsens form finna vi i Frithiofs återkomst en bild, som påminner om den nyss anförda hjortkenningen:

Ellida susar nu fram om näset,
hon hoppar glad som en hind på gräset.

Det är klart, att det egentligen är det förstelnade i kenningen, som synes oss motbjudande; vi upphöra att stötas tillbaka, då den, såsom i de anförda verserna af Tegnér, begagnas för att karakterisera en bestämd situation. Tvifvelsutan hafva de forskare rätt, som antaga, att äfven i den norröna diktningens bildspråk en medveten sträfvan yppat sig att på ett konkret, lefvande sätt karakterisera förmedelst kenningar; den abstrakta färglöshet, som så ofta i skaldepoesien är utmärkande för dessa, härrör sannolikt från en senare tids tillbakagång i poetisk förmåga.

Efter denna lilla digression återgår jag till skeppskenningarna. Liksom vi sett, att i Eddadikterna bilden af hästen, som arbetar sig fram genom vågorna, bibehålles och utvidgas genom adæquata bestämningar, såsom då

---

[1] Jfr »Ægirs hest» i Ibsens *Brand.*

det talas om »svettstänkta segelhästar», på samma sätt finna vi det förhalla sig i skaldediktningen. Det gälde ej blott om nyss fabricerade kenningar (*nýgjorvingar*), utan om kenningarna i allmänhet, att man ansåg det vara förtjenstfullt att fasthålla den upptagna bilden genom hela visan (jfr Háttatal kap. 7). Skalden Refr, som på ett särdeles utmärkt sätt iakttog detta, kan lemna ett par exempel (Skáldskaparmál kap. 25 och 69). Han säger, att »masttoppens makligt framskridande djur bär sina af vågorna hoppressade bogar öfver sjön[1]», vidare, att »den utaf den fuktsvala vågen bestänkte sjöklippans Sleipner sliter sitt af röd färg betäckta bröst ur munnen på den hvita Ran[2]», att »skeppshästen mottager med bröstet hafvets anlopp[3]». »Den bleke[4], sjövane[5], hafvets eller vindens häst[6]» kallas skeppet af skalderna. Fager säges vågens häst vara i Snorres Háttatal (str. 23), der kontrast åsyftas mellan honom och det fula eller leda hafvet[7]. Benämningen hafvets djur möter man äfven i skaldediktningen: *sunds dýr* hos Hallvarðr (Skáldskaparmál kap. 58), *sædýr* (Forn. S. Norðrl. III s. 462). Þorleikr fagri kallar de rikt smyckade fartygen »glänsande djur med gyllene mun[8]».

För öfrigt användes en stor mängd namn på djur, både inhemska och utländska, i skeppskenningar. Man har t. ex. benämningarna segelhund[9], bränningsgalt[10], stäf-

[1] *Hána hógdýr berr vágprysta bógu of log.*

[2] *Úrdrifinn sjóguipu Sleipnir slítr brjóst runnit rauðum steini ór munni hvítrar Ránar.*

[3] *Drasill skorðu nemr brjósti borðheim.*

[4] *Báru fákr in bleiki*, Þorbjorns Glymdrápa str. 1.

[5] *Gjálfrtamðr*, Hrafnsmál str. 3.

[6] *Byrjar drosull*, Ragnarsdrápa str. 8; *byrjar sóti*, Friðþjófs Saga kap. 6.

[7] *Ljótr lægir vill brjóta fagrdrasil launstiga.*

[8] *Glæsidýr gullmunnuð*, Hkr. Saga Haralds harðráða kap. 34; jfr samme skalds ord: *hlunnvísundr ginn gullbúnum munni*, Skáldskaparmál kap. 69.

[9] *Rifhundr*, Valgardr. Saga Haralds harðráða kap. 19.

[10] *Brimgoltr*, Lex. Poet.

kalf[1], *Ægirs* åsna[2], flodens elg[3], däckets hjort[4], hafvets utter[5], hafsvarg[6], hafvets björn[7] — ja, man har till och med sådana uttryck som vågens elefant, vågens lejon[8].

Mer än af dessa konstlade omskrifningar känner fantasien sig tilltalad af jämförelsen mellan fogeln och skeppet. Homeros jämförde årorna med vingar; det heter (Od. XXIII v. 272): *εὐήρε' ἐρετμά, τά τε πτερὰ νηυσὶ πέλονται.* Romarne kunde säga »navis volat». Från den fornengelska diktningen kan anföras: *fugole gelícôst glídeð on geofone* (om skeppet): »en fogel likt på böljan gled det fram» (Lüning s. 98). I den medelhögtyska dikten Kudrun sägas fartygen sväfva fram som foglar[9]. Skeppet, som flyger fram med utbredda segel, har alltså för ganska olika folks fantasi frammanat bilden af en fogel, som ilar fram med hast. Lüning, som vid omtalandet af de kenningar, hvilka framställa farkosten under bilden af en häst, mot sin eljes följda princip anfört exempel, hemtade från den s. k. konstdiktningen, har ej uppmärksammat de motsvarigheter, som densamma erbjuder äfven till den poetiska jämförelse, som nu är i fråga. Såsom exempel må anföras: flodens måse[10], Gestils (sjökonungens) svan[11]. Sist anförda bild använder Tegnér i Frithiofs saga,

---

[1] *Stafnkvígr,* Eigla kap. 60.

[2] *Ægis asni,* Krákumál str. 18.

[3] *Elgr flóðs,* Skáldskaparmál kap. 58.

[4] *Vengis hjǫrtr,* ibid.

[5] *Hafsotr,* ibid.

[6] *Vargr hafs,* ibid, kap. 2; *hlunnvitnir* ibid. kap. 58.

[7] Ej mindre än fyra olika namn i en visa af Markús Skeggjason l. c., *vetrliði, íugtanni, bersi, bjǫrn flóðs* o. s. v.

[8] *Aldu fíll, báru léon,* i Þorleifs jarlaskálds visor (ed. Finnur Jónsson s. 119, 126); genom sin beskaffenhet röja de visornas sena affattningstid.

[9] *Si swebeten sam die vogele.*

[10] *Mǫrnar márr,* Lex. Poet.

[11] *Gestils álpt,* i en visa af Egill Skallagrímsson, Eigla kap. 60.

då han förliknar Ellida vid en svart svan. Han talar äfven om dess mörka örnevingar.

På grund af de anförda exemplen kan jag ej anse, att Falk har rätt, då han i sin afhandling »Med hvilken ret kaldes skaldesproget kunstigt? (*Arkiv* V s. 274) anser, att anvisningen i Sn. Edda II s. 428: *skip má kalla dýra heitum ok fugla* beror på missförstånd af orden *hrafn* och *valr* i skeppskenningar. Dessa skulle nemligen vara de bekanta hästnamnen, som sålunda skulle ingå i omskrifningarna: *hrannvalir*[1], *byrjar valr* hos Þorleikr fagri[2], *Heita* (sjökonungens) *hrafn*[3] o. s. v. Man har äfven kenningen »måsens banas hökar»[4]. Då hökar i den sista omskrifningen ej gerna kan betyda hästar, är det tvifvel underkastadt, huruvida falk och korp i de föregående böra tolkas såsom Falk menar.

Uti en visa af Þjóðólfr Arnórsson[5] möter man en med den nyss omtalade bilden beslägtad jämförelse. Fartygens färd utåt hafvet påminte om en örnvinge af jern[6].

Drakskeppet kallas helt naturligt drake eller orm. Nyss åberopade skald säger om den guldprydda gallionbilden: »den glänsande ormens man strålar»[7]. Kraftigt simmande är draken enligt samme Þjóðólfr[8].

---

[1] Refr. Skáldskaparmál kap. 1. Rydberg (*Germ. myth.* I s. 514) anser, att »Fals böljefalkar» i den citerade strofen leda fantasien till den »med skyar strödda och af solstrålar genomilade luftrymden»; han har dock ej anfört något bestyrkande parallelställe, som intygar, att solstrålar kunde benämnas falkar.

[2] Hkr. Saga Haralds harðráða kap. 35

[3] Einarr Skúlason, Skáldskaparmál kap. 25.

[4] *Máferils haukar,* Sn. E. II s. 632.

[5] Hkr. Saga Haralds harðráða kap. 62.

[6] *þar er herr heldr til varra sjautigum ára, er sem líti innan arnar væng af járni.*

[7] *Fráns orms fax glóar,* ibid.

[8] *Ramsyndr,* ibid. kap. 63.

Uti en visa af Þorbjǫrn Skakkaskáld[1] påträffas enligt visse uttolkare »vågens fisk» eller *vágfylvingr* såsom skeppskenning. *Fylvingr* kan emellertid äfven vara ett fogelnamn.

Luftens och hafvets regioner stå i den fornnordiska vitterheten i nära samband med hvarandra. *Lopt ok lǫgr* bilda ju en typisk formel, hvilken påträffas t. ex. vid skildringen af Valkyriorna, som sägas sväfva fram öfver luft och våg[2]. Samma allitererande förbindelse finna vi använd i Skírnisfǫrs (str. 6) teckning af jättedottern Gerds strålande skönhet:

Armar lýstu
en af þaðan
allt lopt ok lǫgr,

»hennes armar lyste och af dem hela luften och hafvet».

Vi finna den äfven i Grógaldr str. 11[3]. I det föregående hafva vi sett, huru luftens ovanskliga klarhet ingick som en väsentlig beståndsdel i det ideal af natur, som man tänkte skola möta blicken i lycksalighetsängderna.

Fornskalderna tala ofta om luftrymden, om himlen i sina kenningar. Den förra betecknades enligt Skáldskaparmál (kap. 67) såsom Ginnungagap, mellanverlden *(meðalheimr)*, foglarnes och vädrens hem *(foglheimr, veðrheimr)*. Denna sistnämnda omskrifning leder oss till de talrika namn på himlarymden, hvilka utmärka denna såsom vindarnes rum. Redan Brage (l. c. kap. 24) använder »vindarnes vida handfat[4]» såsom himlakenning, ett uttryck, hvilket på visst sätt har ett modernt motstycke uti den bild, som Peer Gynt begagnar hos Ibsen, då han, betraktande den klara himlen, utropar:

---

[1] Hkr. Saga Inga ok brœðra hans kap. 17.

[2] Helgakviða Hjǫrvarðssonar, Helgakviða Hundingsbana II.

[3] *Lopt ok lǫgr gangi þér í lúðr saman.*

[4] *Víð vinda mundlaug.*

Jeg vil med! Jeg vil vaske mig ren i
de hvasseste vindes bad.
Jeg vil højt! Jeg vil dukke mig ren i
det skinnende dobefad.

»Vindarnes kar», »stormens eller vindens (vårdande) kar» eller (mest i senare dikter) »skrin» förekomma ofta[1]; vidare märkas »vindhus», en gång »vindens höga väg[2]». Himlen uppfattades äfven såsom ett tält; om uttrycket är originelt eller beror på kristen inverkan[3], må lemnas osagdt. Arnórr jarlaskáld brukar kenningen »solens tält[4]», Steinn Herdísarson »vindtält[5]». I Geisli kallas himlen »jordens tält[6]», i Líknarbraut »hedarnas, jordens, vädrets tält[7]» o. s. v. Den är ett fagert tjäll enligt Harmsól str. 44. Redan i det föregående ha exempel anförts på kenningen »fjällens sal». Här må ytterligare påminnas derom, att den vidtomfamnande himlarymden[8] tänktes som en stor byggnad, ett tempel[9], en gård, ett hus eller borg. Skyarne, solen och månen voro dess invånare. Redan i Eddasångerna märka vi de poetiska benämningarna »månens sal[10]» och »droppsal[11]». Rek-

[1] *Vindker,* Egils Arinbjarnardrápa str. 19; *élker,* Markús Skeggjasons Eiríksdrápa str. 3; *élskrín* Líknarbraut str. 31; jfr *Glyggs varðker* hos Sighvatr Hkr. Saga Óláfs hins helga kap. 186; *hregg-* eller *veðrskrín,* t. ex. i en vers af kaniken Gamli, Postulasǫgur sid. 510.

[2] *Glyggrann,* Markús Skeggjasons Skáldskaparmál kap 59; Líknarbraut str. 28, der det äfven talas om vindens vårdhus *(byrjar hirðirann); glyggsalr,* Einarr Skúlason Hkr. Saga Sigurðar, Eysteins etc. kap. 10; *byrjar hár regr,* Geisli str. 64.

[3] I Davids 104:de psalm säges det om Gud, att han utspänner himlen såsom ett tält.

[4] *Sóltjald,* Skáldskaparmál kap. 24.

[5] *Byrtjald,* Rekstefja str. 33; jfr *fjǫrnet,* Þórsdrápa str. 1.

[6] *Hauðrtjald* str. 19.

[7] *Heiða tjald, fróntjald, veðrstjald.*

[8] *Víðfeðmir,* Skáldskaparmál kap. 65.

[9] *Musteri,* Harmsól str. 51.

[10] *Mánasalr,* Helg. Hund. I str. 3.

[11] *Drjúpr salr* Alvíssmál str. 13.

stefjas författare talar om »solens glänsande gård[1]», i Geisli heter himlen »vädrets sal[2]», »skyns hus[3]», »dagens boning[4]», »hedarnas stormblåsta sal[5]», »himlakropparnes hus[6]», »himlarnes sal[7]», »den glänsande solens boning[8]». Exempel från Líknarbraut äro: »solarnes boning[9]» och »solens sal»[10]. »Regnets sal eller boning» hör under samma kategori[11]. »Jordens borg» *(hjarlborg)* d. v. s. den borg, som reser sig upp öfver jorden, är en ganska vacker kenning, som anträffas i en visa af abboten Nicolaus (död 1160) och som påminner om det angelsaksiska uttrycket *weðrborg* (vädrens borg), hvilket har en ännu mer direkt motsvarighet i omskrifningen »stormens höga borg» *(hreggs háborg)*, som förekommer i Harmsól str. 45. Redan uti den andra sången om Helge Hundingsbane benämnes himlen »vindens omhölje eller hjelm[12]»; en motsvarande kenning är *élserkr* (Harmsól str. 18). Till dessa omskrifningar sluta sig åtskilliga andra. Så t. ex. talar Arnórr om »solens hjelm[13]»; den på de behandlade kenningarna så rika Líknarbraut uppvisar »jordens, hedens, öarnas hjelm» i den angifna betydelsen[14].

Vissa uttryck i den norröna diktningen tyckas antyda, att luftrymden af fantasien framstälts under bilden af ett

---

[1] *Sólar itrból*, str. 33.
[2] *Veðrs hǫll*, str. 2.
[3] *Skýrann*, ibid.
[4] *Dagból*, str. 5.
[5] *Heiða hríðblásinn salr*, str. 7.
[6] *Tungla rann*, str. 46.
[7] *Himnasalr*, str. 66.
[8] *Heiðbjartrar sólar ból*, str. 67.
[9] *Rǫðla býr*, str. 19.
[10] *Sólhǫll*, str. 22.
[11] *Regnsalr*, ibid. str. 50; *regnbýr*, Heilags Anda visur str. 6.
[12] *Vindhjálmr*, str. 49.
[13] *Hjálmr sólar*, Skáldskaparmál kap. 23.
[14] *Hauðrfjǫrnir*, str. 19; *heiðar hjálmr*, str. 9; *eyhjálmr*, str. 21.

oändligt haf (luftens blånande, dunkla haf, Runeberg). Rydberg (*Germ. myth.* s. 348) har uti den *móða* (flod), uti hvilken enligt Fáfnismál gudarnes hästar simma, sedan Bifrost brustit, funnit ett sådant uttryck. Han har också, säkerligen med mindre rätt, velat finna ett intyg om detta poetiska språkbruk i Kormaks kenning *Día fjǫrðr*. Uti den senare diktningen påträffas t. ex. *skýtjǫrn* = skysjö (Óláfs drápa Tryggvasonar str. 28; detta ord beror dock på konjektur, se Gullbergs edition s. 10), *byrstrǫnd* (vindens strand, i en visa af Kolbeinn Tumason, *Postula Sǫgur* s. 512). Himlen uppfattas här som den begränsande strand, mot hvilken lufthafvets böljor bryta sig. Öfver detta haf lopp regnbågens skimrande eller bäfvande bro[1].

Hittills har jag talat om de kenningar, hvilka beteckna himlen såsom en rymd med utsträckning i alla dimensioner. Andra benämningar låta den vara ett tak, en yta, en grund o. s. v. Den första af dessa kännes redan från Alvíssmál, der det säges, att alferna kalla himlen det fagra taket[2]. I skaldediktningen heter den vindarnes eller stormarnes höga tak[3]. Den fornengelska diktningen, som för öfrigt uppvisar uttrycket himlahvalf (utan motsvarighet på fornnordiskt område), använder samma bild. Utom de exempel, som Lüning (s. 56) anför, må påminnas om det ganska märkliga ställe, som tillskrifves Caedmon och läses i Bedas berättelse om denne skald:

Hé æresð sceóp eorðan bearnum
hefon tó hrófe, hálig scieppend,

»först skapade den helige skaparen himlen till tak åt jor-

[1] *Bifrǫst* eller *Bilrǫst*; jfr uttrycket *vindhjálms brú*, Helg. Hund. II str. 49.

[2] *Fagra ræfr*, str. 13.

[3] *Vindræfr*, Háttatal str. 13; *há éla þekja*, i en visa af Kolbeinn Tumason, Postula Sǫgur s. 512; Eilífr Kúlnasveinn kallar himlen »jordens tak» (*hrót*, Skáldskaparmál kap. 59); Eilífr Guðrúnarson nämner densamma »saltaket» (*salþak*, Þórsdrápa str. 7).

dens barn». Här ser man hela jorden vara förestäld under bilden af en byggnad med himlen såsom tak. För öfrigt har denna jämförelse uråldriga anor, enär den redan möter oss i Rigveda[1].

Himlen är vidare dagens, solens, stjernornas bana, yta, land, fält o. s. v.[2]. Karlavagnens brygga[3] är en kenning, som för tanken till en bestämd stjernbild. Det med klara färger strålande himlahvalfvet omtalas i Lilja[4]. I fullkomlig öfverensstämmelse med vissa af de förut anförda omskrifningarna talas det om himlens flikar eller hörn. Himlens ände *(himins endi)* påträffas både i Eddan och skaldepoesien[5]. *Skaut* (eg. flik, kläde) användes om himlens öfversta punkt för att beteckna någonting riktigt högt, då det om hjeltar sades, att deras bragder tycktes sväfva utmed himlens hörn[6], eller det berättades om bedrifter, som foro högt under himlens *skaut*[7].

En temligen isolerad benämning finner man i himlakenningen »solens gamla tron»[8], hvilken påminner om *Speculum regales* uttryck: Guds med stjernor prydda högsäte[9].

Det återstår att tala något om de attribut, som i den fornnordiska vitterheten tilldelas himlen med särskildt

---

[1] Se Hirzel, *Gleichnisse und Metaphern im Rigveda* i *Zeitschrift für Völkerpschychologie* XIX s. 411.

[2] *Dægra láð* (Líknarbraut str. 22); *stjǫrnureitr* (Lilja str. 26); *sólar grund*, Bǫðvarr halti, Skàldskaparmál kap 24); *sólar frón* (Heilags Anda vísur str. 9); *sólstétt* (Líknarbraut str. 42); *dagsgrund* (Arnórr Jarlaskáld, Skáldskaparmál kap. 23); *dagreitr* (Líknarbraut str. 32); *sólar vangr* (Postula Sǫgur s. 511); *sólar jaðarr* (Hallfreds erfidrápa str. 13); *geisla grund* (Líknarbraut str. 30).

[3] *Vagnbryggja*, Postula Sǫgur s. 510.

[4] *Pentat firmamentum*, str. 27.

[5] Hýmiskviða str. 5, Vellekla str. 24, *með fjórum himins endum* o.s.v.

[6] *Hvarfla þóttu hans verk með himins skautum*, Hyndluljóð str. 15.

[7] *Brǫgð þau er hæst fara með himins skautum*, Sigurðarkviða I str. 10; jfr Háttatal str. 93, *und himins skautum*.

[8] *Gamall gnapstóll sólar*, Þorbjörns Glymdrápa str. 9.

[9] *Stirnt hásæti* s. 137; jfr Esaias 66, 1.

afseende på dess ljus, färg o. s. v. Klar himmel heter, som bekant, *heið*[1]. Skáldskaparmál (kap. 65) uppräknar åtskilliga himlanamn, af hvilka somliga tyckas syfta på glansen hos det utspända firmamentet. Sådana äro *heiðþornir, ljósfari, leiptr*. På himlens färg syftar benämningen *víðbláinn*, den vidt och bredt blånande[2].

Vid skildringen af den nya sol, som skall fara sin moders vägar, använder Vafþrúðnismál (str. 46) ett uttryck *inn slétta himin*, hvilket föranledt Lüning till en, som det förefaller, onödig hänförelse. Han säger (s. 57), att det anförda stället döljer en ovanligt fin och skarp iakttagelse. Skalden har, menar han, velat utmärka det dystra, blygrå utseende, som himlen måste få, då solen försvunnit. Emellertid syftar uttrycket *inn slétta himin* här snarare på den förnyade verldens himmel, som ej för skaldens fantasi torde haft någon dyster anstrykning. *Sléttr* bör jemföras med sådana uttryck som det förut anförda *sólar vangr, himins vangar* (Helg. Hund. I str. 15 o. s. v.). Egendomligt är det attribut, himlen erhåller i dikten, Lilja (str. 10); den kallas der »hvass», hvilket ord af Egilsson tolkas »sublimis, convexus». Som parallel förklaring anför han »ventosus»; han har påtagligen tänkt på uttrycket »hvasst väder».

I närmaste förbindelse med himlen stå för den poetiska

---

[1] Jfr *inn heiði himinn* (Hárbarðsljóð str. 19), »den klara himlen».

[2] Trots denna benämnings existens har R. Meyer uti sitt arbete *Die altgermanische Poesie nach ihren formelhaften Elementen beschrieben* (s. 206) underrättat om, att Germanerna i likhet med vissa andra folkslag ej tillerkännt himlen adjektivet blå såsom attribut. Att detta hans påstående hvad den norröna literaturen beträffar, är oriktigt, framgår redan af det anförda *víðbláinn*, men till yttermera visso må erinras om uttrycket *und blám himni*, under den blå himlen, i Þjóðólfs Ynglingatal str. 53, och om en visa af en viss Bjǫrn Ásbrandsson, bevarad uti Eyrbyggjasagan (kap. 29), hvilken har förbindelsen *viðar ok blás í miðli*, »mellan skogen och det blå». »Det blå» anses af tolkarne syfta på himlen.

naturuppfattningen skyarne och molnen. Vi hafva förut sett, att ett gammalt qväde kallar dem »de hårdsinta» eller »tungsinta». Lüning (s. 170) har med orätt påstått, att vissa namn på molnen i den norröna diktningen skulle antyda, att de af den diktande fantasien uppfattats såsom skepp. Ordet *vindflot* (Alvíssmál str. 19) innehåller intet, som specielt framkallar bilden af ett skepp; det öfversättes af Gering med »Ding, das im Winde fliegt», »Spielzeug des Windes». Ännu mindre kan man instämma med Lüning i dennes förklaring af *skúrván* (Alvíssmál ibid.) såsom »Wagen des Regenschauers». *Ván* är naturligtvis här det *ván*, som motsvarar det svenska vån och syftar på något, som kan väntas (här regn). *Úrván* i samma strof har samma betydelse.

Hoffory har i sin anmälan af *Corpus Poeticum Boreale* (*Göttingische gelehrte Anzeigen*, März 1888 s. 155 o. ff.) framkastat den hypotesen, att Guden Hœnir ursprungligen betecknat molnet. Hœnirs namn skulle syfta på svanen (*κύκνειος*) och molnet skulle försinligats under bilden af en svan. Härmed må förhålla sig huru som helst, säkert är, att på åtminstone ett ställe i den gamla diktningen skyarne få fogelattribut. Det är i Hrómundar saga Greipssonar (*Fornaldar Sǫgur Norðrlanda* II s. 378), der det talas om svarta skyar med klor och vingar[1]. Huru nära till hands denna bild ligger, lär oss den moderna poesien; så t. ex. talar Shelley i sitt berömda skaldestycke, »The cloud» om molnets vingar.

För fantasien ha de upptornade molnmassorna äfven tett sig under bilden af en himmelsk bergskedja. Denna föreställning anse åtskilliga forskare (t. ex. Rydberg, Lüning) framträda uti inledningen till den första sången om Helge Hundingsbane. Det förkunnas der, huru heliga vatten nedstörtade från himmelsbergen[2]. Lüning (s. 111)

[1] *Svǫrt ský með klóm ok vængjom.*

[2] *Hnigu heilǫg vǫtn af himinfjǫllum.*

erinrar om det fornnordiska *klakkr*, som både betyder klippa och moln, samt om det liktydiga angelsaksiska *clûd*, hvilket numera blott betecknar skyn (*the cloud*). Härtill kunna läggas åtskilliga uttryck, som Vigfússon upptager i sin ordbok (s. 564): *skýfjall*, *skýpilarr*, *skýstolpi*: *Speculum regale* (s. 53) nämner *illviðrisbakkar*. I diktningen begagnas skyarne för att åskådliggöra en höjd; vi ha sett detta i de exempel, som omtala, att baneret eller skeppsstäfvarne stödja eller genomskära skyarne. Här må ock påminnas om uttrycket: »Hon sväfvade högre än skyarne»[1].

Den skinande färgprakt, som förlänar åt skyarne ett så högt estetiskt värde i modern diktning, tyckes föga skildrats i den norröna poesien. Den stormbebådande röda färgen omnämnes dock. Säkerligen bör här påminnas om ett drag af Voluspás teckning af de förebud, som bebåda den sista striden. Det heter der: *rýðr ragna sjǫt rauðum dreyra*, d. v. s. makternas boning (himlen enligt Müllenhoffs förklaring) blodfärgas. Några bisolar behöfver man ej tänka på här, fastmer må erinras om det rödaktiga skimmer (*rígroði*), som äfven i andra poem säges vara en varsel om stundande strid[2]. För fantasien sammansmälte de hemskt rödfärgade, blodiga skyarne med den blodsutgjutelse, som skulle komma. På ett slående sätt framträder detta i Darradssångens fräjdade målning (Njála kap. 157)[3]: blodregn faller..., nu är det hemskt att

---

[1] *Hón skævaði skýjum efri*, Helg. Hund. II, str. 5.

[2] Exempel äro: *verpr rígroða um víkinga* (det kastas ett rödaktigt skimmer kring vikingarne) i den andra sången om Helge Hundingsbane (str. 18); *rígroði lýstr á skýin* (skyarne träffas af »krigsrodnad») i legendsagan om Olof den helige (kap. 63), och det liknande uttrycket *rígroða verpr á lyrni* (himlen) i Merlinus spá (str. 68).

[3] *Rignir blóði..., Nú er ógurligt um at lítask, er dreyrug ský dregr með himni, mun lopt litat lýða blóði.*

skåda omkring sig, då blodiga skyar längs himlen draga, luften månde färgas af männens blod». Äfven i modern diktning vet man om »dystert röda skyar» (Viktor Rydberg).

Regnet betecknas, såsom vi förut sett, med uttrycket *skýja grátr;* man har äfven namnet *skýja grjót*, hvilket närmast tyckes syfta på haglet; detta säges slå ned i höga skogar[1]. Om daggen, som sades falla i djupa dalar, har jag förut talat; det återstår blott att erinra om den gåta i Heiðreks getspeki[2], som handlar om daggen, med hvilken den mythiske Gäst kylde sin strupe i den skuggiga dalen.

Bland namnen på himlen märka vi *vindofnir* (vindväfvaren, Alvíssmál str. 13), bland namnen på molnen *veðrmegin* (de som hafva makt öfver vädren, ibid. str. 19). Begge dessa benämningar leda framställningen öfver till vindarne. Om dem har redan anförts *Speculum regale's* mythiska skildring, äfvensom Heiðreks getspeki's m. m., till hvilka jag hänvisar för fullständighetens skull.

Vinden har framför allt uppfattats såsom den bullrande, larmande, orolige framstormaren. Härpå syfta de talrika namn, som anföras i Alvíssmál (str. 21) och Skáldskaparmál (kap. 67). Man påträffar benämningar sådana som »den gnäggande»[3], »den ropande»[4], »den som far fram med buller och gny»[5], »den larmande»[6]. Såsom något anmärkningsvärdt berättas i Sólarljóð, att vinden tystnade öfverröstad (str. 57). Hans oroliga art antydes genom epithetet *váfuðr* eller *vǫfuðr* (den, som sväfvar hit och dit), hans häftighet genom namnet *hviðuðr* eller framstormaren. Den snabba vinden *(brýnn byrr)* förekommer äfven (se

---

[1] *Hagl í hára viðu.* Helgakviða Hjǫrvarðssonar str. 29.

[2] S. 33 i Köpenhamnsupplagan.

[3] *Gneggjuðr.*

[4] *Œpir.*

[5] *Dynfari, gnýfari.*

[6] *Hlǫmmuðr.*

Vigfusson). Af skalderna framhålles vinden såsom den förderflige, som ödelägger träden. Han förliknas vid en varg eller hund. Så t. ex. har man kenningen *selju gandr*, pilträdets varg, i Egils saga (kap. 60). Uti Fóstbrœðrasagan (kap. 4) påträffas följande ej utan talang hopkomna passus: »Alens hund skälde hela natten med uppblåsta käftar och tuggade alla marker med grymma köldtänder»[1]. Vinden kallas äfven »almens sorg», »jordens skada»[2]. På höstvindens ombytlighet anspelar ett ställe i Hávamál str. 74, som säger: »höstnatten är föränderlig, många ombyten i vädret inträda under fem dagar»[3].

Det är framför allt de »hvassa» vädren[4], den häftiga stormen, som spela en roll i de fornnordiska vindskildringarna. Förebuden till ovädret målas i korta, betecknande drag: molnmassor samla sig öfver fjällen[5], skyarne blifva allt mörkare och tätare[6]; den hvita, olycksbådande rand, som kantar molnen, tyckes vara omnämnd uti Alexanders Saga[7]. Vädren sägas vara uppblåsta, som Óláfr hvitaskáld ganska målande uttrycker sig, för att beteckna den hotande vindmassan[8]. I en visa af Einarr (Skáldskaparmál kap. 69) heter det, att vinden är hopsnodd af stormen[9].

Så bryter ovädret ut; framför allt tecknas stormen på hafvet. På nyss anförda ställe säges vinden gräfva i böljemarken (*grefr*). »Vinden, som far öfver vågen», heter

[1] *Gó elris hundr alla á nótt á þrotnum kjǫptum ok tǫgg allar jarðir með grimmum kuldatǫnnum.*

[2] *Álmsorg*, Skáldskaparmál kap. 69: *grundar grand*, Hrafnsmál str. 16.

[3] *Hverf er haustgríma, fjǫld um viðrir á fimm dǫgum.*

[4] *Vinda hvassleikr*, Postula Sǫgur s. 3.

[5] *Fjallrænt felliveðr*. Biskupa Sǫgur I s. 10.

[6] *Veðrit tók at þykkna ok blána*, Fornaldar S. Norðrl. II s. 416.

[7] *Stormr ór himni, hvítr sýnum*. s. 169.

[8] *þrátin lágu veðr á vatni*. Fornmanna Sǫgur IX s. 505.

[9] *Élsnáinn.*

det, betecknande nog, på ett ställe i den poetiska Eddan[1]. Stormen kringskär, hopsnör landet enligt Snorres ord, då han talar om en bygd med af stormar hoprängd kust[2].

Den rasande vindens förskräcklighet[3] röjer sig äfven deruti, att den tänktes framkallad af onda väsen genom trollsånger. Vi känna detta drag från Friðþjófs Saga, hvilken ej är den enda skrift som derom förtäljer. Redan i Vǫluspá's ord (str. 45) om jätten Eggþér, som sitter på kullen och glad slår sin harpa, har man[4] velat finna en antydan om en stormjätte, liksom man har en säker underrättelse om en sådan på ett bekant ställe i Vafþrúðnismál. Intyg om denna folktro eger man äfven uti senare dikter och prosaberättelser, som omtala s. k. *gerningaveðr*[5] (trollväder).

Den hagelblandade stormen skildras i Búadrápa (str. 10) såsom framkallad af en hexa, som sköt skarpa pilar från sina fingrar[6]. Ännu kraftigare framhålles detta drag i Jómsvíkingadrápans skildring af samma ämne. På grund af sin kraftfulla ton förtjenar den att anföras:

þá frák él et illa
æða Hǫlgabrúði,
glumði hagl á hlífum
harða grimt ór norðri;
þars í ormfrán augu
ýtum skýja grjóti
barði hreggi keyrðu[7],

»då sporde jag, att Holgabruden (Håkon Jarls gudom) satte i rörelse den leda stormen; hagel, mycket svårt,

---

[1] *Vindr sá er ferr vág yfir,* Vafþrúðnismál str. 36.

[2] *Jǫrð með élsnærðum jaðri,* Háttatal str. 80.

[3] Jfr uttrycket *byrr óðr*, Hávamál str. 90.

[4] Så Lüning, anf. arb. s. 104.

[5] Vatnsdælasagan kap. 34; jfr uttrycket *drápveðr,* Ljósvetningasaga kap. XVIII.

[6] *Flagð et forljóta réð sér grum snǫrpum af fingrum skjóta.*

[7] Strof 32.

kommande från norr, träffade sköldarne, der den uppjagade stormen slog skystenarne i männens ormglänsande ögon. Det förtäljes vidare (str. 33), huru under den kalla stormvinden[1] den hårda stormen slog emot förstäfvarne[2] och blasten fylde seglen[3]. På samma förmenta framkallande af storm genom trollsång syftar äfven den besynnerliga berättelsen i Flatöboken om Þorleifs »þokuvisur» m. fl. ställen. Den kristna traditionen tillskref djefvulen makt att uppväcka hvirfvelstormar, såsom t. ex. framgår af ett ställe i Heilagra manna Sǫgur (I s. 540).

Liksom man anser, att stormens förhärjande och fiendtliga makt blifvit personifierad uti sagans jätteväsen, har man ock framkastat den hypothesen, att den milda, stilla vinden åsyftas med namnet *Bifindi* på öfverherskaren Oden. I de äldre källorna omtalas sällan blida, ljufliga vindar. I *Speculum regale* har man, som redan visats, utförliga skildringar äfven af dem, och i öfversättningsliteraturen talas det t. ex. om en blid sunnan[5]; vestanvinden omnämnes också sympatiskt (Þiðreks Saga s. 250) och nordosten säges förstöra dennes frukter[6].

Det lugna vädret, då ingen fläkt rör sig, benämnes af alfer och dvergar med de tilltalande namnen: »den som gifver dagen mild ro»[7] och »dagens hviloplats»[8]. De stormälskande jättarne gåfvo åt lugnet vedernamnet qvalm[9]. I den senare literaturen omtalas t. ex. det blidaste lugnväder[10].

---

[1] *Í byr koldum.*

[2] *Gnúði hǫrð hríð á hlýrum.*

[3] *Fell byrr í ráðir.*

[4] Se Petersen. *Nordisk mythologi* s. 126 not. 1.

[5] *Blíðr sunnanvindr*, Heilagra manna Sǫgur II s. 131.

[6] Merlinus spá str. 44 (i enlighet med originalet).

[7] *Dagsefi*, Alvíssmál str. 23.

[8] *Dags vera*, (ibid.: tolkningen enligt Gering).

[9] *Ofhlý*, ibid.

[10] *Hit blíðasta kyrriðri*, Postula Sǫgur s. 362.

Luftens och ljusets element stå för estetikens naturbetraktelse i det närmaste sammanhang. Jag öfvergår derföre nu till en framställning af den norröna diktningens solskildringar. I det föregående hafva vi sett solen omtalad både med mythologiska och personifierande uttryck. Här skall vår uppmärksamhet rigtas på den rena naturskildringen och dess bildspråk.

Solen helsades, enligt Alvíssmál (str. 17)[1], med ganska vackra namn i olika verldar. Jättarne kallade henne »evig glans, »asasönerna» full glans; namnet »mildt, tröste-rikt sken» är äfven väl funnet. Alfernas språk hade, enligt anförd källa, »det fagra hjulet» såsom benämning på solen[2].

Då Tegnér låter sin Frithiof (23 sången i Frithiofs saga) kalla solen en gyllne sköld, har denna bild motsvarighet i det gamla skaldespråket, der man finner de poetiska uttrycken »himlasköld»[3] och »värmande sköld»[4].

I den fornengelska diktningen jämföres solen ofta med en ädelsten; den kallas *heofones gim*, *wuldres gim*, o. s. v.[5] Samma bild påträffas åtminstone på ett ställe i fornnordisk poesi. Solen kallas i Leiðarvísan (str. 2)

---

[1] Jfr Skáldskaparmál kap. 65.

[2] På isl. *eyglóa, alskír, líknskin, fagra hvel.* På flera andra ställen förliknas solen vid ett hjul. Trollet, som uppslukar solen, heter ju enligt Skáldskaparmál (kap. 63) *hvelsvelgr. Sunnu hvel* omtalas t. ex. i Harmsól (str. 31), det skinande hjulet i *Speculum regale* (s. 17 *með skínanda hveli);* karakteristiskt är ett ställe i Heilagra manna Sǫgur (II s. 416), der det latinska originalets ord: at ille (sol), cum aliqua jam mergi cœpisset ex parte, motsvaras af: *Sólin hafðe sum svá setz í sjáinn, en sumt hjólet stóð í sama stað* o. s. v.

[3] *Himintarga,* Þórsdrápa str. 4, Leiðarvísa str. 36 (Unger, *Oldnorsk Læsebog); himinsvít,* Leiðarvísa str. 42, Harmsól str. 26.

[4] *Hlýskjǫldr,* Árni Jónssons Guðmundardrápa str. 69, Biskupa Sǫgur II s. 218.

[5] Se Lüning, anf. arb. s. 59.

himlens fagra ädelsten» (*fagrgim*)[1]. I angelsaksisk diktning kallas solen äfven himlaeld, en jämförelse, som också finnes på nordiskt område. Så t. ex. kallar Einarr Skulason dagens ljus »verldsbyggnadens höga, sväfvande laga»[2]; i en senare dikt benämnes solen med en mindre tilltalande bild »verldens tjärfackla»[3]. Här finna vi en gammal parallel till kultorismens språkbruk i renässanstiden: bland exempel, som Scherer[4] anför från tysk diktning, märkes just »die güldene Himmelskerze». I angelsaksiska källor påträffas t. ex. *woruldcandel*.

Himlarnes öga (*sjáldr himna*) är en bild, som först sent användes[5].

Soluppgången och dagens inbrott skildras i prosaiska framställningar mycket knapphändigt, men ej utan en viss stämning. »Det börjar lysa af dagen»[6], »solen rinner upp»[7], »solen rödfärgar fjällen»[8], se der uttryck, som bekräfta detta. Vidare, dagen var i sin knoppning»[9]. Osäker, men sinnrik är Lünings förmodan[10], att ordet *dagsbrún*, som

[1] Egilsson öfversätter *gim* med »ignis».

[2] *Hár rafrlogi heimskála*, Skáldskaparmál kap. 26; jfr *flýtileygr hríðtjalds*, Harmsól str. 28.

[3] *Heimstyrri*, Leiðarvísa str. 14.

[4] *Deutsche Literaturgeschichte* s. 357. Tegnér kallar månen »nattens lykta».

[5] Árni Jónssons Guðmundardrápa str. 16. Se Egilssons lexicon under *sjáldr*.

[6] *Tók på at lýsa af degi*, Harald gilles Saga kap. 18.

[7] *Sól renn upp*, se Vigfússons Ordbok.

[8] *Um myrgininn sem sól rýðr fjǫll*, Fornmanna Sǫgur XI s. 438; jfr *sól rauð*, Biskupa Sǫgur II s. 47.

[9] *Brum lýsingarinnar*, Hkr. Saga Haralds harðráða kap. 66; *brum* betyder egentligen knopp. Jfr »österns rosor knoppas» (Tegnér).

[10] Anf. arb. s. 39. Osäkerheten beror derpå, att ordet *bryn*'s ursprungliga betydelse ej är känd, se Kluge; jfr uttrycken skogens bryn, himlens bryn. Märk »morgonrodnadens ögonbryn» i Jobs bok, »des Tages Strahlenwimper» hos Emanuel Geibel. Uti fornfransk diktning talas om dagens öga (par matinet al oel del jor, Kuttners anf. arb. s. 10). Jfr »dagen ögat slår upp». Snoilsky, Hvita frun.

förekommer t. ex. i den poetiska Eddan, skulle antyda, att man tänkt sig dagen så att säga speja öfver bergen.

Från mythologien känna vi, att den klara dagen[1] tänktes köra sin vagn öfver jorden; vagnen drogs af hästen Skinfaxi, hvars man alltid lyste[2]. I den efter all sannolikhet oäkta dikten Forspjallsljóð omnämnas Dag och hans häst vid skildringen af soluppgången.

Vacker är teckningen af morgonrodnaden i de verser uti andra sången om Helge Hundingsbane (str. 49), som berätta, huru hjelten måste lemna sin älskade och rida hän öfver rödfärgade vägar, låta sin ljusa häst beträda flyktstigen[3].

I skaldediktningen märkes Bjarkamáls (str. 1 i Wiséns upplaga) friska framställning af dagens inbrott uti de bekanta verserna:

Dagr es upp kominn;
dynja hana fjaðrar,

»dagen är uppe, hanens vingar susa».

Jag har förut anfört exempel på den kärlek, Nordborna hyste till det klara solskenet. Den ger sig ett uttryck äfven i prosaskrifterna, som eljes sällan röja någon fläkt af poesi i sina naturskildringar. Man tycker sig förmärka ett tydligt välbehag, då det omtalas, att »det var en fager väderdag och solen sken hett»[4].

---

[1] *Inn skíri dagr;* jfr *ljósir dagar,* Sólarljóð str. 12 i motsats till *hinar dimmu nætr,* ibid. str. 13.

[2] *Ey lýsir mǫn af mari,* Vafþrúðnismál str. 12.

[3] *Mál er mér at ríða roðnar brautir, láta fǫlvan jó flugstig troða.*

[4] *Þat var einn fagran veðrdag, var heitt skin,* Hkr. Saga Sigurðar, Eysteins ok Óláfs kap. 36; *veðr var fagrt ok skein sól i heiði,* Saga Óláfs hins helga. kap. 238; *fǫgr sólskin,* Speculum regale kap. 46 o. s. v. Jfr från den romantiska literaturen: *nú kom dagr hinn fegrsti ok skein sól um alla verǫld* (Flovents Saga II s. 179); *um morguninn svá snemma sem sólin var vermandi verǫldina með sínum skærum geislum* (Elis Saga ok Rosamundu s. 119).

Solförmörkelsen injagade fasa. Mythen visste ju att förtälja om solens förmörkande såsom ett tecken till Ragnarök. I den isländska skaldediktningen skildras ganska stämningsfullt det bekanta »icke ringa undret» i slaget vid Stiklastad, då, som den utmärkte poeten Sighvatr Þórðarson säger i sin Óláfsdrápa, den af inga skyar omtöcknade solen ej kunde värma männen och dagen ej fick njuta sin vackra färg[1]. Det sista uttrycket återljuder i Einarr Skúlasons betydligt mindre poetiska och färgrika framställning af samma tilldragelse (Geisli str. 19). Der heter det: »den glänsande solen fick ej skina»[2]. I den från främmande källor utgående literaturen målas månförmörkelsen (eclipsis; Alex. Saga s. 54).

Främst bland alla skildringar af solen uti den norröna vitterheten står tvifvelsutan den, som innehålles i det poem, som, kanske med orätt, blifvit jämfördt med Dantes Divina Commedia, Sólarljóð (Solsångens saga str. 83). Dikten har erhållit sitt namn just på grund af den åsyftade episoden. Denna innefattas i de bekanta sju strofer, hvilka börja *sól ek sá* (solen jag såg)[3].

De utgöra en döendes vemodsfulla afskedssång till dagens stjerna. Solen lutar till nedgång, lifvet håller på att förrinna. Detta är öfverensstämmelsen mellan solen och den döende, hvilken står i den skarpaste motsats till den ännu större olikheten. Skalden betonar med afsigt kontrasten mellan solens blida strålar och den döendes vånda. Dock har han på samma gång, något som tyckes oss påminna om den moderna naturskildringen, låtit den härliga gudens afbild (str. 41) få ett skimmer af blodiga runor, som stämmer väl i stycke med bruset af de under-

---

[1] *Skýlauss rǫðull máttit hlýja skorðu skœnjǫrðungum, dagr náðit lit fagrum*, Hkr. Saga Óláfs hins helga kap. 239.

[2] *Náðit bjartr rǫðull skína.*

[3] Str. 39—45 i Bugges upplaga.

jordiska, blodblandade strömmarne. Jag vill som exempel anföra några af de mest betecknande stroferna[1]:

Sól ek sá	Solen jag såg,
sanna dagstjǫrnu	den sanna dagstjernan,
drúpa dynheimum í;	sjunka i brusande verldar (hafvet),
en Heljar grind	men Hels grind
heyrða ek á annan veg	hörde jag tungt
þjóta þungliga.	gnissla på andra sidan.
Sól ek sá	Solen jag såg,
setta dreyrstǫfum,	besatt med blodiga runor,
mjǫk var ek þá ór heimi hallr;	mycket var jag då ur verlden vänd.
máttug hón leizk	Väldig hon mig syntes
á marga vegu	vida mera
frá því er fyrri var.	än hvad hon fordom var.
Sól ek sá,	Solen jag såg,
svá þótti mér,	så tycktes mig,
sem ek sæja gǫfgan guð;	som om jag såge en härlig gud.
henni ek laut	Henne jag tillbad
hinzta sinni	sista gången
aldaheimi í.	i slägtenas verld.
Sól ek sá,	Solen jag såg,
svá hón geislaði,	så hon strålade,
at ek þóttumk vætki vita;	att jag tyckte mig intet veta,
en Gylfar straumar	men underjordens strömmar
grenjuðu á annan veg,	brusade på andra sidan,
blandnir mjǫk við blóð.	mycket blodblandade[2].

I de följande stroferna är det den döendes tillstånd, som förnämligast skildras, ända till dess fjällvattnen, som det säges, slöto sig tillsamman öfver hans hufvud. Sol-

---

[1] Str. 39—42. Öfversättningen är mera trogen än poetisk. Se för öfrigt Gödecke.

[2] Med rätta har Vigfússon, *Dictionary* s. 579, hänvisat till den förut omtalade berättelsen om Thorkel måne. Samme författare tyckes anse, att ännu i dag spår af en urgammal soldyrkan finnes qvar på Island: man lär barnen att bittida om morgonen springa ut barhufvade för att helsa den nya dagen med en bön eller vers.

stroferna innehålla den mest stämningsfulla teckning af aftonens skönhet, som finnes i norrön literatur. Dock är äfven den bild af aftonen vacker, som målas i Eddan (Helg. Hund. II str. 50) genom uttrycket, »då örnarne sitta på askens grenar»[1]. Innan jag lemnar detta ämne, vill jag erinra om ordet *aptanskæra*[2], som betecknar aftonens ljusa strimmor. I prosan heter det: solen går ned i vågen eller i skogen[3].

Jag öfvergår till skildringen af de ljus, som tillhöra natten; om denna sjelf har tillräckligt talats i annat sammanhang.

Månen tyckes ej för de gamles föreställning hafva lyst med det på en gång mildt elegiska och sinnet lugnande skimmer, som den enligt många moderna skalders vittnesbörd lär sprida. Man eger dock ett par ganska vackra skildringar af den framskyndande månens hvälfvande hjul, för att begagna de gamles uttryck[4].

I det föregående har anförts Skúli Þorsteinssons stämningsfulla halfstrof, der det bland annat talas om den gråpansrade månens goda ljus; af Einarr Skúlason eger

---

[1] *Er á asklimum erner sitja.*

[2] I en vers af Sighvatr, Hkr. Saga Óláfs hins helga kap. 70; Kormaks Saga str. 5 o. s. v.

[3] *Sól gengr í ægi, sól rennr á viðu,* Vigfússon.

[4] *Skyndir, hverfanda hvel,* Alvíssmál str. 15 (*mylinn*'s betydelse är osäker). Lüning (s. 61) anser, att uttrycket i Hávamál (str. 137) *heiptum skal mána kveðja* syftar på månljusets mildrande inflytande. Hj. Falk tyckes häfda en alldeles motsatt uppfattning (*Arkiv* V s. 270 ff.), enligt hvilken stället syftar på månens skadliga inflytande på sinnet. Säkert torde vara, att versen är ett senare tillägg. Både före och efter den har man uppgifter på läkemedel, *jorð tekr við ǫldri* etc. — *beiti við bitsóttum* etc., som plötsligt afbrytas af månversen. Falk påminner om »lunatici» och erinrar om, att Luna i den klassiska forntiden var trollgudinnan, månen trollens ljus. Detta stämmer väl med det, som i det följande anföres om månskenstaflorna i den norröna diktningen. Man har ju kenningen *gýgjar sól* = månen.

man också i behåll en strof, som har månen till ämne[1]. Der heter det:

Máni skínn af mœni
moldar hofs of foldir
alla stund, meðan endisk
æfi lands ok sæfar;
veitk félaga fljótum
fróns prýði vel þjóna.

»så länge landets och hafvets lif varar, skiner månen kring markerna ifrån jordtemplets takås; jag vet, att glansen (skönheten) väl tjenar jordens snabbe följeslage».

Oftast hvilar dock en viss hemsk pregel öfver den norröna diktningens månskenstaflor. Man tänker på sägnens *Urðarmáni* eller olycksbådande måne, hvilken omtalas i Eyrbyggjasagan (kap. 52). Vissa af de namn, som i poetiken tillades månen, syfta måhända på dess dystra sken. Sådana äro möjligen de i Skáldskaparmál (kap. 65) upptagna *skjálgr*[2] och *skrámr*[3].

I de vittra skildringarna tycker man sig märka, att författaren understundom med afsigt betonat månens sken för att förhöja det hemska, fasaväckande i den tafla, som han framställer. Så är redan fallet[4] i den fornengelska dikt benämnd »öfverfallet i Finnsburg», hvilken plägar bifogas Beówulf. Då den nattliga striden stundar, heter det: »nu skiner fullmånen på molnbeströdd himmel, nu uppstiga illgerningar» o. s. v.[5]

Eddan uppvisar en god parallel till det anförda stället uti den bekanta strof af Vǫlundarkviða (8), som handlar

[1] Sn. Edda: *Islands grammatiske litteratur i middelalderen* s. 292.

[2] Om månen, enligt Egilsson, »quasi obliqua vel tremula».

[3] Jfr *ljós skrámir í augu mér* — offulget oculis, enligt Egilsson.

[4] Ej framhållet af Lüning, se anf. arb. s. 59.

[5] *Nú scýneð þes móna waðol under wolcnum; nú ârîsað weádæda* etc.

om Njarernas nattliga besök i den konstfärdige smedens boning. Der förtäljes:

Skildir bliku þeirra
við inn skarða mána,

deras sköldar glänste i den aftagande månens ljus.

Då Richard M. Meyer[1] säger, att i den citerade strofen brynja och sköld ej hafva den ringaste betydelse för saken, som framställes (nicht das geringste zur Sache thun) och att deras omnämnande blott visar, att den naive diktaren ej kunnat tänka sig krigare utan att på samma gång tänka på deras vapen, tyckes han missuppfatta situationen[2]. Skalden har, som förut antydts, nämnt rustningarna, de hopnitade brynjorna lika väl som sköldarne, emedan han för sin åhörares eller läsares fantasi ville så kraftigt som möjligt framhålla det hemska i det nattliga plundringstaget och emedan han i månskenet, som belyste vapnen, mente sig finna ett utmärkt medel för detta måls vinnande.

Ännu ett ställe i den norröna poesien, bekräftar det förut anförda. Det är Solsången, som i sin 51:a strof talar om jättinnans sol, den der sken grufligt ur den molntyngde himlens skyar[3]. Tvifvelsutan ha de forskare rätt, som i kenningen »jättinnans sol» finna en beteckning på nattens ljus.

Uti sagoliteraturens vittra skildringar framträder samma tendens att låta månen belysa hemska scener af strid och spökeri[4].

---

[1] *Die altgermanische Poesie nach ihren formelhaften Elementen beschrieben*, Berlin 1889 s. 490.

[2] Jfr Finnur Jónsson, *Arkiv* VI s. 390.

[3] *Gýgjar sól er skein grimmliga ór skýdrúpnis skýjum.*

[4] För kontrastens skull må hänvisas till B. E. Malmströms verser:

Men månen träder stilla ur sönderbrusten sky
och kastar silfvertäcket öfver jorden.
Och skuggorna förskräckta till bergens fötter fly,
och trollena de flyga uppåt norden.

Så är förhållandet i Njáls Saga i berättelsen om den döde Gunnars uppenbarelse för Skarphéðinn och Högne (kap. 78). Der heter det: »det var klart månsken, men stundom skymdes det af moln»[1]. Ännu hemskare än någon af de anförda månskenstaflorna är den, som finnes bevarad i Grettis Saga (s. 85). Det berättas här om kämpens tvekamp med gengångaren Glámr. Belysningen säges hafva varit af följande art: »Det var starkt månsken — sönderrifna molnmassor, genom hvilka månstrålarne bröto fram — stundom skymde molnen, stundom skingrades de. I det ögonblick, då Glámr föll, drefvos skyarne bort från månen, men Glámr blickade hvasst upp emot den»[2]. Man märker, att författaren med afsigt framhållit, huru månstrålarne belyste gengångarens hvassa blickar.

Samma vexling mellan mörker och ljus, samma förbindelse mellan månen och skyarne, som anträffats i de föregående teckningarna, finna vi äfven på ett ställe i Íslendinga Sǫgur (II s. 463: þáttr af Jǫkla Búasyni), der det berättas om en strid med en hexa eller *syrpa*. Det heter: »man såg föga af månskenet, ömsom täcktes det af skyarne, ömsom trängde det fram[3].

Äfven de s. k. romantiska sagorna låta gerna hemska uppträden försiggå i månskensbelysning. Strider utkämpas i månsken (Flovents Saga I s. 134), äfvensom möten med trolska eller förderfliga väsen framstå såsom ännu mera hemska genom månens magiska skimmer. Det är *bjart tunglskin*, då en dverg fångas, enligt Magus Saga s. 24, och då det i Konráðs Saga (s. 66) förtäljes om hjeltens möte med en drake, heter det: *tungl óð í skýjom* (månen skred fram bland skyarne).

[1] *Tunglskin var bjart, en stundum dró fyrir.*

[2] *Tunglskin var mikit úti ok gluggaþykkn, hratt stundum fyrir en stundum dró frá. Nú í því er Glámr fell, rak skýit frá tunglinu, en Glámr hvessti augun upp í móti.*

[3] *þá sá lítið af tungli ljóst ok ýmist til eðr frá.*

Tvifvelsutan har alltså för den norröna fantasien månskenet tett sig mera hemskt än mildt. En fornengelsk dikt nämner också månen *gaestlíc tungol* eller den demoniska, hemska himlakroppen. Man har här ingalunda en antydan om månskenets »fina, immateriela karaktär», såsom Lüning förmenar (anf. arb. s. 61), hvilken öfversätter uttrycket med »ein geistiges Gestirn».

De klara stjernorna[1] framträda ej synnerligen mycket i den fornnordiska diktningen. Mythen berättar enligt Rydberg om en hel grupp »stjerneheroer», något som skall intygas af stjernenamnen *Orvandilstá*, *Þjassa augu*, *Lokabrenna*, *Reið Rognis* (Vigfússons ordbok s. 594). I dikten omtalas *merkistjornur* (enligt Egilsson »planeter»; Lilja str. 10) och *Leiðarstjarna* (polstjernan, Hrynhenda Sturlu Þórðarsonar str. 20) samt Karlavagnen, som förekommer uti himmelskenningar: Gud kallas »smyckaren af vagnens sal»[2], »herskaren öfver vagnens väg»[3]. Ett motstycke till Solsångens skildring af den med blodiga runor besatta solen finner man i dess ord om de hedniska stjernor, malade med olycksrunor, hvilka syntes öfver vissa osaliges hufvud[4], liksom ju äfven enligt samma urkund rena ljus[5] glänste öfver de allmosegifvandes hufvud.

Vackert kallas stjernorna på ett ställe i Harmsól (str. 4) himlens smycken (*hnossir himins*). Det är samma bild, som påträffas enligt Lüning (s. 67) i den s. k. Wiener Genesis, der stjernorna sägas pryda himlen.

Andra ljusfenomen, som omtalas, äro blixten och norrskenet. Den förra har redan omnämnts i annat sammanhang. Här må ytterligare nämnas några kenningar

---

[1] *Heiðar stjornur*, Voluspá str. 68.

[2] *Vagns hallar fegrir*, Heilags Anda visur str. 13.

[3] *Vagnbrautar valdr*, i en visa af Ormr Barreyjarskáld, Skáldskaparmál kap. 24.

[4] *Heiðnar stjornur stóðu yfir hofði þeim fáðar feiknstofum*, str. 60.

[5] *Hreinir kyndlar*, str. 69.

från yngre dikter. I Harmsól talas det om »vindens taks hjerta låga»[1]. »Den ljudande elden eller ädelstenen» (*ljóðgim*) anses syfta på blixten med dess åtföljande dunder (Leiðarvisa str. 35).

Speculum regale eger en utmärkt målande teckning af norrskenet; dettas gnistrande framhalles särskildt (s. 46, 47). Som den dock, strängt taget, ej hör till den poetiska naturskildringen, omnämnes den blott i förbigående.

Jag öfvergår till skildringarna af elden och närmast till sägnerna om verldsförstörelsen.

Som bekant tecknas sjelfva slutkatastrofen uti Vǫluspá (Bugge str. 57). Förut ha alla de hemska förebuden i naturens verld omtalats: makternas boning har färgats med rödt blod, solens strålar hafva förmörkats[2], alla vindar hafva blifvit vreda i hogen[3]. Det omtalas ock förut, huru det gamla verldsträdet skälfver och suckar[4], jätteverlden gnyr, ormen piskar vågorna under örnens skri, klippbergen störta samman och himlen remnar[5]. Under allt detta hör man hundens skall, såsom säges i det rysliga omqvädet:

Geyr Garmr mjǫk
fyr gnipa helli,

»Garmr skäller mycket vid den branta klipphällens håla».

Derpå följer den ståtliga strofen:

Sól tér sortna,
sígr fold í mar,
hverfa af himni
heiðar stjǫrnur;

---

[1] *Hreggs hróts bjartlogi,* str. 9 och blixtarnes taks glöder, *Glæðr leiptra hróts,* str. 53.

[2] *Svǫrt verða sólskin.*

[3] *Veðr ǫll válynd.*

[4] *Skelfr Yggdrasils askr standandi, ymr it aldna tré.*

[5] Se Vǫluspá. Hvad det sista uttrycket »himlen remnar» beträffar, återfinnes detta i den unga Bergbúa þáttr (Vigfússons uppl. s. 126): *himinn rifnar.*

geisar eimi
ok aldrnari,
leikr hár hiti
við himin sjálfan.

Det är: »solen svartnar, jorden sjunker i hafvet, från himlen falla klara stjernor, eld rasar vid eld[1], den högt stigande hettan når sjelfva himlen». Man har i denna skildring, liksom uti de föregående, velat spåra kristen inverkan: man[2] har hänvisat till Evangeliernas[3] redogörelse för de yttersta tingen samt till Petri andra bref kap. 3 v. 7 etc.), apokalypsen o. s. v. Å andra sidan har Rydberg (*Germanisk mythologi* II s. 169) framhållit öfverensstämmelsen mellan den nordiska mythen och den iraniska. Omisskänligt är, att likheter finnas, olikhet finnes dock äfven; så t. ex. betonar den nordiska sägnen, att jorden sjunker i hafvet, något som ej har motsvarighet i den kristna skildringen. E. H. Meyer påstår, att apokalypsens tal om den stora jordbäfningen skall vara en sådan, något som ej torde vara så ögonskenligt. Då det gäller en myth om verldsförstöring, är det ju klart, att beslägtade drag sjelfmant infinna sig äfven hos de mest skilda folk. Till denna klarhet har man kommit genom folkloreskolans forskningar. Man har att hålla sig till, hvad Müllenhoff (*Deutsche Alterthumskunde* V s. 27) kallar »die triviale wahrheit, dass, wo zwei oder mehrere auf die darstellung desselben gegenstandes verfallen, nothwendig parallelen sich einstellen». Rosenberg (*Nordboernes Aandsliv* I s. 165) fäster uppmärksamheten på likheter med den forntyska

[1] Gislason, som läser *geisar eimi við aldrnara*, öfversätter Njála II s. 992): »det ene flammehav raser tæt ved det andet». På ett ställe i Heil. man. S. (I s. 6) jämföres den rasande elden med en stark flod: *rann eldrinn svá sem strøng á frá fjallino ofan til borgarinnar.*

[2] Så t. ex. Schück, *Svensk literaturhistoria* s. 40; E. H. Meyer, som ord för ord söker uppvisa källorna.

[3] T. ex. Matthei Ev. kap. 24 v. 29.

dikten Muspilli. Han tyckes mena, att de intyga existensen af en urgammal germansk myth om verldsförstörelsen.

Huru härmed än må förhålla sig, säkert är, att Voluspás skildring är sublim. Har skalden lånat kristna föreställningar, så har han vetat att kläda dem i en form, som är det höga ämnet värdig.

Vi höra ett återljud[1] i skaldepoesien af den omtalade strofen i Voluspá uti en af Arnórr Jarlaskáld författad halfstrof, som anföres i Skáldskaparmál (kap. 24). Den lyder:

Bjort verðr sól at svartri,	Bjerta solen svartnar,
sokkr fold í mar dokkvan,	sjunker jord i haf dunkelt,
brestr erfiði Austra,	Östres börda (himlen) brister,
allr glymr sjár á fjollum[2].	böljor fjällen skölja.

Äfven i en strof (70) uti Mariadikten Lilja, hvilken handlar om de yttersta tingen, tycker man sig märka en genklang af den gamla sierskans sång:

Svá geisar pá eldr ok eisa
jorð ok fjoll, at í heimi ollum
eigi finnst hér upp ór skýjum
óbrunnit ok niðr at grunnum,

»så rasar då elden och ila jord och fjäll bort, att i hela verlden ej finnes något obrunnet allt ifrån skyarne ända ned till grunden». Det är samma skarpa betonande af verldsförstörelsen genom eld, som vi funnit i Voluspá och som för öfrigt äfven framhålles i Gylfaginning[3] (jfr

---

[1] Bugge finner ett sådant äfven i en strof af Kormakr (61 i Möbii uppl.); för att bevisa detta, måste han dock anlita en textändring, *heitaz* till *heitar*, se Bugges afh. om visorna i Kormaks Saga s. 6.

[2] Jfr *stóð sær of fjollum*, Háttatal str. 14.

[3] *því næst slyngr Surtr eldi yfir jorðina ok brennir allan heim*, kap. 56; jfr Harmsóls ord (str. 31): *eldr geisar ok fold elja ærist;* i Merlinus spá förekomma äfven uttryck, som påminna om Voluspá: *berjast vindar ok hljóm gera* (str. 60), *geisar geimi* (str. 61) etc.; stjernor sägas *bregða ljósi ok litum fogrum* (str. 60).

dess framställning af de yttersta tingen i kap. 55). Äfven i kristna källor talas det om en verldsbrand (2 Petri bref), men denna har ej i dessa en så dominerande betydelse. Naturligtvis framträder den äfven i kristna medeltidsliteraturen, ett förhållande, på hvilket exempel förut anförts. Jag påminner om framställningen i sagan om Barlaam ok Josaphat: der (s. 35) säges det, att himlen och hafvet, luften och jorden skola brinna och låga, »de skola smälta som vax i eld»[1]. Alla stjernor skola falla som löf från vinträdet. Tecken i himlakropparne omtalas, såsom då det, efter ett ställe hos profeten Joel, i *Postola Sǫgur* (s. 22) heter, att solen skall blifva svart och månen få blodig färg[2]. I en af de spådomsvisor, som finnas i Sturlungasaga (II s. 299) berättas såsom ett olycksbådande tecken, huru den kraftiga solen skälfver[3].

Eldens förhärjande element betecknas i Alvíssmál (str. 27) med de på dess förödande kraft syftande namnen *freki* (vargen), *forbrennir* (den förbrännande), *hrǫðuðr* (den ödeläggande). I skaldespråket förekomma många kenningar, som höra hit; i Eddan talas det om »lindens våda»[4]; i andra dikter märkas sådana uttryck som Ynglingatals (str. 34) »kullens tångs (skogens) bitande sjukdom»[5], Markús Skeggjasons Eiriksdrápas »alens skada»[6] o. s. v. »Farlig låga»[7], »rasande eld»[8] äro äfven målande benämningar.

---

[1] *Bráðna sem vax fyrir elde.*

[2] *Sól mun svǫrt verða en tungl mun hafa blóðligan lit.*

[3] *Skelfr ramr rǫðull.*

[4] *Lindar váði,* Fáfnismál str. 42; jfr *hár herr alls viðar* (Helreið str. 10).

[5] *Bitsótt hlíðarpangs.*

[6] *Elris grand,* str. 22.

[7] *Hættr logi,* Fjǫlsvinnsmál str. 1.

[8] *Eikinn fárr,* Skírnisfǫr str. 17; jfr *steinóðr logi,* hos Valgarðr, Skáldskaparmál kap. 70.

Elden betecknas vidare som en bullrande glödhund[1], som den dånande[2], den tjutande[3].

Den höga elden, som med sina tungor slickar sjelfva himlen, framhålles ofta. Så talas det i Atlamál (str. 15) om en hög låga, som Högnes maka i drömmen tyckte sig se bryta genom sin boning[4]. Från skaldepoesien har man skildringar af brandscener i mängd; gerna betonas i dem, huru elden flammade högt upp öfver husen[5], huru den förhärjande elden som en varg gick fram på det svedda landet högre än husen[6], ja, i Eiríksdrápa af Markus Skeggjason säges det uttryckligen, att elden tycktes flamma uppe i sjelfva himlen[7]. Gnistor fara omkring, röken träffar skyarne[8] — se der allmänna drag i norröna eldskildringar.

Elden är vidare den glänsande *(bjartr)*. Såsom sådan betecknas han t. ex. i Gísla Saga s. 41 och på det i not 3 citerade stället i Harald hårdrådes saga. Skalden Valgarðr säger (Skáldskaparmál kap. 70): *bjartr sveimaði brími*, bjert sväfvade elden (upp)[9]. Den omtalas också naturligtvis såsom het eller varm, *eldr heitr*, Atlakviða str. 45.

Sagan berättar om en mörk, fladdrande eld *myrkr vafrlogi* (Skirnisfọr str. 8), liksom en strof i Friðþjófs Saga

---

[1] *Glymjandi glóða garmr*, Ynglingatal str. 7.

[2] *Dynjandi Hálfs bani*, ibid. str. 10.

[3] *þýtr vandar bọl*, Hkr. Saga Magnús berfœtts kap. 5.

[4] *Hryti hár logi hús mín í gọgnum.*

[5] *Gaus upp logi ór húsum*, Jómsvikingadrápa str. 19.

[6] *Skæriligr gekk húsum hæri hallar gandr á sviðnu landi*, Sturla þórðarsons Hrynhenda str. 10.

[7] *Uppi þótti elris grand í himni standa*, str. 22. Andra ställen, der den höga elden omtalas äro t. ex. Hkr. Saga Haralds harðráða kap. 34: *gaus hár logi ór húsum;* ibid. kap. 76 i en visa af þjóðólfr Arnórsson: *hár hrótgarmr.*

[8] *Eimr skaut á her hrími*, Skáldskaparmál kap. 70: *leggr reyk til skýja*, Hkr. Saga Haralds harðráða kap. 5.

[9] *Bjartr eldr*, hos samma skald, Saga Haralds harðráða kap. 19.

tillskrifver lagan mörkblå färg[1]. Den röda lagan finna vi betecknad genom uttrycket *rauðriti*[2].

Den hemska elden, »drakelden», för att begagna folksagans uttryck, möta vi redan i Eddans skildring af den förhärjande flamma, som lopp liksom en flod kring Gerds boning, kring Segerdrifvas eller Brynhilds borg[3]. Den är äfven omtalad på ett ställe i Hyndluljóð (str. 47), der det heter: eld ser jag brinna, jord låga[4]. Dess trolska beskaffenhet framhålles kanske bäst i det hemska nattstycke, som Hervararsagan tecknar såsom ram kring Hervors djerfva gästning hos sin döde fader. Det omtalas (s. 211 ff. i Bugges uppl.), huru, då solen sjönk, starka buller hördes på Samsö och högeldarne lupo upp eller som det heter i det gamla qvädet:

Hyrr er á sveimun,
haugar opnask,
brennr fold ok fen,

elden flammar, högarne öppnas, jord och vatten brinna». Äfven i prosasagor talas det om *haugaeldr*. I Gullþóris saga (s. 47) berättas det om Þórir, att han fick se en eld, hvars sken påminte om månens (jfr det föregående) och som lyste med blå flamma. Han yttrar: »detta är icke af menniskors vållande».

I den s. k. skaldepoesien finnas många eldscener tecknade; utom de förut såsom allmänna exempel anförda, vill jag citera ännu ett, som eger en viss poetisk fläkt. Det härrör också från den framstående skalden Þjóðólfr Arnórsson. Han säger på ett ställe (Hkr. Saga Magnus

---

[1] *Blár logi bankar í Baldrshaga miðjum.*

[2] En »fager» (ljus?) låga omtalas i Partalopa Saga s. 6.

[3] *Salr er allr útan eldi sveipinn*, Fáfnismál str. 42; jfr inledningen till Sigrdrífumál: *á fjallinu, sá hann ljós mikit, svá sem eldr brynni ok ljómaði af til himins.*

[4] *Hyr sé ek brenna en haudr loga.*

góða kap. 34), att den röda elden leker (är i häftig, svallande rörelse) snabbt kring den breda byn, men örnar vålla, blåsande, denna brand:

Rauðr leikr um bæ breiðan
bráðr at ráru ráði
eldr, en ernir valda
at-blásendr þri ràsi.

Man erinras om mythens jätte uti örnham, som med sina vingars fläktande sänder fram vinden. Det är oneкligen ett fint drag af skalden att låta krigets foglar taga en verksam del i förödelsen[1].

Innan jag lemnar skildringen af elden och ljusets element, bör påminnas om det synbara välbehag, hvarmed de gamle författarne framhålla det glänsande, strålande. Så tecknas t. ex. Balder i Gylfaginning (kap. 22) på följande sätt: »Balder är så glänsande (*bjartr*), att det lyser af honom, och en ört är så hvit, att den jämföres med Balders ögonbryn; den är den »hvitaste» af alla örter och derpå kan man märka hans skönhet både till hår och gestalt». Vi ha förut omtalat skildringen af Gerds strålande skönhet[2]. I Eddasångerna nämnes understundom den strålglans, som tänktes frambryta öfver Valkyrior och kämpar[3]. Det betonas, såsom exemplen[3] visa, att de glänsande vapnen läto solljuset stråla tillbaka. Man framhöll ofta det sken, som utgick från det glänsande svärdet t. ex. *fránn mækir*, Volundarkviða str. 18, *frán egg* (de skinande eggarne, Hkr. Saga Haralds harðráða kap. 54 uti en visa af Arnórr). I Grágás (I s. 206) nämnes sköldarnes blänkande i förbannelseformuläret (*skildir blika*).

---

[1] I Haustlǫng str. 13 förekommer en mythologisk eldsceen.

[2] *Allir heimar birtust af henni*, Gylfaginning kap. 38.

[3] T. ex. Helg. Hund. I str. 15: *þá brá ljóma af Logafjǫllum, en af þeim ljómum leiptrir kvámu;* str. 16: *af geirum geislar stóðu;* Helg. Hund. II str. 36: *nema at liði lofðungs ljóma bregði.*

Vi finna samma framhållande af vapenglansen i sagorna. Så t. ex. säges det i Njála på ett ställe (kap. 92): sköldarne blänka till, då solen skiner på dem, och Hrafnkels Saga (s. 26 i 1847 års uppl.) omtalar en sköld så fager, att det strålade af den[1]. Uti en visa af konung Harald Sigurdsson (Saga Haralds harðráða kap. 94) nämnas särskildt de skinande hjelmarne.

Vi finna detsamma i den romantiska literaturen. Bjerta hjelmar[2], bjerta svärd[3] och brynjor[4], blänkande sköldar[5], strålande vapen[6] omnämnas ofta. Det berättas, huru en anförare lät det rikt smyckade baneret glänsa mot morgonsolen (Flovents Saga II s. 180).

Målande är konung Harald hårdrådes yttrande i Snorres berättelse (Hkr. Saga Haralds harðráða kap. 35), att mörkret månde undanrödjas der, hvarest solen glänste på Danahärens guldbeslagna drakhufvud[7].

Glänsande boningar» omtalas både i Eddan[8] och i yngre literära minnesmärken af romantisk art[9]. I en legend framhålles det glänsande hvetet[10]. I literaturens skildringar finna vi alltså den fröjd åt ljuset framträda, som vi förut anmärkt såsom karakteristisk för nordmännen. Den uppenbarar sig äfven uti den form af bildspråk, vi senare skola betrakta.

---

[1] *Svá fagr skjǫldr at ljómaði af.*

[2] T. ex. *með bjǫrtum hjálmum*, Flovents Saga s. 138.

[3] *Ljóst sverð*, ibid. s. 115.

[4] Flovents Saga II s. 172.

[5] *Blika skildir*, Konráðs Saga s. 82.

[6] *Nú má sjá langa leið geisla af vápnum hans, er sólskinit var bæði blítt ok fagrt*, Sagan af Tristram ok Ísodd (AnO 1851) s. 10; jfr Karlamagnus Saga s. 254.

[7] *Mun hroðit myrkvanum þar sem þeir (Danir) eru, mun sól skína á drekahǫfuð þeira, þau er gullogð eru.*

[8] *Garðar glóa þykkjumk of gullna sali*, Fjǫlsvinnsmál str. 5.

[9] T. ex. Konráðs Saga s. 73.

[10] *Hit bjartasta hveiti*, Postola Sǫgur s. 382.

Till framställningen om ljuset och elden må sluta sig en redogörelse för teckningen af de olika årstiderna. Det är framför allt vårens inbrott, som på ett ofta ganska åskådligt sätt målas, äfven uti prosaskrifter. Lüning (anf. arb. s. 241) har uti en strof i Grógaldr (6) velat finna en egendomlig skildring af jordens och hafvets befrielse ur vinterstelheten. Det talas i den anförda strofen om en trollsång, som *Rindr gól Rani*, Rindr sjöng för Ránr[1]. Lüning anser emellertid, att Rani är dativus af Rán, hafsgudinnan, och finner derföre i denna strof omnämnd en sång, som jorden sjunger för hafvet, för att befria detta från dess bojor. En sådan dativ är emellertid omöjlig (Bugge, Eddaupplagan s. 339), på grund hvaraf Lünings förklaring måste förfalla. Emellertid är det naturligtvis så, att just islossningen brukar framhållas såsom ett vårens kännemärke par préférence. »Det var om våren, den tid, då isarne började lossas i vattnet»[2], »då våren kom och snön och isarne smälte»[3], äro uttryck, som vi möta i sagorna. Vattnen sägas äfven löpa fram och lösa eller frigöra strömmarne[4]. Mera utsmyckad är en skildring af vårens ankomst, som lemnas i Friðþjófs Saga (den längre redaktionen kap. 12). Det heter der: då det våras, börjar vädret blifva vackrare, skogen blomstrar, gräset gror[5]. Detta ställe, för öfrigt märkligt nog, såsom innehållande den antydan i den gamla urkunden, hvilken ögonskenligen gifvit Tegnér första uppränningen till hans verldsbekanta: »Våren kommer, fogeln qvittrar, skogen löfvas, solen ler», röjer en påtaglig frändskap med den roman-

---

[1] Enligt Rydbergs uppfattning är Ranr synonymt med Vale. *Germanisk mythologi* I s. 562.

[2] *þat var um várit, þann tíma er ísa tekr at leysa í vǫtnum*, Fagrskinna s. 2.

[3] *þá er vár kom ok snæ leysti ok ísa*, Eigla s. 35.

[4] *Hljópu vǫtn fram ok leysti árnar*, Sturlunga Saga II s. 38.

[5] *Er várar, tekr veðrátta at batna, en viðr at blómgast, en grǫs at gróa.* I den äldre red. heter det blott: *nú várar vel* (Forn. S. N. II s. 501).

tiska sagans sätt att skildra den ifrågavarande företeelsen. Uti *Fornsogur Suðrlanda* (s. 197) tecknas den vackrare årstidens inbrott på följande sätt: Maj var kommen, sommarens första månad, dagarne förlängas, väderleken förbättras (*batnar veðrátta*), jorden grönskar, örter och skogar löfvas. Här finna vi en bekräftelse på det obestridliga faktum, att Friðþjófssagans längre redaktion röjer en yngre affattningstid än den kortare (se Falks slående bevisföring i *Arkiv* VI gent emot Calaminus)[1].

Den varma sommaren (*varmt sumar*) var en ljuflig tid; med hösten inbröto stormarne (se *Speculum regale*), och vintern var ej älskad. Allt längre mot norr, allt närmare köldens regioner; det norra väderstrecket var minst värderadt, liksom i juridiskt hänseende sämst och vanhederligast[2]. Man har sett en anspelning härpå i första sången om Helge Hundingsbane (str. 4), der det omtalas, huru Neres fränka kastade norrut en ändpunkt af ödestråden. Norrut skulle syfta på Hels boning[3]. I *Speculum regale* (s. 112) heter det om Lucifer, att han försvann i nordlig riktning bort från Gud[4].

Mythen vet att omtala[5] den stora vintern (*fimbulvetr*) bland verldsundergångens förebud. Den framställes på följande sätt i Gylfaginning: »då faller snö från alla väderstreck, stark frost råder, vindarne äro skarpa, ej har man gagn af solen; tre vintrar följas åt och ingen sommar emellan dem»[6].

[1] Se om den fornfranska diktningens vårskildringar Kuttners anf. arb. s. 44 ff.; med dessa röja de nyss anförda påtaglig frändskap. Hvarken de förra eller de senare omnämna islossningen.

[2] Se Grimm, *Deutsche Rechtsalterthümer* s. 808. Den anklagade hade ansigtet vändt mot norr.

[3] *Brá nipt Nera á norðrvega einni festi.*

[4] *Lucifer hvarf svá sem í norðr frá guði.*

[5] Vafþrúðnismál str. 44, Gylfaginning kap. 55.

[6] *þá drífr snær ór ǫllum áttum, frost eru þá mikil ok vindar hvassir, ekki nýtr sólar; þeir vetr fara þrír saman ok ekki sumar milli.*

Detaljerade skildringar af växtverlden förekomma sällan i den norröna forndiktningen. Dock må märkas mythen om verldsträdet, som står glänsande[1] och evigt grönt vid Urds källa. Asken, heter det, är det största och bästa af alla träd, dess grenar äro utbredda öfver hela verlden (Gylfaginning kap. 15). Få känna det vindomsusade trädets rötter[2]. Valan talar om nio rymder i det härliga verldsträdet, så framt Müllenhoffs tolkning är riktig[3]. I Eddan berättas om den smärte och mycket fagre misteltenen[4]; der talas om ris och högt gräs (Hávamál str. 119; Grímnismál str. 17), ja, sjelfva tisteln, som trängt in i förstugans öfre del[5], tecknas målande för vår blick.

De i den isländska sagan så vanliga drömmarne om träd gå tillbaka ända till Guðrúnarkviða II. Der (str. 40) beteckna de unga telningarne Gudruns söner. För öfrigt kan man erinra om Ragnhilds bekanta dröm om det mångggreniga trädet med den ljusgröna stammen (Hkr. Saga Hálfdanar svarta kap. 6; jfr vidare t. ex. Harðar Saga s. 18, Barðar Saga Snæfellsáss s. 123).

Uti den s. k. romantiska och legendariska sagan framhålles ofta det enskilda trädets skönhet. Så har jag redan anfört ett ställe, der det talas om ett fagert lindträd, på

[1] *Heiðvanr* = van vid klar luft. Se Bugge, *Studier* s. 492. Någon motsägelse mellan detta epitet och utsagan, att man öser vatten på trädet, kan jag ej finna. Bugge härleder Yggdrasill från lifsens träd, Kristi kors; Rydberg anser föreställningen om verldsträdet vara urgermanisk, ja arisk. Egendomligt nog omtalar Flatöboken (II s. 298) ett kors, grönt som gräs (*grœnn sem gras*).

[2] *En þat fáir vitu af hverjum rótum renn*, Fjǫlsvinnsmál str. 20; jfr Hávamál str. 138.

[3] Vǫluspá str. 5: jfr *inn mæri viðr*, Fjǫlsvinnsmál str. 21.

[4] *Mjór ok mjǫk fagr mistelteinn*, Vǫluspá str. 32; jfr Gylfaginning kap. 50.

[5] *þistill sá er var þrunginn í ǫnn ofanverða*, Skírnisfǫr str. 31.

ett annat nämnes fager vinved[1]. I enlighet med bibelns framställning omnämnas de högsta cedrar, de fagraste träd vid vattubäckar (Heil. m. S. I s. 81).

Äfven blommorna börja få sjelfständig betydelse[2]. Man vet att tala om kransar sammanvirade af de bjertaste d. ä. de skönaste blommor, ros och lilja (*Postola Sǫgur* s. 109); man vet, att från helgonens munnar och på deras grafvar spira blommor fram (Mariu Saga s. 75, 889, 928); man känner till läkedomsörter (Strengleikar s. 4, Mariu Saga s. 433), lifgifvande örter[3], äfvensom älskogsörter (Forn. S. N. III s. 576), som lagda under hufvudkudden framkalla kärlek o. s. v. Fagra blommor[4] och doftande örter[5] förekomma ej sällan omnämnda i berättelserna Märklig är den stora betydelse, som tillerkännes doften. Englarne sägas uppenbara sig vid heliga mäns död med mycken doft och glans[6]. Ur helgonens graf förnimmes en ljuflig vällukt[7].

Djuren äro vida oftare än växterna föremål för den fornnordiske skaldens dikt. Vända vi oss till foglarne, finna vi först i den införda romantiska diktningen fogel-

---

[1] Riddara Sǫgur s. 80; se vidare t. ex. Heil. M. Sǫgur I s. 358 om ett grönskande frukt- och blomsterbärande träd; Strengleikar s. 39: *margir fagrir viðir með laufom ok blómum.*

[2] Rydberg har (*Germ. mythologi* I s. 399) uti Sunatorreks (str. 17) uttryck *býskip* velat finna en kenning, som skall beteckna blomman såsom biets skepp. Huru tilltalande i poetiskt afseende den föreslagna tolkningen än är, saknar den, så vidt jag vet, motsvarighet i skaldespråket. Samma förhållande torde vara både med den häfdvunna uttydningen (aër, cælum) och Schulleri förslag (ein hohler baumstamm, Paul und Braune. *Beiträge* XII s. 247). Finnur Jónsson ändrar *býskips* till *býskeiðs* (Egils Saga s. 366).

[3] *Lífsgrǫs,* Fornaldar Sǫgur Norðrlanda III s. 396.

[4] *Fagr grǫs,* Heil. m. Sǫgur I s. 693.

[5] *Ilmande grǫs,* Heil. m. Sǫgur II s. 428, Konráðs Saga s. 71.

[6] *Guðs englar koma ok vitraz í andláti heilagra manna með miklum ilm ok ljósi,* Mariu Saga s. 51.

[7] Heil. m. Sǫgur II s. 302.

sången framhållen såsom skön. Härpå har jag lemnat exempel i det föregående.

Lüning (anf. arb. s. 169) opponerar sig mot Vischers sats: »die Vögel sind dumm», försåvidt den vill gälla som ett uttryck äfven för den germanska naturbetraktelsen. Han anmärker med rätta, att i fornqvädena foglarne ingalunda framstå som dumma väsen. Tvärtom kallas de visa[1]; framför allt omtalas kloka korpar[2], ett uttryck, som påminner om Odens vidtkringsväfvande och spanande budbärare. Korparne förkunnade med sitt skri stundande strider, de visste något (Helg. Hund. I str. 5), de profeterade (Brot af Sigurðarkviðu str. 5)[3]. För att nämna ett exempel från skaldepoesien, berättas i en ypperlig strof, tillskrifven en viss Hromundr och upptagen i Hávarðar Saga Ísfirðings s. 24, huru Odens gökar (korparne) förkunnade stridsbragdernas spådom[4]. Bäst framträder uppfattningen af korpen såsom begåfvad med förstånd i Haraldskvæðis dialog mellan honom och Valkyrian, framför allt i det målande uttrycket: »örnens ædsvurne broder tänkte efter, hvad han skulle svara Valkyrian»[5]. Korpen kallas äfven *borginmóði* (Skáldskaparmál kap. 68) d. v. s. den betänksamme, den som döljer sitt sinne. Han er *viti borinn*, Ynglingatal str. 29. Äfven igðurna i Fafnismál (str. 32 ff.) röja en högre vishet. Såsom af det föregående framgår, besvarade den nordiska diktningen jakande den fråga, som framställes i *Speculum regale* (s. 111), om djuren kunde tala. *Fuglsrǫdd* var ju ett särskildt språk. Äfven om djur heter det, att de kunde menniskomål[6]. En annan egenskap, som tillskrifves foglarne i all-

---

[1] *Fróðhugaðr*, Helg. Hjǫrv. str. 2.

[2] *Horskir hrafnar*, Fjǫlsvinnsmál str. 45.

[3] Jfr ibid. str. 13, der äfven örnen omtalas som framtidsbebådande.

[4] *Gaukar Gauts bragða spá sagðu.*

[5] *Arnar eiðbróðir at andsvǫrum hugði*, str. 4.

[6] I Finnboga Saga (kap. 17) omtalas en björn, som *kunni mannz máli.*

mänhet uti den senare prosaliteraturen[1], är snabbhet. Det är framför allt för att tjena som jämförelseled vid framhållandet af en hästs ovanligt hastiga lopp, som denna betonas. Cederschiöld har i inledningen till *Fornsǫgur Suðrlanda* (s. XXVIII) anfört en del exempel. Här nämnas ännu några för att i någon mon supplera dessa. Hästar snabba som en flygande fogel omtalas[2], kämpen säges ila fram så fort som fogeln flyger[3]. Hästen kan till och med öfverträffa fogeln i snabbhet[4]. Särskilda foglar, hvilka betecknas såsom synnerligen snabba, äro falken och svalan. Kämparne rida emot hvarandra med samma hastighet, som då en hungrig falk flyger efter sitt byte[5]; hjelten förföljer sin fiende lika hastigt, som grå falken jagar en trana[6]. Här må ock påminnas om hästnamnen *Valr* och *Hrafn* (Skáldskaparmál kap. 66).

Hvad de enskilda foglarne beträffar, framträda de tama, milda, behagliga ej så mycket som de krigiska, vilda. Dock talas det i Gylfaginning om Urdarbrunnens svanor, liksom det berättas åtskilligt om Valhallstuppen och andra i diktningen fräjdade tuppar[7]; äfven börjar i senare skrifter dufvan spela en roll, då den, som bekant är ett helbregdagörelsens tecken (Mariu Saga s. 670). Den

---

[1] Jfr Kuttner anf. arb. s. 17.

[2] *Hestar skjótir sem fugl fljúgandi*, Þiðreks Saga s. 23.

[3] *Vilhjálmr ferr svá hart sem fugl flýgi*, Forn. S. N. III s. 275; jfr ibid. s. 295 och 467, der liknande fraser möta, och Þiðreks Saga s. 175: *svá fljót ferð, at þat má jafnaz við haukinn.*

[4] *Hleypr fast, at harðara er en nokkurskonar fugl flýgr*, Þiðreks Saga s. 372.

[5] *Svá snart sem þá er soltinn valr flýgr eptir bráð*, Þiðreks Saga s. 108; jfr Karlamagnus Saga s. 304: *hestr er svá flaug ákafliga sem in skjótasta svala eða skjótasti valr sá er sækir bráð sína.*

[6] *Ívent hleypti eptir hánum með ǫllum skunda sem grávalr, er trǫnu tekr*, Riddara Sǫgur s. 87.

[7] *Fagrrauðr hani*, Vǫluspá str. 45; *Gullinkambi* och *sótrauðr hani*, str. 46; *Víðofnir er allr við gull glóir*, Fjǫlsvinnsmál str. 24.

Helige Ande säges uppenbara sig uti dufvogestalt[1]. Man tänkte sig också de rättfärdiges själar såsom dufvor[2], något, som påminner om Sólarljóðs svedda foglar, som voro själar[3], och om den i Sturlunga Sagan (II s. 476) anförda berättelsen om de foglar, både små och stora, som man vid en eruption sett flyga i elden och trodde vara själar. Äfven gässen egde en plats i den norröna poesien. De instämma i Gudruns klagan, *gullu við gæss í túni* (Guðrúnarkviða I str. 16; jfr Sigurðarkviða III str. 29). Svalan åter var en budbärerska (Forn. S. N. III s. 266; jfr s. 280).

Men långt mera omtalas valplatsens foglar, örnen, falken, korpen. Såsom Lüning riktigt anmärker (s. 183) var den förstnämnde ej den forngermaniska poesiens älsklingsfogel. Det var först i en senare tid man sade, att örnen var foglarnes konung (*ǫrn er kallaðr konungr allra fugla*, Þiðreks Saga s. 179) och visste att som bevis på hans ädelhet berätta, att han hela dagen blickade mot solen (Norska Homilieb. s. 79), en vana, som gått i arf till hans efterkommande ända ned till den tid, då Runeberg tog sig före att beskrifva »den poetiska örnen». Jätten kläder sig i örnham, guden vanligen i falkham (se Lüning). Örnars skri bebådar vigtiga tilldragelser[4]. Örnen kallas den vidtsväfvande[5]. Hans gula klor[6], hans grå färg och bleka näbb framhållas. I stridsskildringar säges han jämte korpen sväfva öfver liken och skria (Guðrúnarkviða II str. 10). I Vǫluspá heter det, att örnen skriar och sliter liken med sitt bleka näbb[7]. Krigaren sades fröjda örnarne[8], röd-

---

[1] Se Heil. M. S. II s. 644.

[2] *Vóru sénar under þeira í dúfna líkjum.* ibid. II s. 354.

[3] *Sviðnir fuglar er sálir váru,* str. 53.

[4] *Ár vas alda, þat er arar gullu,* Helg. Hund. I str. 1.

[5] *Víðflǫgull,* Fornald. Sǫgur Norðrlanda II s. 137.

[6] *Greypar gúlar,* ibid. II s. 136.

[7] *Ari hlakkar, slítr nái neffǫlr,* str. 51.

[8] *Glaða ǫrnu,* Helg. Hund. I str. 47.

färga den grå örnens hvassa klor[1]; örnen delar blodet med vargarne[2] o. s. v. Bland Hávamáls många små målande bilder är äfven en, hvilken skildrar örnen, som snappande efter anden och lutande med hufvudet far hän öfver hafvet[3].

Falkarne eller hökarne voro medeltidens högst aktade foglar; i norrön poesi omtalas de ej så ofta. Dock berättas det t. ex. i tredje sången om Sigurd, huru det bestämdes, att hökarne skulle följa sin herre på bålet. Fröja hade en falkham, som äfven andra gudar begagnade enligt mythen. Sannt poetisk är teckningen af falken i Grágás' Trygðamál (I s. 206; jfr *griðamál* i Saga af Víga Styr och Heiðarvígum). »Den, som bryter förlikningen eller dräper efter lemnad lejd, skall vara fridlös så långt som falken flyger en vårlång dag, med förlig vind fyllande vingparet[4]».

Korpen deremot är den fogel, som mest omtalas i dikterna. Han förekommar i nästan hvarje stridsskildring i den s. k. skaldepoesien. Att strida var ju att mätta, fröjda korpen (*hrafna seðja*, *hugin gleðja*). Det blefve för enformigt att här lemna en något så när uttömmande framställning af dessa skildringar. Jag kan endast påminna om de vigtigaste dragen i desamma. Korpen framhålles såsom den mörke, dunkle[5], i dunkel ham klädde[6].

---

[1] I en visa af Harald hårdrådes skald Þjóðólfr, Hkr. Saga Haralds harðráða kap. 11: *hǫss arnar rauttu hvassar klœr*.

[2] Hrynhenda af Sturla Þórðarson str. 9.

[3] *Snapir ok gnapir er til sævar kemr ǫrn á aldin mar*, Hávamál str. 62.

[4] *Valr flýgr várlangan dagi, stendr hánum byrr beinn undir báða vængi.*

[5] *Døkkr hrafn*, Sigurðarkviða Fáfnisbana II str. 20; jfr *hrafnbláir*, Ragnarsdrápa str. 3.

[6] *Hamdøkkr*, Háttatal str. 6.

»Korpens namnar flögo i vingdunkla flockar» (*hrafns nafnar flugu fjaðrdøkkum flokkum*) heter det ganska målande i Óláfs drápa Tryggvasonar (Gullbergs ed. str. 23). I Haraldskvæðis ypperliga målning säges, att den mörkfjädrade (*hǫsfjaðri*) rörde på vingarne och torkade sig om näbbet (str. 4). Den gula foten betecknas genom Krákumáls benämning på korpen, »fotgul fogel» (str. 2), liksom han i Geisli benämnes den fotljuse orren[1]. Den skarpt blickande[2], den arla flygande[3] äro andra namn, som han erhåller. Han säges kraxa, då morgonen inbryter[4]. Han heter vidare den fjällvane[5]. Framför allt är han blodets, likens, stridens fogel; han är »likhögens vågs mås, som skriar bestänkt med hagel och kräfver morgonstek, då han kommer till liksjön»[6]. I svarta flockar sväfva korparne öfver liken; skalden frågar, hvart de styra sin färd[7]. Korpen går fram i de fallnes blod[8]. Han flyger, blodig om näbbet från valplatsen, menniskokött låder vid hans klor, liklukt kännes från hans mun[9] Jag har anfört några typiska drag, hvilka lätt skulle kunna förökas.

Korparne, som enligt asatron voro öfvergudens budbärare, fingo en helvetisk anstrykning uti senare tid. Redan i Sólarljóð omtalas (str. 67) Hels korpar (*heljar hrafnar*), som slita ögonen ur baktalarne. Man påminnes om

---

[1] *Ilbleikr orri*, str. 43.

[2] *Hrafn enn hvassleiti*, Búadrápa str. 12.

[3] *Árflognir*, Gísle Súrssons Saga s. 66.

[4] *Bláfjallaðr, er mornar, gjallar*, Landnámabók s. 161.

[5] *Fjallvandr*, i en visa af Einarr Skálaglam, Skáldskaparmál kap. 68.

[6] *Hlakkar hagli stokkin már valkastar báru, krefr morginbráðar er kemr at hræs sævi*, Fornmanna Sǫgur III s. 148.

[7] *Hvert stefni þér hrafnar hart með flokk hinn svarta*, i en visa af Þórðr uti Bjarnar Saga Hitdælakappa s. 67.

[8] *Óð hrafn í valblóði*, Krákumál str. 2.

[9] *Með dreyrgu nefi, hold loðir í klóum en hræs þefr ór munni*, Haraldskvæði str. 2, 3.

förbannelsen i Eddasångerna: »må korparne sönderslita ditt hjerta [1], korparne skola utslita dina ögon i den höga galgen [2].

Kråkan var en olycksbådande fogel (se Saga Óláfs kyrra kap. 10): Hávamál uppmanar att ej tro galande kråka (str. 85). Äfven tranan troddes sia om ofärd [3].

Innan jag lemnar foglarne, påminner jag om den stora betydelse de ega i drömsägnerna. I Atlamál (str. 19) omtalas en örn, som i drömmen visat sig och bådat olycka; i Guðrúnarkviða II (str. 41) omtalas falkar, som bortflyga och förkunna Atles söners död; dröm om foglars död siar om stort manfall (Þiðreks Saga s. 310). En annan dröm omtalas i Heimskringla (Saga Haralds harðráða kap. 83): der berättas att en man på Harald hårdrådes skepp tyckte sig i drömmen se en mängd örnar och korpar sitta på skeppsstäfvarne. De varslade om det stundande stora nederlaget.

I mythologien omtalas, som bekant, en mängd djur med och utan symbolisk betydelse. I det följande behandlar jag blott de skildringar, som höra till den poetiska naturbeskrifningen.

I det föregående har talats om det förtroliga förhållande, som enligt sagornas vittnesbörd eger rum mellan Nordborna och husdjuren. Vi finna hos skalderna äfven framstäld djurets, särskildt hundens och hästens tillgifvenhet mot sin herre. *Hundar fagna* heter det i Fjǫlsvinnsmál (str. 44) för att beteckna deras välkomsthelsning. Lüning (anf. arb. s. 214) påpekar öfverensstämmelsen med Homerus härutinnan, liksom Grimnismáls berättelse om hundarne, som ej skälla på Oden, påminner om ett ställe hos samme grekiske skald. Fjǫlsvinnsmál vet äfven

[1] *þit skyli hjarta hrafnar slíta*, Guðrúnarkviða II str. 8.

[2] *Hrafnar skulu þér á hám galga slíta sjónir ór*, Fjǫlsvinnsmál str. 45.

[3] *Trýtti a trǫnu hrǫt*, Hamdismál str. 19.

att tala om de glupske, stridsdjerfve hundarne, som vakta borgen (str. 14—16).

Vi ha förut sett, huru den *snabbe* hästen[1] jämföres med fogeln. Han skildras som betslets skakare[2], van vid passgång[3]. Ett stående epitet för hästen är smärt (*svangr*), så t. ex. Grimnismál str. 37, Rigsþula str. 40, Oddrúnargrátr str. 3. Bland mythens hästar må särskildt påminnas om *Skinfaxi* med den glänsande manen (Vafþrúðnismál str. 12), om *Hrímfaxi* (ibid. str. 13), om solens hästar (*Árvakr*, *Alsviðr*), om *Sleipnir* m. fl. Liksom *Árvakr* och *Alsviðr* (den tidigt vakne och den mycket snabbe) äro ganska betecknande namn, utmärka de i Skáldskaparmál (kap. 66) bevarade namnen *Léttfeti* (den lättfotade) *Blóðughófi* (med vindsnabb hof), *Gulltoppr*, *Silfrtoppr*, *Glær* m. fl. på ett målande sätt vissa egenskaper och kännetecken på sagans hästar. Poetiskt skön är skaldens teckning af Sigurd Fafnesbanes berömde gångare *Grane* och dennes tillgifvenhet för Sigurd, sin herre. I prosan efter Fáfnismál berättas det, huru den tungt lastade hästen ej förr ville gå än Sigurd steg på hans rygg. Granes sorg öfver Sigurds död beskrifves på följande sätt (Brot af Sigurðarkviðu str. 7):

Gnupir æ grár jór
yfir gram dauðum,

»den grå hästen sörjer med lutadt hufvud allt jämt öfver den döde fursten», och (Guðrúnarkviða II str. 5):

hnipnaði Grani þá
drap í gras hǫfði,
jór þat vissi,
eigendr né lifðut,

»Grane försänktes i sorg, lutade hufvudet ned i gräset, hästen visste väl, att dess egare icke längre lefde.» Här

[1] *Hestr in hraðfæri,* Guðrúnarhvǫt str. 21.
[2] *Bituls skókr,* Atlakviða str. 30.
[3] *Gangtamr,* Hamdismál str. 4.

ser man ett slående exempel på den kärleksfulla sympati för djurverlden, som lät skalden förmenskliga densamma. Lüning (anf. arb. s. 211) anmärker att, då det i nyss citerade strof heter *úrughlýra jó frá ek spjalla* (fuktig på kind frågade jag hästen om nyheter), *úrughlýra* närmast bör hänföras till *jó* och att man alltså här skulle finna en parallel till det ställe i Iliaden, der Achilles' hästar sägas gråta. Denna anmärkning är, som man lätt finner, oberättigad, enär *úrug* är femininum och *hlýra* en genitivus limitationis förenad med detta adjektiv[1]. Deremot är det riktigt, då Lüning (s. 212) framhåller, huru enligt Völsungasagans berättelse hästarne, som skulle nedtrampa Svanhild, vika tillbaka för glansen af hennes sköna ögon.

Af andra husdjur omtalas gullhornade kor[2] och fullkomligt svarta oxar[3]. Jämförelserna »mjuk som ett lam»[4], »medgörlig som ett får»[5] karakterisera uti den romantiska sagan det frommaste af husdjuren. Getterna framställas såsom fega (*ragar*) och representera äfven en hejdlös sinlighet (Hyndluljóð str. 46). Haren var förr, som nu, en typisk bild af rädslan (*hinn blauðasti heri*, Fornaldarsogur Norðrlanda III s. 434). Af svin talar sägnen om Sæhrímnir och Frejs galt med dess gyllne borst. Af språkhistorien veta vi, att *jǫfurr* (furste) betecknar egentligen vildsvin. Katten hörde till de i sagan minst omtyckta djuren. Vi erinra oss Midgardsormens antagande af kattskepnad i berättelsen om Utgårdaloke (*Kǫttr* var ock ett jättenamn, Hýmiskviða). I Vatnsdælasagan (s. 28) förtäljes det om tjugo kattor, som voro ofantligt stora, alla svarta och mycket förtrollade (*mjǫk tryldir*); der framhållas ock deras skrik och ögonkast

[1] Jfr Lund, *Oldnordisk Ordføjningslære* s. 183.

[2] *Gullhyrndar kýr*, Þrymskviða str. 24, Helgakviða Hjǫrvarðssonar str. 4.

[3] *Oxn alsvartir*, Þrymskviða str. 24: *alsvartr uxi*, Hýmiskviða str. 18.

[4] *Mjúk sem eitt lamb*, Clarus Saga s. 2.

[5] *Hægr sem sauðr*, Bærings Saga s. 163.

(*emjun ok augnaskot*). Katten kallas den smutsfärgade, *enn kámleiti* (Bjarkamál str. 6), råttans besvikare[1].

Bland skogens djur förhärligas hjorten med den tillbakaböjda halsen[2] både i det norröna bildspraket (se längre fram) och i den senare sagoliteraturen; det talas ofta om stora och fagra hjortar[3]; i legenden uppenbarar sig Frälsaren i hjortgestalt (*Heilagra manna Sǫgur* II s. 193).

Bland vilddjuren intaga björnen och vargen främsta rummen i diktningens naturverld. Räfven omtalas föga; dock vet t. ex. författaren till Málsháttakvæði, att icke månget djur är slugare än räfven[4].

Björnen betecknar, såsom Lüning anmärker s. 191, uti Atlakviða den fullkomliga förvildningen. Der berättas det (str. 9), huru svartpelsade björnar skola med sina huggtänder gripa männens heliga platser(?), om Gunnar ej kommer åter[5]. Fursten sades, såsom bevis på mandom, binda den unge, vige björnen[6].

Olycksbådande björnar omtalas i drömsägner, såsom uti Atlamál str. 17 den vilde björnen, som bröt upp boningen och med skakandet af sina ramar injagade skräck o. s. v.[7] Han kallas (str. 18) *hvítabjǫrn*. Äfven i den romantiska sagan berättas det om en ofärd varslande björn, som synts uti drömmen (*Riddarasǫgur* s. 152).

---

[1] *Vélir veggja aldinna riðbjarnar*, ibid.

[2] *Gaghálsir*, Grímnismál str. 33.

[3] Fornaldar Sǫgur Norðrlanda III s. 4: *einn fagr hjǫrtr*; s. 273: *einn mikill ok fríðr hjǫrtr;* Flovents Saga II s. 177: *hjǫrtr mikill ok fagr.*

[4] *Ekki margt er slægra en refr*, str. 26.

[5] *Birnir blakkfjallir bíta preftǫnnum gumna griðstaði, ef Gunnarr né kemskat.*

[6] *Sás hún beinan bindr*, i en vers af Kormakr, Skáldskaparmál (kap. 1). Bugge har nyligen i sin afhandling om verserna i Kormaks saga framstält en annan tolkning, till hvilken jag hänvisar.

[7] *Bjǫrn hugðak hér inn komin, bryti upp stokka, hristi svá hramma, at vér hrædd yrðim* o. s. v.

Äfven ulfven omtalas såsom ett hemskt tecken[1]. Vargen spelar för öfrigt en mycket stor roll i den norröna diktningen. Från mythologien erinra vi oss Fenrisulfven och Fenris' slägten, som uppfödas österut; Odins vargar Freki och Geri omnämnas äfven (Gylfaginning kap. 39). I Eddans bildspråk jämföres krigaren med vargen; dock är vargen framför allt den lömske; man skall ej tro gapande varg[2]; varghår betecknar förräderi (Atlakviða str. 8), liksom på samma ställe de förrådde hjeltarnes färd säges vara *ylfskr* d. v. s. vargaktig. Vargen var skogarnes åbo[3], liksom det uti Óláfsdrápa Tryggvasonar talas om skogens skadliga flockar[4]. Fjället är vargarnes tillhåll[5]. De nyss anförda uttrycken om vargen, att han är utan egendom och all gamman, tyckas vittna om medkänsla äfven för öknens »arme, hungrande gäst», som han kallas i Topelii poem. Lüning anför andra exempel härpå.

Färgen på vargens »våder[6]» framhålles mycket ofta. Eiríksmál talar om den grå vargen[7], syftande på Fenrisulfven. »Gamla gråpelsade vargar» nämnas i Atlakviða (str. 9)[8]. Grumlig i synen (*sámleitr*) säges vargen vara i en visa af Einarr Skúlason (Skáldsk. kap. 68). Som förut antydts, var vargen en af den germanska diktningens »schlachtgänger». Hjelten var vargarnes vän[9], var-

---

[1] *Emjuðu úlfar,* Atlamál str. 24.

[2] *Gínanda úlfi,* Hávamál str. 85.

[3] *Vargr á riðum úti, auðs andrani ok alls gamans,* Helg. Hund. II str. 33.

[4] *Skógs skaðasagnir,* str. 23.

[5] *Glamma stǫð,* Þórsdrápa str. 10.

[6] *Váðir heiðingja,* Atlakviða str. 8.

[7] *Úlfr in hǫsri.*

[8] *Gamlir gránvarðir úlfar.* Jfr uttrycket *hár úlfgrátt,* Fornaldar Sǫgur Norðrlanda III s. 37.

[9] *Varga vinr,* Helg. Hund. I str. 6.

gens tjut eller »sång»[1] bebådade seger och ansågs såsom ett gynsamt förebud.

Krigaren strider för att fröjda vargen[2], han vill locka denne till såren[3] och rödfärga hans läppar[4] o. s. v.

Vargtjut följer på striden. »Ulfven tjöt på åsen» (i en visa af Bǫlverkr, Saga Haralds harðráða kap. 2). Vargen säges dricka bloddryck ur såret[5]; hans med hvassa klor besatta fot[6] rödfärgas af blodet, såsom den med förkärlek färgskildrande författaren till Óláfsdrápa Tryggvasonar framhåller, då han säger, att ulfven bär grå fötter till valplatsen, men röda bort derifrån[7]. Äfven Snorre betonar det anförda draget i Háttatal: hären ser vargens ludna fots framklo rödfärgad[8].

Odens hundar[9], hexans grå hästar[10], nornornas glupska, i ödemarken uppfödda hundar[11], se der betecknande namn på de likbegärliga[12] vargarne, som vada fram i de fallnes blod.

Uti en senare tids romantiska diktning fick lejonet den hedersplats, som sydligare folks fantasi förlänat detsamma. Det framhålles såsom det grymmaste af alla djuren[13]. Med ett stående uttryck benämnes lejonet det djur,

---

[1] *Vargljóð*, Helg. Hund. I str. 43. Jfr Sigurðarkviða II str. 22: *ef þú þjóta heyrir úlf und asklimum, verðr þér heilla auðit* etc.

[2] *Glamma at munn*, Ragnarsdrápa str. 10.

[3] *Sigurðar son kom norðan úlf ór skógi á sár at spenja*, Þjóðólfr, Skáldskaparmál kap. 66.

[4] *Granar rauð gramr á Fenri*, i en visa af Hallr, Skáldskaparmál kap. 66.

[5] *Vargr tér ór ben bergja blóðdrykk*, Háttatal str. 12.

[6] *Grimmsett il gera fótar*, Háttatal str. 65.

[7] *Bar grána fœtr í val enn rauða frá*, str. 24.

[8] *Herr sér fenris fitjar framkló loðnar roðna*, str. 57.

[9] *Viðris grey*, Helg. Hund. I str. 13.

[10] *Gránstóð griðar.*

[11] *Grey norna, þau er gráðug eru í auðn um alin*, Hamdismál str. 30.

[12] *Valgjǫrn*, Helg. Hund. I str. 13.

[13] *Grimmast allra dýra*, Konráðs Saga s. 67.

som icke är fegt (*hit óarga dýr*)[1]. Det omtalas såsom en konungs fylgja (*Fornaldar Sǫgur Norðrlanda* III s. 77).

Fisken, som löper i floden[2], omtalas sällan i norrön diktning: laxen spelar, som bekant, en roll i berättelsen om Lokes fängslande; Eyvindr skáldaspillir jämför sillarne med glänsande, smärta pilar. Så mycket oftare tecknas bilden af den glänsande ormen[3], den etterglänsande[4], som sprutar etter, som vore det eld[5]. Mythen vet att berätta om den väldige Midgardsormen, som slingrar sig kring jorden. Eldsprutande drakar omtalas. Ormen och draken voro hardt när synonymer, som Vǫluspá visar (str. 72), då den dimmigt dunkle draken (*inn dimmi dreki*) uti denna dikt i samma strof kallas den glänsande ormen (*naðr fránn*)[6]. Det återstår att påminna om den trånga ormgården, som omtalas i Atlesångerna (Atlakviða str. 33, Atlamál str. 22, 60).

Ormens gräslighet framhålles äfven af sägnens berättelse om pinosalens ormtak; dess otäcka fuktighet målas väl af skalden Brage, sam kallar Midgårdsormen *úri pafðr jarðar reistr*, jordens fuktiga ring (Skáldsk. kap. 1). Den vanligaste omskrifningen för ormen är just denna: jordens o. s. v. ring eller bälte. Många andra förekomma, såsom jordens fisk m. fl., men utan poetiskt värde. För ormens falskhet varnas i Hávamál: man skall ej tro ringlad orm (*ormi hringlegnum*, str. 86).

[1] T. ex. Þiðreks Saga s. 123, der hästar omtalas, som dräpa män, *jamvel sem hit óarga dýr*, Konráðs Saga s. 64, Fornaldar Sǫgur Norðrlanda III s. 77.

[2] *Fiskr er renn flóði í*, Sigurðarkviða Fáfnisbana II str. 1.

[3] *Inn fráni ormr*, Skírnisfǫr str. 27, Fáfnismál str. 19, 26, Vǫluspá str. 72.

[4] *Ormr eitrfár*, Hymiskviða str. 23.

[5] *Blésu eitri, svá sem eldar brynni*, Breta Sǫgur AnO 49 s. 12; jfr Riddarasǫgur s. 166.

[6] Jfr Vǫluspá str. 41 om Níðhǫggr och Sólarljóðs ord om de kraftiga etterdrakarne, som skakade sina vingar, så att jorden och himlen tycktes springa sönder (*rængi þeir skóku, svá víða þótti mér springa hauðr ok himinn*, str. 54; *ǫflgir eitrdrekar*, str. 64).

I den kristna literaturen var ormen en bild af Satan (*Speculum regale* s. 111); den svartaste huggorm[1] är ett ganska betecknande uttryck, då man vet, huru den svarta färgen ansågs gräslig och hemsk[2]: kunskapens träd blef svart för syndens skull[3], den fallne Adams fotspår voro svarta och gräslösa[4].

I det föregående har med stöd af källorna en utförlig öfversigt lemnats af den norröna diktningens naturskildringar. Vi hafva funnit, att dessa i allmänhet utmärka sig genom sin objektiva hållning; skaldens eller den talandes egen stämning gifver visserligen värme åt framställningen, så att denna blir lefvande och kraftig samt förmår att rycka läsaren med sig, men den färglägger ej teckningen, i den meningen att dess »lokalton» bestämmes af tecknarens subjektiva känslor. Detta gäller åtminstone som en allmän sats. Vi se här en bestämd motsats till den tendens att låta det egna jagets eller den diktade personens stämning inverka på skildringen af den yttre naturen, som så ofta framträder hos en senare tids skalder. För att nämna ett belysande exempel, hemtadt från den nyare tidens förnämste skald, tecknas i Shaksperes drama Titus Andronicus samma natur i samma scen på två fullkomligt olika sätt, allt efter som den, som beskrifver densamma, eller Tamora i ena fallet lånar färgläggningen från sin kärlekstrångtan, i andra fallet från sitt hat (se Schück, *William Shakspere* s. 242 ff.).

Härmed förnekas icke, att äfven den fornnordiska poesien har att uppvisa motsvarande skildringar. Sådana ha vi i det föregående påträffat t. ex. i Solsangens ve-

[1] *Inn svartazti hoggormr,* Heilagra manna Sogur I s. 72.

[2] *Enir svortuztu djoflar,* ibid. s. 95.

[3] Ibid. s. 299.

[4] *Svort ok graslaus,* ibid.

modsfulla teckning af den sjunkande solen, i Sighvats verser om det förändrade skick, i hvilket Norges natur tedde sig för honom efter konung Olofs död. Ännu ett par exempel, som ej omtalats i det föregående, må anföras. Enligt Skirnisfor str. 4 klagar den kärlekssjuke Frej, då han tjusats af jättens fagra dotter, att alfsolen lyser alla dagar, men ej i enlighet med hans önskningar:

Álfrǫđull
lýsir um alla daga
ok þeygi at mínum munum.

Här betonas allså motsatsen mellan solens glans och gudens ouppfylda trängtan. Enligt Guđrúnarkviđa II str. 11, råder deremot en dyster harmoni mellan Gudruns hjertesorg och nattens dunkel. Den förkrossade qvinnan klagar:

Nótt þóttumk
niđmyrkr vera,
er ek sárla satk
yfir Sigurđi,

d. v. s. »natten tycktes mig vara *nedmörk*, då jag satt sorgsen vid Sigurds lik». Här framhålles öfverensstämmelsen mellan naturen oh hjertat.

På ett i all sin enkelhet ganska tilltalande sätt målas uti Ljósvetninga Saga (A 5) den samklang, som eger rum mellan den leende solskensdagen och det fröjdefulla sinnet. Det talas om kärleksförhållandet mellan Þórdis och Sörle. En solskensdag, då det var sunnanvind och vackert väder, gick den förra, enligt sagan, ut till sitt lärft, som låg till blekning. Då fick hon se en man rida fram till gården och utropade, då hon kände igen sin älskare: nu är det starkt solsken och sunnanvind — och Sörle rider upp till gården[1].

I allmänhet måste, såsom förut blifvit antydt, erkännas, att i den fornnordiska diktningens naturskildringar

[1] *Nú er mikit um sólskin ok sunnanvind — ok ríđr Sǫrli í garđ.*

denna personliga färgton allenast sällan träder fram. Detta hänger samman med det skaplynne, som öfver hufvud taget utmärker de norröna folkens poesi. Denna är, åtminstone till allra största delen, af objektiv art, den tecknar troget och målande, men målaren sjelf synes ej. Det är derföre så svårt att finna uttryck för konstskaldernas olika individualitet. Om man undantager några få, t. ex. Egill Skallagrímsson, sammanflyter för den estetiskt-psykologiska betraktelsen den stora massan af skalder under en och samma kategori.

Den norröna diktningens objektiva karaktär framträder äfven ganska ögonskenligt i den form af bildspråk, som dess målsmän företrädesvis använde. Vi ha förut anmärkt den böjelse att besjäla naturen, som är så utmärkande för den moderna poesien; vi ha äfven gifvit akt på de motsvarigheter till denna egendomlighet, som den fornnordiska literaturen har att uppvisa. Om dessa icke äro så talrika, beror det tvifvelsutan delvis derpå, såsom redan förut blifvit antydt, att ett medvetet försinligande af naturen hade svårt att göra sig gällande i skaldespråket, så länge ännu den mythologiska naturskildringen var lifskraftig. Gudagestalterna och naturföremålen sammanflöto ännu i vissa fall för den poetiska åskådningen. Åtminstone gjorde de det i den poetiska traditionen. Ännu gälde det som en sanning, att för skalden »naturen var en lefvande verklighet»:

Den var ej ännu en liflös kropp,
en ande rördes i nu förstelnade leder.

Långt vanligare än den förmenskligande framställningen af det materiela är uti den fornnordiska vitterheten menniskolifvets och menskliga förhållandens belysning genom bilder från naturen, den liflösa såväl som den lefvande. Denna art af bildspråk skönjes hos de mest olika folk. För den barnsliga, okonstlade fantasien ligger

det så nära till hands att, såsom den hebreiske skalden gör, jämföra den snabbfotade hjelten med en rabock, den sköna qvinnan med ett blomster i Saron, en lilja i dalen. Från Homeri sånger minnas vi hans många med rätta berömda bilder och liknelser från naturen. I motsats till dessas utförlighet, som ofta ger dem prägeln af små genretaflor, infogade för att gifva omvexling åt den storartade bild af hjeltelifvet, som skalden upprullar för sina läsare (se t. ex. de sex berömda liknelserna i Iliadens andra bok v. 455—483), utmärker sig det norröna bildspråket i allmänhet genom sin knapphet, sitt blixtlika belysande af det föremål, som jämföres. Väl förekomma understundom små miniatyrmålningar, der drag blifvit tillagda, som ej omedelbart höra till jämförelsen, men äfven i dessa antydes det mera än det beskrifves. Och just härigenom förhöjes i ännu högre grad den skära och fina poesi, som träder oss till mötes i dessa bilder.

I prosaskrifterna förekomma utförda jämförelser någon gång. Dock är framställningen högst sällan så vidlyftig, som i följande exempel, hemtadt från Fostbrödrasagan (kap. 11): på samma sätt som dimman drager upp ur hafvet och drager bort med litet mörker (*leiðir af með litlu myrkri*) och efterat klart solsken med blidt väder frambryter, på samma sätt borttog qvädet allt misshag, all mörk sinnesstämning (*úræktar þokka ok myrkva*) från Þórdís' hog och hennes heta kärleks sinnesljus (*hugarljós hennar heitu ástar*) skyndade helt och hållet till Þormóðr med varm blidhet. Man erinrar sig, då man läser denna föga konstnärligt hållna jämförelse euphuismens utförda antitetiska satsparallelism (se Schück, *William Shakspere* s. 209). Motstycken till den anförda liknelsen påträffas i de öfversatta skrifterna, dock sällan så omständliga. I alla fall tyckes det anförda stället röja främmande inflytande.

Det vanliga i den äldre diktningen var, att man an-

vände korta jämförelseleder, hvilka antydde mera än de direkt utsade, dock finna vi understundom (t. ex. Guðrúnarkviða II str. 2, Helg. Hund. II str. 38) flere sådana förda samman för att gifva en rikhaltigare och mera allsidig belysning, hemtad från olika områden af naturen, åt det ifrågavarande föremålet.

Till jämförelsen eller liknelsen sluter sig metaforen, som skiljer sig från den förra derigenom, att det jämförande ordet *såsom* ej är utsatt. Vid metaforen kräfves af åhöraren eller läsaren en analys af dess innehåll, hvilken utreder hvad skalden menat med ett uttryck sådant som *min sol* (om en menniska). I analytisk form är den poetiska bilden framstäld, då det t. ex. heter »glänsande som solen». Metaforen i ofvan antydda gestalt (jag åsyftar naturligtvis endast de bilder och liknelser, som belysa menskliga förhållanden med jämförelser från naturlifvet) har föga användts i den originela norröna literaturen; först i den senare, efterbildande vitterheten framträder den i större ymnighet. Det kan visserligen invändas, att man i de s. k. kenningarna eger en synnerligen rikt utvecklad form af metafor. Fastän denna invändning nog eger sin giltighet, om man åt metaforens begrepp ger ett så vidsträckt omfång, att det kan under sig innefatta äfven kenningen, torde man likväl med skäl kunna inskränka samma begrepp så, att kenningen och metaforen blifva koordinerade. Man eger rättighet härtill på grund af den förras egendomliga, gåtfulla natur, som kännetecknas deraf, att bilden och det föremål den belyser, äro sammanslutna till en ofta svårupplöslig enhet. Kenningen är vida mera sjelfständig än metaforen i inskränkt bemärkelse, den fordrar för sitt förstående en högre grad af eftertanke än denna, hvars innebörd vanligtvis framgår genom en nästan omedveten analys. »Stridens storm» är en metafor, »vapnens storm» en kenning. Det förra exemplet innesluter omedelbart sin tolkning, vid det senare

måste man fråga: hvad är det för en storm, i hvilken vapnen spela en roll? Striden.

Formelt betraktade intaga alltså kenningarna en plats för sig. De göra det äfven med afseende på sin literaturhistoriska ställning såsom väsentligen karakteristiska för den s. k. skaldediktningen. Då så förhåller sig, har jag åt dem, d. v. s., för så vidt de innehålla naturskildringar, som referera sig till menniskans verld, egnat en särskild afdelning. Jag har gjort detta med så mycket större skäl, som de äfven, hvad innehållet beträffar, i mångt och mycket afvika från öfriga jämförelser med naturen. Dock må medgifvas både att undantag finnas från denna regel och att af ålder s. k. kenningar finnas, som i intet afseende skilja sig från hvad jag här kallat metaforer.

I det följande lemnar jag en öfversigt af de liknelser och metaforer från naturens olika områden, hvilka jag ansett karakteristiska för den norröna diktningen. Det är visserligen sant, att de skulle kunnat utan svårighet infogas i den föregående framställningen; men lämpligast har jag dock ansett vara att här på ett ställe hopföra dem, då derigenom dels större öfverskådlighet ernås, dels ifrågavarande naturskildringar just genom den relation, i hvilken de stälts till det menskliga, fått en egen prägel, som förtjenar att beaktas.

Bilder och liknelser, åsyftande jorden, vare sig i sitt jungfruliga skick eller såsom föremål för mensklig odling, påträffas först uti senare källor, om man undantager Hávamáls dunkla ord *lítilla sanda, lítilla sæva, lítil eru geð guma* (str. 53). »Svart som jord» förekommer i *Fornaldarsǫgur Norðrlanda*, III s. 491. Ett säkert fotfäste förliknas i legendliteraturen vid fjällets eller jordfasta stenars[1]. Den

[1] T. ex. *stóð hun svá fast sem fjall*, Heil. m. S. I s. 435; *þeir stóðo sem jarðfastir steinar*, ibid. II s. 394, ett uttryck, som ej finnes i

hårda stenen är också en bild af menniskohjertat (*Biskupa Sǫgur* I s. 559). Detta eller sinnet jämföres ej sällan med en åker, i öfverensstämmelse med den nytestamentliga liknelsen. Så t. ex. beder författaren till Liknarbraut, att dyrbar himmelsk sädd måtte strös i hans sinnes land[1], på det att han måtte kunna bära frukt af oförvissnelig säd[2]. För att nämna ett motsvarande exempel från prosan, berättas det om den helige Nicolaus (Heil. M. S. II s. 72), att han med dagg bestänkte den bortsvinnande trons torra jord[3]. I hjertats åker nedlades trons säde[4], som vattnades af helig dagg d. v. s. god förmaning. Man påträffar äfven bilden: sinnets skog, som höljes med frukt genom den Helige Andes nådeverkningar[5]. I Merlinus spá motsvaras den latinska textens ord: »ex ore ipsius procedent flumina, quæ arentes hominum fauces rigabunt» af: »brusande strömmar falla ur ordens härliga vak . . ., hvilka med dagg fukta de sköna markerna i sinnets glänsande bröstverld[6]».

Jämförelser med sjön, hafvet, förekomma icke ofta i den originela literaturen (ett ex. påträffas i Hávamál str. 53). Märklig är en af skalden Kormakr diktad halfstrof, uti hvilken tankens ström jämföres med hafvets ebb och flod. Den lyder (str. 56 hos Möbius):

Brim gnýr brattir hamrar
blálands Haka strandar,
alt gjálfr eyja þjálfa
út líðr í stað ríðes.

---

originalet; jfr I s. 566. Sällsamt nog kallas helgonet Gudmund af Árni Jónsson *blezat fjall,* Biskupa Sogur II s. 218. Någon norrön motsvarighet till Birgittas uttryck »tholomodzsins biärgh» (Upp. I s. 274) har jag ej kunnat upptäcka.

[1] *Dreifðu mér dýru himnesku sáði í lyndis láð,* str. 5.

[2] *Ávoxt af yðru óþornuðu korni.*

[3] *Dǫggvaði þurran garð þverrandi trúar.*

[4] *Sæði trúarinnar,* Postola Sogur s. 590.

[5] *Hugar skógr,* Heilags Anda vísur str. 4.

[6] *Munu dǫggva dýrar jarðir geðs í glæstum gollorheimi.*

D.v.s. *Haka bláland strandar brim gnýr, brattir hamrar* (eller enligt Finnur Jónssons ändringsförslag *bratta hamra*), *alt gjálfr eyja þjálfa líðr út í stað víðes.* I öfversättning: »Hakes (sjökonungens) blå lands (hafvets) strands bränningar gny eller slå bullrande mot de branta klipporna (enl. handskriftliga läsarten: klipporna äro branta, se Eg.), allt öarnas lands (hafvets) buller, d. v. s. det brusande hafvet, går utåt hafvets plats d. v. s. drager sig tillbaka från stranden». Då det i den senare hälften af strofen berättas, att Kormakr ej kan sofva för sin kärlek till Steingerðr, torde Bugge (*Om versene i Kormaks Saga* s. 73) hafva rätt i sin fina anmärkning, att skaldens tanke varit följande: Havet slaar snart mod Stranden, snart drager det sig tilbage i Dybet, men min Tankes Strøm gaar altid imod Steingerðr ved Nat som ved Dag.

Enligt en visa i Grettis Saga (s. 14) glider lifvet för kämpen fram uti bränningar, då han drabbas af ofärd[1].

Om lifvet i allmänhet, det snabbt bortilande, gälla ju skaldens ord: lifvet förgår som en ström. Samma tanke träder oss till mötes hos Saxo i ett af dennes Starkadsqväden:

> Ut sine regressu pronas agit alveus undas,
> sic ætas hominum, cursim labentibus annis,
> irreditura fluit.

Då emellertid, såsom Sigurdsson ådagalagt (Sn. Edda, III s. 294 ff.), Saga Starkaðar hins gamla, uti hvilken en metrisk parafras af Saxos vers förekommer, är ett falsarium från förra århundradet, kommer denna här ej i betraktande. Stället hos Saxo har anförts, emedan det möjligen går tillbaka till ett qväde, affattadt på norröna tunga.

Här må påminnas om den legendariska literaturens språkbruk, enligt hvilket menniskans lif är en färd på ett

---

[1] *Réttum gengr þessum fleinhressanda.*

svallande haf. De fromme segla dock på en jämförelsevis lugn sjö (*hægr sjór*), belyste af rättfärdighetens sol. Verldens barn deremot hafva en farlig färd uti okunnighetens nattliga mörker (se Heil. M. S. II s. 598; fullständig öfverensstämmelse råder med det latinska originalet). På andra ställen heter det, att de kristne, stadde som de äro, midt bland denna verldens branta och skadliga böljor, böra hafva blicken fäst på hafvets stjerna d. ä. den heliga Jungfrun (Mariu Saga s. 272, 684). Äfven sjukdomen jämföres med en upprörd sjös svallningar (ibid. s. 160). I samma källa talas om syndens djupa, leriga pöl[1]. Enligt Líknarbraut (str. 33) kasta lasternas bränningar[2] korsskeppet på det ondas kust[3].

Nådens brunn[4], nådens dagg[5], den Helige Andes dagg[6] äro naturligtvis vanliga uttryck. Anden är en evig och helig brunn eller källa[7], han är kunskapens källa[8]. Den religiösa diktningen omnämner lifsens härliga källa[9] och den bäck, som ökar den ljufva törsten hos dem, som dricka af den[10]. »Tåreflod» är en metafor, som påträffas uti legenden, då det t. ex. på ett ställe heter, att tårarnes bäckar nästan släckte troslampans lefvande ljus[11].

Sångens flod, rytmens vågor äro bilder, som användas uti modern diktning. Egendomligt nog förekommer ett motstycke till dessa i ett fornisländskt skaldestycke. Emellertid är den idéassociation, som bestämt den nor-

---

[1] *Leirpyttr synda,* s. 110.

[2] *Boðar lasta.*

[3] *Hjá barmi bǫls.*

[4] *Miskunnar brunnr,* Heilags Anda vísur str. 7, Heil. M. S. I s. 74.

[5] *Miskunnar dǫgg,* Mariu Saga s. 278.

[6] *Dǫgg heilags anda,* Heil. M. Sǫgur I s. 317.

[7] *Eilífr brunnr ok heilagr,* Heilags Anda vísur str. 11.

[8] *Vits brunnr,* ibid. str. 15.

[9] *Mætr lífsens brunnr,* ibid. str. 1.

[10] *Bekkr eykr sætan posta peim rekkum's af drekka,* ibid. str. 7.

[11] *Lækir táranna sløktu náliga lifanda ljósi lampa trúarinnar.*

röne diktaren en helt annan än den, som ledt hans kolleger i vår tid. Dessa försinliga den genomskinliga, lätt framglidande dikten under bilden af en klar flod med glänsande böljor (se t. ex. Tegnérs sång öfver Leopold); då Ulfr Uggason afslutar sin Húsdrápa, jämför han sitt tilländalupna qväde med en å, som faller i sjön[1]. Han har framför allt tänkt på den öfverensstämmelse, som låg deri, att både sången och floden nått sitt slutmål. Samma fras förekommer hos en viss Sveinn (Sn. Edda II s. 178).

En temligen isolerad jämförelse tyckes man hafva på ett ställe i Alexanders Saga s. 14, der det säges, att en persons högmod sväller så starkt genom berömmande ord, som en liten bäck genom stort regn.

Till sist må erinras om det i prosaskrifter använda uttrycket *falla undrǫrpum*, som begagnas för att åskådliggöra ett stort manfall (*Fornaldar Sǫgur Norðrlanda* III s. 325, 354); *undvarp* öfversättes af Vigfússon »a swoop of wawes», det är störtvåg. Bilden skulle då syfta på de svallande böljornas häftiga nedstörtande. Man skulle möjligen äfven kunna tänka på, att författaren afsett sådant, som vräkts i land af hafvet (ags. *ydlâf*). Denna tolkning passar bättre för Snorres uttryck (Hkr. Saga Magnús góða kap. 29): Venderna föllo så tätt, *sem unnvǫrp lægi*, som om der låge vågvrak. Hos Vigfússon förekommer äfven betydelsen »drift of waves», som kan motsvara strandvrak.

Dimman betecknar uti den senare literaturen metaforiskt synder och sorger, som beröfva själen dess skarpblick. En sådan sinnebildlig dimma eller *þoka* uppstiger ur afgudarnes tjenst och döljer den glänsande ädelstenens (sanct Jacobi) hjerta strålar, heter det i Karlamagnus Saga (s. 128). Onde andars vrånghets dimma[3] skyler Guds tje-

[1] *þar kemr á til sævar.*

[2] *Lítill lækr af miklo regne.*

[3] *Ranglætis þoka.*

nares strålande sken[1]. Sinnets ögon kunna täckas af *harma þoka* (Clarus Saga s. 23); men då en menniska omvändes till Gud, bortviker från hennes syn den mörka dimma, som synden frammanat (Barlaam ok Josaphat s. 116). Jfr versparet i Snorra Edda II s. 126.

Upp setr mǫkk en mikla,
móðfjalls verǫld alla

d. v. s. den stora dimman förmörkar mitt hjertas verld.

Skyn, som i de kristna urkundernas såväl som i den klassiska diktningens bildspråk betecknar en höljande drägt (»nube amictus», Vergilius; jfr »med manteln af en majsky gjord», Tegnér), gälde enligt den legendariska traditionen såsom symbol för Kristi mandom, med hvilken Herren vid inkarnationen så att säga beklädt sin gudomliga härlighet[2]. Men molnet uppfattades af skaldefantasien äfven såsom ett täckelse, genom hvilket ögat hindrades att skåda fritt. Verbet *skýja* betyder i Glúma (kap. XVIII) förmörkas (om utsigter). Uti helgonsagan märka vi ett sådant uttryck, som *blindaðir með skýi allrar veraldligrar vizku* (Heil. M. S. I s. 102) d. v. s. förblindade af all verldslig kunskaps sky.

Liksom vi förut sett, att regndropparne på poesiens språk kallas molnens tårar, finna vi menniskors gråt förliknad vid himlens regn eller hagel. Denna bild träder oss till mötes redan uti Eddan (Guðrúnarkviða I str. 15) vid skildringen af Gudruns sorg: *regns dropi rann niðr um kné.* Om Glúmr berättas det (Glúma kap. VII), att ur hans ögon föllo så stora tårar, att de liknade stort hagel[3]. Samma jämförelse förekommer t. ex. Njála kap.

[1] Postola Sǫgur s. 592.

[2] *Réttlætis sólin dróttinn Jesus Kristr hafði huldan sinn háleita guðdóm með þrí skýi mannligs líkama,* Postola Sǫgur s. 1.

[3] *Hrutu ór augum hánum tár þau, er þrí vóro lík, sem hagl þat, er stórt er.*

142. Sturlunga Saga II s. 168 och i den romantiska literaturen t. ex. Magus Saga s. 19.

Då någon råkat i en synnerligen farlig belägenhet och hvarje utväg till räddning tycktes vara afskuren, hette det, att alla smyghål voro igensnöade. Denna för Nordbon synnerligen karakteristiska jämförelse påträffas t. ex. Gísla Saga s. 63 (*þykkir hánum nú fokit vera í qll skjól*).

Liksom i den medelhögtyska poesien (Lünings anf. arb. s. 121), äro pilarne snöflingor, som yra omkring. Så t. ex. förliknas på ett ställe i Heimskringla pilsalfvorna vid snöglopp[1].

Då Snoilsky i sitt skaldestycke Savonarola vill frammana en liflig åskådning af den franska hären, som rustad med långa spjut kommer nedtågande från Alperna, använder han följande liknelse: »kall som gletscherisens piggar glänste deras skog af lansar». Om denna bild erinras man lifligt och oväntadt midt i Snorres historiska skildring, då det på ett ställe heter: »härens anblick påminte om en massa ispiggar (eller en gletscher), då vapnen glänste»[2] och på ett annat: »sedan varsnas männens tåg och det är som om man såge på en gletscher»[3]. På de anförda ställena är det tydligtvis vapnens glans, som framkallat bilden af den glänsande isen. Dock finna vi äfven de *hvassa* ispiggarne i skaldespråket jämförda med de *skarpa* vapnen. Så säger Óláfr Hvitaskáld (Flatöboken III kap. 204)

Snqrp bitu jarn sem ísmql grpi,

det är: de skarpa jernen beto så, som om man kastat ispiggar.

[1] *Menn skutu at hánum svá sem í drífu sæi,* Saga Inga ok brœðra hans kap. 28.

[2] *Var líðit at sjá sem á eina ísmql er vápnin glóuðu.* Saga Haralds Harðráða kap. 90.

[3] *Síðan er sén ferð manna ok sem á eina ísmql væri at líta,* Saga Magnús berfœtts kap. 8.

Snöns strålande hvithet tillerkännes ofta den sköna qvinnan. Uti Rígsþula (strof 29) sägas Móðirs ögonbryn vara mer glänsande, hennes bröst ljusare, hennes hals hvitare än ren snö[1]. Snöhvit (*Fannhvít*, *Mjallhvít*) heter en fager qvinna i mer än en saga (Eyrbyggjasaga kap. 40, Víglundar Saga s. 86).

Uti den senare sagodiktningen, framför allt den, som imiterar eller öfversätter främmande original (se motsvarande bilder i fornfransk diktning, Kuttner anf. arb. s. 13, 15), är jämförelsen mellan snön och den skära hyn rätt vanlig. »Hennes ansigte (eg. åsyn) var hvitt som snö»[2] heter det på ett ställe i *Fornaldarsǫgur Norðrlanda* (III s. 489). Enligt Þiðreks Saga (s. 174) var Vidga Velentssons kropp hvit som snö[3]. För att riktigt skarpt framhålla snöns glans har man sammanstält den med torrt, mörkt trä uti följande jämförelse: »hennes hud var så hvit som nyfallen snö på torrt trä»[4]. Det röda blodet, som färgar den hvita snön, är äfven i bildspråket användt för att framställa qvinnans fägring. Riddaren får, då han färdas sin väg fram, plötsligen se blod spildt på den nyss fallna snön: strax rinner det honom i hogen, att sådan färgsammansättning prydde hans älskades anlete[5].

---

[1] *Brún bjartari, brjóst ljósara, háls hvítari hreinni mjǫllu.*

[2] *Ásjánan hvít sem snjór.*

[3] *Hafði allan líkam hvítan sem snjó.*

[4] *Hennar hold var svá hvítt sem nýfallinn snjór í þurrum riði*, Partalopa Saga s. 20; och med nästan samma ord: *hvítare var hold hennar en nýfallinn snjór á þurrum riði*, Elis Saga ok Rosamundu s. 73; s. 87 finna vi jämförelsen inskränkt till nyfallen snö: *hold hennar skein hvítara fǫnn nýfallinni.*

[5] *Sem hann sá þessa hluti nýfallinn snjó ok hitt rauðasta blóð, þá kom hánum í hug, at slíkr litr var í andliti Blankiflúr*, Riddarasǫgur s. 38. Samma bild påträffas i Erex Saga s. 13: *var hennar andlits litr sem hit rauða blóð í nyfallinn snæ.* Hvit som snö, hvitare än snö äro uttryck, som äfven gälla opersonliga föremål t. ex. *silfr snæhvítt* Atlamál (str. 7), *hvítr sem snjór* om en häst, Strengleikar s. 73,

Is, snö och köld beteckna i det norröna bildspråket ganska ofta fiendskap och ondska. Från Eddans sånger erinra vi oss, att de onda jättemakterna (jfr mythen om rimthursarne och deras genesis) sägas vara rimkalla, hafva kalla retben d. v. s. hårdt, elakt hjerta[1]. Fenrisulfvens kalla käftar omtalas vid berättelsen om Ragnarök (Vafþrúðnismál str. 53). Onda råd äro kalla[2]. Det täcka könet råkar rätt illa ut i det bekanta ordspråket »kalla äro qvinnors råd» (*kǫld eru kvenna ráð*). *Kallt löje*[3] om ett hånfullt, elakt skratt, *kall afund*[4], äro ytterligare exempel på detta språkbruk. Man kunde tala om en *kall* röst för att beteckna den såsom ovänlig[5].

Härtill sluta sig andra talesätt och bilder, som alla betona det förfärliga i kölden och hvad dertill hör. På ett ställe i Sigurðarkviða Fáfnisbana III (strof 8) skulle man, om man ville följa Svend Grundtvigs föreslagna tolkning (*Nordens gamle literatur* s. 65), ha en ganska djerf tillämpning af det åsyftade metaforiska språkbruket. Det berättas om Brynhild, att hon hvarje afton vandrar ut *ills um fyld, ísa ok jǫkla*. Enligt Grundtvig skulle *ísa ok jǫkla* här stå i genitivus, styrd af *fyld*, samt beteckna Brynhilds kalla, bittra tankar och känslor. Den vanliga och vida mera sannolika tolkningen fattar *ísa ok jǫkla* såsom ackusativer.

---

snjófi hvítari om dufvan, Mariu Saga s. 720, *þetta mjǫl var allt snævi hvítara*, Postula Sǫgur s. 454.

[1] T. ex. *inn hrímkaldi jǫtunn*, Vafþrúðnismál str. 21, Fáfnismál str. 38, Lokes *hrímkaldr mǫgr*, Lokasenna str. 49, *kaldrifjaðr* om en jätte, Vafþrúðnismál str. 10.

[2] *Kǫld ráð*, t. ex. Lokasenna str. 51, Vǫlundarkviða str. 31, Hkr. Saga Óláfs hins helga kap. 140 o. s. v. Jfr adj. *kaldráðr*, Njála kap. 79; *óvinir hans þóttust heldr kulda af kenna ráðum hans*, Eyrbyggja Saga s. 17.

[3] *Kaldahlátr*, Njála kap. 116.

[4] *Kǫld ǫfund*, Geisli str. 58.

[5] *Kaldri rǫddu*, Atlakviða str. 2.

På ett annat ställe i Eddan (Guðrúnarhvǫt str. 23) är det emellertid obestridligt, att sorgerna framställas såsom frusna. Det är, då Gudrun uppmanar jarlarne att uppföra hennes bål och utropar: »må elden bränna det olycksfulla bröstet, må sorgerna tina upp eller smälta» (*þiðni sorgir*).

I den andliga literaturen talas det om grymhetens frost och afundens tjäle[1], om ogerningars frost, som för med sig kyla[2], om lasternas snö och begärets frost[3]. Det kalla, gudsfiendtliga hjertat förliknas vid en istapp, som upptinas af den andliga solen[4]. På ett annat ställe säges det vara hårdare än istappen, ångervattnet springer dock till sist fram och faller ned från ögonen (Mariu Saga s. 60). I Merlinus spá (strof 51, utan motsvarighet i originalet) heter det om menniskornas hjertan, att de äro kalla af allsköns rimfrost[5]. Under stundom är det icke hjertat, utan dess ondska, som jämföres med den kalla isen[6].

Vinden och stormen komma till användning i den senare norröna literaturens bildspråk. Den milda fläkten är en symbol af den Helige Ande (*blástr*, Heilags Anda vísur str. 1). Så kraftigt som stormen om hösten afskakar löfvet, bortdrifver jungfru Maria de onde andarne[7]. Rädslan framställes under bilden af löfven, som skälfva

---

[1] *Grimmleiks frost ok ǫfundar þeli*, Stockholmska Homilieboken s. 36.

[2] *Er ek kulda kenni kostalausa í glæpa frosti*, Lilja str. 81.

[3] *Festist ok með fjúki lasta frost ágirni mér í brjósti* o. s. v., Lilja str. 78.

[4] *þíðiz jǫkullin*, Íslenzk Æventýri s. 143; jfr s. 157.

[5] *Hjǫrtu lýðu kǫld hrími hverskonar.* Enligt Mariu Saga s. 272 äro de onde *stirðir sem tré af frostinu*, d. v. s. förstelnade som fruset trä.

[6] Se t. ex. Postula Sǫgur s. 647 om en apostel, som *bræddi með sínum hǫndum hægt þann jǫkul ok lintiga, sem sýlt hafði þat hjarta hit auma.*

[7] *Sem ǫflugr stormr skekr á haustdegi lauf af blásnum viði*, Mariu Saga s. 190.

för den väldiga stormen[1]. Något, som hastigt försvinner, jämföres med dimman, som viker undan för vindens kraft[2]. Häftiga, vexlande lefnadsöden äro hvirfvelvindar, som kringdrifva menniskan (se Clarus Saga s. 23). En hastig förändring i lyckan till det sämre förliknas vid inbrytandet af en gruflig storm efter blidt solsken eller af motvind, som efterträder förlig vind[3].

I det kristna bildspråket kallas ondskan en storm. Lasternas vind[4], arghetens stormil[5], ovänners storm[6] äro uttryck, som påvisa, att så är förhållandet.

Solen och ljuset hafva gifvit upphofvet till en stor del af de bilder, som smycka den norröna diktningen.

I nutidens bildspråk användes ej sällan den vackra jämförelsen med solstrålen (t. ex. hemmets solstråle). Den påträffas äfven, naturligtvis lämpad efter den heroiska stilens art, uti Eddasångerna. Om Svanhild, mön med det ljusa håret[7], Sigurd Fafnesbanes och Gudruns dotter, siar Brynhild (Sigurðarkviða Fáfnisbana III str. 55):

Sá mun hvítari
enn inn heiði dagr
Svanhildr vera
sólar-geisli.

Det är: »hon månde vara hvitare än den klara dagen, hon, Svanhild, solstrålen. Jfr *drús sem dagrinn lýsir* (Háttalykill Lopts str. LVII). Jämförelsen af en persons glans

---

[1] *Skjálfa þvi líkast sem laufsblað firir meginstorme,* Barlaam ok Josaphat s. 124.

[2] *Hverfr skyndilega sem þoka eða myrkri firir vinds magne,* ibidem s. 63.

[3] *Hér verða skjót umskipti, þvílík sem grimm hríð kemi moti blíðu sólskini eðr þvert veðr kemi at skipi siglanda áðr góðan byr,* Clarus Saga s. 7.

[4] *Lasta vindr,* Lilja str. 81,

[5] *Grimðar élreki,* Heilags Anda vísur str. 4.

[6] *Úvinastormr,* Íslenzk Æventyri s. 11.

[7] *Inn hvíti haddr,* Guðrúnarhvǫt str. 18.

med dagens gryende sken finnes i legenden. Bjert d. v. s. glänsande som gryningen[1] benämnes ett helgon i den s. k. Duggals Leizla (Heil. M. S. I s. 333, 688). Äfven jungfru Maria förliknas vid morgonljuset: *dagsbrún*, Mariu Saga s. 58. Jfr *daghrand* Birg. Upp. II s. 27.

I Guðrúnarhvǫt (str. 16) heter det om Svanhild:

Svá var Svanhildr
í sal mínum,
sem væri sœmleitr
sólar-geisli,

d. v. s: »så var Svanhild i min sal, som om hon varit en härlig solstråle. Härmed må jämföras uttrycket i Völsungasagan (Bugges ed s. 182): »Svanhild öfverträffade så mycket andra qvinnor i skönhet, som solen öfverträffar de andra himlakropparne»[2]. I Sagan af Sturlaugi starfsama Ingolfssyne (Fornaldar Sǫgur Norðrlanda III s. 592) omtalas Åsa den fagra på liknande sätt: *hún bar af ǫllum jómfrúm henni samtíða, sem sól af himintunglum ǫðrum.* Epitetet glänsande som solen (*sólbjǫrt* i Málsháttakvæði) förekommer ej sällan för att beteckna en fagert strålande qvinna[3].

Som man kunde vänta är den romantiska diktningen rik på jämförelser, som höra hit[4]. Uti Erex Saga (s. 13) förliknas en qvinnas skönhet vid solens glans i klart väder[5]; uti öfverensstämmelse med det franska originalet (se Cederskiöld, Inledning till *Fornsǫgur Suðrlanda* s. XXXIV), säges större klarhet utstråla från hennes hår än

---

[1] *Bjartr sem dagsbrun.*

[2] *S. bar svá mjǫk af ǫðrum konum um vænleik, sem sól af ǫðrum himintunglum.*

[3] *Fljóð it fagrglóa,* Alvíssmál str. 5.

[4] Jfr Kuttner, *Das Naturgefühl der Altfranzosen und sein Einfluss auf ihre Dichtung* s. 14 och 15, der motsvarande exempel från fornfransk poesi anföras.

[5] *Sólar birti í heiðríkju veðri.*

från hennes gyllene hårsmycke[1]. I Elis Saga ok Rosamundu (s. 87, jfr s. 134) berättas, att då hjeltinnan trädde in uti salen, den fick ljus af hennes skönhet och skrud[2]. Andra exempel äro: Ísodd var så fager, att man tyckte strålar skina från hennes ögon och anlete[3], och ett ställe i Flovents Saga (II s. 186), der det om en qvinna säges, att det glänste af hennes hy som af solstrålar[4].

Äfven i andra fall finna vi denna jämförelse med det skönaste, fantasien kunde uppleta, använd. Enligt den nordiska mythen voro ljusalfverna fagrare än solen till sitt utseende[5]. Gimles outsägliga härlighet målas af den gamla sierskan på det sätt, att hon förklarar denna sal öfverträffa solen i fägring[6].

Ännu oftare träder samma liknelse oss till mötes, då det i de kristna skrifterna talas om helgonens och jungfru Marias glans. Man finner här, som bekant, en utveckling af bibliska talesätt, som ligga till grund. Den framträder på ett ganska rikhaltigt sätt i medeltidens legendariska skrifter.

Englarne voro ju, enligt den traditionela teorien, skapade af andlig eld[7], en mening, som stödde sig på en sällsam uppfattning af bibelns utsaga: »Du gör eldslågor till dina tjenare» (psalm 104, v. 4). Det heter i Elucidarius: *Sá es gerþe engla ór elzloga.* På sådant sätt hade man vunnit en fysisk förklaring af en sinnebildlig liknelse.

---

[1] *Bar meira ljóma af hári meyjarinnar enn af gullhlǫðunum.*

[2] *Nú sem mærin var inn komin í hǫllina, þá birtiz ǫll hǫllin af fegrð ok búnaðe hennar.*

[3] *Í. var svá fǫgr, þat þótti mǫnnum geislar skína af augum hennar ok andliti,* Tristrams Saga s. 38.

[4] *Lýsti af hǫrundi hennar sem af sólar-geisla.*

[5] *Fegri enn sól sýnum,* Gylfaginning kap. 17.

[6] *Sólu fegri,* Vǫluspá str. 70.

[7] *Andlegr eldr,* Elucidarius s. 13.

Här må anföras några exempel: jungfru Maria säges glänsa som solen i dess kraft[1], englarne äro mycket ljusare än solen i klart väder[2], Gabriel skiner som solen[3]. Olof Tryggvason är fagrare än solen[4]. Samma skönhetsgrad tillerkännes äfven helgonet Gudmund af Arngrímr Jónsson i drapan[5]. I sagan om Barlaam ok Josaphat förkunnas det till och med, att man ej kan förlikna solskenet vid helgonens klarhet, eftersom det är långt emellan[6].

Umgänget med den öfversinliga verlden förlänade åt de heliges ansigten en viss obeskriflig glans, som sken klarare än solens strålar[7]. Helgonens anleten glänste af så stor klarhet, som solen har, då hon vid middagstiden står högst på himlen[8]. Deras drägters hvita färg förliknas vid solbelyst, nyfallen snö[9].

Kristus, rättfärdighetens sol[10], är enligt bibelns uttryck, Guds härlighets sken, en »gudomstråle mild och ren», som vår svenska psalmbok säger. Enligt den katolska Mariakultens bildspråk, säges Han födas af den rena Jungfrun på samma sätt som en stråle emanerar från den klara solen[11]. Äfven Maria, hafvets stjerna[12], benämnes en

---

1 *Bjǫrt sem sól í sínum krapti,* Mariu Saga s. 562.

2 *Ljósare miklo en sól í heiðe,* St. Hom., s. 45.

3 *Skínandi sem sól,* Postula Sǫgur s. 746, jfr *ek sá englu guðs skínande sem sól,* Heil. M. S. I s. 289.

4 *Sólu vænni,* Hallarsteinn Herdísarsons Rekstefja str. 31.

5 *Fegri sólu,* Biskupa Sǫgur II s. 169.

6 *Eigi megom vér ok jafna sólar ljós við þeirra bjartleik því at þar er langt á millum,* s. 124.

7 *Hún talaði með bjǫrtu andliti, því er af sífelldri sýn heilagra engla skein framarr en sólar geislar,* Heil. M. S. I s. 539.

8 *Andlit þeirra glóuðu með svá miklum bjartleik, sem sól hefir, þá er hón kemsk í hæstu gǫngu sína á midjum degi,* ibidem s. 356.

9 *Svá var hvítleikr klæða þeira sem nyfallinn snjor, þá er sól skín á,* ibidem s. 355.

19 *Rettlætis sunna,* Geisli str. 1.

11 *Sem geisle af sólo bjartre,* St. Hom. s. 220.

12 *Stjarna flæðar,* Geisli str. 1.

stråle[1]. Samma jämförelse använder Liljas författare då han målar engeln Gabriels färd genom rymden[2]. Äfven helige män och qvinnor kunde kallas strålar af den samma solen. Einarr Skulasons sång om Olof Haraldsson, Geisli eller strålen, har ju just fått sitt namn på grund af det epitet (*geisli miskunnar sólar* str. 1), som der tilldelas den fromme konungen, hvilken äfven annars (t. ex. Flatöboken II s. 91) erhåller denna benämning. Vidare må såsom exempel anföras, att aposteln Johannes kallas en lysande lampa, en bjert stråle[3]. »Du är Islands härliga stråle»[4], ropar Arni Jónsson till den helige Gudmund (*Biskupa Sǫgur* II s. 217). I samme skalds nyss citerade drapa benämnes den helige Gudmund en skinande sol; hans skönhet lyser förvisso mera än fullmånen[5]; han förliknas vid en härlig morgonstjerna på himlen[6]. Med tvenne himlaljus (*himintungl*) jämföras de begge Macharii uti legenden (Heil. m. S. II s. 465).

»Mina ögons ljus» är en metafor, som vi finna använd i Njála (kap. 122); då Njáll skildrar sin sorg öfver Höskulds död, säger han: mig tycktes, som om mina ögons ljufvaste ljus blifvit släckt[7].

I sammanhang med framställningen af de metaforer, hemtade från ljusets verld, som åsyfta personer, må erinras om de bilder af liknande art, som åskådliggöra andliga förhållanden, egenskaper o. s. v. De påträffas, liksom de föregående, framför allt i den kristna vitterheten.

Det någon gång uti arkaistisk stil i svenskan begag-

---

[1] *Geisli lopta*, Lilja str. 89.

[2] *Sem geisli sólar*, str. 27.

[3] *Lampi lýsandi, bjartr geisli*, Postula Sǫgur s. 513.

[4] *Íslands ertu gǫfugr geisli.*

[5] *Framar lýsir þín fegrð at vísu fullu tungli.*

[6] *Morgunstjarna mæt á himni*, Biskupa Sǫgur I s. 559.

[7] *Þótti mér slokkt hit sætasta ljós augna minna.*

nade uttrycket »dagsens sanning» (middags sannt påträffas i svensk literatur t. ex. hos Runius) har sin motsvarighet uti isländskans *dagsanna* (Njála kap. 47, Magus Saga jarls s. 17).

Talrika äro de bilder, som framställa ondskan såsom mörker, rättfärdigheten såsom ljus. Kampen mellan det goda och det onda är en strid mellan ljus och mörker (Lilja str. 61), Adam och Eva drifvas från Paradiset ut i mörkret (Lilja str. 19). Samma dikt talar om sorgernas mörker[1]. Våldets mörker[2] är ett ytterligare exempel på denna metafor. Man vet visserligen om ett falskt ljus, ett djefvulskt, som utgick från de onde andarne[3]; men vida oftare målas för oss det sanna ljuset, de lefvande strålarne i dödens mörker (*Speculum regale* s. 117). Himmelrikets sol skiner in i menniskans hjerta[4], Guds kärleks strålar[5], den gudomliga glansens strålar[6] skingra villornas mörker[7]. Andens kärleks ljus drifver bort missgerningarnes mörker[8]. Af den sanna godhetens gåfva[9], som säges skina (Líknarbraut str. 3), upptändes mottagaren[10]. Han glöder af sann kärlek till Gud och menniskor[11]. Hans tro är klarare än någon solstråle[12]. Tron framkallar en helig

---

[1] *Súta myrkr,* str. 77.

[2] *Ofbeldismyrkr,* Íslenzk Æventýri s. 143.

[3] *Djǫfols ljós, falslikt ljós vandra anda,* Heil. M. S. I s. 77.

[4] *Himenríkis sól skein bjart í hjarta hans,* Postula Sǫgur s. 147.

[5] *Geislar guðs ástar,* Postula Sǫgur s. 126.

[6] *Geislar guðligs ljóma,* ibid. s 78.

[7] *Villumyrkr,* ibid.

[8] *Anda ástar ljós hrindr misverka myrkrum,* Líknarbraut str. 4.

[9] *Saðrar gæzku gipt.*

[10] *Tendraz,* Heil. m. S. II s. 66, jfr Mariu Saga s. 662 *hún tekr at tendrazt með þeiri sǫmu tró, er áðr kolnaði með henni.*

[11] *Sæll guðsmaðr gloandi með sannri elsku guðs ok manna,* Heil. M. S. II. s. 113.

[12] *Bjartare hverjum sólargeisla,* Barlaams och Josaphats Saga s. 72.

vandel, som, äfven den, sprider glans[1]. Den finner sitt bästa uttryck uti den skinande dygden[2]. Från Skriftens ord, som är klarare än ljuset[3], hemtar den troende en sann kunskap, hvilken upplyser hjertats tankar, på samma sätt som solen utbreder sina strålar, utan afund, öfver alla dem, som äro under henne[4]. Från kunskapens sol utgå sedan lysande strålar till andra genom det gudliga talet[5].

Andra jämförelser, som belysa religiösa förhallanden med solens bild, äro den uti St. Hom s. 26 anförda parallelen mellan paskdagen och söndagarne å ena sidan, solen och öfriga himlakroppar å den andra[6] och den i medeltidens andliga literatur med förkärlek använda framställningen af Jesu inkarnation och obefläckade aflelse under bilden af solen, som skiner genom glaset. Så t. ex. heter det i Lilja str. 33:

Faðist sveinn af meyju hreinni,
skygnast sem þa'r glerit i gegnum
geislinn brár fyr augum várum[7].

Vi finna äfven vapnens och krigsredskapens glans framstäld under bilden af solens strålande ljus. Arnórr Jarlaskáld likställer i Hrynhenda (str. 8) de präktiga härskeppens utrustning (de glänsande sköldarne) med morgon-

---

[1] *Bjartar gǫtur heilagrar trúar* i motsats till *dokkir villustigir*, Antiquités Russes I s. 405.

[2] *þeira dýrð skinn*, Post. S. s. 214.

[3] *Ljosi bjartara*, Heil. M. S. II s. 56.

[4] *Ok því líkazt sem sól, er breiðir geisla sína ón afundir yfir alla, er undir ero henni, með þeim sama hætte birtir ok lýsir sǫnn vizska hjǫrtu ok hugskot*, Baarlam ok Josaphat s. 70.

[5] *Geislar, er skína af þínum fagrligum fortǫlum*, Antiquités Russes I s. 407.

[6] *Helgaðe hann alla dróttens daga í upriso sinne svá sem ǫll himintungl lýsask af sólo.*

[7] Jfr t. ex. Mariu Saga s. 28, St. Hom. s. 6.

solens glans eller fyrbåkens sken[1]. Sturla Þórðarson har en ganska konstnärligt utförd jämförelse mellan himlens sol och hafvets sol d. v. s. guldet, som smyckade vapnen. Han säger, att den förra bytte utseende med den senare[2]. Uti Alexanders Saga målas de guldbelagda hjelmarnes och sköldarnes glans derigenom, att de sägas täfla med himlakropparne i klarhet[3]. Då svärdet Tirfing drogs, lyste det som solens stråle[4].

I Karlamagnus Saga (s. 356) beskrifves ett banér, som var så glänsande, att solstrålarne ej öfverträffade det i klarhet[5], samt (s. 237) ett kors, som spridde sken åt alla håll, liknande solstrålar[6]. Clarus Saga (s. 11) omtalar ett dyrbart tält, hvilkets utseende erinrade om morgonsolens glöd[7]. Solglänsande ädelstenar nämnas t. ex. Konráðs Saga s. 78, Bevers Saga s. 223.

I det föregående har anförts, huru ett helgons glans jämfördes med fullmånens och morgonstjernans. Sólarljóðs författare låter stjernan beteckna hoppet, som irrar hit och dit utan att finna ro, sedan det lemnat menniskobröstet[8]. Ögonen jämföras ofta med stjernor uti den senare literaturen Så t. ex. heter det i Flovents Saga (II s. 146) om en qvinnas ögon: »de liknade mera stjernor

---

[1] *Hlunna reiðar búningr es sem rǫðull renni upp í heiði eðr vitar brenni.*

[2] *þá er litum skipti himna sól við hafrǫðul,* Flatöboken III s. 178.

[3] *Gylltir hjalmar ok gullagðer skilldir keppask við himentunglen með birti sinni* etc. s. 69.

[4] *Lýsti af sva sem af sólar geisla,* Hervarar Saga s. 229.

[5] *Svá bjart, at sólar geislar eru eigi ljósari.*

[6] *Kross skein svá bjart, at alla vega ljómaði af sem sólar ljósi.*

[7] *Sem lkt var ok i loga sæi við morginsólinni.*

[8] *Vánarstjarna flaug brot frá brjósti mér; hvergi settik, svá at hón mætti hvíld hafa* (str. 46).

än qvinnoögon»[1]. En gang har jag funnit ögats skimmer jämfördt med solens[2].

»Hans hjelm glänser som fem stjernor»[3] tyckes vara ett temligen enastående uttryck (Þiðreks Saga s. 356). Dock säges i Alexanders Saga (s. 69) ädelstenen på Darii med solen jämförda hjelm uti glans öfverträffa månen och stjernorna.

För öfrigt må nämnas, att ett mindre ljus, som fördunklas af ett större, jämföres med stjernans glans, som slocknar i solljuset (*Riddarasǫgur* s. 30).

Blixten förekommer i bildspråket för att utmärka en hastig framfart, ofta med ett bibegrepp af prakt. Man kan erinra om ett uttryck i Hyndluljóð (str. 25) enligt hvilket berserkarnes förhärjande tåg jämföres med en låga, som far kring land och haf[4]. Här behöfver man naturligtvis ej tänka på *blixtens* låga, som deremot uttryckligen framhålles uti Sturla Þórðarsons dikter. Denne konstnärlige skald säger till konung Håkon (Hrynhenda str. 15): »det var som om en väldig blixt farit fram, då I styrden skeppen på hafvet norrifrån till fastlandet»[5]. Uti nästa strof återkommer samma bild[6]. Vi möta den äfven i samme skalds Hrafnsmál (str. 4), der nästan ännu ståtligare utförd: »den krigiske herskarens och hans skarors

[1] *Augu hennar váru líkari stjǫrnum en kvennmannz augum.* I legenden märkes ett liknande uttryckssätt: t. ex. *augu hans váru sem stjǫrnur,* Heil. M. S. I s. 604. *bæði hennar augu váru skínandi sem hinar bjǫrtuztu stjǫrnur,* Mariu Saga s. 838. Jfr vidare: Hans fagra ögon erinrade om en klar stjernas strålglans, *augu hafði hann svá fǫgr, sem þá er leiptrar af bjartri stjǫrnu,* Karlamagnus Saga s. 542.

[2] *Sjáldr augnanna skínn sem sól,* Mariu Saga s. 1109.

[3] *Hans hjalmr glóar sem fim stjǫrnur.*

[4] *Brǫkun berserkja bǫls margskonar um lǫnd ok um lǫg, sem logi færi.*

[5] *Var sem ærin elding færi er húfum heldud norðan á lægi til jǫrmungrundar.*

[6] *Himnaeldr þótti renna upp alla leið af flota breiðum.*

färd liknade himlablixtars framglänsande öfver hafsströmmarne[1]. Uti den romantiska sagan jämföres hjeltens snabba framilande med blixten (t. ex. Flovents Saga s. 203, 205, se Cederschiöld inledning etc. s. XXVIII).

Vapnens glans förliknas vid ljungelden, liksom stridens buller vid åskans dån. Det heter på ett ställe i Þiðreks Saga (s. 116): *eldr rýkr ór vápnum þeirra, sem eldingar sé ok svá mikill gnýr ok stórir brestir ero af hǫggom þeirra sem hinar mesto reiðarþrumur.*

Elden betecknar symboliskt den Helige Ande. Legenden berättar ju, att, der Anden flög fram i dufvoskepnad, syntes luften, genom hvilken han färdats, såsom brinnande eld eller solens klarhet[2]. I den dikt, som bär titeln den Helige Andes visor, kallas han den milda kärlekens eld[3]. Redan i det föregående hafva åtskilliga exempel anförts, som visa andliga förhållanden jämförda med en eld, tänd genom solen. Här må ytterligare påminnas om, huru enligt den Höges sång (str. 51) vänskapen mellan falska vänner brinner varmare än eld under fem dagar, men slocknar, då den sjette kommer:

Eldi heitari
brennr með illum vinum
friðr fimm daga,
en þá sloknar,
er inn sétti kemr.

Äfven i den senare literaturen talas det t. ex. om kärlekens eld[4]. I den heliges anlete lyste enligt legenden en himmelsk eld[5].

---

[1] *Hringa friðskerðis flokka ferð var ápokkuð heims eldingum um hafstrauma.*

[2] *Var eptir sem brennandi eldr eða sǫlarbirti,* Mariu Saga s. 720.

[3] *Eldr elsku mildrar* str. 11.

[4] *Ástareldr,* Barlaam ok Josaphat s. 155.

[5] *Andlit hans var sem eldr,* Heil. M. S. I s. 604.

Men det påträffas äfven sådana uttryck som begärets eld[1], det onda lefvernets hetta[2].

Kunskapen sprider sig från man till man, enligt Hávamál str. 57, på samma sätt som en låga fortplantas. Den ena branden antänder den andra:

Brandr af brandi brenn,
unz brunninn er,
funi kveykisk af funa,
maðr af manni
verðr at máli kuðr.

En beslägtad jämförelse, som utmärker sig genom sin kraftiga, målande beskaffenhet, använder Snorre, då han tecknar den glada fröjd, med hvilken bönderna mottogo det hastigt framilande budskapet om Hákon den godes val till Norges konung. Han säger: »alla blefvo glada vid denna underrättelse och den ene förde den till den andre, det flög ända österut till landets gräns såsom eld i visset gräs»[3]. Jag kan anföra en parallel från modern diktning: So ran the tale like fire about the court, fire in dry stubble (Tennyson's Works Macmillans ed. s. 396).

Bröstet d. v. s. själen säges flamma åt ett bestämdt håll liksom en eld på äriln[4].

Det fysiska lifvet jämföres med en eld uti Atlamál (str. 54), der ett nederlag skildras med orden: der är utbrunnet[5].

Den snabba hast, med hvilken den modige krigaren drifver sin fiende på flykten utmärkes i Þiðreks Sagas

[1] *Ágirndareldr*, Clarus Saga s. 14.

[2] *Illífs hiti*, Heilags Anda visur str. 4.

[3] *Flaug þat sem sinueldr alt austr til landsenda*, Hkr Saga Hákonar góða kap. 1. I den romantiska Clarussagan förekommer samma bild: *jafnvel flýgr þetta sem sinueldr um alan staðinn*, s. 4.

[4] *Brann vitzkunnar hverfri þann veg firna hart sem eldr á arni*, Flatöboken II s. 211.

[5] *Ór er þar brunnit.*

allegoriska bildsprak derigenom, att han benämnes en slungad eldkula[1].

I Konráðs Saga (s. 52) målas en liten karaktärsbild på följande sätt. Prinsessan säger om sin friare: han liknar mest ett tändt ljus, som i förstone lyser mycket klart och sprider godt sken, men i dess midt befinner sig en så hög skugga (skare), att ljuset för den skull ej kan (fortfara att) brinna väl[2].

Enligt det norröna bildspråket strålar ögat som en eld. Sjelfve öfverguden kallas ju *Báleygr*. Om guden Thor, förklädd till Freja, säger Thrym, att eld tyckes brinna ur hans ögon[3]; eld brann ur Brynhilds ögon, då hon såg Sigurds sår[4]. Hemska flammor låga i onda väsens ögon. »Det tycktes brinna ur hennes ögon och gap», heter det om en jättinna (*Fornaldar Sǫgur Norðrlanda* III s. 413); jfr eld brann ur hans ögon (om en drake Heil. M. S. I s. 478). Eldglänsande ögon omtalas i de romantiska sagorna[5].

Sturla Þórðarson jämför konung Håkons ledung med en guldglänsande låga[6]. Ur svärd och andra vapen flamma eldar enligt den norröna poesiens språkbruk. Så t. ex. heter det om ett svärd i Völsungasagan (s. 115 i Bugges ed.): »eldar tycktes brinna ur dess egg[7]»; jfr »ur spjutsudden ser konungen oftare än en gång en klar eldslåga

[1] *Skoteldr*, s. 179.

[2] *þikki mér því líkast, sem tendrat sé kerti ok brenni ljósit allglatt í fyrstu ok beri rel, en standi í miðjo svá hár skuggi nokkurr, at fyrir því megi eige ljósit allvel brenna.*

[3] *þykki mér ór augum eldr of brenna*, Þrymskviða str. 28; *eldr of* är dock tillägg af Rask, se Bugges upplaga s. 127.

[4] *Brann Brynhildi eldr ór augum*, Guðrúnarkviða I str. 27.

[5] *Eldlig augu*, Bevers Saga s. 101, Clarus Saga s. 17; jfr *úr augunum þótti, sem eldr brynni*, Blómstrvalla Saga s. 17.

[6] *Var leið ingr, sem logi væri gulli glæstr um grams flota*, Flatöboken III s. 178.

[7] *Sýndisk sem eldar brynni úr eggjunum.*

flyga[1], honom tycktes, som om eldar brunne ur begge (svärds)eggarna[2]». På ett annat ställe omnämnas svärdseggar, bitande som eld[3].

Ädelstenens skimmer gnistrar som eld enligt Clarus Saga s. 10[4], ett uttryck, som påminner om de eldröda skatter, som omtalas i Eddan[5]. Jfr Lüning s. 29 ff.

Ädelstenarne sjelfva såväl som guld och silfver hafva äfven en plats i bildspråket. Då de emellertid för estetikens naturbetraktelse snarare höra till konsten än naturen, må här blott i förbigående erinras om, huru Sigurd Fafnesbane jämföres med en glänsande ädelsten, fäst på band[6]; på ett annat ställe förliknas han vid glödrödt guld i motsats till grått silfver: Gjukes söner[7]. Liknande jämförelser förekomma i fornfranskan; se Kuttners anf. arb. s. 15.

Uti den religiösa literaturen säges Kristi försoning vara fagrare än ädelstenar[8]. Samma höga glans eger äfven Ordet[9].

Innan jag lemnar de jämförelser, som referera sig till ljus och mörker, må erinras om jämförelsen *svart som den dunklaste natt* (Íslenzk Æventýri s. 58).

Flere af de skönaste bilderna i den poetiska Eddan äro hemtade från växtlifvet. Sigurd jämföres med en svärdslilja, vuxen upp öfver gräset[10], och på ett annat ställe

[1] *Út af spjótsoddinum sér konungr optar en um sinn, at flýgr bjartr eldslogi*, Karlamagnus Saga s. 542.

[2] *Hánum sýndisk, sem eldr brynni ór báðum eggjum*, Speculum regale s. 141.

[3] *Eldbitrar eggjar*, ibid. s. 117.

[4] *Var sem logandi eldr af þeim karbunculo, er þar var í settr.*

[5] *It glóðrauða fé*, Fáfnismál str. 9.

[6] *Bjartr steinn, jarknasteinn á band dreginn*, Guðrúnarkviða I str. 18.

[7] *Gull glóðrautt of grá silfri*, Guðrúnarkviða II str. 2.

[8] *Fegri gimsteinum*, Líknarbraut str. 36.

[9] *Bjartari ok fegri gulli ok gimsteinum*, ibid. str. 7.

[10] *Geirlaukr ór grasi vaxinn*, Guðrúnarkviða I str. 18.

med en grön lökväxt, vuxen upp öfver gräset[1]. Helge åter öfverträffar andra furstar lika mycket som den härliga asken törnbusken,

sem itrskapaðr
askr af þyrni[2].

Om man här som Sv. Grundtvig (Edda-uppl. s. 225) med asken förstår Yggdrasill, förlorar, synes det mig, på grund af den oändliga kontrasten, den målande jämförelsen uti skönhet. En återklang af de citerade verserna i Eddan tycker man sig märka uti rimadiktningen, då i Konráðsrímur (Wiséns ed. II str. 3) en qvinna säges öfverträffa andra i skönhet, såsom den fruktbärande eken är förmer än det fula törnet.

I de flesta fall är det bilder af vemodig art, som uti de folkliga sångerna stamma från växtriket. Gripande är den jämförelse, uti hvilken Gudrun i Hamdismál (str. 3) skildrar sin olycka och öfvergifna ställning, sedan hon förlorat sina fränder: »jag är vorden ensam som aspen i hultet, plundrad på fränder som furan på qvistar, beröfvad glädje som videt löf, då den qvistskadande (stormen enligt Egilsson, solen enligt Vigfússon) kommer en varm dag»,

einstœð em ek orðin,
sem ǫsp í holti,
fallin at frændum,
sem fura at kvisti,
vaðin at vilja,
sem víðir at laufi,
þá er in kvistskœða
kemr um dag varman.

I Atlamál (str. 74) använder Gudrun en liknande bild: »kronan sjunker, om qvistarne förtorkas, trädet börjar digna, om roten hugges undan»,

---

[1] *Grœnn laukr ór grasi vaxinn,* Guðrúnarkviða II str. 2.
[2] Helg. Hund. II str. 2.

í kné gengr laufi.
ef kvistir þverra:
tré tekr at hníga,
ef hǫggr tág undan.

I Rolf Krakes Saga (*Fornaldar Sǫgur Norðrlanda* I s. 9) finnes följande klagan, som röjer slägtskap med de anförda jämförelserna:

Ǫll er orðin
ætt skjǫldunga,
lofðungs lundar,
at limum einum,

d. v. s. »hela sköldungarnes ätt, fursteträden, ha blifvit till idel qvistar». Samma metafor möter oss i de anförda verserna, som uti Helgesangens ord om den högborne telningen[1]. Man skulle också kunna hänvisa till Sunatorrek str. 4, om det ej, särskildt af Wisén (*Carmina Norræna* s. 129), blifvit ådagalagdt, att texten här är korrumperad. Deremot eger man rätt att påminna om den rörande liknelse (Hávamál str. 50), som framställer den man, som ingen älskar och som derföre ej har någon anledning att länge lefva, under bilden af en tall, växande på klippan och bortvissnande utan skydd af bark eller barr:

Hrǫrnar þǫll,
sú er stendr þorpi á,
hlýr-at henni bǫrkr né barr.
svá er maðr,
sá er manngi ann,
hvat skal hann lengi lifa?

Ännu skönare är kanhända den af sorgen slagna Gudruns förliknande af sig sjelf vid ett litet blad på videbusken. Hon är efter Sigurds död

svá lítil,
sem lauf sé
opt í ǫlstrum[2].

[1] *Álmr ítrborinn;* jfr Bugge, *Om versene i Kormaks saga* s. 31.
[2] Guðrúnarkviða I str. 19.

Uti en isländsk saga finna vi en bild, som har ett visst slägttycke med denna: »nu har du kommit i möda och sorg, liksom den ört, som hemsökes af frosten och vissnar[1]».

I modern poesi kan man finna en jämförelse af lansarne med skogen, den rakstammiga. Fullt motsvarande är visserligen icke en liknelse, påträffad i en isländsk berättelse, hvilken framställer den marscherande krigarskaran under bilden af en skog; dock påminner den om den förra[2].

I den legendariska diktningen förliknas helgonet Gudmund vid ett palmträd, en ceder (se Arngrims drápa str. 39, str. 43 ff., Árni Jónssons str. 8, str. 71). Jungfru Maria är det ljufvaste blomster[3], hon är maktens blomma, i glans jämförlig med en rodnande ros, som uppspirat vid lefvande källsprång, hon är ödmjukhetens doftande rot[4]. Dikten Liljas namn syftar tvifvelsutan på Jesu moder, »renlefnadens hvita lilja[5]». Hon var ju en blomma bland qvinnor[6], tålamodets röda ros[7] o. s. v. Helgonet kallas också »en blomma», så t. ex. är Gudmund som en ros bland törnen[8], han heter »Islands blomma», »klarhetens blomma[9]» o. s. v. Gode och onde förliknas i St. Hom. (s. 165) vid rosor och törnen, liksom i samma

---

[1] *Nú ertu dreginn undir erfiði ok angr sem pat gras, sem fellr í frost ok folnar allt,* Íslendzk Æventýri s. 155.

[2] *Nú sjá peir liðit, er sunnan ferr, sem í skóg sæi,* Saga af Vígastyr ok Heiðarvígum, Ísl. S. II s. 31.

[3] *Sætast blóm,* Lilja str. 16.

[4] *Mektar blóm, glæsilig sem roðnað rósa, runnin upp við lifandi brunna, rót ilmandi lítillætis,* Lilja str. 25.

[5] *Skírlífis skjallhvít lilja,* Árni Jónssons Guðmundardrápa str. 69.

[6] *Blóm fljóða,* Bisk. S. II s. 189.

[7] *polinmæðis rós hin rauða,* ibid. II s. 218.

[8] *Rós hjá klungrum,* Árni Jónssons Guðmundardrápa str. 6.

[9] *Blómi Íslands,* ibid. str. 21; *blómi skýrleiks,* ibid. str. 56.

arbete (s. 166) en from qvinna säges vara en lilja bland törnen.

I den romantiska diktningen framställes den sköna qvinnan under bilden af en ros. »Hon är så fager bland qvinnor, som en ros eller lilja bland andra örter[1]». I senare isländska dikter är ifrågavarande jämförelse mycket vanlig: qvinnan är fager som ros och lilja, hon är en liljeblomma, ett blomster bland qvinnor o. s. v. (se t. ex. Háttalykill Lopts IX, XV i *Småstykker* s. 276 ff., Konráðs Rimur III str. 9, der en qvinna kallas »lilja»). Det kunde till och med hända, att en riddare benämndes »den täcka ungdomens ljufva blomma[2]».

I Strengleikar säger öfversättaren i sitt förord (s. 2), att de menniskor, som rätt använda sina gafvor, bära löf och blommor som det bästa träd[3]; i samma arbete jämföres, i öfverensstämmelse med originalet, det älskande paret med rankan som lindar sig kring hasseln[4]. De lefva och dö tillsammans.

Vi finna äfven egenskaper försinligas under blomstrets bild. I hjertats åker böra vi plantera fagra liljor (kärlekens och ödmjukhetens), bortrycka alla törnen[5], bortplocka ondskans ris, som stungit sinnet[6]. Liksom blomman sprider doft, utbreder den goda gerningen en ljuflig vällukt omkring sig[7]. De nadegåfvor, som

---

[1] *Sem blóm af rósi ok lilja er í milli annarra grasa,* Karlamagnus Saga s. 446; jfr *mærin var eigi úfegri at sjá en blóm af rósi eða lilju,* ibid. s. 479.

[2] *Hinn sæti blómi ynnilegrar æsku,* Elis Saga ok Rosamundu s. 91.

[3] *Bera sem hinn vildaste viðr lauf ok blóm.*

[4] *Viðvindill sá er binnz um heslivið,* s. 66.

[5] *Geymim vér alla þyrna brott ræta en planta fagrar lilia yfir várt hjarta, meydómsins ástargjafir ok lítillæti* = de hvitaste liljor. Mariu Saga s. 492.

[6] *Qll ilsku klungr, er hafa stungit,* Árni Jónssons Guðmundardrápa str. 1.

[7] *Ilmar slíkt um allan hólmann,* Bisk. S. II s. 169.

kommo Jungfru Maria till del, sägas lika mycket öfverträffa dem, som helgonen undfå, som smaken af den sötaste ört (eller träd) öfverträffar blotta lukten af densamma (Mariu Saga s. 21). För öfrigt kunde man äfven på norröna tunga tala om ett rikes blomstring[1], om mannen, som stod i sin ålders blomma[2] o. s. v. Ja, det gick derhän, att blomstrande *(blómaligr)* kunde återgifva latinets *mirus* (Heil. M. S. II s. 365) och *blómi* i allmänhet beteckna utmärkt beskaffenhet[3]. Om helgonet Gudmund sades det, att af hans utomordentliga mildhet blomstersmyckades alla verldar[4]. Naturligtvis hette det i den nordiska forntiden lika väl som nu, t. ex. att fiendskapen grodde[5], eller, som vi skulle säga, växte, liksom man kunde tala om sorgens rötter[6]. Dock, dessa så väl som analoga uttryck höra till de stelnade metaforer, på hvilka språket är så rikt. De hade ingått i språkets »commune bonum», och naturåskådningen torde ej längre spelat någon roll vid deras begagnande.

Den opartiskhet och oveld, som böra utmärka lagarne och deras handhafvande, målas i uttrycket »lökjämna lagar[7]».

På ett ställe i Clarus Saga förliknas en qvinnas goda, älskvärda ord vid grönskande gräs. De växte fram som gräset[8]. Att denna bild ej är främmande för det moderna bildspråket, kan ådagaläggas genom en hänvisning

---

[1] *Nóregs veldi stóð með blóma miklum,* Hkr. Magnús Erlingssons Saga kap. 10 o. s. v.

[2] *Í blóma aldrs,* Haralds Saga hins hárfagra kap. 15; Barlaam ok Josaphat s. 5.

[3] *þeirra farar blómi,* Clarus Saga s. 11.

[4] *Af þinni mildi æztri blómast allir heimar,* Arngríms drápa str. 41; jfr str. 60.

[5] *Fjón grœr,* Geisli str. 59.

[6] *Aldrtrega rœtr,* ibid.

[7] *Laukjofn lǫg,* Sighvats Bersǫglisvísur str. 5.

[8] *Hvert hennar orð þótti við grǫs gróa,* s. 7.

till Swinburnes ord (i »Madonna mia», *Poems and ballads* s. 318):

All her gracious words (are)
as watergrass to herds
in the Junedays.

I den romantiska literaturen (jfr Kuttner anf. arb. s. 14) beteckna »ros och lilja» en fager hy. Utom de af Cederschiöld (s. XXIII) citerade exemplen från *Fornsǫgur Suðrlanda* och Erex Saga, må här nedan några anföras[1]. Uti Hjálmþérs och Olvers Saga (*Fornald. S. Norðrl.* III s. 489) finna vi beslägtade uttryck. Det säges om den sköna, att hennes hud var skär som liljan, hennes kinder liknade rosen[2]. Om Vidga Velentsson heter det i Þiðreks Saga (s. 174), att hans hår var så hvitt (glänsande) som liljan[3].

Af foglarne tyckes örnen i det poetiska bildspråket kunnat beteckna krigaren. Åtminstone jämföra de kämpande bröderna Hamdir och Sörle sig med örnar. »De stå på de fallnes hop, som örnen på gren» (Hamdismál str. 31):

Stǫndum á val gotna
ofan eggmóðum
sem ernir á kvisti.

---

[1] *Andlit hans var hvítt sem lilja en roðinn í kinnunum sem rósa,* Sagan af Tristram ok Ísodd s. 38 (AnO 1851); *kinnr hennar váru sem in fegrzta rósa* (Partalopa Saga s. 20); *stundom var hon rauð sem blóð eða rósa, enn stunðum hvít sem lilja* (ibid. s. 42); *hvítare var hold hennar en hit hvítazta blóm á grasi* (Elis Saga ok Rosamundu s. 73); *hold hennar skein hvítara flúrum* (ibid. s. 87); *hún var hvít sem snjór væri blandinn með hinni rauðu rósu* (»som snö blandad med röda rosor», Mariu Saga s. 83).

[2] *Holdit skært sem lilja, kinnr líka sem rósa.*

[3] *Hafði hvít hár sem gras þat er lilia heitir.* I Strengleikar s. 39 säges en silkesskjorta vara hvitare än hvarje sommarens blomster: *ǫllu sumars blóme hvítare, = plus blanche que n'est flur en avril. Fǫlr sem gras* förekommer i Njála kap. 116; *bleikr sem bast*, Bærings Saga s. 97.

»Örnen plägar tidigt gala[1]», är den ordspråkslika erinran, Valkyrian ger åt Helge för att sporra honom till att upphöra med sin tystnad (Helgakviða Hjǫrvarðssonar str. 6).

Den högt flygande skalden (*greppr*) är enligt ett osäkert ställe i Óláfs drápa Tryggvasonar (ed. Gullberg str. 26) örnsnabb eller *ǫrnfljótr*. »Hans änd bevæger sig i örneflugt» — som Gislason uttrycker det. Denne forskare anser dock snarare, att det nämnda adjektivet bör föras till det i samma strof förekommande ordet *preykr*; då skulle genom denna sammanställning åsyftas »ande och kroppsstyrka i förening med den högsta grad af snarrådighet» (Gislason, Njála s. 67). Örnens skarpa blick har framkallat uttrycket »örnglänsande ögon[2]».

Till sist må nämnas, att Hávamál jämför den man, som har få förespråkare uti en talrik församling, med den flämtande örnen, som flyger fram öfver det gamla hafvet.

Haukr réttr est þú, Hǫrða dróttinn, »du är en riktig falk, o, Hördernas beherskare», säger skalden Arnórr i sin Hrynhenda (str. 1) om konung Magnus, som ytterligare i sjunde strofen förklaras likna en hvass hök eller falk[3]. Konungens kämpar äro hans *haukar* (se Lex. poet.), liksom öfver hufvud taget tapperheten och det oförfärade modet framställas under den antydda bilden. Författaren till Jómsvíkingadrápa har med särskild förkärlek användt densamma. På två ställen (str. 8 och 42) säges Vagn Åkesson ega en falks hug (vara *hauklyndr)*, vidare omtalas *haukligar heitstrengingar* (löften, str. 11) och i str. 41 förekommer *haukligt* liktydigt med modigt. Snabbt som falken[4], bröst raskt som falkens[5], höra äfven hit. Förf.

---

[1] *Ǫrn gól arla.*

[2] *Ǫrnfrán augu,* Hjálmþérs och Ǫlvers Saga Forn. S. Norðrl. III s. 492.

[3] *Glíkan berr þik hrǫssum hauki Vísundr.*

[4] *Hauksnarliga,* Forn. S. Norðrl. II s. 274.

[5] *Hauksnart brjóst,* ibid. I s. 267.

till Viglundar Saga betecknar en qvinna såsom höklik[1] för att rätt måla hennes mod o. s. v.

I den s. k. Näfvervisan uti vår svenska psalmbok (nr 487) förliknas den frälsta själens glädje öfver Guds härlighet med fogelns vid dagens inbrott:

Som fogelen vid ljusan dag sig gläder,
så glad i ljusets rike jag inträder.

eller efter den ursprungliga texten (Nya psalmboksförslaget s. 711):

Liksom en fogel på ljusan dag sig gläder,
så af Guds härlighet fröjdas jag och qväder.

Det är ganska egendomligt att jämföra denna rörande bild, som skapats af kristen fromhet, med en i vissa stycken snarlik, med afseende på annat högst olikartad målning i Eddan. Det hedniska qvädet har en krigisk färgton, som skarpt sticker af mot psalmistens fridfulla teckning. Sigrun skildrar sin glädje öfver Helges återkomst från de dödes verld (Helg. Hund. II str. 43) genom att förlikna den vid Odens matfriske hökars (korparnes) fröjd, då de hafva fått kännedom om ett slagfält med varma stekar eller daggbestänkte skåda gryningen:

Nú em ek svá fegin
fundi okkrum,
sem átfrekir
Óðins haukar,
er val vitu,
varmar bráðir
eða dogglitir
dagsbrún sjá.

Lüning påminner (anf. arb. s. 39) derom, att man äfven i Þiðreks Saga påträffar jämförelsen: *nú er hann svá feginn sem fugl degi.*

[1] *Hauklígt kvendi,* s. 77.

Korpens svarta färg[1] och skarpa blick[2] komma äfven till användning i bildspraket.

Olyckskraka (*meinkráka*, Lokasenna str. 43) var ett fult tillmäle, liksom man äfven kunde tala om en *hernikráka* (Gisla Saga s. 51). Utmärkt för sin komiska beskaffenhet är en bild, som påträffas i Þiðreks Saga. Det säges om en man, att hans ögonbryn voro stora och svarta, liksom om två krakor hade slagit sig ned öfver hans ögon[3].

En fager qvinna liknas understundom vid en svan, något, som erinrar om den gamla mythen om svanmörna. Svanhvit säges en af jungfrurna i Vǫlundarkviða (str. 2) vara. Samma bild möter man t. ex. i Fornmanna Sǫgur III s. 218; *in gaglbjarta* (Atlakviða str. 42) tolkas omvexlande »glänsande som svanen» och »glänsande som gåsen». Mera utförd är en jämförelse i Völsungasagan (s. 145), enligt hvilken Brynhild svarar »som svan från våg[4]». Uti en visa af Hallfred Vandræðaskáld (kap. 9 i Hallfreds Saga) säges Kolfinna, skaldens älskade, som var förmäld med en annan, nedsjunka på bädden, som svan pa sundet[5]. Hennes make åter skrider till hennes möte, liknande en med sill mättad, ful måse på vågen[6].

Dufvan, som symboliskt betecknar, efter hvad förut anmärkts, den helige Ande och helbregdagörelsen, är äfven en sinnebild af bönen (Norsk Homiliebok s. 100), liksom den ock är ett namn på Jungfru Maria, »renlefnadens dygds dufva[7]». Den kan äfven användas i bild-

---

[1] T. ex. *svartr sem hrafn*, Clarus Saga s. 17; jfr Þiðreks Saga s. 15.

[2] T. ex. *hrafnskygn*, Bisk. S. II s. 171.

[3] *Svá sem trær krákur sæti yfir hans augun.*

[4] *Sem álpt af báru.*

[5] *Sem álpt á sundi.*

[6] *Svá sem svimmi síldfullr fúll már á trǫð báru*, ibid.

[7] *Hreinlífis dygðar dúfa*, Lilja str. 89.

språket såsom syftande på den fromme. Apostlarne kallas dufvor (St. Hom. s. 16). »Han var hvit som en dufva, med langt hår och sidt skägg[1]» och »mitt hår och skägg äro nu hvita som dufvan[2]» äro exempel, som ytterligare visa dufvans användning i poesiens språk. Enligt Björn Magnusson Ólsen (*Islands grammatiske Literatur i Middelalderen* II s. 194) skulle *sorgen* symboliskt framställas under svalans bild. Detta finner han antydt genom namnet Svala på ett sorgeqväde.

En bild, som erinrar om de gamle målarnes sed att pryda sina englar med vingar af utländska, prunkande foglar (så t. ex. har engeln i Hubert v. Eycks Bebådelse papegojvingar) påträffas i Lilja (str. 27), der engeln Gabriel säges i skönhet öfverträffa påfogelns prakt[3].

Menniskans trogne följeslagar hunden och hästen äro ganska styfmoderligt behandlade i det norröna bildspråket. I enlighet med det från bibeln stammande språkbruket tillämpade man äfven på metaforens område lagbudet i Gragas: hundar ega icke helgd (II s. 187). Hallfred jämför en af sina vederdelomän med en morrande hund[4]. Uti den senare literaturen är hund ett allmänt skällsord[5].

Hästens och stoets namn förekomma ocksa uti smädeligt tal och sårande liknelser. Detta är fallet både i Eddasångerna (se t. ex. Helgakviða Hjǫrvarðssonar str. 20, 21, Helgakviða Hundingsbana I str. 41) och i skalde dikt-

[1] *Hvítr sem dúfa með langu hári ok síðu skeggi*, Þiðreks Saga s. 132.

[2] Ibid. s. 15.

[3] *Sigrandi páfugls prýði.*

[4] *Sem úlítill gamall búrhundr stúri við fǫr gesta*, Hallfreds Saga kap. 4.

[5] Se Cederschiöld, s. XXV; vidare t. ex. *bǫlvaðe hundr*, förbannade hund, om en jätte, Mariu Saga s. 1055; *sjá hin illi hundr*, Clarus Saga s. 17; *þessi hinn illi hundr*, Þiðreks Saga s. 109 o. s. v. Äfven på angelsaksiska förekommer t. ex. uttrycket *hǽþen hund* om Holophernes (Judith v. 110); jfr tillmälet *mannhundr*, Gisla Saga s. 136; *blása sem móðr mjórakki* förekommer i Íslendzk Æventýri s. 283.

ningen (t. ex. Kormaks Saga str. 64; en nidvisa upptagen i Snorres Saga Óláfs Tryggvasonar kap. 36).

I senare skrifter är det lätt medgörliga, »mjuka» lammet (*mjúk sem eitt lamb*, Clarus Saga s. 2) användt i religiös stil för att beteckna den kristne (t. ex. Heilags Anda vísur str. 15). Naturligtvis råkas äfven på nordiskt område benämningen Guds lam. Fåret är, som strax skall styrkas med exempel, också en bild af värnlöshet. Getterna (de onde) äro ett stående jämförelseled för att framställa fegheten. I Karlamagnus Saga (s. 306) påträffar man uttrycket: »så glad som ett kid[1]».

Åsnans oformliga hufvud tillskrifves en blåman i Ívents Saga (Riddarasǫgur s. 79) uti skön förening med lejonets gap och vildsvinets hvassa och stora betar. I samma saga förekommer äfven igelkotten i bildlig användning (s. 128). »Rädas som den fegaste hare[2]» påträffas i *Fornaldar Sǫgur Norðrlanda* (III s. 434), »kunna simma som en säl» i Njála[3].

Bland skogens djur intager hjorten ett hedersrum uti den norröna bildliga poesien. Den gör detta på grund af tvänne vackra jämförelser uti Eddan. Sigurd Fafnesbane står lika mycket framom Gjukes söner, som den högbente hjorten öfverträffar de hvassa eller snabba djuren (Guðrúnarkviða II str. 2):

sem hjǫrtr hábeinn
um hvǫssum dýrum.

Uti Sigruns klagan öfver Helges död (Helg. Hund. II str. 38) är jämförelsen mellan hjelten och hjorten utförd till en naturmålning af ädlaste halt. Hjelten säges likna den unge hjorten, som, bestänkt med dagg, går fram högre än alla djuren och hvars horn glöda mot sjelfva himlen:

---

[1] *Svá kátr sem kið.*

[2] *Hræðast sem hinn blauðasti héri.*

[3] *Syndr sem selr*, kap. 25.

sá dýrkálfr
dǫggu slunginn,
er ofri ferr
ǫllum dýrum,
ok horn glóa
við himin sjálfan.

Enligt Sv. Grundtvig (Edda-uppl. s. 225) innehåller skildringen af den härlige hjortkalfven en allusion på den uppgående solen. Han åberopar Sólarljóðs ord om solhjorten (str. 53). Men äfven om man ser bort från denna högre betydelse, som liknelsen enligt Grundtvig eger, röjer den, betraktad i och för sig, en uttrycksfull skönhet.

I Karlamagnus Saga (s. 96) framhålles hjortens vighet[1].

Af vilddjuren förekommer räfven uti en bild i Rolf Götrekssons saga (Forn. S. Norðrl. III s. 180). En person säges skola dödas med svält såsom räf i klyfta eller hvit räf i kula[2]. Uti Hamdismál säges den trollkunnige konungen ryta som en björn[3]. En annan egenskap hos björnen framhålles genom uttrycket björnhård[4].

Långt vanligare är jämförelsen med vargen. Utan någon vanärande bimening kan hjelten förliknas vid en ulf, som jagar sina fiender framför sig såsom lättskrämda getter. Dessa fly, heter det i andra sången om Helge Hundingsbane (str. 37):

sem fyr úlfi
óðar rynni
geitr af fjalli
geiskafullar,

(som om getter, fulla af skräck, flydde i rasande hast för ulfven ned från berget). Samma bild upprepas uti Ǫrv-

[1] *Ek em fimari en hjǫrtr.*

[2] *Sveltr inni sem refr í skor eða melrakki í greni.*

[3] *Sem bjǫrn hryti*, str. 26.

[4] *Berharðr*, Atlakviða str. 41.

ar-Odds Saga[1], i Rolf Götrekssons Saga[2]. Det må äfven erinras om de många mansnamnen på — *úlfr*.

Ofta är dock ett bibegrepp af något ondt och hemskt fäst vid den med ulfven jämförde. Vargens falskhet framhålles genom uttrycket *ylfskr* (jfr *úlfúð*, Egils Saga kap. 25[3]). Den fredlöse är ju *vargr í véum*. Intressant är en visa, som tillskrifves Gånge-Rolfs moder. Hon vänder smädeordets udd mot sin i landsflykt drifne sons fiende, då hon säger, att det är svårt att nappas med ulfven; »han månde ej blifva mild mot konungens hjordar, om han löper till skogen[4]». Blodshämnaren jämföres med den roflystne vargen[5]. Den värnlöse är lika illa ute som ett får bland vargar[6]. Djeflarne äro i de religiösa skrifterna förliknade vid vargar; den arma själen, som råkat i deras våld, jämföres med ett får (Norska Hom. s. 195). Uti samma urkund (s. 38) benämnas arga, orättrådiga domare vargar.

Bröder, som strida med hvarandra, visa enligt Hamdismál (str. 30), hurudana ulfvarne äro[7]; enligt Solsången (str. 31) tyckas alla de likna vargar, som ega föränderlig hog[8]. Att tjuta som vargar[9], att löpa till skogs som

---

[1] *Ætla ek Æsa ǫrhjartaða trá, sem fyrir úlfi geitr argar rynni,* Forn. S. Norðrl. II s. 291.

[2] *Láta eltask* (drifvas på flykten), *sem ragar geitr fyrir vargi,* ibid. III s. 91. Motsvarande uttryck i romantiska sagor anföras af Cederschiöld s. XXVIII f., till hvilken jag hänvisar äfven med afseende på paralleler till de jämförelser, uti hvilka lejonet ingår.

[3] Jfr *vára vargr,* Sigrdrífumál str. 28.

[4] *Nú rekit gand ór landi, ilt es við úlf at ýlfask, muna við hilmis hjarðir hægr, ef hann renn til skógar,* Saga Haralds hins hárfagra kap. 24.

[5] *Úlfr er í ungum syni,* Sigrdrífumál str. 40; *vargdropi,* ibid.; *skalat úlf ala ungan lengi,* Sigurðarkviða Fáfnisbana III str. 12.

[6] *Sem sauðr með vǫrgum,* Heil. M. S. I 475.

[7] *Úlfa dœmi, at vit munim sjálfir um sakask.*

[8] *Úlfum líkir þykkja allir þeir, er eigu hverfan hug.*

[9] *Yla sem vargar,* Flovents Saga II s. 176; jfr *úlfi hæra hyggik þik æpa munu,* Hárbarðsljóð str. 47.

vargar[1] äro ytterligare talesätt, som höra till denna del af bildspråket. Utom dessa må slutligen erinras om Hávamals ordspråksartade uttryck: »sällan får en liggande ulf ett lår»[2].

Den tappre krigaren försvarar sig mot sina fiender bättre än en vildgalt afvärjer småraekors anfall[3].

Lejonet, som på symboliskt sätt betecknar såväl djefvulen, som söker, hvem han kan uppsluka, och hans öfvervinnare Lejonet af Juda (Mariu Saga s. 58) motsvarar, enligt en liknelse i Þiðreks Saga (s. 173), den store konungen af Bern: »såsom lejonet är det förnämsta af alla djur till ära och mod, och såsom alla djur, som äro i verlden, frukta detsamma, så var äfven konung Þiðrekr allas fruktade öfverman»[4].

Achilles rasar bland Trojanerna som ett lejon i fårskocken[5]. Grymmare än lejonet[6], påträffas i Karlamagnus S. s. 196.

Få jämförelser med fisken äro att finna i den norröna literaturen. »Fångad som fisk i nätet[7]», »så sund och hel som en fisk»[8] påträffas i den senare vitterheten. Enligt det religiösa bildspråket fångar Herren djefvulen som en fisk på metkrok[9].

[1] *Runnu sem vargar til riðar,* Sólarljóð str. 9.

[2] *Sjaldan liggjandi úlfr lær um getr* str. 58.

[3] *Barðisk betr firir heiðingjum enn villigoltr firir smárǫkkum,* Flov. S. I s. 192.

[4] *Svá sem leon er allra dýra mestr at virðingu ok at hug, ok við hann eru ǫll dýr hrædd, er i verǫldunni i eru, svá var ok þiðrekr konungr úhræðinn ok yfirmaðr allra manna* o. s. v.

[5] *A. ferr nú sem leó í sauða dyn um her Tyrkja,* Trojumanna S. s. 62. AnO 1848.

[6] *Grimmari en dýrit úarga.*

[7] *Fengin sem fiskr í neti,* Heil. M. S. I s. 475.

[8] *Svá er hann heill sem fiskr,* Karlamagnus S. s. 306; *svá heill sem fiskr í vatni,* Elis Saga ok Rosamundu s. 75. Jfr Kuttners anf. arb. s. 20.

[9] *Sem fisk á ǫngli,* Heil. M. S. I s. 67.

Ormen är en bild af den lömske fienden. Så t. ex. kallar Níðuðs drottning Vǫlundr en glänsande orm med hämndbegärliga ögon[1].

Från insektverlden må utom jämförelsen af pilregnet med den »tätaste myggsvärm i solhettan»[2] anföras den bekanta metafor, som består deri, att ett lockmedel förliknas vid en fluga (se *Íslendzk Æventýri* s. 74, *Riddarasǫgur* s. 196). Bilden är enligt Gering sannolikt »vom angeln hergenommen».

Det slags bildspråk, för hvilket jag hittills redogjort, smyckar hufvudsakligen de folkliga qvädena och prosadiktningen. Som vi sett, består det dels af utförda jämförelser, dels af metaforer. Jag öfvergår nu till en annan form af metaforer: de s. k. kenningarna, för så vidt som dessa belysa menskliga förhållanden med bilder, hemtade från naturens lif. Det är således endast de så beskaffade, som här komma i fråga, då redan förut de kenningar afhandlats, som karakteriseras genom applicerandet af bilder från menskliga förhållanden på det kosmiska lifvets företeelser, äfvensom de, som röja, huru i den poetiska verlden olika naturområden sammanflöto genom ett utbyte af benämningar och bestämningar. Jag vill här å nyo betona den förut gjorda anmärkningen, att, ehuru inga skarpa gränslinier låta uppdraga sig mellan den vanliga metaforen och kenningen, man dock såsom egendomligt för den senare kan och bör framhålla det innerliga sammanhang, som uti den råder emellan bilden och det genom denna belysta föremålet, genom hvilket de så att säga sammansmälta till en enda, ofta svarupplöslig enhet. De äro, som Rydberg någonstädes anmärker, inarbetade i hvarandra. Häraf är en följd, att kenningen, just på grund af sin invecklade beskaffenhet, för moderna läsare ej eger något synnerligen stort poetiskt

[1] *Ámun eru augu ormi þeim inum frána,* Vǫlundarkviða str. 17.
[2] *Hit þykkasta mý í sólarhita,* Riddarasǫgur s. 63.

värde. Som allmänt bekant är, påträffas den form af bildspråk, som nu karakteriserats, hufvudsakligen i den s. k. skaldepoesien, ehuru den visserligen i någon mon framträder äfven i Eddans sånger. Vid första ögonkastet tyckes den sakna den liffullhet, som utmärker jämförelsen uti de s. k. folkliga qvädena; den rör sig, tycker man, med stelnade former. Svårligen torde det kunna förnekas, att detta för många kenningars vidkommande är sannt; de hafva blifvit typiska och derigenom förlorat sin ursprungliga friskhet. Hos begåfvade skalder t. ex. Sturla Þórðarson finna vi dem dock använda med stor talent, ännu i en ganska sen tid. Sturlas kenningar sluta sig värdigt till det glänsande bildspråk, som framträder hos den klassiska tidens hufvudskalder. Det är så långt ifrån, att i deras dikter omskrifningarna ega en fullkomligt underordnad betydelse utan vigt för det poetiska sammanhanget, för innehållet, att de tvärtom i de flesta fall på det närmaste sluta sig till och förklara detta; ja, man kan säga, att ofta hela det estetiska värdet i konstdiktningens alster uppbäres af det rika bildspråket, af kenningarna. Grundtemat i draporna, flockarne o. s. v. är ofta skäligen enformigt och trivialt och vore det ännu mera, om ej den poetiska omklädnaden med sin skiftande bildprakt erbjöde sin rika omvexling.

Kenningarna innehålla vanligen en mer eller mindre konstnärlig anspelning, som hänvisar till mythens eller naturens verld o. s. v. Man måste komma ihog, att huru onjutbara de invecklade omskrifningarna kunna förefalla en modern läsare, som är van vid våra dagars diktnings klara, genomskinliga, fastän understundom väl mycket »utvattnade» form och som derföre har svårt, att i dessa spåra någon poetisk fläkt, voro de för de gamle vittra skatter, som värderades synnerligen högt. Ej minst uppskattades deras sammanträngda form, enär ju denna, så att säga, lät i oafbruten följd de föreställningar, som

skalden ville frammana, framblixtra för ahörarens eller läsarens inre öga. På samma sätt som de mythiska omskrifningarna öppnade en hastig utsigt öfver sammanhanget mellan Valhall och Midgard, gudar och menniskor, vordo genom de kenningar, som hänvisade till naturen, de menskliga förhallandena insatta i det elementära lifvets ram: man varsnade anknytningspunkterna mellan mikrokosmos och makrokosmos. I det följande lemnas en öfversigt af det nu till sina allmänna drag tecknade bildspråket. Jag åsyftar ej att gifva en fullständigt uttömmande uppräkning af alla hithörande kenningar, jag vill blott sammanföra till en totalbild de vigtigaste och mest karakteristiska. För öfrigt får jag hänvisa till Rosenbergs, som mig synes, synnerligen utmärkta framställning i *Nordboernes Aandsliv* I s. 407 ff. 470 ff. På denna äro de föregående resonnementen till stor del byggda. Vigfússons exkurs i *Corpus Poeticum Boreale* II s. 447 ff. och Gröndals *Clavis poetica antiquæ linguæ septentrionalis* hafva varit mig till gagn för den nu följande framställningen.

Man förvånas af den märkliga förmåga att i det lilla se det stora, som röjer sig i skaldediktningens bildspråk. En hel verld af vexlande naturscenerier öppnade sig för fornskaldens fantasi vid blotta anblicken af ett menniskohufvud, af en menniskogestalt. Liksom enligt medeltidens från Origenes nedärfda uppfattning Adam skapades af alla elementen och derför (liksom sina efterkommande) kallades den mindre verlden (*enn minne heimr*, Elucidarius s. 19), liksom hans ögon jämfördes med sol och måne, andedrägten med vindarne o. s. v., på samma sätt är enligt kenningbildspråket menniskan en verld i smått, en afbild af naturens rika lif. Moderne skalders dikter gifva för handen, att detta uppfattningssätt ej är stridande mot vår tids poetiska bildspråk (se t. ex. första sången i Tegners Frithiofs saga). I vanliga fall gör det sig dock gällande under jämförelsens form; sällan ger det sig

uttryck i metaforer, och ännu mera sällan finner man en utförlig teckning af en menniskas utseende genom konseqvent och i sammanhang fullföljda naturbilder. Ett exempel från en skald af ungt datum, den danske författaren J. P. Jacobsen, må det tillåtas mig att här anföra, emedan det på praktisk väg kan ge en modern läsare en föreställning om den innersta syftningen hos de bästa hithörande alstren af fornskaldernas bildskapande fantasi. Det kallas »Marine» och finnes upptaget i Jacobsens *Samlede Skrifter* (I s. 349).

Frem under Haarets ravnsorte Sky'r
Øjnenes blinkende Tvillingefyr
Straaler og flyr,
Aandedrags-Luftninger lune og blide
Henover Skuldrenes Klipper de hvide
Sagtelig glide.
Mens imod Dragtens Kniplingekyst
Svulmende vugges det bølgende Bryst
Skumhvidt, men tyst.
— Ak om der lød dog
Smeltende blød og
Daarende mild,
Hen till sig dragende,
Kærlighedsklagende
Havfruesang!

Skalden har här på ett i sanning mästerligt sätt målat en qvinnas skönhet under bilden af ett marinstycke. Korpsvarta skyar betäcka himlen, fyrarnes sken blänker fram och förlorar sig igen för att åter framglimta, milda fläktar glida hän öfver kustens hvita klippor, det böljande, hvitskummiga hafvet vaggar sig tyst mot den krusiga stranden — för att fullborda stämningen kräfves blott hafsfruns bedårande sång med sina smältande toner. Man får ej vänta sig så konstnärligt danade bilder i den norröna diktningen; äfven öfver de vackraste kenningarna hvilar det någonting kärft och kantigt; men det anförda poemet

torde bättre än de utförligaste »Auseinandersetzungen» ställa de följande exemplen i deras rätta belysning.

Det moderna skaldespråket har intet emot, att ögonen benämnas stjernor, svarare har det att förlika sig med solar såsom jämförelseled till ögonen. Uttryck sådana som »pannans måne» om ögat förefalla oss rent af osmakliga. »De stjernor, som glänsa fram bland ögonlockens skog»[1], kallas ögonen i en visa af Olof Leggson (Sn. Edda II s. 499), hos Einarr Gilsson finna vi »pannans solar»[2], i Brages bekanta verser om Gefion talas om oxarnes pannmånar[3]. Einarr Skúlason använder kenningen »hjernans himmelsmånar»[4]. Ganska vacker är jämförelsen af det under den ljusa pannan framglimmande ögat med månen, spridande sitt sken från klar himmel. Den anträffas i en visa, som tillskrifves både Kormakr och Gunnlaugr ormstunga; här citeras den efter Möbii ed. af Kormaks Saga (strof 3). Skalden har i en föregående strof sagt, att qvinnans (Stengerds) begge kinders bjerta ljus lyst på honom till våda för hans hjerta[5], nu varierar han samma tema: »Stengerds hökskarpa ögonhårs-måne sken på mig från ögonbrynens ljusa himmel; denna ögonlockens månes stråle vållar sedan min och hennes ofärd»[6]. Det är alltså ett olycksbringande månsken, som skalden tecknat. Ännu mera betonadt är det fasaväckande, hemska i månens sken uti Egill Skallagrímssons berömda dikt Arinbjarnardrápa. Skalden målar sin fara, då han i England råkat i konung Eriks våld. Om konungens hämndgiriga blick heter det (strof 5):

---

[1] *Stjǫrnu hvarma skógar.*

[2] *Ennis sólir,* Biskupa Sǫgur II s. 171.

[3] *Ennitungl,* Gylfaginning kap. 1.

[4] *Heila himintungl,* Geisli strof 59.

[5] *Ljós bjǫrt kinna beggja drósar brunno á mik, þat hlœger oss eige.*

[6] *Brámáne haukfránn skein á mik und brúna himne ljósum, sá hvarma-tungls geisle sýslir síðan óþurft mína ok hringa-Hlínar.*

vara þat tunglskin
tryggt at líta
né ógnlaust
Eiríks brá,
þá er ormfránn
ennimáni
skein allvalds
ægigeislum,

»det månsken, som glänste fram under Eriks ögonhår, var ej tryggt eller utan fasa att skåda, när allherskarens ormskarpe hit och dit snabbt blickande månesken med skräckstrålar». Samma afsigtliga användande af månens bild för att beteckna en fruktansvärd, fiendtlig blick påträffas i Úlfr Uggasons Húsdrápa. Der skildras Thors kamp med Midgårdsormen. Om gudens blick säges det (strof 3):

Innmáni skein ennis
andóttr vinar banda,
áss skaut ægigeislum
orðsæll á men storðar.

»magternas väns (Thors) pannas infattade månesken fiendtligt, guden, den lofsälle, sköt skräckstralar hän mot jordens halskedja (ormen)». Det skarpa, litliga ögat tecknas med kenningen »ännets blixt»[1].

Tårarne, som redan i Eddan kallas sorgens dagg[2], äro enligt skaldespråket »den bölja, som förbjuder skrattet[3] och som nedstörtar, svallvåg efter svallvåg, från ögonlockens ljusa skog»[4]. »Ögonlockens hagel, kindernas stormflod eller forsar» äro vanliga benämningar[5].

Den ljusa pannan ha vi funnit jämförd med den klara himlen. Det rynkade ännet förliknas af Egill vid ett

[1] *Ennileiptr*, Sn. Edda II s. 499.
[2] *Harmdǫgg*, Helg. Hund. II str. 45.
[3] *Hlátrbann-hrǫnn*, Gísla Saga s. 25.
[4] *Hranna hreifingum af hvítum hvarmskógi.* ibid.
[5] *Hagl hvarma, él kinna, forsar kinna* o. s. v., se Gröndal.

klipplandskap[1]. Samma utmärkta skald karakteriserar på ett förträffligt sätt sina buskiga ögonbryn (han var ju, heter det i hans saga kap. 55, *brúnamikill* d. v. s. hade stora ögonbryn) genom att benämna dem de öfver ögonlocket utskjutande klipporna, hvilka, då han drabbats af sorg, lutade sig ned[2]. Konung Adalsten upplyfte genom en gåfva pannans »ojämnheter»[3], dess »omgärdande klippor»[4] »Den höjd, som skjuter upp mellan ögonbrynen»[5], benämner Egill, sin ofantligt tjocka näsa[6]. Ögonhålorna kallar han »de dälder, som sänka sig under de stora ögonbrynen»[7]. Här har man alltså en hel serie af kenningar, som alla framställa den väldiga vikingens bistra anlete under bilder från ett berglandskaps vilda natur. Säkerligen har den gamla skaldens fantasi varit inne på samma väg som Björnstjerne Björnssons, då denne författare i sin sista roman jemför Edvard Kallems markerade drag med en »bergegn» (*På Guds veje* s. 71).

Den hvälfda hufvudskålen heter hjernans himmel[8], hårbenans himmel[9]. Vanligare är dock, att hufvudet kallas hårets fjäll eller höjd. Så t. ex. talas det i Haustlǫng, strof 20, om hårets sluttande kullar (*hárs hneigihlíðir*), Midgårdsormens fula hårfjäll (*ofljótt háfjall skarar*, Hýmiskviða str. 23) är en kenning, som redan påträffas i Eddan. *Skarar fjall* (i en visa af Einarr, Skáldsk. str. 60), *skarar haugar* (hos Eyvindr Skáldaspillir, Hkr Saga Hákonar

[1] *Ennis gnípur*, Eigla kap. 56.

[2] *Knáttu hrarms af harmi hnúpgnípur mér drúpa*, ibid. kap. 55.

[3] *Rétti ennis úsléttur*, ibid.

[4] *Gramr hefir upphrundit grímu grundar gerðihǫmrum mér*, ibid.

[5] *Brúna miðstallr*, ibid. kap. 56.

[6] *Ákafliga digrt nef*, kap. 55; jfr *a gnarled crag of a nose* (Mark Twain, *The Innocents at home* s. 115 Routl.).

[7] *Síðra brúna sǫkk svartleit*, Arinbjarnardrápa strof 8; Egill var svartögd, se kap. 55.

[8] *Heila himinn.*

[9] *Reikar himinn*, Snorra Edda II s. 499.

goða kap. 31), och *hjarna kleifar*, hjernans backar (Krákumal str. 7) må ytterligare anföras. I Lokasenna (str. 57) kallas hufvudet skuldrornas klint, *herðaklettr*.

Hjernan framställes under bilden af ett haf[1]. Här har man dock ej att finna ett sidostycke till den moderna jämförelsen af de svallande tankarne med hafvets oroliga vågor (»des Menschen Seele gleicht dem Wasser, Goethe), utan kenningen bör, såsom af sammanhanget framgår, fattas i rent sinlig bemärkelse.

För oss förefaller det nästan komiskt, då hjessans berg säges uppbära en skog *(skógr hǫfuðs*, Gröndal) eller annan trädplantering, understundom till och med en åker = håret. Dock har jag funnit följande jämförelse, som röjer ett visst slägttycke med den antydda bilden, hos en modern engelsk skald, (Rosetti, *Ballads and Sonnets* s. 245):

> I looked and saw your eyes
> in the shadow of your hair,
> as a traveller sees the stream
> in the shadow of the wood.

Exempel på det isländska språkbruket äro: *hausa hasl* eller skallarnes hassel (Íslendingadrápa str. 1), *svarðakr* hufvudsvålens åker (Snorra E. II s. 500). Mycket härlig är en strof af »broder» Arni, hvilken framställer klipparens ädla konst (Snorra E. II s. 500). Der omtalas, huru svenner »skafva tonsurens backe, hårbenans ek suckar, hjernans böjda törne signar ned, öronens qvistar lida qval»[2] o. s. v. Man tycker sig märka en medveten komisk syftning i strofen.

»Hårets snö» är en bild, som möter oss äfven i den norröna diktningen. Einarr säger (Sn. E. II s. 500) om en (hvithårig) qvinna, att hon lät hufvudets snö i lösa massor

---

[1] *Hjarna ægir*, Ynglingatal str. 32.

[2] *Sveinar skafa krúnu klif, eik reikar kveðr, bjúgr þyrnir hjarna hnígr, hlusta kvistir þola kvǫl* etc.

fara ned från hårets fjäll[1]. Det fritt svallande håret tecknas här genom ett sceneri från höga norden: snöskredet, som störtar ned från fjället.

Skägget kallas kindens eller hakans skog[2]; den ligger nära intill ordens vak[3] d. v. s. munnen, som omsluter tänderna eller gommens skär[4].

Bröstet benämnes sinnets fjäll, *móðfjall, geðfjall* (Sn. E. II s. 126). Dessa kenningar kunna emellertid anses syfta på hjertat, då fjäll skulle betyda sten. Detta synes mig dock osäkert på grund af ett ställe i *Heilags Anda vísur* (str. 2), der det säges, att Andens härliga gåfva har försatt folkets *geðfjǫll* i grönskande tillstånd genom dygdens blomstring[5]. Man kan tala om ett grönskande fjäll, men svårligen om en grönskande sten eller klippa. Bröstet är vidare den strand, som omsluter själen, hvilken så till vida indirekt betecknas som ett haf[6]. Uttrycket *hugtúns haf* (Háttatal str. 51) syftar påtagligen på bröstets kaviteter. Sinnets land, ren, fält äro andra bröstkenningar, som upptagas i Clavis (*geðrein, geðvangr* m. fl.). Hit hör äfven enligt Wisén (*Emendationer* o. s. v. s. 18 ff.), *geðjǫrð* i Húsdrápa str. 1. Intelligensen fattades stundom i skaldespråket såsom *animus*, lefvande vindfläkt, dock, sällsamt nog, då alltid i förbindelse med ett jättinnenamn (*Gríðar byrr* o. s. v., jfr Falk, *Arkiv* V s. 269 ff). Så t. ex. benämnes själen (Skáldsk. s. 2), bergets jarls (jättens) bruds »uppblåsta» vind[7].

---

[1] *Lét hausmjǫll hrynja lausa ofan af skarar fjalli.*

[2] *Kinnskógr*, Hymiskviða str. 10; *skógr hǫku*, Gröndal.

[3] *Vǫk orða*, Gröndal.

[4] *Góma sker*, Vǫlusteinn Skáldsk. kap. 2; *fles galdra*, Einarr Skálaglam ibid.

[5] *Sú einkagjǫf hefir grœnkat geðfjǫll liði siðferðar blómi.*

[6] *Munstrǫnd, strǫnd hyggju*, Gröndal; *eljunstrandir*, Háttatal str. 64. Deremot eger man ej rätt, att med Bode draga slutsatsen »die Seele ist wie die See» ur den angelsaks. kenningen *heoroworda grund*.

[7] *Sollinn vindr bergjarls brúðar.*

Hjertat var modets ollon[1], kraftens eller hogens sten[2]. Händerna omskrefvos på åtskilliga sätt. Ganska vanligt var, att de betecknades såsom den mark, klippa eller det fjäll, som uppbar falken. Hallfreðr Vandræðaskáld använder kenningen *hauka háklif:* hökarnes höga klippa. Uti en visa i Egils Saga kap. 82 säges det, att de frikostige männen läto degelsnö (silfver) hagla ned på hökens högfjäll[3]. »Bågens bäfvande mark»[4] förekommer hos Kormakr (Skáldsk. kap. 1). Om en i det föregående anförd omskrifning påminner en bild hos Sturla. Han säger (*Fornmanna Sǫgur* X s. 26), att pungsnö (silfver) störtade ned från ringbrytarens bågfjäll[5]. Äfven här finna vi naturbilden och det, som den betecknar, på ett harmoniskt sätt förenade. Vacker och lyckad är en beslägtad teckning hos Eyvindr Skáldaspillir (Hkr. Harald Gråfälls Saga kap. 1). Han säger, att den sol, som med sina strålar öfverhöljer ögonharens fält på qvinnan (= guldsmycket, guldet), sken på skaldernas Ulls-köls (sköldens) fjäll (händerna) under Håkon den godes hela lifstid; nu, efter dennes död, hade elfvens alfsol försvunnit i jordens sköte[6]. I denna målning verkar blott kenningen Ulls köl stötande. Då guldet, som bekant, förliknas vid en gyllene sådd[7], är det naturligt, att handen, som smyckas deraf, betecknas såsom en åker, som bär glänsande frukt. Så är äfven fallet i en strof af Þjóðólfr (Skáldsk. kap. 51). Konungen besår hirdmännens handringars branta åker, som (just derigenom) kommer att bära glänsande frukt, med Yrsas sons sådd[8].

[1] *Móðakarn,* Helg. Hund. I str. 57.

[2] *þróttar steinn,* Þórsdrápa, *hugsteinn,* Gröndal.

[3] *Hegldu háfjǫll hauks dígulsnjári.*

[4] *Ýs bifvangr.*

[5] *þar sjóðmjǫll svífa knátti bauga brjóts af bogafjǫllum.*

[6] *Fullar bárvallar fallsól skein á Ullar kjóls fjǫllum skáldum um allan aldr Hákonar, nú er álfrǫðull elfar fólginn í jǫtna dólgs móður líki.*

[7] *Fýrisvalla fræ,* Eyvindr. Hkr. Harald Gråfälls Saga kap. 1.

[8] *Jǫfurr sær inndrótt sinni bjartplógaðan brattakr vǫluspakra bauga Yrsa burðar ǫrð.*

Liksom fötterna och benen jämföras med träd (mast-) t. ex. *tré ilja, viðr jarka* (Gröndal), kallas armarne »axlarnes grenar» (*axllimar*, ibid). Sist anförda kenning sammanhänger med det poetiska språkbruk, som, i öfverensstämmelse med mythen om menniskoslägtets uppkomst, benämner hela menniskogestalten ett »träd». Så kallas mannen (framför allt krigaren) *bǫrr*, *draugr*, *runnr*, *þollr*, *askr* etc. (oftast med en åtföljande genitiv; se dock Bugge i afh. om Kormaks visor). För qvinnans vekare och blidare gestalt älskade man att använda lindens och björkens namn såsom beteckning; dock kunde den äfven utmärkas genom ekens, tallens m. fl. feminina träds namn (oftast med en åtföljande bestämning) t. ex. *lind*, *bjǫrk*, *eik*, *þella* o. s. v. Understundom kan qvinnan benämnas med ett maskulint träds namn t. ex. *líns apaldr* (linets apel Sn. E. II s. 631). För den talents skull, hvarmed en kenning blifvit fullföljd genom åtföljande bestämningar, må hänvisas till en strof af Olof den helige, upptagen i *Antiquités Russes* I s. 463, der det om en qvinna säges: »i fordomtid stod den härliga eken i rik grönska och blomstring; nu åter har bänkens träd fått sina löf förbleknade»[1]. Samma poetiska bild framträder i ännu en visa af konung Olof. Då han fått underrättelse om sin ungdomsbruds giftermål med en annan, säges han hafva utbrustit: »jag skulle velat, att detta *falkklippans träd* skulle stått i fullkomlig grönska; *bandets björk* är född till min olycka»[2].

Det är framför allt i den förhärjande striden, som krigaren, enligt skaldespråket, höjer sig som ett högrest träd, trotsande stormarne. Han är brynjemötets apel[3], de hvassa vapnens lönn[4]. Dessa exempel äro hemtade från

[1] *Ár stóð eik en dýra harðla grœn með blómi, nú hefir bekkjar tré bliknat at laufi.*

[2] *Ek munda vilja þann valklifs við standa algrœnan, bands bjǫrk erumk alin at bǫlvi*, Sn. Edda II s. 631.

[3] *Brynþings apaldr*, Sigrdrifumál str. 10.

[4] *Hvassa vápna hlynr*, ibid. strof 25.

en Eddasang. i skaldediktningen påträffas mångfaldiga, hithörande kenningar *(dólgviðr, sóknheggr* o. s. v., se Gröndal).

Krigarskaran tecknas med skogens bild. Sa t. ex. talar Egill om Odens ekskog[1]. En utmärkt användning af en liknande kenning finna vi hos Hallfreðr i dennes Oláfsdrápa (str. 5). Der säges Olof Tryggvason hafva huggit af barken på stridsskjortans björkskog[2] d. v. s. beröfvat krigarne rustningen.

Såsom redan blifvit antydt, framkallade den häftiga striden bilden af en storm, ett våldsamt oväder, som enligt skalderna föranleddes än af Oden, stridsväckaren, än af kampgudinnan (se Skáldskaparmál kap. 55). »Den Höges oväder» (*Háss veðr*) hos Eyvindr, »Skoguls dan» (*dynr Skǫglar*) hos Hornklofi må anföras såsom exempel.

I Eddan benämnes striden »de grå spjutens väldiga storm»[3]. Motsvarande uttryck förekomma i skaldepoesien[4]. Ett rasande snöglopp, ett från mörka skyar hejdlöst nedstörtande slagregn, se der andra naturföreteelser, genom hvilka skalderna brukade måla kampen. »Pilarnes och kastvapnens snöstorm»[5], »Hilds häftigt drabbande drifva»[6], »stridsskyarnes regn»[7] äro exempel, som visa detta. Jfr ock kenningen *morðfrost* (Vellekla str. 18).

»Vapnens störtflod»[8] är ocksa en ypperlig perifras för strid; i modernt skaldespråk torde denna omskrifning lika väl som »kampens storm» hafva motstycken. Sa t. ex.

[1] *Óðins eiki,* Hǫfuðlausn str. 8.

[2] *Hjó bǫðserkjar birki barklaust.*

[3] *It mikla veðr grára geira,* Helg. Hund. I str. 12.

[4] T. ex. *nadda él* hos Sighvatr, Skáldsk. kap. 62.

[5] *Ǫrva drífa,* Vellekla str. 2; *ǫrdrif* Þjóðólfr, Hkr Saga Magnús góða kap. 31; *fleina drífa,* Hrynhenda Sturlu Þórðarsonar str. 8 o. s. v.

[6] *Hildar hlemmidrífa,* Háttatal str. 55.

[7] *Rógskýja regn,* Arnórr Skáldsk. kap. 54.

[8] *Stála flaumr,* Ragnarsdrápa str. 6, se Wisén, *Emendationer* s. 5; jfr *oddflaumr,* Gísla S. s. 130.

säger Runeberg om Wilhelm von Schwerin, att han stod mot »svallet af stridens haf».

Pilarne blefvo för den poetiska åskådningen hagel eller regnskurar, som nedföllo uti strida strömmar[1]. Uttrycket valplatsens rag förekommer i Þórsdrápa[2].

Då Tegnér använder omskrifningen *bågens svalor* för att beteckna pilarne (i poemet Jätten), har han ingen fullt motsvarande kenning uti fornspråket såsom mönster. Der kallas emellertid pilen »bågsträngens gås»[3]. Den kunde äfven benämnas »sårens gås» eller »bi»[4].

Svärdet var den brännande sol, den hemska laga, tänd af Oden (*Gauts eldr*), hvilkens strålar tänktes genombryta stridens mörka oväder. Hallarsteinn Herdísarson säger (Rekstefja str. 16), att Svǫlnirs (Odens) stormsol rödfärgade skölden[5]. Här har kenningen på ett utmärkt sätt användts, enär, som vi erinra oss, *sól rýðr* är ett vanligt uttryck i beskrifningen af solens frambrytande strålar. Bland de talrika omskrifningar, som här skulle kunna anföras, må påminnas om Vǫluspás *sól valtíva* eller stridsgudarnes sol (str. 56), som af visse forskare föres hit, *randa rǫðull* eller sköldarnes sol (Líknarbraut str. 6), *eggmóts vísiljós*, stridens ledande ljus (ibid. str. 9), *hjálmeldr*, *brynjueldr*, hjelmens, brynjans eld, *gunnlogi*, *rógeisa*, stridens flamma eller gnista o. s. v. Klingans glans åskådliggöres äfven genom jämförelsen med den blänkande isen t. ex. *sárjǫkull* Íslendingadrápa str. 14, *mundjǫkull* Hallfreðar erfidrápa str. 23 o. s. v., dess skarpa egg genom benämningen »sårens törne»[6], och genom den både för spjutet och svärdet brukliga omskrifningen med ormens namn (någon gång

[1] *Hagl boga, dalregn, árstraumr dals,* Lex. poet.

[2] *Valrúgr,* strof 19.

[3] *Gagl strengjar,* Gröndal.

[4] *Sárgagl,* Eigla kap. 31; *unda bý,* Hǫfuðlausn str. 15; jfr *strenghumlur,* Krákumál str. 8.

[5] *Sól Svǫlnis éla rauð rít.*

[6] *Sára klungr,* Merlinus spá strof 36.

fiskens) t. ex. *benlinnr*, *sárlinnr* o. s. v. Äfven andra kenningar gifva tillkänna, att vapnen (särskildt svärdet) fattats såsom lefvande, förhärjande odjur och vidunder, som söndersleto sköldarne *(randgálkn)*: svärdet kallas i Kråkumál (str. 6) en likhund, som försatt i hastig rörelse, störtar sig öfver männens bröst[1]. I den sena dikten Kumblbua þáttr (s. 130) benämnes det slidans flygande drake[2], liksom spjutet uti en strof af Refr betecknas såsom en drake[3].

Vissa stridskenningar låta svärdet och skölden betecknas i samma naturbild; jag åsyftar framställningen af kampen såsom den blixtrande åskstormen eller sköldens elds (svärdets) åskstorm[4]. Liksom hos Tegnér Frithiofs svärd kallas »blixtens broder», är uti den norröne skaldens språk »stridens ljungeld»[5] en motsvarande kenning. Sturla Þórðarson kan belysa detta med ett exempel *(Fornmanna Sǫgur* IX s. 517):

Flugu hrævleiptr
at hjarar leiki
geigurlig
á Gauts himin,
en randálfr
ríðandi fór
bǫðvar ský
blóðs eldingum,

»fruktansvärda likblixtar (svärd) flögo i spjutleken fram mot Odens himmel (sköldtaket), men sköldalfven (krigaren, fursten) drabbade, hastigt framstörtande, kampens sky (skölden) med blodets blixtar (svärden)». Här sammansmälter en skildring af åskvädret, under hvilket ljung-

[1] *Ræstr rægagarr rendi at gumna brjóstum.*

[2] *Slíðra flugdreki.*

[3] *Myrkdreki marka.* Skáldsk. kap. 56.

[4] *Skjaldar eldþrima*, Grettes Saga strof 5.

[5] *Vígleiptr*, Eigla kap. 60.

eldarne klyfva molnen, med teckningen af striden. »Brak är på Valkyrians glänsande himmel»[1] heter det i Merlinus spá (strof 27) vid en framställning af krigets buller.

God verkan uppnår genom ett skickligt användande af kontrasten Óláfr Hvitaskáld, då han (Flatöboken III s. 153) frammanar för fantasien regnbågen, som aftecknar sig mot himlen, för att sammanknippa denna bild med svärdet, som slår mot skölden. Han säger:

Grimmum stóð á Gondlar himni
grár regnbogi (boði) Hnikars þegna.

»Odens mäns (krigarnes) grå regnbåge stod på Valkyrians grymma himmel». De allitererande orden grymm och grå äro här med full afsigt valda för att åstadkomma desto starkare effekt.

Som vi sett, var skölden enligt skaldespråket en sky, som skuggade de stridande, en himmel, som hvälfde sig öfver dem; dess glans åter framhålles genom kenningar sådana som »kampens måne» (*bǫðmáni*) m. fl. Det är framför allt vid teckningen af de med sköldar omgärdade skeppen, som sköldskenet betonas; »skeppssol»[2], »förstäfvens måne»[3], äro omskrifningar, som intyga detta. Äfven här möta vi Sturla främst. »Sköldringens månar skimrade mot hvarandra öfver årtullarne»[4], heter det hos honom, och på ett annat ställe omnämner han den ljusa och härliga våg-glans (guldet), som från de vid skeppet fästa Valkyrie-blomstren (sköldarne) glänste mot den klara himlen[5].

Liksom skölden, såsom vi sett, kunde benämnas »blomma», betecknades den äfven såsom »skeppsträdets löf»[6].

---

[1] *Gnýr er á glestum Gondlar himne.*

[2] *Skipsól,* Einarr Skáldsk. kap. 56.

[3] *Hlýrtungl,* Refr ibid.

[4] *Blika knáttu hvert baugtungl við annat yfir háreið,* Flatöboken III s. 178.

[5] *Laust brims ljósum vegljóma af liðfǫstum blómum Valdrósar á bjarthimna,* Hrafnsmál str. 4.

[6] *þat er á Leifa landa runna laufi fátt,* Ragnarsdrápa str. 4.

I det anförda exemplet äro. påtagligen träd och löf med afsigt sammanfogade.

Skölden kunde slutligen kallas stridsgudinnans segel, såsom då Einarr (Skáldsk. kap. 55) säger, att fursten låter Hilds segel fyllas af Valkyrians väldiga bullervind[1]. Vi erinra oss, att striden kunde benämnas vapnens störtflod.

Enligt skaldespråket flöt blodet i strömmar, ja, det utbredde sig till och med till en hel sjö, i hvars bränning de fallne vaggades (*undlǫgr, sárlá, hræsær* o. s. v.). En svallande fjärd benämnes det uti Vellekla[2]; i Hákonarmál str. 7, 8 har på ett konstnärligt sätt bilden af den brusande öfversvämningen blifvit genomförd: »sårhafvet (blodet) svallade mot svärdens näs (sköldarne), kastvapnens flod (blodet) föll på Stords strand, krigsgudinnans oväder spelade kring sköldarne, spjutvågorna brusade i Odens storm, många män dignade till marken för svärdets ström (det öfversvämmande blodet)»:

Svarraði sárgýmir
á sverða nesi,
fell flóð fleina
í fjǫru Storðar —
Skǫglar veðr léku
við skýs of bauga;
umðu oddláar
í Óðins veðri,
hné margt manna
fyr mækis straumi.

Uti Egils Hǫfuðlausn säges det, att svärdets å tjöt[3], spjutuddsbränningen brusade hän öfver korpens hufvud[4]. Skalden vill åskådliggöra det forsande blodet. Blidare är bilden »vapnens dagg» (*vápndǫgg*).

Mannen kallas en telning eller ett träd äfven med

[1] *þengill lætr Hildar segl taka mestum glymvindi Gǫndlar.*
[2] *Sverri-fjǫrðr*, strof 2.
[3] *þaut mækis á*, strof 4.
[4] *Oddbreki gnúði á hǫfuðstafni hrafni*, strof 11.

afseende fästadt på det borgerliga lifvets sfer. Enligt forntidens uppfattning betraktades ju ätten såsom ett träd med många grenar eller skott. Häraf förklaras ett sådant uttryck som *ættbaðmr* = *stips*, *familia*, äfvensom omskrifningar sådana som *ættar askr*, ättens ask, (Sunatorrek str. 20), *kynviðr*, slägtträd (ibid.) o. s. v.

Redan förut ha åtskilliga naturbeskrifvande guldkenningar anförts: den dyrbara metallen hette »gyllene sädd», »böljans låga»[1], »elfvens alfsol», »Rhens sol, som lyste på hafvets fjäll», »strömmens måne»[2] o. s. v. Sturla kallar guldet »fisklandets blixt, som lyste härligt vida omkring»[3] och jämför hafvets sol med himlens; denna senare skiftade utseende med den förra (Flatöboken III s. 178). Det guld eller den »djupets eld», som smyckade drakhufvudena, glänste enligt Gísl (*Formmanna Sogur* VII s. 51) såsom himlens låga[4].

Einarr Skúlason sammanställer uti en halfstrof och en strof, som citeras Skáldsk. kap. 53, pungens snö och eld (*snær ok eldr sjóðs*) d. v. s. silfver och guld. »Hafvets låga», säger han, »brakar eller prasslar öfver degelns hvita drifva»[5]. »Skålarnes snö kan aldrig smälta på grund af hafvets eld»[6]. Den röda flamman och den hvita snön åstadkomma en god målerisk effekt.

Freja grät, enligt mythen, tårar af guld. På ett fint sätt sammansmältes detta mythiska faktum med en naturskildring i en halfstrof af samma skald (Skáldsk. kap. 39): Det är islossningen, påskyndad af det ljumma regnet, som här sväfvat för Einars tanke, då han säger, att Rodes (sjökonungens) taks (sköldens) hårda is (silfret enligt Egilsson,

---

1 *Lindar logi*, Sigurðarkviða Fáfnisbana II str. 1.

2 *Straumtungl*, Skáldsk. kap. 54.

3 *Enn elding ifla foldar langa leið lýsa mátti lofanlig.*

4 *Djúps valfasti skein af hausum doglings dreka sem himins eisa.*

5 *Hafleygr þrymr af hvítum dígulskafli.*

6 *Aldri má skála snæ bræða fyrir eldi áls hryubrautar.*

ett vapen enligt F. Jónsson) ej tryter på grund af Ods makas ögonregn[1]. Antages Egilssons tolkning, blir meningen densamma som i det föregående citatet: den rikedom, som skalden prisar är så stor, att dess egare ej behöfver gripa till det mindre dyrbara silfret i stället för det kostliga guldet. Syftas det här på något vapen, blir meningen den, som Thorkelsson anmärkt (*Arkiv* VI s. 7), att detta slags is (det förgylda svärdet t. ex.) mycket väl låter förena sig med Frejas gråt.

Af omskrifningar, som gälla det husliga lifvet, finnas få, som erbjuda något af betydelse för mitt ämne. Jag erinrar om, huru taket i Þórsdrápa benämnes lågans höga himmel[2]; på det egendomliga bruket att framställa huset under bilden af ett djur förekommer äfven ett exempel i samma dikt: »bänkbjörn»[3].

Den skummande vätskan uti dryckeskärlet framstäldes i skaldespråket såsom en ström eller en fors (*kerstraumr*, *fors horns* o. s. v.). Ett ypperligt exempel förekommer hos Sturla (Flatöboken III s. 171):

Skaut vínfars
rísa mǫnnum
á gómsker
gyldu borði;
hilmis hirð
hunángs bára
í geðknǫrr
glymjandi fell.

»vinfarkostens förgylda bord (bägarens gyllene rand) sköt mot gomskären, d. v. s. tänderna, på furstens män. Honungsvågen föll sorlande i konungshirdens sinnesskepp». I förra delen af strofen tecknas bilden af ett skepp, som törnar emot skären, uti den senare framställes en öfversvallande hafsvåg, som slår öfver fartyget.

[1] *Eigi þverr Róða ræfrs ranssvell fyr Óðs beðvinu augna regni.*
[2] *Hár himinn loga*, strof 14.
[3] *Fletbjǫrn*, strof 17.

Uti begynnelsen af Egils utmärkta qväde Hǫfuðlausn förliknas äfven bröstet vid ett skepp; här är det dock ej fråga om några honungsdrycker, som falla ned uti detsamma; skalden talar om sin poetiska konst. Liksom Egill satt sitt skepp ut på hafvet, har han äfven lastat bröstskeppets stäf med en lott eller laddning af äredikt[1]. Här har man alltså en fornnordisk, om ocksa ej fullt adaequat, motsvarighet till Tegnérs »diktens gyllne skepp» (jfr *skip dverga*, Skáldsk. kap. 2). Härmed ha vi öfvergått till de kenningar, som afse skaldekonsten sjelf, af hvilka flere röja ett ganska fint natursinne. Så t. ex. säger Eilífr Guðrúnarson (Skáldsk. kap. 2): för oss gror ordens sädd (dikten) på Sóns (en af mjödkällornas) säfbevuxna strand[2].

Det är allmänt bekant, hvilken anledning den mythiska berättelsen omtalar såsom upphofvet till metaforen, »diktens våg», med hvilken forntidens (såväl som nutidens) skalder voro förtrogna. Man finner sådana uttryck om den ur skaldens inre framströmmande, brusande sången som: »Óðreris våg tjuter mot sångernas skär» (tänderna) hos Einarr Skálaglam[3], »Boðns våg växer», hos samma författare[4], »dvergarnes våg dånar» hos Refr[5], »det ljudande bergets (bröstets) strömmar sorla mot gommens skär», hos Vǫlusteinn[6]. Skalden väckte diktens haf till lif[7].

Åtskilliga originela och tilltalande omskrifningar af poesien förekomma hos Egill Skallagrímsson, hvilken mer än de flesta skalder var fallen för *nýgjǫrvingar*. Han säger sig bära lofdiktens timmer (d. v. s. ämnet för sin

[1] *Drók eik á flot við ísabrot, hlóðk mærðar hlut hugknarrar skút*, strof 1.

[2] *Oss grær orða sáð á Sónar sefreinu.*

[3] *Óðreris alda þýtr við fles galdra*, Skáldsk. kap. 2.

[4] *Boðnar bára tér vaxa*, ibid.

[5] *Bára bergmæra dynr*, ibid.

[6] *Heyr mína glaumbergs strauma glymja við góma sker*, ibid.

[7] *Vekjum mar Suðra*, Gísla Saga s. 49.

sang), löfvadt med tal, fram ur ordens förvaringsrum[1]. Uti sista strofen af Arinbjarnardrápa förklarar samma skald, att han åt sin vän uppbyggt en lofvets eller äreminnets hög, som länge komme att stå, utan att nedbrytas, på diktningens inhägnade jord.

Hlóðk lofkǫst,
þann's lengi stendr,
óbrotgjarn,
í bragar túni.

Af kenningar återstå blott de, som framställa de otympliga jättarne under klumpiga djurgestalter såsom hvalens[2]. De befolkade lodjurets haf[3]. Jätten benämnes äfven fjällets ulf[4], klyftans ren[5], den björn, som har sitt tillhåll bland de höga bullrens berg[6].

Med det föregående referatet har jag velat visa, huru ofta en ganska poetisk naturbetraktelse ligger förborgad uti de vid första anblicken så frånstötande omskrifningarna. Om man fått blicken klar för detta sakförhållande, då har man lättare att fatta, huru skaldernas konstmessiga poem kunnat lefva genom århundraden på folkets läppar. Man förstår ocksa lättare, huru flere moderna Nordiska skalder kunnat finna sig föranlåtna att, till en viss grad åtminstone, efterlikna forntidens skaldskap äfven med afseende på kenningarna. Det är, som redan förut papekats, dessas sammanträngda form, som åt dem ofta ger något så stelt. Detta bekräftas, om man ställer bredvid hvarandra de jämförelser (metaforer) och de kenningar, i hvilka samma bild framträder. Så t. ex. finna vi, både på det ena och det andra sättet, ögon och stjernor, tårar

[1] *þat berk út ór orðhofi mærðar timbr máli laufgat,* Sunatorrek str. 5.
[2] *Hraunhvalr,* Hýmiskviða str. 36; jfr *stophnísa,* Þórsdrápa str. 9.
[3] *Ver gaupu,* ibid. str. 5.
[4] *Fjallgyldir,* Haustlǫng str. 4.
[5] *Gnípu hreinn,* Þórsdrápa str. 13.
[6] *Bólmr fjálfrs ólágra gjálfra,* Haustlǫng str. 18.

och hagelkorn stälda i relation till hvarandra. Både under jämförelsens och kenningens form förliknas pilarne vid snöflingor, vid insektsvärmar, de glänsande vapnen vid isen, menniskor vid träd, krigarskaran vid en skog o. s. v.[1]. Helt säkert känner den moderna läsaren, om han anställer denna granskning, sig mera tilltalad af den utförda jämförelsen, den genomskinliga metaforen än af skaldediktens omskrifningar, hvilka nästan alltid för sitt förståcnde fordra ett *d. v. s.*

Min framställning har nått sitt slut. Den begynte med att framhålla de norröna folkens sinne för naturen, såsom ett kulturhistoriskt faktum, intygadt så väl af uppgifter i literaturen som af de mythologiska föreställningarnas och namnförhållandenas vittnesbörd. Den följande delen af afhandlingen har sökt visa, huru detta sinne för naturen träder i dagen uti den norröna diktningens naturskildringar. Min plan har varit att gifva en öfversigtlig totalbild af dessa; endast undantagsvis har den historiska principen, som frågar efter utvecklingen, fått göra sig gällande vid sidan af mitt hufvudsyfte.

Äfven af den föregående framställningen torde man kunna se, huru teckningen af naturen vexlat under olika tider. Om vi utan att fästa oss vid den symbolik, som många forskare anse sig finna i de mythiska qvädena, blott fråga efter det, som är karakteristiskt för Eddans direkta naturskildringar, kan det ej jäfvas, att dessa genom sin ofta gripande skönhet äro ett kraftigt talande bevis för sanningen af Lessings sats, att det för poesien kommer an på att antyda, der målarekonsten kan beskrifva. Den nordiska lakonismen träder oss till mötes äfven i detta fall. Handlingen var för folkdiktningen det väsentligaste,

---

[1] Egendomligt nog påminner Eilífr Guðrúnarsons kenning »ordens sådd», som afser den framväxande dikten, om den religiösa literaturens »himmelska, oförvissneliga sådd, trons säde» o. s. v.

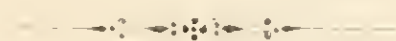
naturskildringen tjenade hufvudsakligen till att belysa denna. Det är ganska betecknande, att just sådana företeelser, i hvilka naturen sjelf framträder handlande, med förkärlek tecknas af fornskalderna t. ex. det upprörda hafvet. De folkliga qvädenas enkla, målande uttryck (frostiga fjäll, grönskande stigar, mörka skogen o. s. v.) vika i skaldeposien för en ofta storartad prakt, som dock understundom verkar tröttande. Naturskildringen blir kylig, den lider men af en stereotyp fraseologi. Dock må man ej förbise den hänförande kraft, den originela friskhet, som utmärka en Eilífr Guðrúnarson, en Egill Skallagrímsson, den konstnärliga användning af bildspråket, som framträder t. ex. hos Refr, hos Sturla Þórðarson. För sådana mäns arbeten träder en senare tids importerade vitterhet i skuggan. I den från franska och latinska källor stammande literaturen röjer sig en viss böjelse för allegori, parad med sentimentalitet. Medvetet uppsökande af naturens skönheter börjar omtalas. Framställningen blir understundom svassande. Dock må ej glömmas, att författaren till de äfven från vetenskaplig synpunkt utmärkta naturskildringarna i *Speculum regale* framgick ur de lärdes led.

Äfven de främmande literaturalstren tillhöra emellertid Norden, för så vidt de omplantats på nordisk grund. Äfven från dem kunna vi hemta kännedom om det norröna folkets uppfattning af naturen, låt vara att de naturligtvis ej äro så vittnesgilla som den äldre diktningen. Denna senare röjer tvifvelsutan främmande påverkan i mycket, men den röjer äfven, att det utländska införlifvats med det inhemska; formen och framställningen bära en sannt originel prägel. I denna uppenbarar sig den nordiska folkanden. Äfven denna synpunkt har varit bestämmande för gången af min uppsats. Jag har påpekat, huru skalden tyckte sig se gudomliga väsen träda sig till mötes, klädda i naturföreteelsernas drägt. Frigjord från mythen,

inlade han på egen hand personliga drag i materiela föremål. Dock var det framför allt hans mal att gifva en trogen teckning af naturen, objektivt, i raskt karakteriserande drag. Här gör sig hans enkla, okonstlade individualitet gällande. Äfven då han malade menniskans verld, hemtade han gerna sina bilder fran det kosmiska lifvet, fran djur och växter. Han slösade dock ej med metaforer; äfven här vinnlade han sig om en viss knapphet, en viss ordkarghet. Den sammanträngda formen framkallade i konstdiktningens bildsprak dunkel och svartyddhet. Naturskildringen i kenningarna röjer slägttycke med den nordiska naturen sjelf. Dess skönheter ligga sällan vid allfarväg. Man måste uppsöka de undangömda behagen, »lefva sig in» i naturen. På samma sätt kräfves det en viss möda, om man vill njuta af de skönheter, omskrifningarna verkligen erbjuda. I den nordiska forntiden föredrog man, såsom Rydberg säger, framför klarheten på ytan nöjet af en förståndsoperation, genom hvilken klarhet vinnes med ett visst mått af eftertanke.

Den norröna diktningens naturskildringar vittna alltså om det norröna folkets karakter. Skalden är ju folkets målsman; han uttalar, hvad det djupast känner. Det är dess eget hjerta, som klappar bakom hans teckningar och förlänar åt dem estetiskt värde. Äfven här gälla orden:

naturen er skon kun ved hjerternes slag
som en blomst på den elskedes bryst.



Rättelser och tillägg.

Sid.	6	rad	16	u. står:	*i gódu*	läs:	*í góðu.*
»	7	»	18	u. »	*góda*	»	*góða.*
»	7	»	20	u. »	*litast*	»	*lítast.*
»	7	»	26	u. »	*bygdir*	»	*bygðir.*
»	8	»	24	u. »	*Skáneyarfjall*	»	*Skáneyjarfjall.*
»	8	»	29	u. »	*Islendinga*	»	*Íslendinga.*
»	8	»	3	n. »	*bygd*	»	*bygð.*
»	8	»	3	n. »	*árinnar*	»	*árinnar.*
»	11	»	8	n. »	*fæti*	»	*fæti.*
»	11	»	7	n. »	*bæjarins*	»	*bæjarins.*
»	11	»	7	n. »	*Hliðarenda*	»	*Hlíðarenda.*
»	13	»	11	u. »	*Grims*	»	*Gríms.*
»	13	»	7	n. »	*gardi færi*	»	*garði færi.*
»	14	»	3	n. »	*óbygdum*	»	*óbygðum.*
»	15	»	1	u. »	Viglundr	»	Víglundr.
»	15	»	3	u. »	Ketilriðr	»	Ketilríðr.
»	15	»	16	u. »	Viglundarsaga	»	Viglundar Saga.
»	15	»	21	u. »	*Islendinga*	»	*Íslendinga.*
»	15	»	23	u. »	Konrads	»	Konráðs.
»	15	»	27	u. »	Flateyarbók	»	Flateyjarbók.
»	15	»	28	u. »	þidreks	»	þiðreks.
»	15	»	30	u. »	*priat*	»	*príat.*
»	16	»	13	u. »	*grænn*	»	*grænn.*
»	16	»	26	u. »	Helland	»	Heliand.
»	16	»	27	u. »	*Grønland, priat*	»	*Grænland príat.*
»	16	»	37	u. »	þidriks	»	þiðreks.
»	21	»	2	n. »	*blod*	»	*blǫð.*
»	22	»	2	n. »	*hleonáð*	»	*hleonað.*
»	32	»	7 u. m. fl. st.		Skírnisfor	»	Skírnisfǫr.
»	32	»	4	n. »	*unfáger*	»	*unfäger.*

» 35 » 15 u. » bör qvällssjuka och parantesen kring *krellisótt* utgå.

Sid. 48 Den af doc. Söderberg framstälda hypothesen om *Heimdals* härledning, meddelades mig 1887. Jfr. nu doc. Hellqvist i *Arkiv för Nordisk Filologi* VII s. 171.

Sid. 57 rad 5 n. står: Bjö läs: Björn.
» 57 » 3 n. » Skúlassons » Skúlasons.
» 74 » 12 n. » *tryggðarmál* » *tryggðamál.*
» 76 » 5 n. » *unadsend* » *unaðsend.*
» 79 » 12 n. » *landa* » *landa.*
» 86 » 2 n. » åns » öns.
» 88 » 3 n. » vågen » vägen.
» 99 » 9 n. » *haussa* » *hausa.*
» 100 » 2 n. » 3 » 31.
» 106 » 14 n. » Skeggjasons » Skeggjason.
» 114 » 3 n. » Äfven i modern diktning kan man finna motsvarande uttryck, t. ex. »stormens ulfvar hos Viktor Rydberg.
Sid. 130 rad 12 n. står: Eíriksdrápas läs: Eiríksdrápas.
» 133 » 9, 8 n. » de skinande eggarne » den skinande eggen.
» 135 » 7 n. » den anförda strofen » denna strof.
» 135 » 8 n. » Ránr. » Ranr.
» 142 » 17 n. » förekommar » förekommer.
» 142 » 5 n. » *dagi* » dag.
» 143 » 3 n. » *ód* » *óð.*
» 150 » 19 n. » jardar » *jarðar.*
» 199 » 9 n. I fullkomlig öfverensstämmelse med den norröna diktningens språkbruk, jämför Ling Thors bugtiga näsa med en bergås (se Ljunggren, *Svenska Vitterhetens häfder* IV, s. 584).

Södermannalagens ljudlära

af

Robert Larsson.

Inledning.

Till grund för min undersökning af Södermannalagens ljudlära har jag lagt den af professor Schlyter utgifna Södermannalagen (Lund 1838), jämförd med den handskrift, som Schlyter i ofvannämda arbete publicerat. Denna handskrift, skrifven på pergament, är förvarad i k. Biblioteket i Stockholm och signerad B 53. Om denna ovanligt tydligt och vackert skrifna codex se Schlyter i företalet till Södermannalagen s. I—V. Han anser handskriften vara tillkommen i början af 14:de århundradet eller ej långt efter 1327. I samma företal, s. XLVIII—LIII, har han redogjort för sitt förfaringssätt vid handskriftens utgifvande, hvarför jag hänvisar dit. Den samvetsgranne forskaren och vane handskriftskännaren har vid utgifvandet af handskriften förfarit med en noggrannhet, som står öfver allt erkännande från min sida, och med en trohet mot handskriftens beteckningssätt, som gör hans arbete till en säker och pålitlig grundval för språkliga undersökningar. Huru han gått tillväga specielt vid utfyllningen af handskrifternas förkortningstecken, omtalar han i företalet till Vestgötalagen s. LXV, der det heter: »Bokstäfver eller ord, som i handskrifterna ej äro fullt utskrifna, utan blott med förkortningstecken utmärkta, äro (med undantag af det med ett streck betecknade *m* och *n*) här

tryckta med cursifstil. I noterna deremot, der de citerade orden äro tryckta med cursifstil, äro de abbrevierade bokstäfverna utmärkta genom antiqua; men då hela ord förkortade der förekomma, äro de, till skilnad från den med antiqua-stil tryckta Latinen ej tryckta med antiqua utan med spärrad cursif-stil. På samma sätt äro de i text och noter förekommande ord, som äro skrifna med rödt bläck, utmärkta.» I förekommande latinska ord utmärkas ej förkortade bokstäfver genom framhäfvande typer; i dylika ord anser Schlyter ett »sådant utmärkande af förkortade bokstäfver vara både onödigt och alltför vidlöftigt». Så t. ex. har hds. *scā*, hvilket Schlyter 45. 5 återger med *sancta* utan några kursiverade bokstäfver för att utmärka förkortningen. Att Schlyter vid utfyllningen af förkortningar här och der insatt vokaler, som ej stå i full samklang med ortografien i den eller den delen af lagen, nämnes ej såsom någon anmärkning mot utgifvaren, då man naturligtvis endast genom en detaljerad undersökning af lagens stafsätt och språk blir i stånd att utfylla förkortningarna på ett med lagens ortografi mera öfverensstämmande sätt. Så t. ex. hade 29. 3 *iw'r* lämpligare utfyllts till *iwir* (Schl. *iwer*), 140. 16 *w'kande* till *wærkande* (Schl. *werkande*), 157. 2 *g'ning* till *giærning* (Schl. *gerning*) o. s. v. Detta kan, som sagdt, icke framhållas som en anmärkning mot utgifvaren, som utfyllt förkortningarna i afsikt att underlätta läsningen af våra gamla lagar för en läsare, som ej äger särskild kännedom om handskrifternas förkortningar, jfr företalet till Vestgötalagen s. LXVI. Och för språkmannen bli ej dessa ifyllningar vilseledande, då de äro utmärkta med kursiv stil.

Vid jämförelsen mellan Schlyters edition och handskriften antecknade jag endast följande oväsentligheter.

Sid. 4. 13 har Schlyter *een wældughær*, hvilket bör skrifvas *eenwældughær*; *een* och *wældughær* stå på olika rader, men efter *een* finnas tvänne bindestreck.

Sid. 19. 5 har Schlyter (genom tryckfel) *prester*: hds. har *p̄ster*.

Sid. 50. 12 har Schlyter (väl afsiktligt) *bloz slar*: hds. *blozslar*.

Sid. 58. 3 kan om *skyldaste* nämnas, att *e* i hds. är ändradt från *i*.

Sid. 97 (not 9) står: »*stenum* quoque legi potest». Ordet synes blott kunna läsas *stenum*.

Sid. 128[1], rad 4: Schlyter *cöpt;* strecket öfver *o* syns ej i hds.; — samma rad: Schl. *af;* i hds. är *f* utplånadt; — samma rad: Schl. *andrum;* ordet oläsligt i hds.; — rad 5: Schl. *witnum;* i hds. urskiljes blott ordets första del; — samma rad: Schl. *wærþ*; af detta ord urskiljes tydligt endast *þ*; — rad 16: Schl. har *þera*, hvilket torde böra ändras till *þeræ;* — samma rad: Schl. *fræstmark:* ordets tre första bokstäfver så godt som utplånade; — rad 18: Schl. *ryua;* sista stafvelsens vokal är för otydlig för att man skulle kunna afgöra, om det är *a* eller *æ;* snarast torde det vara *æ*.

Sid. 129[1], rad 1: Schlyter *cöpum;* strecket öfver *o* alldeles utplånadt; — rad 2: Schl. *wægfarande mæn:* hds. synes ha *wægfarandemæn* sammanskrifvet. Schl. torde med afsikt ha skilt orden åt; — rad 3: Schl. *forcöp;* i hds. endast otydliga konturer (jfr not 90); — rad 6: Schl. har *Söki:* ordet är till största delen utplånadt; dock torde man böra läsa *Søke* (?); — rad 7: rubriken i hds. är oläslig, dock urskiljes något litet; så tror jag, att i stället för *lan* bör läsas *laan;* — rad 9: Schl. har *giælder* med *er* kursiveradt: i hds. kan man ej skönja något förkortningstecken; — samma rad: Schl. har *giæld*, som bör ändras till *giælð:* — rad 11: Schl. har *Göra;* i hds. synas *G* och *o*, men af de båda sista bokstäfverna synes rätt ingenting; ordet torde böra läsas *Gøræ;* — samma rad: Schl. har *man:* i hds.

[1] Om fol. 64 i hds. jfr Schlyter i företalet till lagen s. III.

kan man, så vidt jag kan se, endast läsa *man;* kroken, som skiljer *a*- och *æ*-typen, torde vara utplånad; — samma rad: Schl. har *cöpe;* i hds. synes ej sista vokalen; — samma rad: Schl. *sinu;* ordet oläsligt i hds.; — rad 13: Schl. *scal;* i hds. synes ej *sc;* — samma rad: Schl. har *æptir* med *ir* kursiveradt; i hds. synes endast något af ordets början. — Om andra oläsliga ord s. 128, 129 se Schl. noterna.

Sid. 155. 15: Schlyter har *drap;* bör nog läsas *dꝛap*.

Sid. 167. 7: Schlyter har *sijn;* bör nog hällre läsas *siin*.

Sid. 169. Sista ordet på rad 12, samt rad 13 och 14 jämte första ordet på rad 15 synas vara skrifna af annan hand. Derpå tyda de något ovanliga typerna, särskildt *o*-typen.

Sid. 181. 9. Schlyter har *mannum;* hds. har *manū*.

I företalet till Södermannalagen sid. II säger Schlyter: »Stora bokstäfver inuti texten, och ofta bokstafven *v* i början af ord, äro märkta med ett rödt streck». Detta med röd ifyllning utmärkta *v* i hds. återger Schlyter vanligen med liten bokstaf såsom *vtan* 13. 2, 3, 37. 5, 49. 13, 52. 8, 55. 3, 74. 8, 76. 3, 5, 16, 78. 5, 79. 4, 10, 86. 9, 102. 9, 103. 8, 116. 17, 124. 2, 144. 8, 176. 4, 183. 7, *vm* 33. 2, *vndan* 71. 18. Af detta framgår att Schlyter ej ansett sig böra med stor bokstaf återgifva detta i hds. med rödt utmärkta *v*. Emellertid har Schlyter återgifvit det med versal 5. 8, 11. 10, 27. 3, 100. 7. I sammanhang härmed kan nämnas, att det i rubriker hos Schlyter alltid återkommande *Um* (i rubrikens början) i hds. ej skrifves med begynnelsebokstaf som är högre eller mera utmärkt än de följande likaledes med rödt skrifna bokstäfverna, jfr. tab. I i Schlyters edition.

På samma sätt återger Schlyter ofta *w*-typen med liten bokstaf, der den i hds. är utmärkt med röd färg ss. *warþer* 50. 2, 58. 13, 65. 4, 96. 21, 97. 6, 8, 9, 102. 5, 113. 8, 155. 2, 11, 13, 168. 10, *wari* 64. 1, *witi* 77. 1, 166. 9, *will* 78. 19, 111. 17, 117. 15, 155. 10, 163. 1, 176. 3, 177. 13, *wilia* 82. 6,

wæri 153. 12, 168. 17, 179. 16. Handskriftens *w*-typ är i dessa nu nämda fall densamma som i andra fall, der Schlyter återgifver den med stor bokstaf. Exempel på sådana fall äro: *Warþer* 48. 7, 53. 9, 93. 1, 95. 12, 17, 109. 15, 139. 15 etc., *Will* 29. 11, 73. 17, 92. 1 o. s. v.

Äfven andra typer, som i hds. äro utmärkta med rödt, återgifvas stundom af Schlyter med små bokstäfver. Så är förhållandet med *r* i *ra* 99. 5, 10, *ran* 181. 13, hvilka ord möta inuti satsen och väl för den skull af Schlyter skrifvas med låga typer. Jfr t. ex. *Raþe* 100. 15, 112. 3, 135. 8, 175. 14, *Runi* 102. 1, *Raþ bani* 153. 5, der *R* står i meningens början. Å andra sidan har Schlyter understundom *R*-typen, der motsvarande ord i hds. ej har ifrågavarande typ utmärkt med rödt, ss. *Rœnir* 96. 2, *Rinnare* 110. 5, *Rinnæri* 116. 8, *Raþe* 112. 14. Här är likväl i ett par fall den begynnande *r*-typen något, men dock obetydligt högre än de följande typerna. Deremot har Schlyter *rokilse* 126. 12, der *r* motsvarar ofärgad typ i hds.; ordet står inuti satsen. — Vidare har Schlyter t. ex. *þet* 47. 3, der hds. har *þ* utmärkt med rödt; samma är förhållandet med *þa* 152. 21, *þem* 174. 3, *þe* 183. 11, *þæt* 183. 13 m. fl. (jfr t. ex. *Þriþiæ* 167. 12, *Þær* 174. 6, *Þem* 183. 11), *aghi* 80. 8, *æn* 107. 9, 167. 11, *ær* 110. 8, *ærvi* 61. 12 (jfr t. ex. *Æru* 61. 10, 11, 14 o. s. v., der Schlyter återgifvit handskriftens med rödt utmärkta bokstäfver med versal). I t. ex. *Nœmnis* 117. 12 har hds. *æ*-typen utmärkt med rödt, hvarför man väl skulle vänta sig *NÆmnis* hos Schlyter i analogi med *KÆn* 121. 6 etc. Flera exempel på dylika fall, der ej Schlyter i sin edition utmärkt de i hds. med rödt framhållna typerna, skulle kunna anföras, såsom bland andra *fyr* 126. 20, *fatoker* 135. 13, *eth* 167. 11, der de begynnande minuskeltyperna äro försedda med rödt streck i hds. I *Hogger* 101. 2 har Schlyter af lätt insedda skäl gifvit *H*-typen den storlek som utmärker den begynnande typen i hvarje flock. Såsom af 101, not 72) framgår, saknar

emellertid den af *Hogger* inledda flocken rubrik i Cod. A och ansluter sig omedelbart till föregående flock. *H*-typen har derför i hds. samma utseende som *H*-typen i t. ex. 101. 4. Sid. 61. 2 är *k*-typen försedd med rödt streck, beroende på att *k* i rubriken börjar ny rad. På samma sätt förhåller det sig med *þ* i *foþo* 68. 14. Sådana oväsentligheter som de senast omtalade äro kanske knappast värda ett omnämnande, och hvad jag här framstält, må endast gälla såsom en iakttagelse af mindre vikt, som jag gjort vid jämförelsen mellan handskriften och Schlyters edition. Schlyter har ansett det onödigt och opraktiskt att i sin edition använda versaler eller på annat sätt utmärkta typer inuti meningen, äfven om med rödt utmärkta typer i denna ställning stundom möta i hds. Han har derför här användt minuskler, och detta så mycket mera, som de i hds. utmärkta typerna ofta endast genom det röda strecket skilja sig från minuskeltyperna.

Schlyter återgifver i sin edition handskriftens *o*-typ med *ö*. I denna afhandling följes handskriftens beteckningssätt, hvarför vid citat ur lagen (och från fornsvenskan i allmänhet) *ö*-ljudet alltid tecknas med *o*.

Vid anförande af citat ur våra gamla lagar har det varit brukligt att angifva balk och flock. Af flere skäl har jag funnit det lämpligare att vid angifvande af citatställena nämna sida och rad i Schlyters edition, hvilket, såsom jag hoppas, ej skall försvåra utan tvärtom underlätta igenfinnandet af de citerade formerna.

LJUDLÄRA.

AFDELNING I.

Språkljudens kvalitet.

Kap. I.

Vokalerna i hufvudtoniga stafvelser.

§ 1. Bokstafven *a*.

1) *a* motsvarar urn. *ă*, t. ex. *aptan* 53. 11, *karl* 54. 15, 58. 16.

2) *a* motsvarar urn. *ā*, t. ex. pret. *gatu* 154. 19, *sar* 138. 10, 139. 10.

3) *a* motsvarar isl. *e*, *i*-omljud af *ă*, i *hwar* 34. 7, 52. 17, 142. 15 etc. = isl. *hverr* 'hvilken af flere', 'hvar och en af flere', jfr Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 1. Saknaden af omljud beror på utjämning från de former, i hvilka på grund af *j*-bortfall intet omljud bör förekomma. Likaledes råkas *a* mot isl. *e* i *hwart*, adv., 77. 17, 168. 20 och i *hwarghin* 160. 15 = isl. *hvergi*.

Oomljudd vokal möter ock i inf. *qualia* 150. 17 och pres. *Qual* 175. 3. Denna senare form saknar ljudlagsenligt omljud, då rotstafvelsen är kort, jfr Noreen, *Geschichte der nordischen Sprache* § 229, 2. a), och från detta presens har *a* analogiskt inkommit i inf. En alldeles motsatt utjämning kan i sammanhang härmed påpekas, då den omljudda infinitivens vokal inträngt i part., hvilket är fallet med *quælde* 175. 7, *oquælt* 69. 15, *oquældu* 71. 9 (jämte *oqualder* 39. 6 etc. 5 gånger), *ocræfd* 118. 2.

4) *a* motsvarar i några fall isl. *e*, *é*, uppkomna genom *r*-omljud, näml. i *bar* 36. 3, 102. 5, 159. 4, *barlið* 93. 18, *barliþa* 120. 4; *vppenbarlika* 37. 1—2, *vppinbara* 40. 7; n. pl. f.

twa 115. 5, 118. 13, a. pl. f. *twa* 83. 15, 62. 17 (*twa* i n. pl. m. 78. 15, 96. 16 är väl lån fr. acc. m.); n. pl. f. *þa* 57. 17, 122. 8, 11. Något fall af *r*-omljud har jag ej funnit i lagen, hvarför denna företeelse torde vara främmande för den dialekt, lagen representerar. Jfr Brate, *Ä. Vestmannalagens ljudlära* s. 2, der likaledes påpekas saknaden af *r*-omljud för Dalalagens dialekt. Se om detta omljud Noreen, i Paul-Braune, *Beiträge* VII, 434 ff. och *Svenska Landsmålen* I, s. 696, *Geschichte* § 125, a). Det 121. 15 förekommande *bikar* är väl identiskt med isl. *bikarr*, såsom Schlyter i *Glossarium* vill, och ingen sms. med 'kar'; i motsatt fall vore det nytt bevis på saknaden af ifrågavarande omljud.

4) *a* motsvarar i några fall isl. *e* i ställning mellan *w* och *r*. Jfr om denna fråga Leffler, *N. Tidskrift for Filologi* N. R. II s. 7, 163, Sievers, Paul-Braune, *Beiträge* VI, 571, Noreen, *Om behandlingen af lång vokal* etc., Brate, *Ä. Vestmannalagens ljudlära* s. 2 och 3, Kock, *Undersökningar i svensk språkhistoria* s. 86 ff., Lindgren, *Burträskmålets grammatik* § 40. De hithörande fallen, som förekomma i SödL, äro *owan warþa* 21. 8—9, hjälpv. *warþa* 12. 5, 36. 6, 106. 2 etc., *watnquarn* 113. 2 (jfr *quærn* 111. 19, 112. 13, 18, *quærnæ* 85. 3, 110. 19, 111. 16, *quærnadamum* 113. 2, *quærnastaþ* 112. 10, *quærnnastaþ* 112. 9, *quærnastaþa* 112. 7, *watnquærn* 111. 17, *wæþerquærn* 113. 1—2), *quar* 76. 19, 21, 77. 1 etc. 10 gånger, *quart* 104. 8 etc. 3 gånger, *quarstaþa* 80. 13 (jfr *quer* 24. 7, 29. 11 etc. 5 gånger, *quær* 64. 19), hjälpv. *wara* 5. 2, 11, 96. 13 etc. — i detta sista ord står vokalen mellan *w* och *r* < *z* till skilnad från förh. i de öfriga fallen, som ha gammalt *r*; på grund häraf uttalar ej Kock någon bestämd mening om uppkomsten af *a* i detta värb, se a. a. s. 94 — vidare *þwart* 160. 9 (jfr *þwært* 139. 7, *þwærfoter* 96. 17, 18, *þwærfoth* 96. 14—15, *þwærtæppæ* 111. 7). Alla dessa fall, förut af ofvannämda författare diskuterade, äro ej af den art, att de kunna skänka någon ny belysning åt denna rätt mycket om-

skrifna, men ännu outredda fråga. Att det ej kan bli tal om någon allmän öfvergång *æ* > *a* mellan *v* och *r*, är man naturligtvis ense om. Så möter i SödL *Hwærwer* 90. 13, *swerð* 29. 13, 50. 5, *swerþ* 144. 17, *swærþ* 161. 5, *wærulð* 9. 5, 13. 11, *wæriu* 155. 10 m. fl. Brate förnekar någon öfvergång och antager afljudsväxling. Lindgren synes äfven föredraga Brates mening framför den af Kock framställda. Kock finner — enligt min mening med rätta — Brates förklaring mycket djärf, och anser det försiktigare och mera metodiskt att inom fornsvenskan själf söka förklaringen till växlingen, i synnerhet som denna växling stundom råkas endast i fsv. utan motsvarighet inom de närmast stående språken.

Enligt Kock öfvergår ljudförbindelsen *-vær-* till *-var-*, då den står i »relativt oakcentuerad stafvelse». Derigenom förklaras, synes mig, på ett tillfredsställande sätt de af Kock anförda fallen[1]. Tanken på afljud är naturligtvis icke fördenskull utesluten, och Kock tar äfven sin tillflykt till denna förklaringsgrund i ett par fall, der norskan, som ej äger öfvergången, också visar *a*. Från mindre betonad ställning kan äfven *a* i *þwart* förklaras. *þwær-* ingår i åtskilliga sammansättningar, hvarförutom sammanställningen *þwært iwir* kunnat bidraga till öfvergången. — K. H. Karlsson i *Arkiv for Nordisk filologi* I 386 anför från VgL I—V några fall med *a* för *e* i ställning mellan *v* och *r*. Af dessa fall kunna *nipingsvark*, *handæuarkum*, vb. *vara* och *warþa* förklaras genom Kocks regel. Kanske också *Swarkir*, om detta namn i fsv. var ofta förekommande, och om i fsv. namnsammanställningar förefunnos af sådan beskaffenhet som 'Per Ersson', 'Erik Larsson' i nysv., med hufvudtonen på senare namnet. I *svariæ* och *variæ* kan *a* förklaras genom analogi, jfr *qualia* i SödL.

[1] Emellertid förefaller mig Lindgrens förklaring af *a* i fsv. *-varþer* i *dagvarþer* etc. rätt tilltalande. En grundform **warðuz* skulle med växlande former i flexionen kunna ge såväl ett *varþer* som *værþer*.

För *svaria* jfr äfven Noreen, *Geschichte* § 218, 1). Deremot är *a* svårförklarligt i adj. *varþær*. Beteckningen är dock rätt egendomlig i de af Karlsson behandlade urkunderna och han ser sig för många andra ej hithörande fall med *a* för väntadt *æ* tvingad att antaga felskrifning.

Svårförklarliga äro ock de af Brate från Dalalagen anförda pres. *awarkar* och nom. sg. neutr. *wart* (adj.). Dessa fall kunna ej gärna förklaras genom Kocks regel. Men huru än de äro att förklara, förefaller det ej tilltalande att antaga afljud, då närbesläktade språk ej visa parallelformer.

6) *a* i låneord: *abel* 9. 7, *adams* 9. 7, *altara* 24. 2 (sms. 2 gånger), *Amen* 45. 12, *AmeN* 183. 15, *bakna* 108. 8, *bakn* 108. 9, 10, jfr Tamm, *Etymologisk ordbok*, ordet 'båk', *braz* 60. 12, jfr Tamm, AnF II, s. 347, *fangilse* 164. 3, mlgt. *vangnisse*, jfr Tamm, *Tränne tyska ändelser i svenskan* s. 23, *kal* 97. 7, *kalk* 13. 10, *magnus* 4. 14, 131. 11, 132. 17, *martins* 92. 14, 118. 14, *pant* 10. 2, 119. 17, *pascha* 24. 8, *Pascha dagh* 24. 3, *stallara* 160. 14.

7) Några enskilda fall:

a) *wraka* inf. 135. 6 (värbet förekommer utom i denna form 6 gånger i pr. ind. *wræker* samt 1 gång i part. *wrækin* 83. 5—6), *grauit* 99. 1 (jfr inf. *græwa* 36. 4, *græwæ* 98. 13, part. *græwit* 98. 18). Om dessa former se Noreen, *Geschichte* § 218. 1). — Former med *a* af verbet »äga» i pl. pres. ind. samt i pres. konj. hafva erhållit detta *a* genom analogi från pres. ind. sing., t. ex. *aghi* 9. 13, 60. 11 etc., *aghu* 15. 8, 24. 2 etc., *agha* 100. 16, 106. 10 etc.

b) *arþo* 86. 22. Om detta ord se Bugge, NTF N.R. III, s. 258. Wadstein, *Fornnorska homiliebokens ljudlära* s. 67 not 1) sammanställer det. dial. *åla* med *ǫl: ál* 'rem', detta väl med orätt[1].

[1] I Nerike förekommer *sel-åla* med betydelse af den jernten eller läderrem, som trädes genom skackeln och i hvilken selpinnen fästes. Jfr Rietz, *Svenska Allmogespråket: Ala.*

c) *nar* 19. 7, dial. 'når'. Jfr Karlsson, AnF I, 391 (*nar* < **nǣhwōs*, *nær* < **nǣhwiz*).

d) *fapernes* 66. 18 (mot *faperne(s)* 23 gånger). Formen med *a* är analogi från 'fader', såvida ej felskrifning föreligger.

e) *paghar* 78. 3 står väl i afljudsförhållande till isl. *þegar*, jfr Wadsteins anf. arb. s. 55.

f) Om *wasalighre* 110. 17 och *grawalighre* 110. 17 jfr Schlyter, *Glossarium*. De af honom gifna förklaringarna torde vara de riktiga.

g) För ordet *flatu* 108. 9, 9, som synes betyda 'giller' eller 'snara', finner jag ingen tilltalande härledning. Ordet förekommer ock i Dalalagen, se Brate, *Dalalagens böjningslära* s. 19.

h) Af pron. 'den' förekommer en gen. pl. *pa* 64. 1. Hur denna form bör förklaras, vet jag ej. Formen är adjektivisk. Kanske man har att göra med någon felskrifning.

§ 2. Bokstafven *e*.

1) *e* motsvarar urnordiskt *ĕ* i följande fall:

berin, konj., 169. 12 (med *æ* 31 gånger)[1], *fordernm* 5. 7, *ferski*, d. s. f. 50. 4 (med *æ* 133. 3), *gef prælz* 127. 17, *hupswerf* 138. 6, *Kornhærberghi* 11. 6, *les*, pres. 89. 7, *lesning* 84. 7, 89. 1 (men *vp læsæ*, inf. 90. 4), *meþ*, *með*, *med*, omkr. 300 gånger (med *æ* 40 gånger), *mellin* 99. 19, 100. 9, *mellum* 100. 6, 9, *e* sål. 4 gånger (med *æ* 59 gånger och dessutom i *handamællum* 152. 1). *quer*, n. s. m. 24. 7, 29. 11, 38. 7, n. s. f. 52. 12, 12, sål. 5 gånger (med *æ* i *quær*, n. s. f. 64. 19), *segl* 53. 10 (men *sægl træ* 149. 17), *sex* 53. 11, 75. 8, 9, etc. 6 gånger, *skera*, inf. 90. 3, 162. 23, m. fl. former, 8 gånger (*æ* i *Skærs* 142. 16, *skær* 175. 5), *skel* 112. 5

[1] Det inom parentesen angifna antalet gånger kan åsyfta såväl den framför parentesen stående formen som andra former af samma ord.

(*byghþa skal* 181. 16). *swerð* 29. 13, 50. 5, *swerþ* 144. 17 (*swærþ* 161. 5), *werkum* 49. 8 (*æ* 5 gånger, förutom sammansättningar af substantivet och värbet 16 gånger), *wesgota*, g. pl. 47. 6, *Wesgotæ*, n. pl. 47. 16, *westmanna*, g. pl. 47. 6, *westmæn*, n. pl. 47. 18 (jfr. *wæstan* 173. 21).

Af förteckningen framgår, att *e*-vokalen i synnerhet förekommer i handskriftens förra del. Det har måhända varit så, att originalet ofta (i vissa ställningar?) användt *e*-typen, och att skrifvaren af denna handskrift på grund af sitt uttal föranledts att i allmänhet — i handskriftens senare del, der han fullt stadgat sitt skrifsätt, så godt som alltid — insätta *æ* för originalets *e*. Derpå tyder beteckningen i part. 'med', som på de 109 första sidorna nästan alltid skrifves med *e* (med *æ* endast 10 gånger, förkortadt 9 gånger), men som sedermera endast 3 gånger (113. 12, 116. 11, 117. 1) visar denna vokal, i det derefter den förkortade skrifningen, som förut blott förekom undantagsvis, ända till lagens slut utgör den vanliga beteckningen, dock omväxlande med 30 gånger utskrifvet *mæþ*. I åtskilliga af de nämda fallen kan naturligtvis skrifningen med *e*, vare sig den tillhör originalet eller är en beteckning för afskrifvarens uttal, antas bero på syntaktiskt mindre betonad ställning, jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 535, Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 7. Så är *e* att förklara i *meþ*, *með*, *med*, *mellin*, *mellum*. Likaså kan *e* i *wesgotæ*, *westmæn*, om den senare sammansättningsleden haft hufvudtonvikten, förklaras från ställningen i mindre betonad stafvelse. Om räkneordet *sex* jfr Brate a. a. s. 7 och 79. Den alltid återkommande skrifningen med *e* i detta ord synes tyda på något från nysv. afvikande sätt i fråga om räkneordens betoning. Ordet förekommer dock här endast i handskriftens förra del, sist 87. 22. Påfallande är, att former af vb. 'skära' så ofta (8 gånger, hvaraf 6 gånger efter s. 100) förekommer med *e*. Kanske den föregående palatala konsonanten utöfvat något inflytande. Förkla-

ringen af *e* från mindre betonad ställning torde kunna tillgripas för ett eller annat af de återstående, ej diskuterade fallen, men jag föredrar att fatta dem såsom godtyckliga skrifningar. Spår från den språktid, då den fsv. öfvergången *ĕ* > *æ* ännu ej försiggått, kan man naturligtvis ej se i något af de ofvan anförda fallen; jfr Noreen, *Geschichte* § 130, a), der denna öfvergång är förlagd till vikingatidens slut. Det förtjenar påpekas, att *e* i flere af fallen förekommer i förbindelsen *-(æ)er-*, der man snarast skulle vänta sig *æ*-typen. — Undantar man dessa ofvannämda fall, är tecknet *æ* den regelbundna motsvarigheten till urn. *ĕ*.

Anm. I *gielle*, konj. 87.14, 88.18, 90.12 m. fl. former af detta verb, tillsammans 20 gånger[1] (*iæ* 60 gånger), subst. *gieldum* 108.18 (*giæld* i olika former omkring 30 gånger), *wiþer giell* 70.15 (*iæ* i sammansättning *-giæld* 9 gånger) samt af 'skära' *skieri* 78.3 (*skiær* 3 spi. 99.3; former utan *i* 10 gånger) kan ej afgöras, huruvida det föreligger brytning, eller *i* är utveckladt mellan palatalen och den följande vokalen. Om man så vill, kunde *e*-vokalen i värbet 'gälda' förklaras ur det så ofta förekommande uttrycket *gielde ater,* der *e* kommer i mindre betonad ställning. I subst. 'gäld' kanske *e* kan förklaras ur sammansättningar.

2) *e* motsvarar äldre *ē* < *ĕ* genom förlängning, jfr Noreen, *Geschichte* § 44, i *fea* 122.12, 14, 167.13, 176.6, *feasins* (»pro *fea sins*», Schlyter not 46) 55.7, *fea taki* n. s. 181.21, *feataka* 173.1, 181.19, *fea taka* 182.10, *aseæ* 93.5, *sea* 177.16. Jfr Noreen, *Geschichte* § 131, a). Vidare *swer* 66.19, mht. *swëher*, fht. *swëhur*, se Kluge, *Etymologisches Wörterbuch.*

3) *e* motsvarar *i*-omljud af *ă* i följande fall: *af tect* 89.2—3, 7, 105.9, 10 (*æ* 6 gånger), *af tect witne* 104.2, *bata tect* 85.4 (*bata tæct* 113.3), *in tect* 84.8, 91.13, 21,

[1] Ej efter s. 108.

intect 91. 10, *in tectenæ* 92. 7, *bolateckiu* 78. 5, *bolateckiæ* 78. 7, *inteckiu man* 52. 17—18, *aferð* 88. 4, 6, 7, *aferþir* 88. 13, *a ferþ* 93. 8—9, 93. 11, *ferþenæ* 52. 3, *ferð* 54. 9, *ctferþæ dagh* 30. 7 (*færð* 52. 3, *a færþ* 85. 2, *afærþ* 109. 10), *eller* med *e* omkr. 380 gånger (*æ* omkr. 300 gånger), n. a. pl. af 'man' (enkla ordet) förekommer med skrifningen *men* 27 gånger (*mæn* 100 gånger), i sammansättning *-men* 15 gånger (*-mæn* i sammansättning 49 gånger), *ellis* 11. 10 (*ældi* 82. 2), *enbender* 10. 5, *eng* 92. 22, 93. 15, 94. 7 etc., m. fl. former tills. 32 gånger (*æ* 11 gånger), *festu* 56. 6 (*æ* 4 gånger), *festikuno* 56. 14, *festikunu* 2 gånger, *festi penning* 118. 5 (*æ* 4 gånger), former af vb. 'fästa' med *e* 10 gånger (med *æ* 21 gånger), former af vb. 'fälla' med *e* 10 gånger (med *æ* 72 gånger), former af värbet 'gärda' med *e* 3 gånger (med *æ* 13 gånger), *gierþe*, subst. 90. 11, 98. 10, 19 (*æ* 5 gånger), *fastgierþe* 99, not 49, *ingierþis* 99. 6, 9 (*æ* 2 gånger), *ct-gierþis* 99. 13, 16 (*æ* 2 gånger), *ogierþum* 100. 8, *hender*, a. pl. 4. 11, 16. 2 (*æ* 20 gånger), *helst* 43. 6 (*æ* 15 gånger), *heldo*, d. s. 95. 12, *hellær*, pres. 95. 11, *i hell* 17. 10 (*æ* 6 gånger), *heemdir*, a. pl. 46. 6 (*hæmdir* 48. 9), *ianabek* 47. 16 (*bæcki* 114. 18), former af 'känna' med *e* 7 gånger (med *æ* 21 gånger), *oferi* 97. 16, *sember* 12. 8, 15. 7 etc. 5 gånger, *segher* 9. 7, 12. 6, *seghiæs* 16. 10, *seghi* 27. 8 (annars alltid *i* i detta värbs rotstafvelse), *skember* 96. 11, *strængenes* 47. 12 (*æ* 2 gånger), *tompta stemnu* 97. 14 (*-stæmna* i sammansättning 5 gånger), *stemnu-* i sammansättning 3 gånger (*stæm(p)nu-* 21 gånger), *stempt* 27. 6 (*stæmnæ* 176. 13, *stæmnir*, 2 gånger, vb. *þing-stæmnæ* i olika former 4 gånger), former af 'svärja' med *e* 8 gånger (med *æ* 25 gånger), *tweggiæ* 32. 7, 78. 1, 89. 4 (*æ* 4 gånger), *ctmerct* 6. 3, *epti(r)* med *e* 110 gånger (*æ* 71 gånger), *eptirdome* 9. 6 (*æptir domum* 5. 5).

Såsom af ofvanstående förteckning synes, förekomma rätt många fall, der *e* går tillbaka på *i*-omljud af *ă*. Den ojämförligt vanligare beteckningen för i-omljud af *ă* är emellertid *æ*. Vid en granskning af de olika fallens citat-

ställen finner man lätt, att skrifningarne med *e* i allmänhet tillhöra lagens förra del. Efter s. 100 förekomma endast *af tect* 105. 9, 10, *af tect witne* 104. 2, *enginn* 102. 2, 111. 9, *festi penning* 118. 5, *fester* 144. 3, *festes* 150. 12, *Festir* 178. 11, *sember* 101. 14, 111. 8, *Swerie* 102. 17. Hvad 'eller' angår, förekommer detta ord på de 100 första sidorna alltid skrifvet med *e*, så när som på 8 fall med *æ*, men i lagens senare del har *æ*-typen afgjord öfvervikt. Det samma är förhållandet med *eptir*. Liksom i 'eller', är här *e*-typen förhärskande i handskriftens förra del, så att på de första 107 sidorna *e*-typen ensamt är i bruk med undantag af 3 fall med *æ*. Derefter blir *æ* allt vanligare och på de 30 sista sidorna i Schlyters edition är skrifningen med *æ* den enda förekommande. Skrifningen *men*, n. a. pl., som förekommer 27 gånger, råkas blott sid. 67—103, på hvilka sidor *mæn* af de 100 gångerna endast råkas 8 gånger. På de 67 första sidorna råkas *mæn* 21 gånger. Inom samma sidor (67—103) råkas ock alla de fall, i hvilka *-men* förekommer såsom senare sammansättningsled (dock *soknnamen* 15. 8), hvaremot *-mæn* i sms. utom 5 gånger anträffas på andra sidor. Då, såsom af förteckningen af dessa fall med *e* framgår, i nästan hvarje hithörande ord också *æ* förekommer jämte *e*, och då *æ* i allmänhet är den regelbundna motsvarigheten till i-omljud af *ă* (i handskriftens senare del efter sid. 111 har *e* så godt som alldeles upphört i denna användning, i det här *e* blott förekommer 3 gånger, förutom *eller*, som ännu möter, ehuru mycket sparsammare än *æller*), torde i hufvudsak detta *e* kunna förklaras såsom en beteckningsvariant till *æ*. Naturligtvis kan dock ett och annat *e* i handskriftens förra del förklaras bero på den syntaktiskt obetonade ställningen, såsom förhållandet väl är med växlingen *æ* ~ *e* i 'eller', 'efter'. Äfven *men* kan få sitt *e* förklaradt ur obetonad sammansättningsled och ur sin pronominella användning, jfr Brate, *Ä. Vestmannalagens*

ljudlära s. 6. Bland de anförda fallen finnas äfven andra sammansättningar (förutom de med *-man* sammansatta), hvilkas betoningsförhållanden möjligen kunde vara af den art, att ett *e* för väntadt *æ* kunde få sin särskilda förklaring, men då dels *e* äfven här växlar med *æ* och då *e* så pàtagligen i andra fall måste betraktas såsom variant till *æ*, är det vanskligt att påstå, att *e* i det eller det fallet beror på ställning i mindre betonad stafvelse. I *sember* och i *segher* råkas aldrig *æ*. Det förra råkas sist 101. 14 och 111. 8, det senare sist s. 27 (se ofvan). Att i dessa värb antaga *e*-ljud, dertill ser jag ingen särskild anledning. *sember* råkas alltid i förbindelsen *a sember*.

4) *e* motsvarar i-omljud af *ā* i:

ferre 12. 6 (*fære* 62. 12); *e* är tecken för kort vokalljud, jfr nysv. »färre».

ges 91. 18 (*gæs* 2 gånger); vokalen har förkortats framför den långa kons., jfr. nysv. »gäss».

ner, adv. 95. 15 (*æ* 6 gånger i adv. *nær* samt dessutom i *nærstæder* 118. 1, *iamnær* 69. 13, *nærwarande* 131. 11); måhända är *e* inkommet från ordets bruk i mindre betonad ställning.

swenskun 119. 13—14, jfr Noreen, *Urgermansk judlära* s. 23. Vokalen har förkortats framför konsonanthopningen.

piuper hell, n. s. 95. 21, isl. *háll*. Vokalen i nom. kan ha förkortats framför *ll*, då icke heller i detta ord *e* blir tecken för långt öppet ljud. Man kanske dock skulle vänta lång vokal, analogiskt inkommen från andra kasus. Måhända derför här *e* är = *æ*, jfr det i moment 2) nämda *swer*. I *piuper hell* kan dock vokalen hafva förkortats i obetonad sammansättningsled. Cod. B har också *tiuder hel* med *e*-vokal.

5) *e* är uppkommet genom den allmänna fsv. monoftongeringen af dift. *ai*, jfr Noreen, *Geschichte* § 141. b), t. ex. *breper* 96. 13, *dref* 122. 9, *fiskeleke* 113. 6.

6) *e* motsvarar den äldre monoftongeringen af dift.

æi framför konsonantgrupp, jfr Noreen, *Altisl. Grammatik* § 111, *Geschichte* § 39 b), Brate, *Ä. Vestmannalagens ljudlära* s. 29, Kock, *Undersökningar i svensk språkhistoria* s. 37 ff. Fallen äro: *Engin* 53. 1, 55. 2, 112. 20, o. s. v. jämte flere former af ordet, tills. 84 gånger (*æ* 20 gånger), *helghi* 8. 10, *helghum* 9. 8, m. fl. former tills. 5 gånger (*æ* 182. 20, 183. 14), *helghan dagh* 24. 7, 42. 6 etc., tills. 8 gånger, *helgha dagha brut* 8. 2, 41. 8, (*hælgha dagha brut* 40. 6), *Helghuna messu dagh* 24. 4—5, *forhelð* 40. 11, 41. 7, *manheld* 42. 2, *manheldena* 42. 10, *man held* 57. 6, *manhelghis balker* 6. 11 (*æ* 135. 15), *egn* 70. 14, 17 o. s. v., m. fl. former 22 gånger, *eghna lotum* 77. 9—10 (*omæghnum* 62. 2, 3), *lezn* 162. 4, 165. 14, 166. 15 m. fl. former tills. 6 gånger, *leznfall* 162. 4, *leznafall* 165. 14, *lenznawitne* 181. not 67) (*læznæ* 167. 8), *flesk* 20. 1, *renser* 99. 9.

Af ofvanstående fall förekommer *engin* uteslutande med *e* på de första 111 sidorna, sedermera växlande med *æ*. Då ordet så ofta förekommer med skrifningen *e*, har man skäl att antaga uttal med slutet ljud; skrifningarna med *æ* tyda dock på öppet uttal vid sidan af det slutna. Adj. 'helig', som blott förekommer i synkoperade kasus, visar alltid *e* utom 3 gånger. Då således *e* i adj. och hithörande ord (*Helghuna*, *forhelð* etc.) är så öfvervägande, har man nog rätt att antaga slutet ljud, om ock vid sidan deraf äfven det öppna ljudet förefanns, såsom antydes af *hælgha* 182. 20, *hælghe* 183. 14 samt af *hælgha dagha brut* 40. 6, *manhælghis balker* 135. 15 (båda dessa senare citat tillhöra rubriker, hvilka i allmänhet synas i likhet med lagens senare del favorisera *æ*). Jfr uttal med såväl slutet som öppet ljud i nysvenska dialekter i ordet 'helg'. I *egn* möter alltid *e*. Kanske slutet ljud analogiskt inkommit från värbet *egha*, som dock vanligen i lagen har formen *agha*, eller från adj. *eghin*. Alla formerna af ordet förekomma dock i lagens förra del, hvarför *e* här, såsom i många andra ord, kunde vara beteckningsvariant till *æ*. Skrifningen

med *æ*, såsom man väl snarast skulle vänta, rakas i *omaghnum* 62. 2, 3. I *lezn* synes ock uttal af slutet *e* kunna föreligga, då ordet så ofta skrifves med *e*, jfr dock *læznæ* 167. 8. Kanske kändes sammanhanget med *lepa*, hvarigenom skrifningen med *e* kunde få sin förklaring. Om uttalet af *e* i *flesk* och *renser* kan ingenting sägas, då orden blott förekomma hvar sin gång. Måhända är dock *e* i *renser* öppet, då ändelsens vokal är *e*: emellertid kan icke ändelsevokalen gifva något utslag (se härom i det följande om ändelsevokalerna). Nysv. har 'ränsa', dialektiskt äfven 'rensa', det senare med slutet *e*, hvilket kan bero på invärkan från adj. 'ren', jfr Kock, *Undersökningar i svensk språkhistoria* s. 42.

7) *e* i låneord: *bref* 134. 18, 173. 11, 175. 4, jämte andra former, tills. 7 gånger, *inuentarium* 67. 9, *lensmaper* 86. 20, *lensman* 45. 10 (med *æ* 27 gånger), *messu* 27. 7, 92. 14 (*mæssu* 118. 14), hvarjämte ordet i sammansättning förekommer med *e* 20 gånger, med *æ* 7 gånger, *penning* 23. 5, 24. 2 m. fl. former tills. 37 gånger (med *æ* 16 gånger; *æ* endast i lagens senare del), i sammansättning *festi penning* 118. 5 (*æ* 5 gånger i lagens senare del), *prester* 26. 10, *Prester* 13. 4, 16. 5, *presti* 11. 7, *prest* 7. 1 (annars alltid förkortning), *testament* 7. 10, 67. 10 (*testamænt* 32. 10).

Af de anförda fallen visar sig, att rotstafvelsen ofta har *e*, detta kanske delvis beroende på ordens främmande börd; *bref* har alltid *e* och uttalades väl med slutet *e* såsom vårt nysv. 'bref', jfr om detta ord Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 5, Kock, TnF N.R. VIII, s. 298, not 1). De återstående torde alla hafva öppet *e*, för hvilket den växlande skrifningen med *æ* talar. I *lensmaper* har vokalen förkortats före de två konsonanterna. Likaså i *prester*. Sannolikt är, att man äfven i detta ord kunnat se skrifning med *æ*, om ordet någon gång förekommit utskrifvet i lagens senare del. Om *e* i *freadar* 182. 18 se Bugge, AnF IV s. 121 ff., som anser det vara låne-

ord i motsats mot Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 12. Jfr äfven Kock, AnF VI, 223.

8) *e* i några enskilda fall:

a) *ekorna* 108. 2 (*icorna* 108. 5, *ikorna* 108. 7, *icorna hund* 123. 21). Jfr Kock, *Svensk akcent* II, 343—4 och Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 9. Den förre författaren antar *e* vara < *ī* på grund af hufvudtonen på följande stafvelse; den senare föredrager att förklara *e* < *ai* såsom stående i afljudsförhållande till *ī*. Jag anser Brates mening vara att föredraga, hvilken ock funnit ett stöd i den norska formen *eikonn*, som Bugge påpekat i AnF IV s. 118. Det torde äfven förtjena ett påpekande, att en form **ekurni* i fsv. ej är uppvisad; så snart första stafvelsen har *e*, följer i penultima *o*. Detta förhållande måhända är af någon betydelse för formens bedömande[1].

b) *erzl*, 90 not 2). Schlyter har upptagit *etzl* ur cod. B. Såsom Schlyter i noten anmärker, synes först ha stått skrifvet *erl*.

Ett *etzl* förekommer mig veterligen ej annars i fsv. och stämmer ej häller så väl med bildningar på *-sl-*, hvilka i regel ansluta sig till *ja*-värben, jfr Hellquist, AnF VII s. 59 ff. Men jag ser ingen utväg att förklara *erzl*, hvarför väl *etzl* bör insättas, hälst som detta ord 2 gånger förekommer i cod. B, jfr. not 1) å samma sida i Schlyters edition.

c) *fem* 96. 1, 97. 4, 101. 18, 19, *femtæ* 35. 11, *femto* 88. 10, 93. 14, *femtij* 20. 3, *halffemto* 11. 2, *half femto* 138. 12 (i ordningstalet *fæmte æ* 7 gånger). Om vokalisationen

---

[1]) Då i denna urkund bägge formerna, både den med *i* och den med *e*, förekomma, kunde det möjligen synas enklare att förklara den ena ur den andra och att betrakta *ekorni* såsom en yngre form med *e* < *ī*. Denna form skulle då tillhöra afskrifvarens dialekt. Men ingenting hindrar antagandet af två gamla sidoformer. Möjligen skulle man, om *ī* > *e* i denna dialekt, kunna vänta sig ett *lekami*. Detta ord har dock alltid *i*: *guzlikama* 8. 5, 44. 3 etc. 5 gånger.

se Noreen, AnF III, s. 40, noten) *Geschichte*, § 202. *a*-vokalen i ordningstalet förekommer 105. 1, 106. 11, 14, 166. 16, 16, 167. 14, 176. 7, således i lagens senare del.

d) *gen* 57. 5, 78. 16 etc. 7 gånger, *gengierð* i olika former 6 gånger, *genstan* 50. 16. Jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 406, Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 9 f., Noreen *Om orddubbletter i nysvenskan* s. 109 not 2).

e) *hester* 116. 6, 110. 3 m. fl. former, tills. 8 gånger (på de 116 första sidorna, hvaremot *æ* 14 gånger på de sista 60 sidorna), *hest bae* 97. 6, *hestæ korn* 20. 3, 6 (*hæst baki* 170. 18, *hæstæ cop* 124. 13, 128. 11). I enlighet med Lindgrens uppstälda lag i *Burträskmålets grammatik* § 86 kan, såsom han framhåller i anm. 2, *hæster* ej < urg. *hi(n)histaz* (Noreen, *Altisländische Grammatik* § 264), utan måste väl < urg. *ha(n)histaz*, jfr Noreen, *Orddubbletter* s. 93. Se ock Bugge, AnF IV, s. 129 ff., Wadstein, *Fornnorska homiliebokens ljudlära* s. 60.

f) *let*. 3 sing. pret. ind. 141. 14, 170. 3. Detta *let* kunde möjligen vara = isl. *lét*, ett fsv. *lāt*, men då *e* såsom tecken för långt *a*-ljud ej förekommer i något säkert fall, är detta *let* nog antingen < ett kortvokaliskt *læt*, uppkommet genom ordets användning i syntaktiskt obetonad ställning, eller kan det vara identiskt med ett isl. *leit*, jfr Noreen, *Altisländische Grammatik* § 415 anm. och Kock, *Svenska landsmålen* 38 h., »Växlingen *ī* : *ē* i forngutniskan» s. 5—6. Cod. B har *læt*, i st. för *let* 141. 14 i cod. A. Värbet är der betonadt; *let* 170. 3 obetonadt, och der har äfven cod. B *let*.

g) *swea* 4. 13; *swearikis* 47. 2, *sweariki* 48. 10, 51. 3, *vpseum* 48. 1. Om *í* uti isl. *svíar* se Noreen, *Urgermansk judlära* sid. 23. Huru fsv. *e* skall förklaras, vet jag ej.

h) *se* konj. af *wara* 55. 4, 82. 15, 175. 1, *see* 65. 12, 69. 7, 76. 4, 140. 17; pl. *seen* 44. 4, 63. 6, 86. 8. Om dessa former se Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 10 ff. och senast Kock, AnF VI, 221 ff. Brate vill förklara *e* ur

det *i*, som finnes i got. *sijais*, *sijai*, fornlat. *siēs*, *siēt*, i enlighet med den lag att *i* > *e* framför en annan vokal än *i*. Kock utgår från *ī* likaså, och anser detta > *ē* i relativt obetonadt stafvelse.

i) *wapa elð* 84. 20 105. 12, *eldsto* 107. 15, 17, *elder* i olika former 23 gånger. Jfr Leffler, *Svenska landsmålen* I, 271 ff.. Noreen, *Geschichte* § 131, II a).

j) *wel* 11. 8, 15. 5, 57. 5 (*wæl* 183. 10). Ordet förekommer alltid i ofvannämda citat betonadt. *e*-vokalen är väl beroende på analogi från obetonad ställning, vare sig den går tillbaka till *ĕ* eller dift. *æi*, jfr Lidén, AnF III, 243.

k) pref. *twe-* i *twebøte* 170. 5 (*twæ-* 29 gånger), *pre-* i *prefaldugher* 8. 9, kanske ock i *pre* s. 119, not 4), om denna skrifning skall utmärka förkortning för *preskiptis*, som dock annars alltid skrifves *præskiptis*. (*præ-* 100 gånger), jfr Noreen hos Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 30; *e*-vokalen för väntadt *æ* torde snarast kunna förklaras bero på inflytande från räkneorden; dessutom ock från sådana ställningar, der prefixet kom framför vokal eller från obetonad ställning.

l) räkneordet 'tre'. De förekommande formerna af detta ord äro: nom. mask. *þri* 72. 8 etc. 4 gånger, *þre* 86. 9, nom. acc. neut. *þry* 10. 6, 21. 10 etc. 18 gånger, gen. *þrigiæ* 31. 3 etc. 3 gånger, *þriggiæ* 65. 12, 86. 7 etc. 10 gånger, dat. *þrim* 53. 10, 10, 56. 13 etc. 26 gånger, *þrem* 89. 5, ack. mask. *þre* 14. 6, 16. 3 etc. 7 gånger. *þrea* 15. 7, 22. 3 etc. 5 gånger, *þriæ* 22. 4, 7 etc. 5 gånger, ack. fem. *þre* 10. 7, 14. 7 etc. 5 gånger, *þriæ* 176. 2. Brate vill förklara *e* genom sin uppstälda ljudlag om *ī* > *e* framför annan vokal än *i* ur a. pl. m. **þrīanz*, n. a. pl. fem. **þrīōz* med redan på urgermansk botten skedd ombildning af ordets former efter adjektivens böjning. Noreen anser got. *þrins* > *þre*, hvarefter tillkommit adjektiv-ändelser. Brate har i *Äldre Vestmannalagens ljudlära* sid. 11 uttalat sina tvifvel om öfvergång *þrins* > *þre*, i det han jämför *in* > *ī*, *sin-* > *sī-*.

Efter hvad prof. Noreen senare yttrat å akademiska föreläsningar angående denna öfvergång, synes man dock vara berättigad att antaga *prins* > *pre*. Med dat. *prem* jfr isl. *prem(r)*. Detta *e* i dativformen är måhända analogiskt inkommet från andra former. Deremot synes dock tala, att enligt isländskans vitnesbörd vokalen är kort. Kanhända vokalens korthet kan förklaras såsom analogi från det korta *i* i *prim*? Naturligtvis måste i isl. *e* i *prem(r)* analogiskt inkommit före den i Noreens *Altisländische Grammatik* § 103 omtalade öfvergången.

m) *wermanna* 47, not 10). Schlyter har i texten upptagit hds. B:s läsart *wærma*. I sitt *Glossarium* framställer han tre antagliga förklaringar af formen, hvarför jag hänvisar dit. Så vidt jag vet, är ingen antaglig etymologi af ordet framställd. Se Rydqvist II, 185.

n) *eriks gatu* 46. 4, 47. 9, 10, 48. 2. Ej heller för detta ord är någon tillfredsställande etymologi gifven. I Cod. B är *e* öfverallt utplånadt, jfr Schlyter, *Glossarium*, samt företalet till *Södermannalagen* s. VII. Det är tvifvel underkastadt, om *eriks* i 'eriksgata' är samma ord som namnet 'Erik'. Äfven detta namn väntar på sin etymologi. Jfr Säve, *Snorre Sturlesons ynglingasaga* s. 24, not 4), Leffler, *Svenska landsmålen* I, s. 272, not. 3). Säves och Lefflers etymologi är dock ej tilltalande.

o) Pron. 'den'.

N. s. m. *þen* 26 gånger : *þæn* 5 gånger (på de 10 första sidorna); förkortad skrifning af formen är den vanligaste och från och med s. 70 den enda förekommande.

G. s. m. och n. *þes* 14 gånger : *þæs* 25 gånger; *þes* förekommer på sid. 26—92, *þæs* 4. 10, 34. 2 samt ensamt från och med s. 122.

A. s. m. *þen* 10 gånger : *þæn* 9. 6; *þen* sista gången s. 85; föröfrigt förkortad skrifning.

N. a. s. n. *þet* 215 gånger : *þæt* 147 gånger. Efter s. 107 upphör skrifningen med *e* (*æ* endast 7 gånger i

lagens första början); efter s. 107 förekommer endast *þæt* (dock *þet* 108. 20, 109. 2, 2, 110. 7) förutom förkortad skrifning, som börjar sid. 126, hvarefter *þæt* och förkortning användas ömsom.

Vokalbeteckningen öfverensstämmer således med hvad förut blifvit sagdt om *með*, *eller* o. s. v., se i det föregående. Någon form med *a* förekommer ej. Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 8, anser *a* och *e* stå i afljudsförhållande till hvarandra, hvilket ock synes vara den enda riktiga åsikten. Han anför med skäl mot Kocks antagande af försvagning *a* > *æ* åtskilliga småord, som trots den obetonade ställningen hafva sitt *a* i behåll. Jfr Noreen, *Urgermansk judlära* s. 38, *Geschichte* § 184. Formen *þe* förekommer förutom i n. pl. m. i: N. s. f. 25 gånger, g. s. f. 44. 4, d. s. f. 12 gånger, a. s. f. 41 gånger, n. pl. f. 113. 18, a. pl. f. 141. 1, 148. 14, a. pl. m. 5 gånger, n. a. pl. n. 58 gånger. Jfr Noreen, *Geschichte* § 184, 2), 5), 7), 10), 12), 13), 16). Dessutom möter *þe* framför komp. i förbindelse *þe mere*, der Cod. B har *thy*, nämligen 94. 3, 12. 103. 8.

p) *þeþan* 57. 6, isl. *þaðan*. I *Fornsvensk ljudlära* s. 120 talar Kock om *þeþan* och »ordets äldre form *þaðan*», som enligt honom > *þæþan* i obetonad ställning, jfr Kock, TnFN.R. III, 256. Något fsv. *þaþan* är dock icke uppvisadt; det fsv. *þeþan* bör sammanhållas med fornn. formen *þeðan*, se Vigfusson. (Växlingen *e* ~ *a* i ordet torde vara af gammalt datum, jfr afljudsväxlingen i pron. 'den'.) I *Undersökningar i svensk språkhistoria* s. 95 anser Kock möjligt, att *æ* i *þæþan* öfverförts från *hæþan*. *þer* förekommer 16 gånger (i lagens senare del endast 114. 7, 167. 3), jfr *þær* 13 gånger (i lagens förra del 4. 10, 8. 11, 47. 13, 65. 13). Dessutom förekommer ordet i förbind.: *þer af* 108. 15, *þer með* 105. 5, jfr *þær firi* 170. 21, *þær meþ* 10. 5, *þær mæþ* 170. 10. *þær næst* 9. 5.

g) *æ men* 59. 13 (*æ mæþæn* 21. 9, *mæn* 53. 14, *meþæn*,

maþan 11 gånger). Gången är väl den att *maþan* > **mæþn* > *man*, då ordet stod i syntaktiskt obetonad ställning, jfr Bugge. AnF IV, s. 139—140. I *æ men* är *e* uppkommet ur *ǣ*, i det *ǣ* genom ytterligare utveckling i obetonad ställning förkortats till *ǣ*, som i sin ordning öfvergår till *e*.

§ 3. Bokstafven ***i***.

1) *i* motsvarar urnord. *ĭ*, t. ex.: *friþ* 44. 8, 159. 1, *swik* 125. 16, *bindæ* 74. 15, 90. 3.

2) *i* motsvarar urnord. *ī*, t. ex.: *gris* 23. 5. 123. 22, *with* 88. 3.

3) *i* < *æ* (i-omljud af *a*), enl. de lagar, som äro framstälda af Kock, AnF IV s. 171 ff. (Om litteraturen i denna fråga, se a. a. s. 171—172): *annættigiæ* 28. 12. *annættigæ* 147. 7—8 *atersighiæ* 68. 8, 77. 13, *sighiæ, sigher, sighi, six: i* i inf. och pres. ind. konj. är den regelbundna vokalen; *e* förekommer här blott 3 gånger, se i det föreg. § 2, 3). Detta *e* har erhållit sin förklaring af Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 18, från de enstafviga pres.-formerna i sing., der intet *i* följer.

4) *i* < *y* enligt den af Kock, AnF IV gifna regeln. Enligt denna regel öfvergår ett af *i (j)* efterföljdt *y* till *i* »i relativt obetonad stafvelse», se a. st. s. 163 ff. Enda fallen på denna öfvergång i SödL äro *firi* 73. 15; 91. 16 etc. (*fore* 48 gånger, *fori* endast 73. 8)[1], *iwi(r)* 27. 1, 87. 5, 67. 10 etc., *iwer* 94. 17. Några former med *y* förekomma ej.

5) *i* är utveckladt mellan *g* eller *k* och *e, æ* i åtskilliga ord. Jfr de § 2, 1) anm. i det föregående omnämda fall, der man kan vara tveksam, huruvida man har att göra med dylikt inskott eller med brytning. Slikt inskott

[1] *firi* är den ojämförligt vanligaste formen: *fore* förekommer egentligen endast i lagens förra del, i det ordet råkas 40 gånger före s. 100, sedermera endast 8 gånger.

kanske möter väl i *gierning* 48. 11, 49. 15, 54. 7 jämte andra former med *-ie-*, tills. 9 gånger, alla på de 66 första sidorna (jfr *gerning* 50. 4). På de följande sidorna förekommer ordet alltid förkortadt utom i formerna *giærning* 137. 16, 156. 13, *giærninga* 112. 1—2. Af sammansättningar förekomma *walzgierning* 50. 8, *walzgiærninga* 124. 19, *walzgiærningum* 131. 14 (förkortn. 6 gånger), *wilia gierning* 66. 8. Vidare kanske hit *gierþir* 55. 15, *giærþer* 56. 12, *gengierð* 7. 2, *gengierþer* 48. 7, *gengiærþ* 19. 4, 125. 1, 134. 11 (förkortn. 134. 12), *mat gierð* 79. 20, *matgiærþ* 183. 3, *skiutagiærþ* 125. 1, *skiuta giærþ* 134. 11, *vpgiærþir* 84. 15, *vpgiærþer* 99. 8, *vt gierþir* 52. 7, 12, 13, 16, 53. 1, *vt gierþum* 86. 9, *vt giærþum* 80. 20, 94. 22, *vtgiærþum* 183. 5. Såsom häraf synes, förekommer *ie* endast i lagens förra, *iæ* hufvudsakligen i lagens senare del. Huruvida *e*, *æ* i dessa båda ordgrupper är gammalt urn. *ĕ* eller uppkommet genom i-omljud af *ă*, derom vågar jag ej yttra mig. Beteckningen i lagen ger ingen vink i frågan. — Öfriga fallen äro: alla förek. former af vb. 'gärda' såsom *giærþæ* 13. 6, 80. 18, etc. och subst. *giærþe* 88. 9, 23, 106. 7—8 etc., *fastgierþe* 99. not 49), *ingierþis* 99. 6, 9, *ingiærþis* 110. 18, 121. 7, *vtgierþis* 99. 13, 16, *vtgiærþis* 110. 18, 121. 7—8, *ogierþum* 100. 8; vb. 'känna' med *i* 21 gånger, utan *i* 7 gånger; vb. 'kära' med *i* 19 gånger, utan *i* 12 gånger (*kærænde* 112. 4, 135. 9), *kiæru* 179. 5, *skiærsl* 20. 10, *skiærslum* 21. 2, *skiærskute* 102. 10, *skierscutat* 50. 2 (utan *i* 2 gånger), *skiæri* 127. 4, *skiæræ* 83. 16, 177. 16 (men *skært* 3 gånger). Jfr om denna fråga Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 54 ff., Tamm, *Fonetiska kännetecken* s. 28. — Mellan *g* l. *k* och *ø* förekommer aldrig något *i*, t. ex. *gøme* 45. 11 etc., *gønumlaghat* 143. 12, *gøræ* 9. 2, 43. 14, etc., *gøzl* 96. 16 etc., *gøtæ* 4. 13, *køp* 68. 1 etc., *Køpninga friþer* 182. not 84).

6) *i* i låneord: *biscuper* 8. 6, 29. 12, m. fl. former, *inuentarium* 67. 9, *kirkiæ* 11. 2, 15. 5, etc., *crist* 8. 8, 9. 3, m. fl. former (äfven med lat. änd. *cristus* 127. not 58),

michiæls messu 20. 5, etc., *þik* 31. 10, *Þingizdagha dagh* 24. 3—4, *þingix daghum* 118. 14, *þingixdagha* 118. 15.

7) Särskilda fall:

a) *brista* 14. 4, 116. 5, m. fl. former, alltid med *i*, *slippa* 90, 12, 148. 9, *slipper* 164. 1, *giwa* 15. 9, 131. 19 m. fl. former, alltid med *i*, *gitæ* 153. 19 m. fl. former, alltid med *i*. Jfr Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 17, anm. och s. 19. Han anser *i* bero på utjämning från det i urgermansk tid omljudda presens. Kock i *Fornsvensk ljudlära* s. 553—4, innan ännu Brates arbete utkom, förklarade *i* i *giwa* och *gita* såsom beroende på den föregående palatalen, med förkastande af tanken på urg. *i*-omljud. Sedermera har Kock i AnF VI s. 18, 19 gentemot Brate framstält den åsikten, att *i* uti *brista*, *slippa*, *brigþa*, *spritta* sannolikare är att förklara såsom analogi från sådana värb af samma klass som *finna*, *brinna* etc. I *giva* och *gita* anser han *i* närmast bero på den föregående palatalen och det i ett par värbformer förekommande ändelse-*i*:et. Emellertid förkastar ej Kock helt och hållet antagandet af analogi fr. urgerm. *i*-omljudt presens.

b) *brinni* 12. not 85); Schlyter har från cod. B upptagit *bruni* 11. 11. Jfr dock, att ett *brinni* fins i isl., se Vigfs., der ordet citeras ur Haustlǫng. *brinni* kan vara en ung analogibildning efter värbet.

c) *icorna* 108. 5, *ikorna* 108. 7, *icorna hund* 123. 21. Jfr ofvan § 2, 7).

d) *fighur*, a. pl. n. af räkneordet 'fyra', 95. not 65). Schlyter har i st. för denna form upptagit *fiughur* från cod. B. A. pl. n. af detta ord förekommer utom här under vanliga formen *fiughur* 101. 2, 3, samt n. pl. n. likaledes under formen *Fiughur* 101. 16. Kanske föreligger någon felskrifning. Möjligen kunde *i* vara analogiskt infördt från andra former af räkneordet med *i*. Jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 251. Emellertid måste för Kocks förklaring af *i* antagas, att räkneordet förekom obetonadt, då ju

öfvergången *y* > *i* är bunden vid mindre betonad ställning, jfr. *sex* ofvan § 2. 1). Former med *i* af '4' förekomma ej annars i lagen, och synas vara högst sällsynta inom laglitteraturen, hvarför tanken på analogibildning af ofvan anförda art ej är mycket tilltalande.

e) *ginum* 47. 14, 18 etc. 12 gånger (växlande med *gonum* 5 gånger). Angående förklaringen af detta *i*, se Brates förslag i anf. arb. s. 20. Enligt detta finge man utgå från ett **gæghin* (jfr. *megin*, *regin*), som > **gighin*, hvaraf dat. **gighnum* > *ginum* i obetonad ställning.

f) *gisninga ek* 106. 8, *gisninga scogher* 101. 9, m. fl. former, tillsammans 11 gånger. Ordet förekommer endast i SödL Dess härledning är mig obekant[1]. Att härleda det ur *gæta* 'vårda', såsom Ihre vill, se Schlyter, *Glossarium*, låter sig ej gärna göra, då ordet aldrig skrifves med *ts* eller *z*.

g) *tihærræþa* 47. 6. Jfr. isl. *níróðr* och *tíroðr*. Detta *tí-* kan kanske < urg. **tihin*, som: urg. **tihind* = got. *taihun: taihund*, jfr Noreen, AnF III s. 26 not. 1), 2). Jfr ock Lindgren, *Burträskmålets grammatik* § 86.

h) *si* konj. af 'vara', 128. 3, 134. 8, 148. 12, jfr ofvan § 2, 7), h). Att detta *i* är gammalt och ej på nordisk botten uppkommet, antaga både Brate och Kock. Den senare förf. antyder emellertid, AnF VI, 223 noten, att *i* i fsv. *si* skulle kunna förklaras genom en fsv. dialektisk öfvergång *ē* > *ī* i hiatus. Genom en slik öfvergång vill han äfven förklara *i* uti inf. *siæ* 'si' 103. 20, 152. 1, se AnF V, 383, *Svenska landsmålen* 38 h., 'Växlingen *ī* : *ē* i forngutniskan' s. 8. Men vore denna öfvergång utmärkande för SödL:s dialekt, synes det vid sidan af *siæ* förekommande *(a)seæ*, *sea* bli svårförklarligt. Dessutom, funnes öfvergången, skulle man vänta att någon gång få se *i* i ordet 'fä', se § 2, 2), men ett **fia-* förekommer ej. Jag

[1] Kanske ordet sammanhänger med *gísinn*, 'leaky', vb. *gisna*.

kan derför icke tro på denna öfvergång — för SödL:s vidkommande åtminstone. Kanske *i* i *sia* uppkommit af *e* i mindre betonad ställning, jfr Noreen, *Geschichte* § 131. I, a) AnF VI, 383, ehuruväl med detta antagande man kanske också skulle vänta att någon gång få se **fia-* i sammansättning liksom i fråga om Kocks öfvergång. Dock kunde ju *e* vara analogi från enkla ordet. En annan förklaring af detta *i* synes mig vara mer tilltalande, den nämligen, som Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 16 gifver. Se likaledes Kock, *Svenska landsmålen* 38 h., »Växlingen *ī* : *ē* i forngutniskan» s. 7. Enligt denna förklaring har *i* generaliserats från omljudt pres. **sihiʀ* > *sir*. Jfr ock Lindgren, *Burträskmålets grammatik* § 86, 5).

i) *þistlar* 95. 2. Om detta ord se Lindgren, anf. arb. § 86, 7) med dithörande not, samt der citerad litteratur, Hellquist, AnF VII s. 160 med not. 2), 3). Det synes mig svårt, om ej omöjligt, att afgöra, huruvida ordet är inhemskt eller lånadt. Sannolikast förefaller det mig, att ordet är lån, såsom A. Andersson, *Salbergs Grammatica suetica* s. 41, och Hellquist betrakta det. Lindgren antager för de nordiska formerna ett urg. **þihsilô* och finner stöd för antagandet af tvåstafvig sing. i ordets accentuering med acc. 2. Om denna accentuering är den allmänt gängse i riksspråket, kan detta förklaras genom analogi, jfr Kock, *Svensk akcent* I, 81. Dialekternas vittnesbörd tala för, att accent 1 är den ursprungliga, jfr s. 156 not 1) hos Lindgren. I Nerike heter ordet 'tislä' med aks. 1, jfr Rietz, *Svenska allmogespråket*. För öfrigt kan man vara oviss om fsv. inskott af *t* mellan *s* och *l*, då man ju ej äger ett enda ex. förutom detta på en dylik företeelse.

j) *þrinni* 158. 5. Enligt Rydqvist och Schlyter är detta *þrinni* enstående i fsv. (Skånelagen har *þrynni*, se Schlyter, *Glossarium*). Jfr isl. *þrinnr*, Noreen, *Altisländische Grammatik* § 374. Detta mot det vanl. fsv. *a* i *þranni* stridande *i* torde kunna förklaras från kardinaltalet. Om

orden 'tvänne', 'tränne' jfr Brate, Paul-Braune, *Beiträge* X, 78—79, *Äldre Vestmannalagens ljudlära*, 32 ff. Jfr *trinnum* i HelsL, som är att sammanhålla med fornn. *trinnr*, se Wadstein, *Fornnorska homiliebokens ljudlära* § 3 anm. 1.

§ 4. Bokstafven *o*.

1) *o* motsvarar urnordiskt *ŏ* t. ex.: *cost*, 82. 7, 131. 15 etc., *orkar* 14. 2, 89. 3 etc.

Anm. På grund af det s. k. urgermanska *a*-omljudets värkningar, se Noreen, *Urgermansk judlära* s. 10 ff., kan man vänta sig växling af *u* och *o* i rotstafvelsen. Denna växling visar sig dock ej ofta i samma ord. Fall med växling i samma ord äro blott följande: *stuw bænke* 159. 14 : *bapstow* 142. 3, *Stowa* 11. 6, *stow* 156. 2; — *burt* 75. 15 : *bort* 26 gånger, *borto* 158. 14[1]; — *luter* 51. 8, 9, 52. 7, *lut* 51. 8, *luteno* 59. 16, *lute* 62. 1, 121. 8, *byrpæ luter* 78. 17, *fynda lut* 171. 12, *fyndælut* 171. 15, 172. 1, *lut ʀan* 136. 14, *twa luti* 74. 10, : *loter* 62. 3, *lot* 22. 1, 51. 9 etc. 14 gånger, *loth* 82. 13, *loti* 101. 4, *lote* 62. 11, *eghna lotum* 77. 9—10, *fyndæ lot* 121. 9, *lot kafla* 146. 14, *lot ʀaan* 146. 12, *manzlot* 119. 6; i detta ord sål. 13 gånger *u*, 23 gånger *o*; — *durum* 167. 13 : *dorum* 55. 6, 176. 6; — *clukkur* 13. 10 : *clocka* 17. 8, 9, 18. 2, 5, 6, 9, *clockum* 18. 1 dertill i andra former, tillsammans 11 gånger, *clcko cloæppi* 18. 11—19. 1, *clocko køps* 18. 4, 7: *Kumber* 11. 11, 125. 9, annars alltid *o*; — *Luf* 9. 10, *luf* 9. 10, *orluf* 13. 3 : *lof* 94. 18 etc. 7 gånger (*lowape* 118. 8, *lowat* 130. 3) *orlof* 54. 9, 57. 14, *orlofwe* 57. 13; *lofswitne* 181. 16, *olowandis* 85. 11, 95. 7 etc. 10 gånger; — *oskurin* 90. 4. *oscurith* 90. 2 : *o scorin* 94. 18, *oscorit* 62. 19, *scorin* 54. 4, 12, 13, 14, etc., tillsammans 7 gånger, *scornum* 89. 7; — *stulin* 163. 20, *stulit* 12 gånger : *stolin* 91. 14, *stolit* 54. 6; — *pul* 79. 14 : *pol* 145. 10.

[1] Ordet väl < *brant* i mindre betonad ställning, jfr Noreen, *Geschichte* § 41, b), AnF VI s. 325, Tamm, *Fonetiska kännetecken*, 77—78. Det hör då egentligen ej hit.

— Af detta framgår, att den en gång inom ett ords flexion befintliga, på *a*-omljud beroende ursprungliga växlingen är genom analogi upphäfd. Så har man visserligen *stowa*, *stur*, men ock *stor*; *lute*, men ock *lote*; *durum*, men ock *dorum*, o. s. v. Värbet *lowa*, *olowandis* visar aldrig *u*, hvilket kanske antyder att *a* fortfarande har något att göra med kvaliteten af rotstafvelsens vokal, jfr ock *stowa*. Jfr Kock, TnF N.R. VIII s. 295 ff.

I alla andra ord är *u* eller *o* genomgående. Följande ord visa endast *u*, utan någon växling med *o*[1]: *alskuna* 87. 13, part. *bupin* 54. 12, 57. 8 etc.[2] 11 gånger, sammans. 17 gånger, *brudhgumi* 57. 5, 22—58. 1 etc. 5 gånger, *brut* 8. 4, 43. 5 etc. 23 gånger, sammans. 20 gånger, part. *brutin* 50. 17, 93. 22, etc. 6 gånger, *bup* 119. 9, 17 etc. 31 gånger, sammans. 40 gånger, *bukka* 122. 4, part. *burghit* 94. 8, sammans. 92. 16, part. *burin* 57. 19 etc. 4 gånger, sammans. 57. 19, *dul* 166. 22, 168. 6, *dulu drap* 48. 6 etc. 4 gånger, *flut* 126. 12, *flut fielder* 79. 12, *forbupa* 20. 8 etc. 3 gånger, *fughla*, *-um* 147. 7, 23. 10, *fulder* 52. 6, 107. 9 etc. 92 gånger, sammans. 17 gånger, vb. *fulla* 83. 14 etc. 7 gånger, *grud* 48. 14 etc. 4 gånger, jfr Noreen, AnF VI, 382, *gullin* 65. 9 etc., sammans. 3 gånger, *gud* 45. 11, 48. 8 etc. 16 gånger, sammans. 12 gånger, *gull* 125. 13, 126. 4 etc. 5 gånger, sammans. 5 gånger, part. *hulpit* 82. 4, 106. 17 etc. 5 gånger, *hughnaper* 5. 3, 11, *hul* 121. 11, sammans. 4 gånger, *hulawip* 47. 15, *hulde* 'hull' 137. 19, *cull* 119. 11, sammans. 6 gånger, *kuna* 25. 6, 38. 2 etc. o. 58 gånger,

[1] Jag upptar intet fall, der efter *u* följer nasal + kons., ty i denna ställning är *u* ensamt förekommande, jfr Noreen, *Altisländische Grammatik* § 55. Endast i 2 ord möter *o* före nasal + kons., näml. i *omne* 12. 3, *tompt* 98. 5 etc. 9 gånger samt i sammans. *tompta-*. Det förra ordets *mn* är i jämförelsevis sen tid < *fn* (som *fn* > *mn*, jfr Noreen, *Geschichte* § 111 b); det senare ordets *o* är analogiskt inkommet för *u*, jfr Noreen, AnF III s. 40 noten.

[2] Då efter ett ord står 'etc.', menar jag dermed, att ordet återkommer i samma eller annan form än den upptagna.

sammans. 5 gånger, *kununger* 4. 13, 51. 11 etc., *legho ruf* 85. 8, 118. 4, *lusna* 17. 7, *nut* 120. 2, *rupu* 99. 15, 20, 106. 7, *rugh* 99. 10, *rugbrød* 19. 12, *Runi* 102. 1, *ruthna* 11. 10, part. *ruwin* 114. 8, *ruwit* 39. 10—11, *skiærskute* 102. 10 etc. 4 gånger, *scupa* 103. 19, 105. 10, *stubbe* 103. 6 etc. 7 gånger, *stumn* 103. 19, *stums* 102. 10, sammans. 113. 18, *sufl* 17. 5, *sumi* 90. 2, 110. 8, *sun* 4. 14, 8. 10 etc. 14 gånger, sammans. 160. 8, *supermæn* 47. 12 etc. 5 gånger, *rgnne* 105. 13, *vk* 122. 18, *vlti* 22. 6, *ulti* 91. 2, *ulte* 177. 12, *vmhughsan* 6. 1, *vppenbarlika* 37. 1—2, *vppinbara* 40. 7, *vppit* 134. 18, *vrf* 63. 12, 64. 18, 65. 5, *vxe* 116. 8, *vxa* 129. 18, *wapa scuf* 137. 7, 159. 12, *þumulfinger* 139. 17, 19, 20—21.

Följande ord visa endast *o* utan växling med *u*: *a comor* 53. 8, 59. 3 etc. 9 gånger, *blok hoggum* 141. 19, 142. 18, se Tamm, *Etymologisk ordbok*, *bogha* 155. 1, sms. 120. 17—18, *borþ* 53. 18, *borþe* 155. 13—14, sms. 150. 2, *borghar* 126. 19 etc. 13 gånger, *borghan* 124. 17 etc. 5 gånger, sms. 2 gånger, *bryggiosporþe* 155. 14, *flok* 44. 5, 48. 21 etc. 15 gånger, sms. 2 gånger, *folk* 113. 1, 115. 19 etc. 8 gånger, sms. 4 gånger, *forar* 84. 6, 87. 18 etc. 5 gånger, *forþa* 32. 7, *forþat* 152. 3, *forn* 79. 12, 19 etc. 6 gånger, sms. 100. 11, *gorvndat* 123. 18, *grindastolpa* 49. 8, *hors* 91. 16 etc. 5 gånger, *clockare* 16. 7, 9 etc. 18 gånger, *korn* 62. 17, 82. 8 etc. 16 gånger, sms. 3 gånger, *coster* 19. 11 etc. 21 gånger, sms. 4 gånger, *coste* 14. 1, *costaþi* 82. 15, *crona* 45. 4 etc. 4 gånger, *moghi* 5. 11, *moghu* 10. 4, 26. 1 etc. 18 gånger, *moghande* 165. 5, *moghanda* 79. 9, *Molkær* 120. 14, 15, *morþ* 136. 11, 144. 16, *morð* 144. 11, sms. 5 gånger, *morþa* 144. 12, *morþare* 144. 17, *morghin gif* 58. 5, *norþan* 174. 1, *normanna* 4. 13—14, *opta* 52. 5, 4 gånger, *optare* 173. 10, 174. 22, *orþum* 92. 3, 6 gånger, sms. 6 gånger, *orkar* 14. 2, 89. 3, 10 gånger, *osta* 20. 2, *owan* 21. 7, 8 etc. 6 gånger, *owan warþa* 21. 8—9, *plockar* 89. 2 etc. 3 gånger, *plokkan* 84. 7, *plockan* 89. 1, *somarin* 116. 15, *spordagha* 168. 20, *sporgiæld* 136. 21, 4 gånger, *stop* 149. 19, *stocker* 103. 5, 6 etc. 7 gånger, *stokfiska*

20. 2, *stokær* 144. 15, *sworin* 51. 17—18, 163. 2 etc. 7 gånger, *oswornum* 69. 6, *torf* 99. 3, 5, *torf skyrð* 3 gånger, *torwa* 95. 17, 21, *torwo giæld* 3 gånger, *torghe* 126. 12, 127. 3 etc. 7 gånger, *torgha kop* 4 gånger, *walborgha messu* 20.5, 103.20, *þora* 10. 9, *þorwa* 47. 2 etc. 17 gånger, *þorft* 132. 10.

Att sluta af det föreliggande materialet synes *u* vara favoriseradt framför *n*, der *u* (i 5 ord) alltid uppträder (undantag gör endast *crona*, hvilket såsom låneord ej väger mycket); likaså förekommer *u* alltid (i 6 ord) framför *t* (märk dock det så ofta återkommande *o* i ordet 'lott'); alltid (i 7 ord) framför *ð* (dock *stoþ*) samt alltid före *ll* (5 ord) och *ld* (2 ord). Kanske föreligger framför dessa dentaler någon öfvergång från *o* till *u* i de ord, som förut möjligen hade generaliserat *o*-vokalen. Formerna med *o* af ordet *loter* och *gotum* 48. 1 tala dock mot en slik ljudöfvergång. Mot en öfvergång som den nyssnämda talar ock *stoþ* (som dock kanske kunde ha kvar sin gamla vokal i sammanställningen '*sten æller stoþ*'. B har *studh*). — Framför *ghn* möter *u* i 2 ord.

Deremot uppträder *o* regelmässigt i ställning framför *r* och *r* + kons. Jfr Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 23, der han för Dalalagen påpekar, huru *o* förekommer före *rd* och *rn*. I *Södermannalagen* förekommer *o* (i 6 ord) alltid framför *r* (dock part. *burin* 5 gånger, hvars *u* förklaras af *u*:s förekomst i andra part.; *durum* 1 gång mot *dorum* 2 gånger, der kanske *u* i första stafvelsen kan bero på *u* i ultima; part. af 'skära' 2 gånger med *u* mot 10 gånger med *o*, (*u* är att bedöma som i *burin*); vidare framför *r* + kons., näml. framför *rþ* alltid (i 7 ord), *rgh* (i 5 ord, und. dock part. *burghit* 2 gånger), *rw* i 3 ord (dock *vrf*, der *u* kanske bevarats i rimställningen *arf oc vrf*), *rn* i 2 ord, *rk* 1 gång och *rs* 1 gång. Dock möter *u* 1 gång framför *rt* i *burt* (*o* i detta ord 27 gånger). Af detta material att döma, synes en öfvergång af *u* > *o* hafva försiggått i ställning framför *r* och *r* + vissa kons. Att *u* > *o* framför *rþ*

synes säkert och visst, då *o* der så undantagslöst uppträder. Framför *rgh* och *rw'* synes likaledes en slik öfvergång ha försiggått, väl ock framför *rn*. Jfr Noreen, *Geschichte* § 138, a). Formen *burt* är egendomlig, då en så allmän öfvergång ägt rum. — Vidare bör påpekas, hur *o* så godt som alltid förekommer framför *kk* (und. blott *clukkur* 1 gång och *bukka* 1 gång), samt hurusom *o* alltid uppträder före *st* (i 4 ord). Likaledes *o* framför *lk* i två ord.

För öfrigt synas ej några regler eller allmänna synpunkter kunna anföras för växlingen *u*~*o*. I öfriga ställningar växla *u* och *o* i samma ord, eller förekomma *u*, resp. *o* i enstaka fall.

Anm. *o* < *u* framför *kk* < *nk* i *frændr pocka* 63. 13—14, *pocca bøter* 137. 9 etc. 7 gånger, jfr Noreen, *Geschichte* § 30, a), β).

2) *o* motsvarar urn. *ō*, t. ex. *bot* 35. 11, 90. 13 etc., *fopra* 134. 16, *gardsto* 94. 20, *eldsto* 107. 15, 17 (se om dessa sista ord Noreen, TnF N.R. IV, s. 36; jfr ock Wadstein, *Fornnorska homiliebokens ljudlära* s. 71).

3) *o* motsvarar isl. *ǫ*, *u*-omljud af *ă* i värbet *hogga*, som i inf., pres. ind. och konj. samt part. alltid visar *o*, såsom 50. 19, 139. 13, 153. 12 o. s. v., *iarnhoggit* 143. 11, *af hogh* 136.4, *af hogg* 139.12, *af hog* 139.13, *af hogg* 142. 13, *afhog* 143. 12, *blok hoggum* 141. 19, 142. 18 etc. 5 gånger, *hog* 153. 13, *ofhog(g)* 80. 8, 84. 17, *timber hog* 84. 19, *timber hogh* 103. 14. Jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära*, s. 476, 523. — Vidare i *hofpe* 137.19, *hovz man* 49.1, *howtdukar* 60.12, *howp sar* 138. 17, *howpsære* 139. 2. Jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära*, s. 487, Noreen, *Geschichte*, § 129, AnF VI, s. 310. Noreen på sistnämda ställe anser *o* i fsv. *hovup* tvetydigt, enär det så väl kan föras till fsv. *huvup* som till isl. *hǫfoð*. — *nocor* 10. 1, 87. 20, 134. 14 o. s. v. alltid med *o*, isl. *nǫkkorr*.

4) *o* i låneord: *klostra* 32.11 etc. 4 gånger, *crona* 45.4 etc. 4 gånger, *offer* 9. 1, 5, etc. 4 gånger, *offer dagh* 24. 6.

offrin 24. 6, *þors* (jfr lgt. *þors*) 118. 19, *þorsbrut* 85. 8, *þors brut* 118. 4, *þorskær* 119. 3, *Prologus* 4. 9.

5) Enskilda fall:

a) *ezore* 49. 13 torde vara felskrifning, i det strecket blifvit uteglömdt. Detta är så mycket sannolikare, som ordet annars alltid skrifves med *o*, 14 gånger (hvaraf 4 gånger i sammansättning). Dock kan formen med *o* möjligen förklaras som en kompromissform mellan *ezord* och *ezore*, jfr Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära*, s. 63 noten. Likaså antar jag närmast felskrifning i *hoþi* 142. 8. Schlyter säger i noten »*pro hofþi*». Enklare är då att antaga felskrifning för *hoþe*, om hvilken form se längre fram. Formen *hoþi* kunde kanske, om den ej är felskrifning, vara en kompromissform mellan *hoþe* och *hofþe*.

b) *hon* visar aldrig någon växling mellan *o* och *u*, utan har alltid *o*. Acc. *hona* med anal. infördt *o* fr. nom. förekommer 76. 1, 159. 6, 8, 10 (*hana* 12 gånger).

c) Pref. *o-* visar likaledes aldrig någon växling med *u*, t. ex. *odræþin* 59. 2, *oannaþ* 76. 17.

d) *vm* enastående eller i sammansättning, visar alltid *u*-vokalen, t. ex. 102. 12, 103. 12, 130. 5 etc., sms.: *vmbuð* 39.5, *vm buð* 53.14; *vmhughsan* 6.1; *vm kring* 104. 19. Dock visar sig *o* två gånger, näml. i *omæghnum* 62. 2, 3. Detta *o* förklaras ur den obetonade ställningen; eget dock, att det ej uppträder i flere fall.

e) *amorum* för *a morum*, 47. 3, jfr Rydqvist II, 275, 281. Rydqvist sammanställer det med det i Dalarna förekommande ordet 'mor' = 'tät och buskig skog', jfr Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära*, s. 23 noten. Ordet 'mor' tänker sig Rydqvist äfven såsom möjlig slägting till fht. *muor*, ags. *môr*. Hur det dalska 'mor' än är att förklara, torde dock, såsom Noreen å akademiska föreläsningar påpekat, ortsnamnet böra föras till dessa utomnordiska former. Dess *o* står då i afljudsförhållande till *a* i fsv. *mar*, *mær*,

jfr Noreen, *Urgermansk judlära*, § 16, 7. — Om *romundabopa* 47. 17, se Rydqvist II, 262, 278.

f) Prep. 'hos' förekommer blott en gång och har då formen *hos* 90. 4. Jfr. Noreen AnF III. 12, *Urgermansk judlära*, s. 14, Kock AnF V. 63 ff.

§ 5. Bokstäfverna *u* och *v*.

Såsom vokaltecken användas *u* och *v* efter en bestämd norm, i det *u* endast förekommer i mid- och slutljud, *v* deremot endast i framljud (äfven i framljud af senare sammansättningsled), såsom *gorvndat* 123. 18, *laghvnnin* 65. 4.

Anm. 1. Undantag från denna regel äro: *Kvnunger* 47. 10, 48. 4, *Nv* 11. 2, 59. 17, 120. 2 etc. 32 gånger. På alla ställen, der *v* förekommer i denna undantagsställning, är ordet flockens första ord. Helt visst hänger skrifningen med *v* ihop med denna omständighet. *Nu* förekommer 153 gånger, men aldrig i början af en flock (*Kunung* 131. 11 är första ordet i flocken). Jfr om slika ortografiska egendomligheter i första ordet af en ny afdelning, Kock, *Fornsvensk ljudlära*, s. 7. — I framljud förekommer *u* endast i *ur* 68. 15 (*v(r)* 18 gånger), *uskabarn* 57. 20 (med *v* 2 gånger).

Anm. 2. Äfven tecknet *W* förekommer med ljudvärde *u*, näml. i *Wm* 121. 18, hvilket ord annars alltid skrifves *Vm*, *vm*. I *wnnin* 50. 7, 102. 8 (jfr *vnnin* 163. 16, *vnnit* 177. 19), *wlti* 91. 2, *wlte* 177. 12 (jfr *vlti* 22. 6) är nog *w* = *v* + *u* med *v* analogiskt infördt från andra former. Om *w* = *vu* se nedan. — *wnna* 34. 2 betraktar jag såsom felskrifning för *winna*. Schlyter i glossariet till *Södermannalagen* säger, att detta ställe är »locus obscurus et forte corruptus» samt säger sig ej ha någon mening om, huruvida formen bör föras till *unna* eller *winna*. Hvad som förmår mig antaga felskrifning för *winna* är *w*-typen, ty hörde formen till 'unna', skulle man vänta skrifning *vnna*, och *w*-tecknet för *u*-vokalen är, såsom ofvan synes, så säll-

synt, att blott ett enda säkert fall kan anföras. *Wu* förekommer i en rubrik, och möjligt är, att man för den skull tecknat den mera sirliga *W*-typen. En annan fråga blir, hvilket värb sammanhanget kräfver. Det synes mig, som om *ater vinna* = 'återförvärfva', passar fullt ut så bra och bättre för betydelsens skull. Schlyter i sitt stora glossar för formen till *unna*. Varianterna hade både *vnna* och *vinna*, se s. 34 not 81.

De ifrågavarande bokstäfvernas motsvarigheter:

1) *u* och *v* motsvara urn. *ŭ*. Exempel derpå och om växlingen med *o* se i det föreg. § 4, 1).

2) *u* motsvarar urn. *ū*, t. ex. *bruð* 57. 5, 15 etc., *hup* 139. 2, 162. 16.

3) Låneord: *fruct* 97. 11, *pund* 20. 2, *howrtdukar* 60. 12, jfr Tamm, *Fonetiska kännetecken*, s. 60—61 (se dock Noreen, *Orddubletter* nr 32).

4) Särskilda fall:

a) *burt* 75. 15 gentemot *bort*, se i det föreg. § 4. 1). Huru detta *u* skall förklaras, vet jag ej. Den gemensamma nordiska kontraktionen af diftongen *ǫu* i svagtonig stafvelse ger såsom resultat *o*, hvarur sedan dialektiskt uppstått *u*, jfr Noreen, *Geschichte* § 41, b). Då nu ordet förutom denna enda gång skrifves *bort* med *o* framför *r* + kons., såsom i andra ord med *o* framför *r* + kons., är detta *u* egendomligt.

b) *rishufþi* 64. 20. Ordets senare led är en utvidgning af 'hufvud'. Jfr isl. sammansättningar med *-hǫfði*, som likaledes delvis äro öknamn.

c) Prep. *vr* 85. 18, 142. 8 etc., *v* 108. 2, 172. 5 etc. (*v* alltid efter s. 108, *vr (ur)* på de föregående sidorna, pref. *or-* (i *orluf* 13. 3, *orlof* 54. 9 etc. 3 gånger), *vr-* (i *vrfielle* 68. 10 etc. 4 gånger, *vr þinfva* 127. 5 etc. 5 gånger). Här antar Kock för prep. en öfvergång *ū* > *ō* 'i relativt oakcentuerad stafvelse', se AnF V s. 59. Kock antager ett ursprungligt *ūʀ*, som i 'relativt oakcentuerad stafvelse' blifvit *ōʀ*. Detta med åberopande af Wimmer, *Oldnordisk Læse-*

bog, s. XV med not 1), som der från handskrifter anför bevis för längden hos vokalen, hvilken enligt honom 'i dette ord næppe nogen sinde været kort'. Denna Kocks förklaring af vokalväxlingen i prep. förefaller mig ej öfvertygande. Såsom prep. och i användningen såsom prefix bör ordet vid sidan af den betonade formen, som kanske redan urg. fått sin vokal förlängd, jfr Noreen, *Urgermansk judlära* § 7.2, ega en obetonad och kortvokalisk form. Denna senare form med sin korta vokal förändras sedermera i urnordisk tid från **uʀ* till **oʀ* i enlighet med Noreens framställning i *Geschichte* § 30, a) γ). Jfr likaså Kock, a. s., der han anser, att öfvergången *u* > *o* framför *ʀ* bör inskränkas till det korta *u*. Den långvokaliska och den kortvokaliska formen ha sedan påvärkat hvarandra, hvarigenom är att förklara ordets växlande utseende. Winmers mening, att vokalen i detta ord knappt någonsin varit kort, synes bestyrkas af handskrifternas vitnesbörd; men jämte den accentuerade formen visa de dock äfven en accentlös form, hvilken kan vara kortvokalisk och en kvarlefva från gammal tid, som ej beror på senare förkortning. Detta ord intar en undantagsställning bland de andra af Kock AnF V, 57 ff. anförda fallen på öfvergång $\bar{u} > \bar{o}$. Om denna öfvergång i sin allmänhet kan jag ej känna mig öfvertygad. Växlingen *u*-, *o*- i det af Kock a. st. s. 57 anförda negativa prefixet kan måhända bero på olika utveckling af *un*- i betonad och obetonad ställning, då de olika formationerna blifva sidoordnade och ej den ena utvecklad ur den andra. Samma kan förhållandet vara med växlingen *us*, *ws* : *os*[1]. I *Södermannalagen* förekommer endast *os* 45.12, 55.11, 60.15 etc. 11 gånger. Formerna af poss. pron. *várr* med begynnande *or*- hafva ingen uppvisad biform med begynnande **ur*-, hvarför redan på grund häraf utvecklingen $\bar{u}r$- > $\bar{o}r$- i detta ord är oviss. I de enklitiska biformerna *do* och *þo*

[1] Olika utveckling af förb. *un*- i urnordisk tid efter olika betoning är föreslagen af prof. Noreen i akademiska föreläsningar.

till pron. *pŭ* är väl *o*, såsom ock Kock alternativt föreslår, < *ŭ* (förkortadt af *ū* i enklisis), liksom i ändelser *u* och *o* växla. Om den ponerade öfvergången *hus* > *hos* påstår Kock ej med bestämdhet, att ljudutvecklingen är att förlägga till samma period som den af honom i förutnämda fall antagna öfvergången. Se a. st. s. 62.

d) *sukn* 164. 23, *suknudagh* 42. 8. Schlyter för detta *sukn* till värbet *sokiæ*. Detta torde vara riktigt. Man får då antaga en afljudserie, sammansatt af serierna *eu* : *au* : *u* och *a* : *ô*, jfr Lindgren, *Burträskmålets grammatik*, § 102.

e) *scrukwitni* 38. 1, *scruk witnit* 180. 17. Jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära*, s. 478 med noten, der han i förbigående nämner formen. Enkla formen *skruk* synes endast förekomma i VgL II och *skruk*- i sms. endast här och i MELL, se Rydqvist IV, 61, VI, 410, Kock a. s. Möjligen skulle *u* kunna förklaras ur sms. sådana som här ofvan anförda, om hufvudtonen legat på senare sms.-led, då *ǫ* i svagtonig stafvelse > *o* > *u*, jfr Noreen, *Geschichte*, § 26.

f) *ruðningar* 99. 16 (*ryðning* 85. 6 etc. 6 gånger); *u* är väl felskrifning eller analogiskt infördt från former med *u* af vb. *ryþiæ* eller fr. subst. *ruþa*.

g) *vphugha bro* 47. 18. Siljestrand, *Ordböjningen i Vestmannalagen*, I, s. 130, anser *vphugha* vara en folketymologisk omstöpning af ett **op-bogha*-. Detta nog oriktigt. Wadstein, i snart utkommande häfte af TnF N.R. anser med mera skäl *vphugha* < **vphaugha*.

h) *uskabarn* 57.20, *vscabarn* 142.15, *Vskabarna* 57.22. Snarast skulle man kanske vänta *o*-vokal. Fsv. har äfven *oskabarn*, jfr Kock AnF V. 65.

§ 6. Bokstafven ***y***.

1) *y* motsvarar *i*-omljud af *ŭ*, t. ex. *fyll* 23.6, *Yppis* 40. 8.

2) *y* motsvarar *i*-omljud af *ū*, t. ex. *bryðløps* 55. 15, *hysir* 51. 17, 19.

3) *y* motsvarar *i*-omljud af *iu*, t. ex. *lysæ* 34. 6, 120. 2 etc., *syn* 42. 12, 79. 14.

Anm. 1. Subst. *lysi*, d. s. 95. 8 torde ha erhållit sitt *y* från värbet, jfr dock isl. *lýsi*, nysv. 'lyse'.

4) *y* motsvarar *u*-omljud af *i* (jfr Noreen, *Altisländische Grammatik*, § 71. 5) i *mykyl* 105. 14, m. fl. former, 13 gånger, *syster* 61. 10, 11 etc., *syslungar* 61. 17, *syzkine* 62. 5, 66. 10 etc. 8 gånger, *samsyzkinum* 62. 10.

5) *y* motsvarar diftongen *iu*, som kontraherats till *y* enligt de af Kock i *Svenska Landsmålen* II. 12 h. uppstälda reglerna. Fallen äro: *bryst arf* 60. 19, 61. 6, 62. 14, *flyghæ* 121. 10, *Flygher* 121. 13—14, *flyter* 156. 2, *flytande* 171. 12, *hustrykæ* 102. 7, *clywæ* (= 'klyfva') 101. 2, 3, *rywæ* 52. 10, 76. 16 etc. 17 gånger, *þry* 10. 6, 141. 11 etc. 18 gånger, *þrytæ* 83. 17, *þryzku* 10. 2, 9, *þryzscas* 30. 2 etc. 3 gånger. Jfr ytterligare Kock, AnF VI s. 42 ff.

Anm. 2. I *lytæ* 98. 20—21 etc. 5 gånger, *lyter* 135. 7 etc. 7 gånger, kan *y* förklaras såväl genom analogi från ofvan nämda värb som genom analogi från omljudt presens. Jfr Kock i *Svenska Landsmålen* II. 12 h., 1—13. Vid sidan af dessa *y*-former stå *liutæ* 108. 15, 113. 1, *liuter* 108. 15 etc. 5 gånger, *Lyuter* 148. 16. Samma är förhållandet med *nytæ* 36. 5, *nyter* 101. 3, 120. 8, *nyti* 99. 13. Diftong uppträder likaledes här i *nyuta* 83. 18, *Niute* 111. 3. (Jfr dock med fsv. *nyta* det isl. *nýta*, se Kock a. st., s. 11 noten). Cod. B har i dessa båda värb alltid diftong förutom i den form, som motsvarar citatet 120. 8 i A.

6) *y* motsvarar äldre *i* i *Dyrwis* 13. 1 (jfr *dirwis* 52. 9, 132. 17), *helbryþæ* 33. 10, *Clywer* 149. 12. Om denna öfvergång jfr Noreen, *Svenska Landsmålen* I, 328, Kock, *Undersökningar i svensk språkhistoria*, s. 21 ff. (Cod. B har i alla dessa fall *y*, utom i *Cliuir*). I sista fallet har $\bar{\imath} > \bar{y}$.

Anm. 3. *Byrghiæ* 100. 18, 18—19, *Byrgher* 100. 19 kunde också höra hit, då man finge antaga ett på urgermansk botten i presens uppkommet *i*, som blifvit *y*,

såsom *i* uti *dyrwis*. Denna procedur i detta ord är dock oviss, alldenstund värbet väl bör sammanställas med isl. *byrgja*, ags. *byrgan*, jfr Tamm, *Etymologisk ordbok*, under 'bärga'. Brate, *Dalalagens böjningslära* s. 33.

7) *y* är uppkommet af *o* i *yxe* 105. 3, *kywerne* 123. 22 (B har *kouerne*), *yrtugh land* 62. 16 (*ortugh* 11. 3, 80. 2, 3 etc. 21 gånger, *ortugh land* 76. 19 etc. 4 gånger). Om *y* i *yxe*, jfr Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära*, 26 f., der han på detta och andra ord söker tillämpa en ljudlag om *o* > *y* framför *gi*, *ki*. Om litteraturen i denna fråga, se Brate, a. st. En öfvergång *o* > *y* framför *gi*, *ki* synes emellertid ej finnas till för SödL:s dialekt. Så förekomma *aftokis fæ* 124. 20, 129. 11, 134. 9, *sar okæ* 144. 7. Jämte *yxe* möter ock *boloxe* 103. 21. I *kywerne* är väl *y* att likställa med *y* i *oster-*, *væstergytland*, der i svagare betonad sms.-led *o* > *y* efter palatalen, jfr Kock AnF VI s. 16. I isl. heter ordet *kofan*, *kofarn*. Jfr att i dialekter hufvudtonen ännu ligger på penultima, se Rietz, *Svenska allmogespråket*. I *yrtugh land* synes *o* > *y*, ehuru ingen palatal finnes i närheten. Det ser således ut, som om *o* > *y*, oberoende af palatal, i mindre betonad ställning (i *yrtugh land* kan hufvudtonvikten ha legat på senare led). Frågan om denna öfvergång är i mycket oklar och det ringa materialet från denna lag kan ej lemna något bidrag till gåtans lösning.

8) Särskilda fall:

a) *þy*, d. s. n. af pron. 'den', former af pron. *þyliker* 15. 9, 50. 21 etc. 11 gånger. Noreen, *Geschichte* § 184, 8) anser detta *þy* < **þīu* (fht. *diu*). Kock AnF VI s. 20 ff. anser, att *wi* > *y* i »relativt oakcentuerad stavelse». Jag kan ej tro på den af Kock uppstälda lagen om *wi* > *y*, särskildt hvad pronominet *þy* angår, då i isl. den i obet. ställning enligt Kock ljudlagsenliga formen ej finnes till (oaktadt detta pronomen naturligen synnerligen ofta stod

obetonadt), och då i fsv. ingen gång anträffas den för *þy* postulerade grundformen *þvi*. Sannolikt hafva isl. och fsv. derför att förklara sina former på olika sätt. Hvad Kocks båda återstående ord för ljudlagens bestyrkande, *tordýfill* och *Ósýfr*, angår, så anser jag det ej alldeles oantagligt, att här *i* > *y* i mindre betonad sammansättningsled, då stafvelsen, i hvilken *i* stod, var så starkt labialiserad. Till följd häraf kunde det mellan två labiala ljud stående *i* > *y*, hvarefter *w* bortföll. Att förklara *y* i *tordyfvel* från dat. pl. kan ej, såsom Kock framhåller, vara tillfredsställande. I de af Kock a. s. s. 21, noten anförda namnen på *-vin*, *-yn* har man väl att antaga olika afljudsstadier, jfr Noreen, *Urgermansk judlära* s. 64.

b) *rynþiuf* 162. 7, *rynþiuf* 168. 8. Schlyter öfversätter ordet med »flyende tjuf». Såsom normalform uppför han *runþiuver*, som förekommer i VmL II samt i UplL. Jag sammanställer ordets förra hälft med den ags. maskulina *i*-stammen *ryne* 'lauf', got. *runs*, som skulle motsvara ett nord. **runr* eller **rynr(?)*. Den senare formen är kanske bevarad i SödL *rynþiuf*[1], den förra i *runþiuver*. I ags. *ryne*, nord. *run-*, *ryn-(?)* är sål. roten bevarad, på hvilken med presensbildande *-n-* värbet är bildadt, jfr Kluge, *Etymologisches Wörterbuch*, 'rinnen'. Ordet synes tidigt hafva blifvit missförstådt; Cod. F af UplL har *Eenn tiuff*, kanhända på grund af att skrifvaren fattade förra leden såsom ident. med ordet *runne*, isl. *runnr* 'buske'. Ordet **runr* är äfven bevaradt i GotL:s *runfempni*.

c) *kyndilmessu* 108. 5, *Kyndil messu dagh* 24. 3, jfr

---

[1] Då det dock torde bli svårt att i denna kortstafviga *i*-stam få fram ett omljudt **rynr*, eftersom ordet såsom ett abstraktum ej förekommer i pl., hvarifrån på nordisk botten omljudet kunnat sprida sig, kanske man får se sig om efter någon annan förklaring på *y*. Jag har då tänkt på, att *rynþiuf* kunde vara en ombildning af *runþiuf* efter vb. *ryma*: ett **rymþiuf* kunde > *rynþiuf* med öfvergång *m* > *n* före den dentala konsonanten.

Rydqvist, IV. 91, Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 28, Siljestrand, *Ordböjningen i Västmannalagen* I s. 30.

§ 7. Bokstafven *æ*.

1) *æ* är den regelbundna motsvarigheten till urnordiskt *ĕ*, t. ex.: *drapæ* 119. 11, *afæti* 55. not 45), *miswæþer* 92. 14, jfr § 2. 1).

Anm. I *giarnæ* 153. 18; *skiæl* i olika former 17 gånger (jfr *skel* 112. 5), *skiælæ wæþ* 91. 19, *skiæla wæð* 92. 8, *scogha skiælum* 103. 18, *tompta skiælæ* 114. 2 (jfr *byggþa skæl* 181. 16) kan ej afgöras, huruvida brytning föreligger eller utveckling af *i* mellan den palatala konsonanten och följande vokalen. I *skiæl* torde *i* vara utveckladt mellan *k* och *æ;* formerna *skal* och *skel* tala derför. Jfr ofvan § 2. 1), samt § 3. 5).

2) *æ* är den regelbundna motsvarigheten till gammalt *ē* (om *ē* i ställning före vokal se § 2. 2), t. ex. *fæ* 36. 4, 90. 21, *træ* 97. 11, *ræð* 66. 15, 67. 1.

3) *æ* är den regelbundna motsvarigheten till *i*-omljud af *ă*, t. ex. *bæriæ* 153. 12, *næter* 176. 3, *ældræ* 31. 1. Jfr ofvan § 2. 3).

4) *æ* är den regelbundna motsvarigheten till *i*-omljud af *ā*, t. ex. *bloplæti* 136. 7, *læst* 15. 5, *æth* 63. 15. Jfr § 2. 4).

5) *æ* motsvarar den äldre monoftongeringen af dift. *ai* före konsonantgrupp. Förutom i de fall, der *æ* växlar med *e*, jfr § 2, 6), förekommer detta *æ* i *flæstu* 131. 12, *æn fæ* 60. 13, *ænfæ* 60. 15, *Ænkiæ* 56. 10, *fræstmark* 124. 13 etc. 5 gånger.

6) *æ* i låneord:

hærra 48. 10, 173. 20, m. fl. former 8 gånger, *hærtugh* 4. 14, *clærk* 8. 4, 43. 8, m. fl. former, 19 gånger, *læn* 48. 6, *ærkibiscupi* 48. 4, *ærter* 96. 19, se Kluge, *Etymologisches Wörterbuch*, *wældugher* 4. 13, 55. noten 50. jfr Tamm,

Om tyska ändelser i svenskan s. 28. Om de låneord, i hvilka *æ* växlar med *e*, se i det föreg. § 2. 7).

7) *æ* i enskilda fall.

a) *clæpe* 62. 19, 105. 3 etc. 8 gånger, sammans. *-clæpe* 6 gånger. I enlighet med Erdmanns utredning i AnF VII s. 82 är *æ* på nordiskt botten uppkommet genom *i*-omljud af *ā*, som < *ai* i senare starkt bitonig sammansättningsled, jfr Noreen, *Geschichte* § 38, b) *β*).

b) *fræls* 63. 16, 116. 4, etc. 13 gånger, *ofræls* 63. 15, 116. 5 etc. 6 gånger, *frælsape* 127. 9, *frælse* 127. 13, *frælsæ* 127. 16. Kock, AnF VI, 43 har uppstält en lag, så lydande: »efter en konsonant + *r* sammantränges en diftong bestående af *i* + en guttural vokal *(a, o, u)* till den palatala vokal *(æ, ö, y)*, hvilken motsvarar den äldre gutturala vokalen». Adj. *fræls* kan dock ha erhållit sin vokal från värbet *frælsæ* och subst. *frælse*. Det kan vara mycket möjligt, att ljudenliga utvecklingen af adj. finnes i *friæls*, Birg. Uppenb., se Södervalls *Ordbok*. Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 30—31 förklarar *fræls* < **frēals* < **frī(h)als*. Jfr Noreen, *Geschichte*, § 47, c).

c) *fræncimis spiælð* 7. 13 etc. 4 gånger, former i pl. af ordet 'frände' 24 gånger, sammans. *frændæ pocka* 63. 13—14, *frænde flok* 56. 14. Isl. *frǽnde* tyder på, att man här har att göra med *i*-omljud af *ā*.

d) *græwa* inf. 36. 4 m. fl. former, 9 gånger; *æ* kan förklaras som analogiskt inkommet från omljudt presens, jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära*, 120 noten, Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 30, eller kan *græwa* hafva gammalt *e* och vara att likställa med slav. *grebą*, jfr Noreen, *Geschichte* § 218, 1); *ogræwip* 98. 16—17, *ogræwit* 98. 18 ha likaledes gammalt *e* eller *e*, uppkommet genom *i*-omljud, jfr Noreen, AnF I s. 150 ff. Jfr *grauit* 99. 1. Märk vidare *wræker*, 96. 2 etc., *wrækin* 83. 5—6 mot inf. *wraka* 135. 6. Se § 1, 7). a). *wæxæ* 23. 4 etc. kan vara = got. *wahsjan*, jfr Noreen, *Svenska landsmålen* I 693, Kock,

Fornsvensk ljudlära, 120, Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 30.

e) g. d. s. af 'hon': *hænna(r)*, *hænni*, alltid med *æ*, t. ex. 14. 3, 16. 7, 64. 19, 159. 9.

f) *hæande* 129. 12 med *æ* analogiskt inkommet från pres. *°hær*.

g) *maltmæle* 155. 1, oklart till sin betydelse. Schlyter sammanställer det med *mala*, men detta kan ej vara riktigt för formens skull; den korta rotstafvelsen i *mala* stämmer ej med formen *mæle*, som måste ha lång vokal. Det sammanhang, i hvilket ordet förekommer, synes mig närmast ge anledning till att antaga betydelse af 'gästabud' eller slikt. Straxt efter följa orden: »Comber nocor obuþin ...» Närmast till hands ligger att sammanställa senare leden med isl. *-mæle* i *ǫlmæle*, *vilmæle* etc.

h) *mæn* 80 not. 41). Sannolikt någon felskrifning för *mer æn*, såsom Cod. B har.

i) *Nærkiu* 47. 6, *nærkiu* 47. 17, se Rydqvist II. 204, 271, not 1): Säves härledning af *ná*, 'nära' är, såsom Rydqvist säger, »den man lättast faller på». Egen blir dock den tidiga synkopen af långt *i*, om ordet < *-rike*.

j) Värbet 'äga'. *æ*-vokalen förekommer endast i *ægher* 91. 18, 20, *æghum* 23. 9. Förklaring af detta *æ* gifven af Läffler, AnF IV 191—2. Tamm och Brate, den förre AnF II, 346, den senare *Äldre Västmannalagens ljudlära* s. 29, förklara *æ* från omljudd konj. hvarifrån utjämning skulle ha skett. Sedermera i *Dalalagens böjningslära* s. 39 har Brate anslutit sig till Läfflers mening. Likaledes möter detta *æ* i former af *æghande* 18 gånger, i former af *malsæghande* 55 gånger, samt i *iorpægho* 9. 13. Vokalen *e* råkas hos värbet i ett par presensformer *egher* 80. 4, 100. 6, i former af *eghande* 18 gånger samt i former af *malseghande* 23 gånger. Dessa skrifningar med *e* och *æ* äro så fördelade, att endast formerna af *æghande* förekomma efter s. 101, hvaremot endast former af *eghande*

förekomma på de 94 första sidorna; sammans. *iorpeghande* råkas ock inom dessa sidor. Ett undantag finns dock, näml. 167. 6, der *e* möter. Samma är förhållandet med *æ* ~ *e* i 'målsägande'. *æ* förekommer ensamt efter s. 111, *e* ensamt på de 108 första sidorna (dock här *æ* 3 gånger). Vokalen *e* motsvarar isl. *ei*. Olika uttal stodo således sannolikt bredvid hvarandra; jag anser mig nämligen ej ha rätt att antaga uttal af långt *æ* för *e*-tecknet, då jag ej har några tydliga och säkra exempel på slik beteckning. (Ännu mindre kan jag antaga uttal af langt slutet ljud för *æ*-tecknet.)

k) *præggiæ* 89. 21, 91. 3. Jfr om detta ord Bugge TnF N.R. III, 272. Han anser det vara < stammen **praj-jan* af roten *tra*, som återfinnes i sanskrit.

l) part. *æn* skrifves alltid med *æ* såsom 29. 10, 53. 2, 58. 6, 155. 5 etc. Likaså *æ* i sådana sammanställningar som *æ hulilikin* 179. 4, *æ hwar* 74. 16, 86. 18, *æ mæpæn* 21. 9, m. fl.

m) i *ærende* 50. 16 är väl *æ* < *a* genom *i*-omljud, jfr fht. *arant*.

n) g. pl. af dem. pron. 'den' *pæræ* 150. 15. Jfr Noreen, *Geschichte* § 184. 14). Formen kan motsvara den got. formen *pizê* med kort vokal i penultima.

o) *prættunda dagh* 182. 17, jfr Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 35, Noreen, AnF VI s. 331.

p) Om pref. *twæ-*, *præ-*, se § 2, 8), k).

§ 8. Bokstafven ***ø***.

1) *ø* motsvarar *i*-omljud af *ō*, t. ex. *øpæ* 54. 21, *gøzl* 96. 16.

2) *ø* är kontraheradt af dift. *au*, t. ex. *bøz* 72. 3, *løkæ* 97, 7.

3) *ø* är kontraheradt af dift. *øy*, t. ex. *bark løpt* 102. 11, *hø* 20. 4, 88. 15, etc.

4) *ø* är utveckladt ur *ǫ* (*u*-omljud af *ā*) enl. af Kock,

Fornsvensk ljudlära s. 469 framstäld regel i *hor* 156. 2, *oldyrke* 37. 2, *ol drykio* 142. 3, *oll* 19. 12.

5) *o* uppkommet genom *v*-omljud på *æ* i *smor* 20. 2, 126. 12, jfr Wadstein, *Fornnorska homiliebokens ljudlära* s. 150, noten; *boloæ* 103. 21, jfr Noreen, AnF III, s. 13 not 2).

6) Särskilda fall:

a) *boin* 15. 5 kunde möjligen vara en *i*-omljudd form; annars får man väl antaga felskrifning. — I *bot* 42. not 97) är orsaken till *o*-tecknets förekomst tydlig. Såsom Schlyter anmärker, har skrifvaren först skrifvit *boter*, men derpå utplånat de två sista bokstäfverna. Skrifvaren har dock vid ändringen af pluralen till singularis förgätit att utplåna tvärstrecket öfver *o*. Kanske dock en singularform *bot* funnits med *o*-vokalen analogiskt införd från plur. Derför kunde möjligen tala *botin* 102. 19—103. 1, ehuruväl naturligtvis äfven här felskrifning kan föreligga. I *fæbota* 40. 10 måste man antaga någon felskrifning. Formen styres af prep. *firi*. Alla andra hdss. hafva här *fæbot* (med undantag af K och L, som ha *fæbotæ*). Analogiskt *o*, inkommet från n. a. pl., möter i g. pl. *fæbota* 175. 20, jfr Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* 38, *Dalalagens böjningslära* 23. — A. s. *moþor* rakas 2 gånger 82. 11, 14. Med denna form kan jämföras de sena och jämförelsevis sällsynta isl. formerna *moðr* och *dótr* i acc. sg., se Noreen, *Altisländische Grammatik* § 331 anm. Skäl att antaga felskrifning har man knappt, då formen återkommer 2 gånger, så vida ej det (vid förra citatet dock ej omedelbart) följande *o* i *foþa* kunnat inverka på skrifvaren.

b) *botis warþer* 54. 14, *botis warð* 54. 19. Detta *o* är till sin förklaring osäkert. Jfr Schlyters *Glossarium*, Rydqvist VI, 69. Schlyter jämför ordet med det isl.-norska *vitavǫrðr* och antar ett subst. **boti*, hvilket i likhet med isl.-n. *viti* skulle betyda 'tecken'. Ett sådant **bauti*, **boti* finnes icke till och är uppkonstrueradt på grund af jämförelsen med *vitavǫrðr*. Ihre antager, att till grund för ifråga-

varande ord ligger värbet *bota* = bränna. Jag har ej kunnat komma till någon mening angående detta ord.

c) *folghiæ* 5. 5, 47. 18 etc., m. fl. former. Detta värb visar *o* i alla sina former (52 gånger); dock förekommer *y* en gång, nämligen i *Fylghir* 12. 2. Likaså alltid *o* i subst. *folghi* 44. 5, 48. 21 etc. 6 gånger, *hemfolgþ* 59. 8, 13 etc. 7 gånger. Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära*, 36 ff., har sökt förklara det korta *o*, som motsvarar det korta *y*, på det sätt, att före *i*-omljudets tid det *o*, som uppkommit genom *a*-omljud på *u*, analogiskt inkommit äfven i ställning före *i*, *j*, och på detta sätt genom *i*-omljud blifvit *o*. Att denna förklaringsgrund är giltig, bekräftas på bästa sätt af isl., som icke äger någon öfvergång *y* > *o* och dock uppvisar växling mellan dessa vokaler, jfr *synir* : *sonir*. Emellertid lär det i många fall bli svårt, för att ej säga omöjligt, att för fornsvenskans vidkommande kunna säga, när man har omljud eller öfvergång *y* > *o*, då en dylik öfvergång i alla fall existerar och visar sina värkningar redan i äldre fornsv., jfr Noreen, *Geschichte*, § 140, b). Att lägga märke till är, att i alla Brates exempel på *o* följer *r* utom i *nokkla*, *oppin*, *hemfolghie* och *folli*. Prof. Noreen har i akademiska föreläsningar framhållit, att detta *o* för väntadt *y* i äldre fsv. i synnerhet uppträder före *r* och *l*, och att denna sedermera så ofta mötande öfvergång kanske tagit sin början i denna ställning. För de af Brate anförda fallen med *r* eller *l* efter *o* torde man derför ej kunna gifva någon annan än en alternativ förklaring på uppkomsten af *o*. I de andra fallen deremot kanske Brates förklaring är mera tilltalande, ehuruväl ju äfven här möjligen öfvergång ägt rum.

Hvilkendera förklaringen bör tillgripas för *o* i Södermannalagens *folghiæ* och *-folgþ* kan jag i enlighet med det föregående ej säga. Det enastående *Fylghir* blir egendomligt, hur man än ställer förklaringen på *o*. För Brates förklaring talar den omständigheten, att *y* annars i ställ-

ning före *r* och *l* i regel står kvar utan att > *o*. Så har man *byrþ*, *anbyrgð*, *dyr* (= dörr), *fyr*, *misfyrmæ*, *mylnu*-, pres. *hyl*, *dyliæ* etc. utan någon växling med *o*, och det är då eget, att man i sådana ord som dessa ej finner något *o* < *y*, om det så regelbundna *o* i *folghiæ* är så att förklara. Är *o* i *folghiæ* *i*-omljud på *o*, är *Fylghir* en gammal, ovanligare dubbelform.

Tvifvelaktigt till sin förklaring kunde ock *o* i *ors* vara. Såsom prof. Noreen i akademiska föreläsningar antagit, har väl detta ord erhållit sin omljudda vokal från motsvarande fem. Isl. har fem. *hryssa*, fsv. har *hyrsa* VestgL. I, se Rydqvist VI, 203. En urform **hross-iōn* med från motsvarande mask. infördt *o* kunde tänkas, då *o*-vokalen i ett fem. **horsa* vore gammal. Men då jag i alla fall blir nödsakad att i ett par andra, här nedan nämda ord antaga öfvergång *y* > *o*, ligger det närmare att äfven i *ors* se denna öfvergång. Jag har nämligen att anteckna *brolops* 56.13, *brolopis* 56.12 (jfr *brydlops* 55.15, *brudlopis* 56.13, *brudlope* 58.7) samt *prætolptum* 146.7, 149.15 etc. 11 gånger (*y* 17 gånger). I förra fallet har det långa *y* blifvit förkortadt i mindre betonad sms.-led och derpå öfvergått till *o*. Till denna öfvergång kan *o* i ultima ha bidragit. (Om *bryð*-, *bruð*-, se Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära*, s. 28.) — *prætolptum* synes ock hafva *o* < *y*, då isl. har *tylpt* och fsv. likaledes *tylpt (tilpt)* utan växling med *o*. Dock förekommer *tolft* i VgL II, enl. Rydqvist IV, 89, der väl ock öfvergång föreligger. Jfr om detta ord Tamm, *Om fornnordiska feminina afledda på -ti och på -iþa* s. 22. Han anser troligast, att den äldre nordiska formen är **tvilft* af en grundform **trelfti*-. — Om växlingen af *y* och *o* jfr Rydqvist IV, s. 88 ff.

d) *gonum* 54.18, 19 etc. 5 gånger, *gonumlaghat* 143.12 (jfr *ginam* § 3). Huru detta *o* bör förklaras är jag oviss om. Kanske ur dat. **geghnum*, som i obetonad ställning gifvit *genum* (jfr Brate s. 10 om bortfall af *gh* i obetonad ställ-

ning), hvilket åter möjligen gifvit *gonum* med *u*-omljud på *e*, jfr Noreen, *Geschichte* § 27 (obs. dock att detta *e* i *genum* väl är ett annat *e* än det af Noreen a. st. förutsatta); se äfven Wadstein, *Fornnorska homiliebokens ljudlära* s. 81.

e) *ortugh* 11. 3, 80. 2, 3 etc. 21 gånger, *ortugh land* 76. 19, 20—21 etc. 4 gånger. Kandidat E. Lidén har enskildt föreslagit att sammanställa ordets första del med det tyska 'Erz'; jfr fht. *erizzi, aruzzi, aruz*, se Kluge, *Etymologisches Wörterbuch* under 'Erz'.

f) Värbet *gøræ* visar alltid vokalen *ø* i inf. och pres. ind. och konj. Adv. *gørlica* förekommer 124. 5.

g) D. s. *høþe* 159. 16 är förklarad af Noreen, AnF VI, 310. Jfr i det föreg. *hofþe, hoþe* och *rishufþi*, § 4, 3), 5) a), § 5, 4) b).

h) *frølimber* 142. 14. Om uppkomsten af *ø* i subst. 'frö' se Noreen, *Geschichte* § 38, b). Enligt honom är detta *ø* < dift. *øy* < *aiw*, då detta *aiw* stod i slutljud, jfr got. *fraiw*. Kock deremot i AnF V s. 380 noten, VI s. 43 antar en redan i älsta fsv. skedd öfvergång af ljudförbindelsen **friō* > *frø*, jfr isl. *frjó*. En öfvergång **frio* > *frø* i älsta fsv. förefaller väl mycket möjlig och har parallel i öfvergången kons. + *r* + *iu* > kons. + *r* + *y*, men fullt viss om denna öfvergång kan man väl ej vara, då man ej har något annat fall, som direkt lämnar stöd. Noreen a. st. anför ännu ett par fall till bestyrkande af sin dock ej med bestämdhet framstälda mening. För det fsv. adj. *ofrø*, se Rydqvist IV, 128, synes dock ej Noreens förklaring så väl kunna tillämpas. Och det är väl adj. *frør*, som ingår i subst. *frølimber*, jfr Kock, AnF V, a. st. Men vokalen i adjektivt kan ju vara analogiskt införd från substantivet.

i) Om *ø* i n. a. pl. n. *þøn*, se Noreen, *Geschichte* § 184, 13), Kock i Paul-Braunes *Beiträge* XV, 250 ff. Formen förekommer t. ex. 18. 1, 37. 8, 58. 9 etc. (26 gånger). Samma form förekommer i nom. sg. fem. 58. 16, 88. 12, 112. 18. Huru detta *þøn* i fem. är att förklara, vet jag ej. Silje-

strand, *Ordböjningen i Västmannalagen* II s. 54, anser det vara lån från neutr. pl.

§ 9. Diftonger.

a) Dift. *ia, iæ (ie).*

I *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 39 har Brate sökt förklara växlingen *ia* : *iæ* såsom beroende på satsfonetik. Mot honom har Kock i AnF V, 371 ff. framstält en helt annan mening, enligt hvilken dels *a*-ljudets kvantitet, dels diftongens ställning i framljud eller icke skall ha varit bestämmande för diftongens utseende. Särskildt för Södermannalagen har han s. 374 formulerat regeln sålunda: »a) i framljud kvarstå både *iă* och *iā*; b) efter konsonant öfvergår *iă* till *iæ̆*, under det att *iā* dels kvarstår, dels öfvergår till *iæ*». Exemplen på kvarstående *ia* äro i lagen följande: *α*) i framljud: *ia* 19. 3, 33. 5, 6; *iaquæþi* 74. 8; *iak* 183. 12; *iamføris* 99. 10, 111, 7, *iameristin* 127. 8, *iamlangi* 71. 7, 15 m. fl. former, tills. 19 gånger, *iamlanga mote* 30. 8, *iampt* 97. 17, *iamt* 106. 12, *iamnarwa* 61. 14, 15—16, *iamnær* 69. 13, *iamskiala* 39. 13, 40. 1, *iamskilæ* 69. 3, *iam skyller* 69. 13; *iarle* 54. 1, *iarls* 160. 12; *iarn bogha* 120. 17—18, *iarnhoggit* 143. 11. Kock anför ännu ett par exempel, men dessa tillhöra ej denna handskrift, utan förekomma i Confessio och i additamentet. — Något fall med begynnande *iæ*- förekommer ej. Jfr Noreen, *Geschichte* § 125,a), § 152,b). *β*) efter konsonant: *fiarþa* 27. 7, 176. 9 etc. 12 gånger, *fiarþo* 104. 18—19, 106. 10 (jfr *fiærþa* 176. 18), *fiarþunger* 52. 14, 97. 16 etc., m. fl. former, tills. 33 gånger (jfr *fiærþunger* 53. 1, 119. 5, *fiærþunge* 119. 9); *hialpa* 158. 3, 172. 4 (jfr *hiælpæ* 14. 1, *hiælpa* 123. 14); *sial* 25. 3, 31. 3 etc. 4 gånger, i sms. 5 gånger (jfr *siæll* 60. 16, *siæl* 152. 5, i sms. 2 gånger, näml. *siælægipt* 7. 9, *siælæ gipt* 30. 5[1]); *siang*

[1] Genom något förbiseende har Kock a. st. s. 378 uppgifvit, att blott *sialu gipt* förekommer.

57. 18, 58. 12 etc. 7 gånger, *sianga* 137. 2, 156. 20, *siangaranith* 58. 15, *sotta siang* 27. 7, 33. 10, 167. 11; *sialwer* 33. 9, 39. 10, *sialsins* 28. 6, *sialfs* 108. 7, 110. 17, *sialfri* 35. 2, *sialf* 38.4,5, *sialft* 38.8,9 (med *iæ* 82 gånger), *sialswiliande* 43. 2—3; *siatto* 93. 14, 106. 11, *siattæ* 106. 14 (jfr *siætto* 88. 10, 105. 1); *stial* 35. 2, 109. 5, *Stial* 35. 4 (med *iæ* 40 gånger); *þiala synir* 114. 1—2 (jfr *þiæli* 85. 18, *þiæle* 85. 18, 19); *forskialamæn* 58. 6, *iamskiala* 39. 13, 40. 1. Det af Kock anförda *mikials mæssa* synes vara upptaget i glossaret till SödL utan motsvarande form i täxten. Enligt Kock böra i allmänhet dessa uppräknade fall ha långt *a* i dift., enär *iă* i ställning efter kons. alltid bör > *iæ*. I de två första fallen kan föreligga förlängning framför *rþ*, jfr Kock, s. 373. Likaledes i *siang* framför *ng*[1]. I *hialpa* och *sialwer* antar Kock på samma sätt förlängning framför *lp* och *lv* i likhet med förhållandet i isl. Denna förlängning framställer Kock såsom 'dialektisk'. Förlängningen skulle enligt Kocks undersökning finnas i den dialekt som 'Fragment af Östgöta lagen' representerar (åtminstone af *a* före *lv*), se Kock, s. 373, samt i Södermannalagens dialekt. Mot antagandet af en sådan förlängning synes dock i sin mån tala, att vårt nuvarande språk ej äger *å* framför *lp* och *lv*, utan *a* i sådana ord som 'valp', 'kalf' etc., jfr Rydqvist IV. 28. Och då ju ej de nysv. dialekterna utom Dalmålet, i fall der *å* i t. ex. 'jåpa' = 'hjälpa', 'kåv' = 'kalf' går tillbaka till ett framför *lp, lv* förlängdt *a,* gifva stöd för förlängningen, synes denna mindre sannolik. Efter den af Kock gjorda utredningen af växlingen *ia* : *iæ* vågar jag dock icke förneka möjligheten af den antagna förlängningen. Hur det än förhåller sig med vokallängden i *sial,* kvarstå såsom stridande mot Kocks regel *siatte* (3 gånger) och pres. *stial* (3 gånger); derjämte *þiala synir, forskialamæn*

---

[1] Jfr dock Tamm, *Fonetiska kännetecken på lånord i nysvenska riksspråket* s. 16.

och *iamskiala*, för hvilka Kock emellertid lämnar specialförklaring.

Då i så godt som alla fallen med *ia* äfven ett med *iæ* växlande *iæ* uppträder, måste öfvergången *ĭă* > *ĭæ̆* anses vara genomförd i lagen (utom i framljud), och fallen med *ia* efter kons. vara att betrakta såsom arkaismer[1]. Skrifningen med *ia* måste då vara en räst af originalets språkbruk, som ej hade öfvergången *ia* > *iæ* genomförd, såvida ej möjligen förhållandet är ett motsatt, så att originalet haft öfvergången genomförd, skrifvaren deremot icke. Annars synes det mig svårt att förstå, hvarför i samma ord växling förekommer. Ty det är otänkbart, att t. ex. *sial* under samma betingelser ena gången till följd af en ljudlags värkan > *siæl*, andra gången undgår lagens inflytande. Har Kock rätt i sitt antagande, att det är vokalens längd, som fördröjt öfvergången till *iæ*, äro skrifningarna *siatto*, *siattæ*[2], *stial* egendomliga, oafsedt *hialpa*

[1] Påfallande är, att *siang* aldrig visar *iæ*. Detta torde kunna förklaras ur betoningen, om hufvudtonen var förlagd på *i*-vokalen. Är det så, hör ordet ej hit.

[2] Den kvarstående diftongen i detta räkneord kunde kanske erhålla sin särskilda förklaring. Brate i *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 7 och 79 ledes till antagandet, att i vårt fornspråk räkneorden förekommit obetonade i många flere förbindelser än i det nuvarande språket. Är det så, kunde det kvarstående *ia* i *siatte* häraf förklaras, då öfvergången *ia* > *iæ* blott inträder i starktonig stafvelse, jfr Noreen, *Geschichte* § 125, a (*a*). På samma sätt skulle då naturligen ock *ia* i *fiarpa* etc. (*fiarpunger*) kunna betraktas. Då pres. *stial* (3 gånger) ej gärna kan få någon specialförklaring genom antagande af lång vokal i diftongen, förefaller det mig osäkert, om det 2 gånger förekommande *hialpa* bör förklaras genom den ofvan omtalade förlängningen framför *lp*. Hvad formerna af 'själf' angår, kunde man visserligen i ett så ofta (inemot 100 gånger) mötande ord, om i något, vänta enstaka skrifningar med *ia* (jfr *stial* med *ia* 3 gånger mot *iæ* i detta ord 40 gånger), men då *-ia-* i ordet så ofta förekommer i lagen och likaledes möter i andra urkunder, kräfver nog ordet sin specialförklaring. Skrifningarna med *ia* lämna i Fragmentet af Östgötalagen förnämsta stödet för antagandet af förlängning. Se Kock. AnF V s. 373.

och formerna af 'själf', då i dessa möjligen vokalen varit lång). Vid förklaringen af *piala synir, iamskiala, forskialamæn* är att beakta den af Kock s. 378 framhållna synpunkten. Dessa ord kunna trots sitt *ia* med kort *a* på af Kock angifna grunder hafva bibehållit diftongen vid det gamla utseendet äfven efter öfvergången *ia* > *iæ*.

Fallen med diftongerna *iæ*, *ie*, förutom de nyss nämda, som visa växling med *ia*, äro: *bierghas* 40. 10, 41. 2, 4, 6, *bierghis* 41. 1, *Biergs* 41. 5; *f̣iælder* 100. 17, *f̣iællum* 11. 3, *f̣ielder*, *f̣iell* 6 gånger; *f̣lut f̣ielder* 79.12, *vrfielder* 79.12, 19, samt a. pl. 68. 10, 79. 11; *þingfiællum* 38.4; *f̣iærræn* 103.21, *f̣iærner* 104. 1, *f̣ierst* 62. 6; *f̣iæti* 167. 13[1]; *f̣ieþrunda* 47. 3; *f̣iætrar* 144. 16; *fræn(s)cimis spiælð (spiæll)* 7. 13 etc. 4 gånger, *guðsiwilagh spiæll* 36. 10, *sifscap spiæll* 36. 11; *spiæll* 87. 15, 100. 20, *spiell(in)* 91. 15, 100. 20 etc. 20 gånger, *spieller* 20. 9, *guz piænist* 14. 9—10, *piænæ* 132. 15, 173. 21, *piænist* 13.11, 14.5 etc. 7 gånger, *piænistu mannum* 48.6; *hiærne* 156. 2; *miærþra* 109. 11, *miærþrum* 109. 14; *miæzmanna* 123. 7, 126. 10 etc. 4 gånger, *miæzmæn* 163. 19, *miezmanna* 88.5, 93.9 etc. 13 gånger, *Miezmen* 92.3; *miætæs* 130.14, 162.22, *miætas* 171.16, 176.18, *miæz* 117.3, *miætin* 113. 10, *miætit* 122. 17 etc. 3 gånger, *mieta* 92. 4, *mietæs* 95. 16; *sniællum* 5. 3. — Någon regel för växlingen *iæ*:*ie* kan ej uppställas. *ĭæ*:*ĭe* = *æ* : *e* och *ie* tillhör egentligen handskriftens förra del. Om den af Brate gifna regeln för växlingen *ia*∼*iæ*, se Kock, a. st. s. 377 f. Den låter ej tillämpa sig på något öfvertygande sätt i Södermannalagen. I fallen med *ia* står diftongen ungefär lika ofta i grannskapet af andra vokaler som i grannskapet af *a*.

Anm. 1. *hiæl* 18.11 har väl erhållit sin diftong genom parasitiskt utveckladt *i* i sammanställningen *i hæl*.

---

[1] *feate* 176. 6. Felskrifning för *fiæte* på grund af det efterföljande *fea sins*.

b) Diftongen *io*.

1) *io*, uppkommet genom brytning, t. ex. *biorn* 119. 13, *hiorþ* 120. 17, *skiold* 160. 18.

Anm. 2. *hiolt* 133. 11. Noreen, AnF I, 173, antar här lån från brutna pluralformen. Jfr ock Noreen, *Geschichte* § 221 b).

2) *io* motsvarar isl. *jó* i *hion* 34. 5, 43. 10 etc. (samt i sms.), *mio hund* 123. 21, *sio* 54. 5, *snio* 103. 19, 107. 16.

Anm. 3. Någon öfvergång *io* > *iu* förekommer ej.

c) Diftongen *iu (yu)*.

1) *iu* motsvarar isl. *jú*, *jó*, t. ex. *hiul* 95. 3, 4, *iula apne* 182. 17, *liuft* 74. 16, *liustra* 109. 12, *siuker* 55. 5, *stiupbarn* 66. 13, 19.

Anm. 4. *diur* 108. 8, 19 etc., *diurum* 108. 1 etc., *diure* 109. 1, *dyur* 150. 10, *dyurum* 23. 10, *willi diur* 147. 7 saknar det *r*-omljud, som isl. *dýr* uppvisar. Jfr § 1, 4).

Anm. 5. I *lyuþ* 155. 12 föreligger den oomljudda formen, jämförd med *lyð* 52. 2, *lydbiscupum* 48. 4, isl. *lýðr*. — *lyusi* pr. konj. 29. 12 har erhållit diftongen från subst. *lius*; för öfrigt har värbet alltid *y*-vokalen.

2) *iu* uppkommet genom brytning i *fiughur* a. pl. n. 101. 2, 3, *Fiughur* n. pl. n. 101. 16. Jfr Brate, *Äldre Västmannalagens ljudlära* s. 41, Noreen, *Geschichte* § 27.

3) *iu* är uppkommet genom brytning af *y* i *biugbrøð* 19. 12, *kiurtill* 60. 12, *løsgiurþir* 169. 11. Angående första fallet se numera Wadstein, *Fornnorska homiliebokens ljudlära* s. 149 ff., Lindgren, *Burträskmålets grammatik* § 62, 1), angående de senare, Noreen, *Geschichte*, § 99, b). — I *byug* skulle dock *iu* kunna vara uppkommet genom brytning, jfr Noreen, AnF I, 164 ff. Ett urn. **beggwu* skulle väl > *biugg*. Detta naturligen, under förutsättning att *gg*-inskottet är tidigare än öfvergången *eu* > *iu*, se dock Noreen, *Geschichte*, § 55. Men då man genom antagandet af öfvergång *y* > *iu* framför *ggw* erhåller så god öfverensstämmelse å ena sidan med isl. *bygg*, å andra sidan med

fsv. *iu* framför *nkr* och *ngr*, hvilket, såsom Wadstein gjort sannolikt, är utveckladt ur *y*, torde *byug* hälst böra fattas såsom uppkommet ur *bygg*. — I *Svenska Landsmålen* II, 12 s. 2 not 3) har Kock talat om *iu* i *skiulder*, *diurka* o. s. v., samt i TnF NR VIII 284 ff. sökt gifva specialförklaring för *(los)giurþer*, imp. *giurþe* etc. I AnF VI s. 333 ff. har emellertid Noreen uppvisat, att man har att antaga en brytning af *y* till *iu* framför *r*, *l* + kons., om ock de närmare betingelserna för brytningens förekomst ännu ej kunna exakt angifvas.

4) Hur *fiur*, a. n. 'fyra', skall förklaras, vet jag ej. Det torde möjligen vara en analogiskt ombildad neutralform efter adjektivböjningen: då mot *goþir*, *goþar* etc. svarar pl. neutr. *goþ*, kunde till *fiurir* etc. bildas *fiur*. Om isl. *fjórir* SödL. *Fiure* 174. 7, *fiuræ* g. pl. 128. 6, se Noreen, AnF VI s. 317—318. — Af för mig oklar upprinnelse är diftongen i *iunabek* 47. 16.

Förutom i ofvan (se anm. 4, 5, och mom. 3) antecknade fall, der diftongen har utseendet *yu*, förekommer samma beteckning i *Lyuter* 148. 16, *nyuta* 83. 18, *skyul* 89. 19, 90. 13, 14, 15, *skyulum* 89. 17. *y* beror på det följande *u*, som värkat labialiserande på föregående *i*, jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 448 ff.

d) Dift. *ey (ei)*.

Som bekant, uppvisar Södermannalagen några fall, i hvilka dift. *ei* kvarstår okontraherad. Dessa fall äro att betrakta såsom arkaismer. De äro: *eynæn* 8.8, *eyæn* 14.8, 35.1, *eyn sac* 32.9; *framleyþis* 14.4, *framaleyð* 33.6, *heyþit* 26.8; *heym* 9.10, *heyma* 24.6; *heyter* 15.6; *sveintuna* 47.13; *veit* 66.5; *þy eynest at* 31.7. Såsom af citatställena framgår, förekomma dessa skrifningar endast i handskriftens första del. — Om *ei* 5. 6, 83. 4 etc., *Ei* 88. 8 och *nei* 44. 9, 75. 18 etc., se Leffler, TnF NR V. 79, Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 452. *i* betecknar den palatala frikativan.

e) Dift. *ay* förekommer i låneordet *maymanaþe* 116. 15.

f) Dift. *oy* förekommer i låneordet *moyses* 9.2, *moysi* 4.11.

Kap. II.

Vokalerna i icke hufvudtoniga stafvelser.

§ 10. Växlingen *a : æ (e)*[1].

Kock har i *Fornsvensk ljudlära* s. 116 uppstält en regel för denna växling och visat, att i lagens första balkar användes 1) *a* efter de gutturala vokalerna *a*, *o*, *u*.

»2) *a* och *æ (e)* ömsom efter *i* och slutet *e*-ljud (såsom sådant räknas äfven de ljud, som återgifvas med tecknen *ey* och *æ*, då de i samma eller likartade ord växla med *e*).

»3) *æ (e)* efter *y*, *æ*, *ö*.»

Kock grundar denna regel på den undersökning, han gjort af lagen från och med Prologus till och med Ærfpæ balken 4. Att denna regel håller streck för lagen i sin helhet, framgår af följande undersökning.

1) Efter *a* i rotstafvelsen.

Här råkas så godt som uteslutande ändelsevokalen *a*, t. ex. *aflat* 69. 20, *acra* 100. 5, *bakna* 108. 8, *famna* 119. 7, *gambla* 117. 8, *halwan* 162. 19, *hanzsca* 120. 9, *lassar* 79. 17, *mala* 118. 6, *sapan* 96. 18, *wasalighre* 110. 17, *paghar* 78. 3. — De enda undantagen jag funnit äro knappast andra än de af Kock a. st. s. 117 anförda: *annær* 69. 10, 99. 6, 110. 11 etc., *annæt* 77, 2, 78. 4, 98. 3 etc., *annet* 10. 3, *annærs* 80. 15, 100. 4 etc. Detta ord visar alltid *æ (e)* i de former »där *nn* står mellan vokalerna» (se Kock s. 117). Blott en enda gång visar sig här *a*, nämligen i *annars* 123. 22, en form, som med skäl kan betraktas såsom felskrifning, då den står så isolerad. Deremot möter alltid *a* i *andra* 81, 14, 90. 10, 102. 6 etc. samt i det 3-stafviga *annare* 63. 6, 88. 6. Likaledes uppträder *æ* i *annæt hwart — eller* 138. 1,

[1] Detta med *æ* rätt ofta växlande *e* kan ej betraktas annorlunda än som en beteckningsvariant till *æ*. Det förekommer talrikast i lagens förra del och visar sig i allmänhet i sluten stafvelse, i synnerhet före *s*.

annættig(i)æ — eller 28. 12, 147. 7—8, *annerstaþ* 50. 16, *annærs staþ* 96. 3 etc., *halft annæt* 82. 7, samt i adv. *annærs* 180. 1. Öfriga undantagen äro *caster* 49. 16, *Caster* 53. 17, *siattæ* 106. 14, *Ware frua dagh* 24. 4.

Om *annær* o. s. v., se Kock s. 117. Anledningen till *e* i *caster* kan jag ej finna. Jfr dock Brate i *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 45. *æ* i *siattæ* kunde bero på att afskrifvaren uttalade ordet *siættæ*, under det originalet hade *siatta*. I *Ware* beror *e* på den obetonade ställningen.

Sådana former som *alle* n. pl. f. 117. 2 och *branda wape* d. s. m. 16. 9 äro ej undantag utan formöfverflyttningar från former, der *e* är berättigadt.

frammer, adv., 158. 16 är väl knappast ident. med isl. *framarr*, utan snarare såsom prof. Noreen i föreläsningar antagit, bildadt med samma komparativ-suffix som *længer* etc. I så fall föreligger analogi, då den långa rotstafvelsens vokal är oomljudd (jfr got. *framis*). Eller kan ordet, såsom prof. Noreen ock föreslagit, vara < *fram* + *mer*.

Anm. 1. Likaledes förekommer *a* i ändelser, som ej följer omedelbart efter rotstafvelsen, om mellanstafvelsen har *a*, såsom *altara* 24. 2, *balkana* 6. 3, *borghaþa* 131. 5, *domara(ns)* 172. 12, 173. 3 etc. 15 gånger, *giptaþa* a. s. f. 77. 20, *hundraþa* 58. 3, 67. 4, 144. 8 etc. 11 gånger, *guzlikama* 8. 5, 44. 3 etc. 5 gånger, *clokkara* 7. 1, 16. 2, *licastan* 179. 14—15, *iorþ eghanda* 77. 6, *liughara* 160. 8, *malsæghanda* 27. 4, 115. 13, 128. 9 etc. 11 gånger, *o clandaþa* 76. 1, *penningana* 63. 9, *rættara* 131. 16—17, 132. 2, *skipara* 53. 11, 158. 1, *skylþasta* 56. 11, 57. 13 etc. 5 gånger, *snattara* 161. 18, 162. 13, *stallara* 160. 14, *stekara* 11. 6, 160. 13, *wingana mæn* 125. 6, *yrknaþa fæ* 122. 17—18, 123. 6, *þiufnaþa balker* 6. 12, *þiufnaþa balker* 161. 16.

Undantag äro *hughnaþer* g. s. 5. 3, *rættaræ* ack. pl. (af subst.) 131. 10, *sannare* 39. 14, 69. 5, *hærranne* g. pl. 51. 3, *domaræns* 86. 10, *domarens* 86. 17, jfr Kock s. 166 ff. I sista fallet är väl dock *e* analogiskt infördt från nom.,

jfr t. ex. *bonde* d. s. 118. 6, *eghandin* a. s. 76. 16. Så nog ock i *domarenum* 80. 18. Hvad orden på *-are* angår, så är emellertid att ihågkomma, att de ursprungligen äro *ia*-stammar, en omständighet, som kan ha sammanhang med förekomsten af *e*. Jfr Noreen, *Geschichte* § 175, 4).

Anm. 2. Afledningar bibehålla alltid vokalen *a* såsom *apalkunu* 63. 11, *aftan* 41. 4, *a callan* 50. 2, *apalð* 104. 17, 19, *gamalt* 5. 7, 122. 3 etc., *hamblan* 46. 10, *lanzscape* 170. 14, *warnap* 11. 9, 167. 13 etc., *talan* 179. 4, pret. och part. på *-ape*, *-aper*, *-ande* såsom *fangape* 159. 10, *wæghfarande* 95. 22 etc., m. fl.

Anm. 3. Om *e* i *Apertan* 16. 10, jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 153 ff.

2) Efter *o* i rotstafvelsen

följer alltid *a*, t. ex. *aboande* 68. 19, *fopra* 134. 16, *hiona* 34. 4, 49. 9, *morpa* 144. 12, *scogha* 101. 15, 16, *stowa* 11. 6, *torwa* 95. 17, 21, *walborgha messu* 20. 5, 103. 20, *pocca bot* 160. 14.

Undantag äro *iorpæ* g. s. 4. 10, 68. 1, *Jorpæ balker* 6. 8 (men *iorpa* 32. 5, 6, 67. 16, 68. 6, 16, samt i sammans. såsom *iorpa delo* 68. 15, 83. 7, *iorpa kop* 68. 9 m. fl. samt vb. *iorpas* 32. 5, 140. 11), Kock s. 117. En sådan form som *bonde* d. s. 118. 6 har sin ändelse lånad från nominativus.

Anm. 4. I ändelse, som ej följer näst efter rotstafvelse, möter *a* efter mellanstafvelse med *o* i *ekorna* 108. 2, *icorna* 108. 5, *ikorna* 108. 7, *icorna hund* 123. 21, *cronona* 161. 4, *enonga* 42. 6. Kock s. 166.

Anm. 5. Afledningar visa likaledes alltid *a*, såsom *borghan* 124. 17, 130. 18, *boscap* 128. 4, *opalbrut* 75. 14, *morpare* 144. 17.

3) Efter *u* i rotstafvelsen

följer i regeln *a* t. ex. *bruðguma* 58. 1—2, *bukka* 122. 4, *fughla* 147. 7, *howtdukar* 60. 12, *iunabek* 47. 16, *clupra* 76. 3, *lusna* 17. 7, *scupa* 103. 19, *tunga* 142. 16, *vtan* 105. 4, 106. 12.

Undantag äro: *biupæ* 28. 8, 176. 3, *vt biupæ* 48. 7,

biuþæs 118. 8—9, *til biuþæs* 150. 12, *tilbiuþæ* 154. 3, *(biuþa(s)* 23 gånger), *fullæ* a. s. f. 17. 6 *(fulla(n)* 31. 5, 52. 5, 138. 7, 152. 12 etc. 24 gånger), *fiuræ* 128. 6, *husfrunne* g. s. 74. 11, *liutæ* 108. 15, 113, 1, *skiutæ* 150. 10, 156. 6 *(skiuta* 159. 17—18). Jfr Kock s. 118. — Det torde vara värdt någon uppmärksamhet, att i dessa undantag rotstafvelsen är lång.

Anm. 6. I ändelse, som ej följer näst efter rotstafvelsen, visar sig *a* efter mellanstafvelse med *u*: *alskuna* 87. 13, *attunda* 47. 3, *attunda dagh* 182. 17, *awghan* 160. 18, *biltugha* 49. 2, 61. 2, 64. 15, *brøllungar* 61. 16—17, *fieþrunda* 47. 3, *Helghuna messu dagh* 24. 4—5, *hemula* 110. 1, *kunnugha* 4. 11, *liþughan* 163. 1—2, *osiþugha* 172. 18, 179. 7, *romundaboþa* 47. 17, *syslungar* 61. 17, *ørtugha* 25. 7, 34. 9, 112. 6, 152. 9, 21, *þriþiunga* 181. 11, *þrættunda dagh* 182. 17.

Undantag äro: *arwþer* 22. 8, *kununne* g. s. 50. 8, *tiundæ*, räkneord, 23. 2, 3, 3. (med *a* 6 gånger, inf. *tiunda* 3 gånger, Kock s. 166.

Anm. 7. Afledningsändelser bibehålla alltid vok. *a*, såsom *buþskap* 173. 11, *hundare* 151. 2, 173. 12, *hughnaþer* 5. 3, 11, *þiufnaþ* 161. 19.

4) Efter *i* i rotstafvelsen.

Här råkas i ändelsen dels *a*, dels *æ (e)*.

a) *a* råkas i: *af wita* 148. 7, *antima* 95. 7, *axul digra* 104. 14, *barliþa* 120. 4, *brinnande* 106. 18, *byrgþa tima* 94. 1, *fiska* 109. 14, *friþa* 137. 20, 138. 6, 139. 13 etc. 12 gånger, *Giptar*[1] 76. 14, 78. 6, *giptar* 78. 8, *giptaþ(-)* 76. 15, etc. 4 gånger, *giptat* 77. 10, 14, *giptar-*[1] i sammans. 55. 16, 56. 3, 57. 12, 14, 63. 14, *giwa(s)* 15. 9, 31. 8, 63. 8 etc. 37 gånger, *giwande* 59. 12, *goðwilia*[1] 13. 3, 79. 10 etc. 5 gånger, *grindastolpa* 49. 8, *gripa*[1] 165. 10, 167. 16, *harms wilia* 123. 12, *hindradagh* 58. 4, *hittas*[1] 169. 13, *huita* 182. 19, *illa* 16. 8, 66. 2, 7, 92. 15, *innan*[1] 4. 10, 6. 2, 128. 7, 132. 20 etc. 20 gånger, *cristna(n)*[1] 124. 11, 127. 7 etc. 4 gånger, *lighrat* 63. 12,

[1] Här i ändelsen äfven *æ*, jfr b).

licastan 179. 14—15, *Lwa*[1] 61. 7, *liwa* 62. 9, 150. 15, *liwand-* 56. 9, 64. 1 etc. 8 gånger, *miþian* 41. 4. 47. 14, *minzcas* 81. 4, *niþa* 123. 1, *niþan* 112. 11. 18, *ogilda*[1] 93. 17, 114. 1, *oskipta* 117. 5, *o scriptaþer* 26. 6, *owita* 122. 15, 137. 15 etc. 4 gånger, *owitandis* 122. 8, *quighande* 116. 8, *quicka* 123. 2, *rikan* 161. 6, *rinnanda* 114. 15, *riþa* 47. 10, 57. 2, 3, *riþande* 49. 3, *sialswiliande* 43. 2—3, *siþan* 11. 8, 52. 14, 78. 18 etc., alltid med *a* i ult., *sighias*[1] 45. 4, *sila*[1] 86. 22, 87. 1, 95. 1, *sila-fylning* 122. 19, *skilias*[1] 55. 19, *skipaborþe* 150. 2, *skipa(s)*[1] 101. 6, 9, 11, 12, 13—14, *Skipar* 120. 7, *skipaþe* 131. 11, *skipaþ* 5. 1, *skipaþum* 5. 5—6, *skipat* 6. 2, *skipalags* 52, 10, *scriwa(s)* 6. 3, 48. 7, *scriwaþ* 9. 8—9, *slikan* 16. 5. 135. 5, *slica* 141. 15, 153. 4, *slippa* 90. 12, 148. 9, *stockfiska* 20. 2, *tima*[1] 56. 15, 15, 86. 12 etc. 9 gånger, *wita* 81. 3, 151. 16, *witande* 138. 6, *wiþare* 106. 9, 15, *wilia*, subst., 53. 17, 107. 8 etc. 12 gånger, *wilia*, vb., 59. 8, 64. 2, 81. 5 etc. 55 gånger, *wiliandis* 48. 19, *wilia-* i sammans. 66. 8, 105. 19, 150. 18 etc. 12 gånger, *wingaþe* 125. 11, *Wistahuus* 11. 7, *witarsto* 131. 11, *wita(s)* 28. 11, 87. 8, 129. 16 etc. 26 gånger, *witna*[1] 50. 4, 109. 4 etc. 6 gånger, *witnat* 74. 4, 81. 19, *þincta* 134. 14, *þistlar* 95. 2.

b) Fallen med *æ (e)* äro: *bapitigiæ —oc* 163. 1. *bipiæ* 19. 6, 49. 11, 19, 20, 56. 2, *biþæ* 26. 5—6, *bindæ* 12. 9, 38. 3 etc. 18 gånger, *bindes* inf. 159. 5, *bitæ* 123. 6, *brinnæ* 11. 11, 66. 4 etc. 5 gånger, *bristæ* 14. 4. 116. 5, *finnæ* 151. 2, 12, 157. 17, *gillæ* 53. 8, *gillæn* 62. 3, *gildæn* 180. 5, *ogildær* 59. 3, *ogildæ* 84. 10, *Gildræ* 108. 11, *giptæ* 57. 14, 59. 8, *giptæs* 59. 17, 20, 63. 13, *giptær mall* 60. 15, *gipter maal* 57. 11, *giptermander* 34. 7—8, *gipter maþer* 50. 8, *gislæ* 47. 10, *gitæ* 63. 9, etc. 8 gånger, *gifnæ* 78. 1, *gipnæ* 78. not. 23 (skriffel för *gifnæ*), *goþwiliæ* 15. 12, *gripæ* 72. 8, 16, 177. 7, *Himmæ* 55. 10, *hindræ(s)* 14. 10, 70. 15, *hittes* 39. 9, 51. 16, 102. 8, *Hittes* 57. 7, *hittæ(s)* 56. 3, 121. 5 etc. 15

[1] Här i ändelsen äfven *æ*, jfr b).

gånger, *iamskilæ* 69. 3, *innæn* 65. 11, 89. 19 etc. 40 gånger, *kirkiæ* 11. 2 etc. 9 gånger, vb. *cristnæ* 25. 11, *liggiæ* 18. 1, 84. 12 etc. 16 gånger, *liwæ* 48. 8, *minnæ* 82. 4, 86. 9 etc., *mistæ* 163. 1, *quinnæ* 7. 5 etc. 4 gånger, *quinnæ friþ* 46. 8, 49. 21, *ringæ* 17. 5, *rinnæ* 98. 16, *rætwisæ* 9. 6, *siæ* 103. 20, 152. 1, *sighiæ* 97, 17, 117. 19 etc. 40 gånger, *atersighiæ* 68. 8, 77. 13, *silæ* 122. 18, former af pron. 'sin', såsom *sinæ* a. s. f. 105. 6, 126. 1 etc., *sinne* g. pl. 56. 2, *sinnæ* g. s. f. 132. 14 o. s. v. (dessa former aldrig *a*)[1] *sitiæ* 132. 9 etc. 5 gånger, *skiliæ(s)* 47. 7, 143. 18 etc. 10 gånger, *skilies* 49. 12, 3 gånger, *skipæ* 5. 7, *skiptes* inf. 21. 10, *skiptæ* 49. 10, 69. 18, 71. 13, 80. 8, 110. 11 etc. 28 gånger, *skiptæs*[2], 155. 17, *scriptæ* 7. 6, 25. 12 etc. 5 gånger, *scriptæ faþur* 142. 20, *scriptermaal* 8. 2, *spillæs* 122. 6, *tiggiænde* 59. 12—13, *timæ* 56. 17, 151. 20, *tinnæ* 87. 1, *tiþæ* 17. 5, *wighiæ(s)* 20. 5, 48. 4 etc. 9 gånger, *wigþæ* 26. 3, *wildæ* 176. 13, *winnæ(s)* 21. 9, 83. 10, 13, 179. 2, *wisæ* 131. 17, *witnæ* 81. 8, 93. 23 etc. 12 gånger, *þrig(g)iæ* 31. 3, 87. 9 etc. 12 gånger, *þriæ* 22. 4, 7 etc. 6 gånger, *þriþiæ* 17. 8, 87. 4 etc., alltid med *æ*, *præskiptæs* 154. 11.

Huru denna växling af *a*, *æ* skall förklaras, har jag ej kunnat komma till klarhet om. De olika vokalerna i ändelsen väga ungefär jämt: *a* förekommer i omkring 55 ord 309 gånger förutom det ofta återkommande *siþan*, som alltid har denna form; *æ* möter i ungefär lika många ord 327 gånger (förutom de ofta återkommande formerna *minnæ*, *þriþiæ* samt formerna af pron. 'sin', hvilka alltid visa *æ*). Vokalen *æ* blir på detta sätt något öfvervägande. I afledningsstafvelsen *-and-* hos part. pres., *-aþ-* hos preterita och *-aþ-*, *-at* hos part. pret. uppträder alltid *a*

---

[1] Om *sinæ mællum* 71. 1, *sinne mællum* 78. 11, 179. 21, *sinni mællum* 82. 20, *sinni mællin* 37. 5—6, 101. 18, se Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 141 ff.

[2] *skiptæ* 99. not 38) kan svårligen uppfattas såsom infinitiv. Formen är nog felskrifning.

(förutom en enda gång, nämligen i *tiggiænde*), detta väl beroende på betoningsförhållandena. Då före ändelsevokalen står konsonantiskt *i*, möter i regel *æ*; dock möter *ia* i *wilia*, subst. och värb, och detta egendomligt nog alltid, så när som på ett fall, nämligen *goþwiliæ* 15. 12; vidare *ia* i *miþian* (2 gånger) samt i *sighias* och *skilias*, hvartdera 1 gång. Man skulle vid försöket att förklara växlingen *a* : *æ* kunna tänka på tendens[1] till vokalbalans, men nu förekommer *æ* i många fall äfven efter kort rotstafvelse, hvarför den tanken måste uppgifvas. Kock, s. 118. not 2), framkastar möjligheten »att den i flere ord vacklande skrifningen af *a* — *æ* efter rotens *i*, *e*, antyder, att man efter nämda rotvokaler (i dessa ord) uttalade ändelsevokalen med ett mellan *a* och *ä* liggande ljud». Det kan anmärkas, att då rotstafvelsen innehåller långt *i*, *a* synes vara mera favoriseradt i ändelsen.

Anm. 8. I ändelser, som icke följa omedelbart efter rotstafvelsen, stöter man likaledes på denna växling, då mellanliggande stafvelsen har *i*. Så möter *a* i *aflinga iorþ* 33. 8, 34. 2, 69. 19, 20, *botwiþa* 45. 5, 6, *Bygninga balker* 84. 1. *byggninga ræt* 124. 5, *forgerninga drap* 137. 6, 159. 3, *gierningar* 50. 21, *gierninga* 66. 12, *giærninga* 112. 1—2, 133. 8—9, 161. 2 etc. 9 gånger, *Gipningar* 58. 7, *Gipninga balker* 6. 6, *gipninga balker* 55. 12, *gipninga maþer* 56. 3, *gisninga ek* 106. 8, *gisninga scogh(-)* 84. 17 etc. 9 gånger, *Køpninga friþ* 182, not 84), *lysninga witne*, *-witnum* 172. 3, 181. 17, *næmninga mæn* 175. 17, *penninga* 10. 3, 81. 14 etc. 40 gånger, *rydningar* 84. 15 etc. 4 gånger, *stæmningar* 79. 14, *walzgiærninga* 124. 19 etc. 4 gånger, *wæþningar* 172. 19, 179. 20, *økningar* 70. 8 samt i *iorþina* 49. 20.

Sid. 167 säger Kock, att efter ändelsen *-lik* och *-ing* följer vanligen *a*; jfr sid. 118, der det heter, att »ändelsen

[1] Med 'tendens' förstår jag detsamma som Brate i *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 42.

-lik har i formerna *-lika -likan* vanligen (eller alltid) *a*». Efter *-lik* följer, såsom Kock förmodar, alltid *a*. Så möter man: *fapurlikan* 15. 9—10, *gorlika* 124. 5, *laghlica* 134. 5 etc. 31 gånger, *olaghlica* 129. 8, *orætlika* 40. 3 etc. 3 gånger, *rætlika* 124. 4 etc. 9 gånger, *staplica* 179. 4, *vppenbarlika* 37. 1—2, *pylika(n)* 15. 9, 133. 8 etc. 7 gånger.

æ i dylika ändelser möter i: *Bygningæ balker* 6. 9, *gierninger* 49. 12, 13, *gerningæ* 152. 20, 158. 18—19, *Gierningæ* 53. 15, *gisningæ scogha* 120. 2, *penningæ* 178. 9, *rætningær* 5. 4, *Smalænpingiæ* 47. 15, *stæniszæ* 60. 12, *syzkine* 68. 2, *syzkinæ* 71. 12, *vplænninggiæ* 47. 12, *Vplænpingiæ* 47. 19, *walzgerningæ* 132. 16, *walzgerningær* 133. not 75), *withwillingæ* 76. 8, *wæpningæ* 130, not 13), *ærwing(i)æ* 33. 1, 6, 74. 14 etc. 8 gånger samt i *enginæ* 80. 19, 20.

Anm. 9. Afledningsändelser visa genomgående *a*-vokalen, såsom i *riddara* 132. 15, *Rinnare* 110. 5, *sifscap* 35. 8, *sifscap spiæll* 36. 11, *skilnaper* 36. 5 etc. 5 gånger, *skipan* 84. 17, 85. 13, 121. 18, *skipara* 53. 11 etc. 3 gånger, *wingan* 124. 9, 125. 3, *wingana mæn* 125. 6 etc. 4 gånger.

Märk dock *Rinnæri* 116. 8.

5) Efter slutet *e* (och *ey*) i rotstafvelsen.

a) i rotst. < *ei* genom specielt fsv. kontraktion. Här växla i ändelsen *a* och *æ (e)*.

α) Fall med *a* i ändelsen äro: *asoris epar* 40. 3, *epa* 47. 10, 88. 23, *epar* 70. 8, *epa-* i sms. 5 gånger, *eghna lotum* 77. 9—10, *heyma* 24. 6, *hema* 38. 3—4, 171. 19 etc. 12 gånger, *hema giort* 165. 10, *legha* 94. 18, 18, 118. 18, *leta* 169. 13 och not 21), *menar* 152. 1, *mera* 70. 2, 101. 6 etc. alltid med *a* (utom 1 gång, se nedan!), *pera*[1] g. pl. af pron. 'den' 128. 5, 16; vidare ett par fall, der *a* står i afledningsändelse, nämligen former af '*ägande*', såsom *eghanda* 70. 10, 80. 9 etc., sms. *iorp eghanda* 77. 6 etc. 3

[1] Denna form är dock osäker, jfr inledningen. Man torde böra läsa *peræ*, som är den vanliga formen i lagen.

ganger, *malseghande* 104. 13, 108. 4 etc., *redscap* 25. 12 etc. 4 gånger, *stekara* 160. 13, *stekara huus* 11. 6.

β) Mot dessa förekomma med *æ* (*e*) i ändelsen: *beþæs* 34. 5. 169. 2, *beþes* 56. 15, 57. 12, *deghiæ* 170. 7, *delæ(s)* 12. 6, 69. 10, 97. 19 etc. 32 gånger, *delæ*[1] subst. 80. 9, 13, *eynæ* 14. 8, 35. 1, *eynæn* 8. 8, *enæ*[2] 144. 4, 180. 5 etc. 22 gånger, *epæ* 8. 1, *epæ taka* 173. 1 (jfr ofvan), *heþeræ* 58. 4—5, *hetæ* 153. 3, *leþæ* 70. 15, 99. 2 etc. 11 gånger, *leþes*, inf., 39. 8, 102. 8, *letæ* 132. 4, 166. 14, 170. 1 (jfr ofvan), *mere* a. s. n. 98. 19 (jfr ofvan), *renæ gozl* 96. 14; *senær* 72. 10, *senestum* 94. 5, *swenæ* 132. 15, 133. 8, *wretæ garþ* 99. 20, *þeræ* 61. 13, 125. 17—18 etc. (jfr ofvan de båda osäkra fallen med *a*), *þere* g. pl. 19. 3, *þy eynest at* 31. 7.

Vid diskussion af de anförda fallen får man bortse från de ofvan α) särskildt framhållna fall, der *a* står i afledningsändelse och der den starka bitonen förklarar *a*. Någon regel för växlingen af ändelsevokalen i de öfriga fallen synes dock ej kunna uppställas. *æ* är vanligare än *a* och man skulle kanske kunna förklara *æ* såsom tillhörande skrifvarens dialekt och *a* såsom tillhörande det äldre språkbruk, originalet skulle representera. Det förefaller litet egendomligt, att *a* så konstant uppträder i *hemu* och *mera* utan att växla med *æ*. Jfr äfven här den af Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 118 noten framställda synpunkten till förklaring af växlingen.

b) Efter *e* (*æ*) i rotstafvelsen, uppkommet genom den äldre monoftongeringen af dift. *æi* framför konsonantgrupp.

Här råkas nästan endast *a* i ändelsen. Fallen äro:

---

[1] *delæ* 87, not 43) är nog felskrifning för *deld*. Cod. B har *deld* och Schlyter har upptagit denna läsart. Felskrifningen i Cod. A kan förklaras ur det följ. *enæ*.

[2] *enæ* 142, not 9. Felskrifningen i Cod. A är lätt förklarad genom antagandet att skrifvaren kommit att förgäta det föregående värbets passiva form och derför skrifvit de följ. subst. som objekt.

enga a. s. f. 76. 20, 90. 13 etc. 5 gånger (jfr *ænga* 115. 8, 172 not 78) etc. 4 gånger), *helgha* 44. 4, i sms. likaledes *a* 10 gånger (jfr *hælghan* 164. 23, *hælgha* 182. 20, *hælgha dagha brut* 40. 6), *lezna* 162. 5, *leznafall* 165. 14, *lenznawitne* 181 not 67).

Enda fallen med *æ* (*e*) i änd. äro *leznæ* 165. 17, *læznæ* 167. 8 och *renser* 99. 9.

Efter här omtalade *e* i rotstafvelsen torde, af materialet att döma, *a* få anses följa i ändelsen. Det *æ*, som i 3 fall följer i änd., kan bero på *æ*-ljud i rotstafvelsen. *Lezn* kunde troligen uttalas med så väl öppet som slutet ljud, hvaraf växling af vokalen i ändelsen kunde bli en följd. I *ænga*, *hælgha* synes ock *æ*-typen tyda på olika uttal; dessa former kanske, då de uttalades med sitt öppnare ljud, kräfde *æ* i ändelsen, och skrifningar som de ofvan anförda *ænga*, *hælgha* kunde vara att betrakta som kompromiss-skrifningar. Jfr dock *a* i ändelser efter *æ* i rotstafvelsen (se mom. 6).

c) Några återstående fall med långt slutet *e* i rotstafvelsen. Med undantag af ett enda fall möter här *a* i ändelsen: *fea* 122. 12, 167. 13, 176. 6, *feasins* 55. 7, *fea-* i sms. 4 gånger, *sea* 177. 16, *freadax* 182. 18, *þrea* 15. 7, 22. 3, 141. 15 etc. 5 gånger, *swea* 4. 13, *sweariki(s)* 47. 2, 48. 10, 51. 3, *genstan* 50. 16.

Det antydda undantaget är *aseæ* 93. 5. — Här må ock nämnas *Skene*, pres. sg., 90. 12, hvars ändelse *e* dock kanske < *i*. Värbets fornböjning är mig obekant. I nysv. böjes det såväl efter 1:sta som 2:dra konj.

Anm. 10. I ändelser. som icke följa omedelbart på rotstafvelsen, förekommer dels *a*, dels *æ*, då mellanstafvelsen har *e*:

a) med *a* i ändelsen: *Aþertan* 16. 10 (som dock ej är likställdt med de följ. fallen; ordet har väl stark biton på ultima), *botena* 21. 3, 101. 9, *iorþena* 22. 8, 49. 11, 51. 4, 73. 3, *manheldena* 42. 10, *waþabotena* 12. 3—4.

b) med *æ* i ändelsen: *af tæctna* 105. 6, *ferpenæ* 52. 3, *in tæctena* 92. 7, *skipæristenæ* 54. 9, *soknnenne* g. s. 13. 4, *væpningenæ* 103. 12. Jfr Kock s. 167.

6) Efter *æ (e)* i rotstafvelsen.

I regeln rakas *æ (e)* i ändelsen, t. ex. *af hændæ* 131. 14, *bæggiæ* 81. 20, 130. 8, *femtæ* 35. 11, *fæmtæ* 106. 14, *gieldæ* 90. 16, *giællæ* 65. 8, 70. 2, *giærnæ* 153. 18, *hasæter* 53. 17, *cræwiæ* 40. 5, 151. 5, *orættæ* 25. 2—3, 95. 10, *ræna* 144. 13, *swærmæ* 121. 9, *wæstæn* 173. 21, *Ænkiæ* 56. 10, *þwærtæppæ* 111. 7.

Emellertid förekomma icke få undantag med *a* i ändelsen, trots rotstafvelsens *æ*, nämligen: *a wærkat* 88. 11, *awærkat* 93. 13, 15, *awerkar* 88. 14 (jfr *forwærkæ* 51. 6, *forwerket* 104. 8), *bierghas* 40. 10, 41. 2, 4, 6, *dræpas* 155. 19 (med *æ* 20 gånger), *fiærþa* 176. 18, *fiætrar* 144. 16, *frælsan* 127. 9—10 (jfr *frælsæ* 60. 1, *frælsæn* 167. 6), *frælsaþe* 127. 9, *giærþa* 107. 13 (med *æ* 9 gånger), *græwa* 36. 4 (*græwæ* 98. 13), *hiælpa* 123. 14 (*hiælpæ* 14. 1), *hæþan* 183. 11, *hæfþar* 110. 15, *Hæfþar* 110. 16, *hæfþat* 79. 15 (jfr *hæfþet* 72. 12, 17, *hæfþæt* 72. 13 etc. 3 gånger), *hærra* 48. 10, 173. 20 etc. 6 gånger, *hærrans* 160. 13, *hærranne* 51. 3, *hæfla* 95. 1, *clærka* 44. 2 etc. 4 gånger (*æ* 2 gånger), *miærþra* 109. 11, *mæþan* 34. 1, 158. 14 etc. 10 gånger (*maþæn* 100. 18), *mieta* 92. 4, *miætas* 171. 16, 176. 18 (*æ* 3 gånger), *næmdaman* 134. 2, *næmdamæn* 178. 1, *quærnadamum* 113. 2, *quærnastaþ(a)* 112. 7, 10, *quærnnastaþ* 112. 9 (med *æ* 3 gånger), *rættan* 178. 14—15 (*æ* 2 gånger) vb. *rætta* 131. 21 (*æ* 3 gånger), *(vp)skera(s)* 87. 19, 90. 3 etc. 8 gånger, *swenskan* 119. 13—14, *trægha* 62. 13, *werkande* 138. 17, 140. 16, ? *wermanna* 47. not 10), *wægha* 84. 12, 117. 7 etc. 6 gånger, sms. 2 gånger (*æ* 4 gånger), *ærrat* 150. 20, *ærat* 151. 5, *þeþan* 57. 6.

På några af dessa undantag kan den förklaring tilllämpas, som Kock tillgriper s. 120. Sådana former som *bierghas*, *fiærþa* (jfr *fiarþa* 12 gånger), *fiætrar*, *hiælpa* (jfr

hialpa 2 gånger, *hiælpæ* 14. 1), *miærþra*, *mieta* kunna nämligen förklaras så, att originalet haft *ia* i rotstafvelsen med följande *a* i ändelsen. Afskrifvaren, som i sitt språk hade öfvergången *ia* > *iæ* genomförd, kunde då komma att skrifva t. ex. *hiælpa*, der ändelsens vokal influtit från originalet. I *græwa* kunde ändelsens *a* ha inkommit från sidoformen *grawa* (jfr *grauit* 99. 1), se Kock s. 120; på samma sätt *quærna* från *quarna*. Men med dessa specialförklaringar för några enskilda fall är ej så mycket vunnet, då i alla händelser de flesta af undantagen stå kvar oförklarade. Mot sådana värbformer som *awærkat*, *hæfþat*, *frælsaþe*, *ærrat* stå *forwærket*, *hæfþet*, *hæfþæt*, *owæþiaþer* 39. 6, *owæþiæþo* 180. 12—13, *wæþiæt* 179. 22. Kocks förklaring af *þeþan* från en äldre **þaþan* förefaller ej sannolik (jfr fornn. *peðan*). Öfverensstämmelse i fråga om ändelsevokalens kvalitet råder mellan *haþan*, *mæþan* och *þeþan* (dock äfven *mæþæn*, se ofvan). Då i så många af undantagen ej några specialförklaringar kunna gifvas för ändelsens *a*, och då detta *a* ofta växlar med *æ* i samma ord, torde *a* i de flesta fall vara inkommet från originalet, som kanske oftare behöll ändelsens *a* i trots af rotstafvelsens *æ*. Observeras bör det konstant återkommande *a* i vb. *skera* samt i låneordet *hærra*, om hvilket se Kock s. 121. Här kan ock nämnas låneordet *testament* 7. 10, 67. 10, *testamænt* 32. 10 med *a* i penultima.

Anm. 11. I ändelser, som icke följa omedelbart på rotstafvelsen, möter vokalen *æ (e)*, om mellanliggande stafvelsen har *æ*. De antecknade fallen äro *hæstænæ* 134. 16, *kirkiu wæriændæ* n. a. pl. 10. 2, 15. 1 etc. 6 gånger, som måste anses vara en plural efter *an*-stamsdekl., jfr a. pl. *eghanda* 70. 3, se Kock s. 124 och 167; *lækæræ* 143. 10, *ræuæræ* 124. 18, *skylðlæstæ* 56. not 6). — Enda antecknade undantaget är *tihærræþa* 47. 6, jfr Kock s. 167.

Anm. 12. I afledningsändelser möter *a* i *awerkan* 80. 13—14, *fælaþi* 91. 6, 11, *hægnaþe* 95. 19, *hæriansun* 160.

8, *iorpa awarkan* 44. 1, *malsæghanda* 27. 4, 115. 13, 128. 9 etc. 25 gånger, *rættaræ* 131. 10 etc. med *a* i penult. 7 gånger, *æghander* n. pl. 101. 17, 110. 20 etc. 18 gånger.

I denna ställning möter *æ* i *fælæpi* 115. 16, *kirkiu wariændæ* 10. 2, 15. 1, 18. 4—5 etc. 10 gånger med *æ* i penult., *kærænde* 112. 4, 135. 9, *læænde* 129. 12, *rættæræ* 124. 18, *tihærrapa* 47. 6, *wæriande* 143. 1. I åtminstone ett par fall bör dock detta *æ* förklaras genom *i*-omljud, nämligen i *tihærræþa*, jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 313—314, samt i *fælæpi*, jfr GotL *filepi*.

7) Efter *y* i rotstafvelsen.

I regeln har ändelsen *æ (e)*, t. ex. *bolbyæ* 62.4, *brytes* 57. 6, *dyrkæ* 8. 11, *flyghæ* 121. 10, *helbrypæ* 33. 10, *lyctæ* 15.5, *myclæ* 60.2, *nyæn* 114.10, *oskyldræ* 70.16—17, *ryniæ* 158. 3, *synæ* 117. 13, 151. 10, *synæbanð* 178. 1, *yngstæ* 62. 5, 6, *þyclæ* 101. 16.

Undantag äro: *byar* 70. 5, 79. 21 (*byiæ* 71. 14, 83. 8, 93. 8, 135. 4, *byæ(r)* 97. 18, 100. 6 etc. 8 gånger, *byæ bro* 115. 16 jämte andra sms., tills. 28 gånger), *bygþamannum* 144. 19, *bygþa skæl* 181. 16, *byrþaþer* 59. 15, *byrþa bupi* 72. 2—3, *byrþa man* 33. 7, *byrþamæn* 73. 17 o. s. v. med *a* 19 gånger (med *æ* 6 gånger, jfr ock *byrþæ luter* 78. 17), *byrghar* 100.12—13 (*byrþæ* 98. 7—8), *byrgþa manaþ* 117.14, *byrgþa tima* 94.1, *flytande* 171.12, *fynda lut* 171.12 (*fyndæ*- 4 gånger), *fyrra* 128. 15, 169. not 21) (*æ* omkr. 50 gånger), *?rywa* (se inledn.) 128. 18 (*æ* 8 gånger), *skyldasta* 74. 8, 76. 6, 79. 5 m. fl. former, tills. 12 gånger (*skylðlæstæ* 56. not 6), *skyldra* 146. 13 (*æ* 70. 16), *skylscap* 35. 8, *yrknaþa fæ* 122. 17—18, 123. 6, *þryzscas* 30. 2, 86. 19, *þryzcas* 119. 16, *prætylpta eþenum* 69. 6.

I nästan alla ofvannämnda fall växlar sålunda detta *a* med *æ*. Denna dubbelhet torde förklaras genom inflytande från originalet, som kanske ej hade vokalharmonien genomförd. I *flytande*, *skyldasta*, *skylscap*, *yrknaþa* har den starka bitonen konserverat *a*.

8) Efter *ø* i rotstafvelsen.

I regeln har ändelsen *æ (e)*, t. ex. *barkløptæ* 102.19, *dømes* 50.5, 161.6, *friplosæn* 51.20, *følghiæ* 96.16, 117.13, *gøzlæ ran* 99. 4, *cløwæt* 125. 5, *løsæn* 147. 5, *snøpæ* 82. 8, *ønæ* 135. 12, *østæn* 173. 21, *øyæ* 122. 8.

Undantag med *a* i ändelsen äro: *døpan* 65. 7, 154. 3, 167.13 (*æ* 13 gånger), *fatøkra* 135.3, *fatøkan* 135.12, 161. 6 (jfr *fatøkræ* 125.2), *fæbøta* 40.10, 175.20, ?*Gøra* 129.11 (jfr inledn.), *cøpta* 126. 13 (*cøpæ* 70. 17, 77. 7 etc.), *løskalæghi* 63. 4, *løskamæn* 55. 2, *nøpga* 100. 7—8, *røra ruf* 114. 5 (*æ* 2 gånger), *sacløsan* 144. 15, 168. 15 (*æ (e)* 2 gånger), *wald førþan* 164.18 (*føræ* 162.15,20 etc.), *øgha* 140. 7 (*æ* 140. 9). Om *fæbøta* 40. 10 jfr Kock s. 121. Likaså 175. 20 i uttrycket »*til fasta oc til fæbøta*» synes *fæbøta* böra ändras till *fæbot.* Cod. B har *fæboot.* Är *fæbøta* g. pl., har väl *ø* analogiskt inkommit från andra omljudda kasus. *a* kan då vara att förklara från den regelbundna formen *bota.* Öfriga undantagen, som till största delen visa växling af *a* och *æ* i ändelsen, kanske äro att förklara såsom inkomna från originalets beteckning. Eller måhända originalet fullt regelbundet haft *æ* i ändelsen efter rotstafvelsens *ø*, då *a* i ändelsen kunde tillhöra afskrifvarens dialekt. Denna sista anmärkning gäller äfven om *a* i ändelsen efter föregående *æ* och *y* i rotstafvelsen.

§ 11. Växlingen *i* : *e*.

I *Fornsvensk ljudlära* s. 319 yttrar sig Kock om denna växling för Södermannalagens vidkommande. Lagen synes, säger han, i någon mån tillämpa balanslagen på *i*—*e*. Från och med Prologus till och med kyrkobalkens slut (den af honom undersökta delen af lagen) brukar nämligen enligt honom *i*-gruppen[1] alltid *i*, med undantag af blott 4 ord; *e*-gruppen[1] åter har dels *i*, dels *e*, i sluten

[1] Om betydelsen af dessa termer se Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 244—245.

stafvelse oftast *i*. Kock har uttalat sig med reservation, emedan han i betraktande af vokalharmoniens tillämpning på växlingen *a~æ* tänker sig möjligheten af vokalharmoniens partiella tillämpning (jämte balanslagen) äfven på växlingen *i~e*, se noten anf. st.

En undersökning af lagen i dess helhet bekräftar Kocks antagande om vokalbalansens tillämpning. Regeln är i allmänhet den, att *i*-gruppen alltid som ändelsevokal har *i* (utom i några få fall): *e*-gruppen dels *i*, dels *e*, så fördelade, att i sluten stafvelse *i* är så godt som ensamt förekommande, utom före *r* och *n*, framför hvilka konsonanter *e* stundom uppträder, hvaremot i öppen stafvelse *e* växlar med *i* och der får afgjord öfverhand i handskriftens senare del. Denna regel torde bestyrkas af följande framställning.

1) *i*-gruppen.

Såsom exempel på ord af *i*-gruppen må anföras:

a) I öppen stafvelse: *bani* 147. 16, *saki* 183. 6, *wali* 15. 8, *biti* 123. 7, *giwi* 23. 5, 25. 6, *wili* 123. 11, *loti* 101. 4, *bupi* 4. 12, 9. 6, 62. 20, *sumi* 90. 2, 110. 8, *bryti* 170. 7, *dyli* 65. 16. 17, 125. 17, *lyti* 32. 3, 134. 4, *dræpi* 119. 14, *græwi* 98. 16, *warri* 25. 1, 3, 27. 9.

Undantag med *e* i öppen stafvelse äro följande ord af *i*-gruppen: *Allastape* 151. 15, 166. 12 (jfr *Allastapi* 172. 1), *bolstape* 110. 15 (jfr *bolstapi* 27. 4—5, 80. 15), *fae* 25. 7, 31. 11 etc. 6 gånger, *copstape* 125. 4, 7 etc. 8 gånger (jfr *copstapi* 75. 8), *sae* 78. 3, *scape* 17. 10, 54. 16 (jfr *scapi* 49. 5, 54. 5, 105. 14, 148. 12 etc. 13 gånger), *slae* 78. 3, 96. 1, ?*see* pr. konj. af 'vara' 65. 12, 69. 7, 76. 4, 140. 17, *fore*[1] 4. 11, 70. 14, 166. 22 etc. 40 gånger, *pær fore* 67. 4, *fore-skylð*, *-sculð* 10. 2, 11. 10 30. 3, (*fori* 73. 8), *come* 12. 1, 50. 20, *Kome* 69. 3, *landboe* 68. 8, 11, 70. 2, 4 etc. 11 gånger, *lanðboe* 77. 18, 80. 9, *lanboe* 77. 13, 80. 1, *lote* 62. 11 (*loti* 101. 4),

[1] *firi* har alltid *i* i ultima.

orlofwe 57. 13, *lute* 62. 1, 121. 8, *twalyte* 54. 17, 171. 16, *twa lyte* 58. 10 (*lyti* 32. 3, 134. 4), *feate* 176. 6, felskr. för *fiæte* (*afæti* 55. not 15, *fiæti* 167. 13), *strængenæse* 182. 18 (jfr *strængenæsi* 45. 5), *wæghe* 156. 13 (*wæghi* 132. 10), *piæle* 85. 18, 19 (*piæli* 85. 18), *gore* 62. 2, 147. 17, 172. 2 (*Gori* 141. 16, *gori* 163. 2).

Allastaþe, *bolstaþe*, *capstaþe*, *orlofwe*, *lute* (som förekommer i sammanställningen *twa lute* och II *lute*), *twalyte* och *strængenæse* kunna förklaras i enlighet med Kocks framställning s. 344. *e* uti dessa kan bero på, att senare kompositionsleden i kompositionen förlorat den starka biton, som hvilade på det enkla ordets ultima[1]. — *fae*, *sae*, *slae*, *see* (om tvåstafvigt) *landboe*, som aldrig uppvisa *i* i ändelsen, måste väl på grund deraf likställas med *e*-gruppens ord, jfr Kock s. 379—80, och om så är, bilda de ej undantag[2]. — *fore* är den vanliga formen i äldre skrifter med vokalbalans, se Kock s. 256, och s. 345 ger Kock förklaring på detta i olika handskrifter återkommande *e*. På grund af obetonad ställning i satsen förlorade ordet nämligen fortis-accenten och på samma gång den på ultima hvilande bitonen. — Oförklarade återstå de öfriga undantagen. Obs. att ett par af dessa äfven förekomma i Cod. B af Södermannalagen (der också vokalbalansen håller på att genomföras), nämligen *come* och *scade*, se Kock s. 318.

b) I sluten stafvelse:

Ex.: *farin* 9. 10, *galins* 136. 16, 148. 1, *laghtakin* 56. 19, *warit* 5. 8, *biþin* 176. 11, *riþit* 48. 2, *komit* 111. 4, *sworin* 51.

---

[1] Så kanske ock *e* i *owormaghe* 137. not 22) är att förklara, men det är måhända sannolikare, att penultimas vokal är lång, jfr Kock s. 183 om det i ett fragment af ÖgL förekommande *magho* och s. 257 om konj. *maghe*.

[2] Hoffory, *Göttingische gelehrte Anzeigen* 1888, nr 5, anser, att i sådana ord som *trúa*, *gróa* rotvokalen städse bibehållit sin ursprungliga kvantitet. Men då r o t s t a f v e l s e n likväl är kort, förblir ändelsens *e* egendomligt. Lindgren, *Burträskmålets grammatik* s. 38 noten, antar yngre förlängning till förklaring af detta *e*.

17—18, 90. 15, 163. 2, *ruwin* 114. 8, *stulit* 25. 1, 125. 8 etc., *synir* 142. not 9). *dræpin* 49. 7, 10, 53.14 etc., *miætit* 122. 17, 124. 1, 128. 9, *atin* 22. 5, o. s. v.

Undantag äro *faþer* 8. 10, 66. 10, 79. 6, 82. 1, 150. 14 etc. (alltid med *e*), *faþers* 56. 8, *guðfaþer* 26. 1 samt *iwer* 94. 17. I *faþer* beror enligt Kock *e* på analogi från de öfriga slägtskapsorden, jfr *Fornsvensk ljudlära* s. 249. *iwer* förekommer blott denna enda gång och har väl erhållit sitt *e* i proklitisk ställning (ordets form är annars *iwi(r)* 27. 1, 87. 5, 90. 4, 9, 139. 2 etc., en gång *iwin* 169. 11). I sammanhang härmed kan nämnas, att 'under' alltid har formen *vndi(r)*, blott 1 gång *vnde* 169. 12.

Anm. 1. *y* står för väntadt *i* i *mykyl* 105. 14.

2) *e*-gruppen.

a) Den före ändelsestafvelsen stående stafvelsen innehåller *a:*

α) I öppen stafvelse, omedelbart efter den långa rotstafvelsen. *i* förekommer i omkr. 35 ord omkr. 135 gånger, *e* i omkr. 55 ord öfver 330 gånger.

e är sålunda betydligt öfvervägande. Dessa *i* och *e* äro ej likformigt fördelade öfver lagen i sin helhet: ord och former med *i* såsom ändelsevokal förekomma egentligen endast i lagens förra hälft, såsom framgår af följande förteckning: *aki* 80. 3, 94. 17, *akri* 21. 7, *acri* 89. 7, 90. 4, 95. 11, 12, 15, 96. 17, 19, 99. 4, *arkerharwi* 87. not 42), *aldri* adv. 50.8, 51.5, 75.11, *aldri* adj. 7.3, *alli* 40.3, 87.11, 44.4, *andri* 43.10, 79.7, 93.10, *banni* 29.13, *baþi—ok* 13.1, *baþi—oc* 76. 12, *baþitigiæ—oc* 163. 1, *byrðþamanni* 71. 10, *byrþamanni* 71. 19, *formanni* 43. 7, 54. 1—2, *gangi* 49. 14, *granni* 83. 8, *haldi* 20. 9—10, 21. 2, *halwi* d. s. f. 39. 14, 44. 9, 45. 8, 9, 51. 14, 71. 2, 74. 2, 92. 18, 94. 9, *hafþi* 27. 6, 28. 5, 32. 8, 71. 11, 75. 13, 81. 16, 21, 130. 2, 3, *hwarti—eller* 63. 17, 80. 17, *iamlangi* 71. 7, 15, *kirkiu garþi* 44. 6, *langri* 50. 14, *lati*[1] 29. 4,

[1] Kanske ej hithörande, jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 420—421 (*late* 170. 20).

48. 8, 147. 5, *lansmanni* 132. 22, *matti* 133. 18, *manni* 36. 2, 9, 38. 2, 39. 8, 53. 9, 59. 18, 20, 64. 20, 70. 19, 82. 2, 87. 8, 90. 12, 91. 21, 107. 15, 19, 145. 12, *mangi* 12. 7, 51. 4, 86. 18, *namni* 8. 10, *sanki* 56. 18, *sialfri* 35. 2, *scaþamani* 152. 18 (felskr.), *styremanni* 52. 19, 53. 5—6, *satti* 4. 11, 73. 9, 81. 16, 73. 11, *waþi* 93. 2, *wagni* 95. 2, 3—4, *warþi* 52. 9, *Warþi* 94. 2, *watni* 26. 1, 66. 3, *aghi* 9. 13, 20. 7, 31. 10, 39. 2, 6, 49. 19 etc. 35 gånger (sist s. 100. 10 och 107. 18), *atti* 49. 11. Från och med s. 100 förekommer *i* endast 12 gånger. — *e* deremot möter öfver hela lagen, till en början växlande med *i* (i omkr. 30 ord öfver 170 gånger), sedermera så godt som ensamt (efter s. 163 alldeles ensamt) förekommande. Såsom exempel må anföras *acre* 98. 16, *arþre* 87. 3, *brande* 106. 18, *bupcafle* 173. 16, 21, *byæmale* 70. 2, *frillubarne* 38. 10, 64. 11 —12, *gamble* 100. 11, *halwre* 148. 18, *haſþe* 125. 10, 21 etc. 7 gånger, *iarle* 54. 1, *kirkiu garþe* 21. 2—3, 34. 11, 171. 19, *lase* 113. 7, *late* 170. 20, *manne* 102. 11, 116. 5, 127. 12 etc. 25 gånger, *namne* 160. 7, *raþe* 14. 4, 52. 10 etc., *stande* 25. 3, 33. 5, 169. 6, 14 etc., *waþe* 12. 2, 105. 19, 140. 21 etc., *aghe* 97. 20, 98. 6, 7, 102. 8, 104. 2, 108. 4, 114. 15, 16 etc. — Hit väl ock att föra adv. *aldre* 158. 7 (*aldri* 3 gånger), jfr dock Kock, *Svensk akcent* II, 497, *Fornsvensk ljudlära* s. 271.

β) I öppen stafvelse, skild från rotstafvelsen genom mellanliggande stafvelse.

Här förekommer nästan regelbundet *e*: *aboande* 68. 19, *annare* d. s. f. 63. 6, 88. 6, *arwane* 65. 9, *domarenum* 80. 18, *borghaþe* 130. 21, 131. 4, 8, *domare* 74. 3, 86. 15, 134. 1, 165. 1 etc. 8 gånger, *drapare* 153. 4, 7, 154. 7, 21, 157. 15, *fangaþe* 159. 10, *flytande* 171. 12, *frælsaþe* 127. 9, *gangande* 49. 3, *giptaþe* 76. 15, 78. 7, *Gangare* 110. 5, 116. 7, *hundare* 38. 1, 48. 12, 57. 1, 65. 13 etc. 36 gånger, *hægnaþe* 95. 19, *iorþ eghande* 80. 10, *axlaþe* 169. 11, *kallaþe* 160. 7, *clandaþe* 127. 5, *Clockare* 16. 2, 17. 5 etc., *comande* 9. 5, *lanzscaþe* 170. 14, *liwande* 34. 1, 64. 1, 2—3, 65. 18, *lowaþe* 118. 8, *maymanaþe* 116. 15, *malseghande* 54. 16, 65. 13, 89. 21 etc. 20 gånger,

moghande 165.5, *morpare* 144.17, *nærwarande* 131.11, *optare* 173.10. 174.22, *quighande* 116.8, *plokeape* 89.6, *Rinnare* 110.5, *ripande* 49.3, *rattare* 131.20, *sarnape* 140.12, *sialswiliande* 43.2—3, *scapare* 4.10, *skilnape* 56.7, *skipape* 131.11, *skyldaste* 58.3, 66.20, *stawape* 117.18, *swarande* 80.13, 112.4, 135.9, 179.3, *swarape* 177.4, *a talape* 158.15—16, *tappape* 171.8, *rpeastape* 114.10, *warnape* 129.10, *witande* 138.6, *wipare* 106.9, 15, *wiper warape* 18.3, 5, *wingape* 125.11, *waghfarande* 31.10, 95.22, 96.5 etc. 9 gånger. *werkande* 138.17, 140.16, *eghande* 10.1, 76.18, 77.19, 80.7 etc., *piufnape* 161.18, 162.8, 15, 164.5—6 etc. 7 gånger.

Undantag äro *falapi* 91.6, 11, *costapi* 82.15, *skilnapi* 36.6, 48.13, *skyldasti* 57.13. — Såsom af materialet synes, är *e* i denna ställning så godt som regel.

γ) I sluten stafvelse är *i* den regelbundna vokalen. Såsom ofvan nämdes, förekommer dock i lagen fall med *e* i sluten stafvelse före *r* och *n*. Af dylika fall möta här: *aller* 53.17, *osatter* 49.12, 51.16, *satter* 51.16, — *bapen* 35.10, 81.20, 123.2, 2, 140.21, 144.5, 175.9, *gangen* 66.11, *halden* 88.1, 100.4—5, *mishalden* 87.20, *standen* 63.11, 12, 70.8, 180.7 samt *malseghanden* 51.10, 10—11, *malsaghanden* 158.14, *domarens* 86.17. Liksom *i* alltid och utan växling med *e* möter i slutna stafvelser framför andra kons. än *r* och *n*, är *i* den vanligare ändelsevokalen äfven framför dessa kons. t. ex. *allir* 9.4, 12, 47.6, 48.21, 49.2, 90.14, 16, 100.9 etc., *bapir* 69.13, *parwir* 11.9, *bapin* 19.3, 36.7, 59.1, 69.3, 13, 111.4, 9, 150.15, *fangin* 54.7, 89.2 etc., *fallin* 86.11, 178.20 etc., *gangin* 48.15, 93.20, 94.1, *haldin* 115.3, 151.13, 156.17, *mattin* 124.5, *eghandin* 76.16, 77.7, 9, *clockarin* 18.9. Ex. på *i* framför andra kons. (vanligen *s*, *t*) äro *fangit*, *haldit*, *handaris*, *clandapis*, *lirandis*, *sagpis*, *aldrig(h)* 5 gånger, m. fl.

b) Den föregående stafvelsen innehåller slutet *e (ei)*.

α) I öppen stafvelse förekommer endast *e* t. ex. *bæru*

elle 11. 11, *elde* 16. 8, 66. 4, 107. 12, 172. 4, *elþe* 109. 11, *enne* d. s. f. 88. 4, 21, 90. 10 etc. 7 gånger, *eþe* 12. 2, 28. 6, etc. 180 gånger, *heme* 143. 17, *hete* 38. 6, 10, 56. 19 etc. 13 gånger, *hwetebrøþ* 19. 12, *leþe* 102. 9, 17, 166. 3, ? *Skene* 90. 12, *teghe* 94. 16, 110. 18, *þere* d. s. f. 110. 7.

Undantag bildar låneordet *brewi* 29. 5, som väl uttalades med slutet *e*, jfr Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 5, vidare *Leghi* 115. 8; i detta sista ord kan *i* bero på den föregående palatalen.

Anm. 2. Här må ock nämnas de fall, i hvilka rotstafvelsens *e* är kontraheradt af *æi* framför konsonantgrupp. Med *i* i ändelsen efter detta *e* möta *enkti* 59. 9, 60. 15, *eknti* 60. 13, 71. 8, 15, 75. 3, 19. 79. 4, 80, 3, 4, 88. 14, 91, 5, 95. 13, 20, *engti* 118. 2, *ekki* 86. not 38), *helghi* 8. 10, 26. 2. Med *i* ändelsen äfven *ænkti* 116. 16. Jfr med *e* i ändelsen *ænkte* 169. 18, *eknte* 61. 16, *hælghe* 183. 14.

β) I sluten stafvelse möter i regel *i* förutom före *r* och *n*, der äfven *e* uppträder. Före *r* och *n* råkas *e* i *hemer* 118. 18, *heyter* 15. 6, *heter* 54. 14, 64. 20 etc. 8 gånger, *leþer* 90. 7, *Leþer* 142. 11, *eghen* 61. 8, *seen* (om tvåstafvigt) 44. 4, 63. 6, 86. 8.

i framför *r* och *n* möter i *delir* 180. 4, 10. *hemir* 51. 17, 19, *leþir* 50. 19, *egghin* 13. 3, *eghin* 61. 11, *engin* t. ex. 11. 9, 37. 4, 62. 13, 91. 15, 100. 7, *letins* 169. 12.

Framför andra konsonanter (*s*, *t*) möter *i* ensamt, t. ex. *beðis* 56. 17, *delis* 114. 14, *leþis* 166. 18, 22—23, *eghit* 159. 17, *heyþit* 26. 8.

Undantag äro dock *hwaria leþes* 66. 3 (jfr *framleyþis* 14. 4, *fram(a)leþis* 16. 10, 108. 19, *nocra leþis* 146. 16), *Beþes* pres. sg. 20. 6, 151. 22.

c) Den föregående stafvelsen innehåller *i*:

α) I öppen stafvelse näst efter rotstafvelsen växla *i* och *e*. I lagens första 3 balkar är *i* den ensamt förekommande ändelsevokalen. Derefter möter ett att börja med mycket sparsamt uppträdande *e*, som blir allt van-

ligare och som slutligen — i handskriftens sista del — förekommer utan nämnvärd växling med *i*. Före s. 100 råkas *e* blott i *dike* 98. 12, *iorþa skipte* 71. 12, *ise* 66. 3, *sinne* 69. 12, 71. 18, 73. 11, 74. 10, 97. 20, *skipte* 97. 13, *wilde* 71. 4, *Wite* 75. 7, *witne* 69. 1[1]. Af dessa möta *dike*, *iorþa skipte* och *skipte* i rubriker, hvilkas ortografi står i öfverensstämmelse med ortografien i lagens senare del. Efter s. 100 förekommer *i* i följande fall: *iorþriki* 124. 6, *Liggi* 134. 7, *liggi* 116. 6, 7, 122. 6, 123, 4, 149. 13, 155. 16, *lifþi* 177. 7, *minni* 104. 17, *misti* 114. 10, *niþri* 115. 12, 15, 17, 18, 116. 18, 19, 20, 117. 1, 120. 4, *skipti* 111. 4, 124. 13, 128. 11, 12, 14, 18, 128. 15, 129. 1, 3, *willi diur* 147. 7, *witi* 140. 15, 145. 7, 166. 6, 9, 167. 2, 3, *witni* 131. 8, *þingi* 107. 4, 117. 12, 122. 2, 127. 16, 130. 9, *þrinni* 158. 5. Jfr å andra sidan former med *e* från lagens senare del, sådana som *himirike* 135. 14, *ligge* 140. 1, 3, 143. 3, 152. 7 etc., *minne* 101. 10, 115. 5, 130. 6, 163. 17, *miste* 133. 19, 134. 2, 175. 12, *niþre* 149. 16, 169. 13, *skipte* 134. 9, 146. 13, 15, *wite* 142. 3, 178. 12, *witne* 105. 10, 130. 21, 142. 5, 180. 16, 19 etc. 16 gånger, *þinge* 131. 9, 141. 9, 142. 3, 143. 17 etc. 41 gånger, hvilka, såsom ofvan synes, ock uppträda med *i;* vidare *binde* 167. 1, *fingre* 139. 15, *gilde* 101. 9, 107.18 etc. 15 gånger, *inne* 157. 3, *like* 151. 10, 14, 156. 18, *ogilde* 150. 6, 7, m. fl.

β) I öppen stafvelse, skild från rotstafvælsen genom mellanliggande stafvelse möter regelbundet *e: fangilse* 164. 3, *Hulike* 134. 3, *misfyrmilse* 57. 9, *nytlike* 173. 6, *rokilse* 126. 12, *syzkine* 62. 5, 66. 10, 82. 20 etc. 6 gånger, *ærwinge* 151. 4, 18, 20, 152. 4, 10, 154. 1.

Undantag bildar dock *nytliki* 16. 4 (obs. den föreg. palatalen).

γ) I sluten stafvelse är *i* den regelbundna ändelsevokalen. Blott före *r* och *n* förekommer växling med *e*. Fall med *e* före *r* och *n* äro: *hitter* 109. 1, 156. 14, *Skipter*

[1] *skipte* 90. 10 synes vara någon felskrifning; man skulle vänta *skipt*, se Schlyter, ordboken till lagen.

79. 6, *skipwister* 55. 10, *willer* 174. 1, — *Huliken* 157. 5, *cristendom* 26. 5, *Liggen* 150. 6, *liggen* 155. 4. Fall med *i* före *r*: *quickir* 9. 4, *rikir* 9. 12, *willir* 78. 18—19, 21, 21, *Spillir* 111. 10. — Exempel på *i* före *n*: *brinnin* 107. 10, *hittins* 157. 19, *Hulikin* 18. 11, 43. 2 etc. 11 gånger, *cristin* 8. 8, 127. 8, *liggin* 10. 7, 17. 2, 53. 15 etc.

Framför andra kons. *(s, t)* möter *i*, ex. *himirikis* 124. 6, *spiltis* 130. 2, *wirpis* 110. 7, *præskiptis* 53. 5 etc., *hittis* 56. 7 etc., *hulikit* 48. 7, 111. 5.

d) Den föregående stafvelsen innehåller *o*.

α) I öppen stafvelse näst efter rotstafvelsen förekommer nästan regelbundet *e* såsom *ancoste* 124. 2, *bole* 77. 14, 15, *bonde* 22. 1, 24. 2 etc., *fote* 140. 9, *guddome* 8. 9, *omne* 12. 3, *porwe* 52. 9, o. s. v.

Med *i* äro endast att anföra: *folki* 4. 12 (*e* 9. 1, 147. 8), *giorpi* 9. 7, 48. 11, 54. 7, 88. 4 (*e* föröfrigt såsom 73. 3, 114. 11, 147. 12 etc. 18 gånger), *hoggi* 101. 6 (*e* 3 gånger), ?*hopi* 142. 8 (jfr *hofpe* 137. 19, *hope* 159. 16), *moti* 86. 16 (*e* 5 gånger), *scoghi* 80. 8 (*e* 80. 4 102. 2 etc. 18 gånger). Såsom synes, tillhöra dessa undantag handskriftens förra del. — Här må ock anföras låneordet *moysi* 4. 11.

β) I öppen stafvelse, skild från rotstafvelsen genom mellanliggande stafvelse: *ærwope*, *arwope* 80. 19 etc. 5 gånger.

γ) I sluten stafvelse är den regelbundna ändelsevokalen *i*. Före *r* visar sig dock *e* i *dotter* 56. 4, 57. 20, 83. 4, *guðmoðer* 26. 1, *sokner* 180. 6. Före *n* förekommer *e* i *bonden* 64. 10, 90. 21, 127. 13, 170. 6, 177. 14, 180. not 40).

Ex. med *i* äro: *boin* 11. 8, 93. 24, *bondin* 64. 9, 74. 10, 82. 4, 122. 17, 182. 7, *hoggin* 53. 13, 140. 11 etc., *offrin* 24. 6, *morghin gif* 58. 5, *hemsoknir* 46. 7, 48. 17, *iamhoggit* 143. 11, *hoggit* 103. 21, *giorpis* 133. 15, 140. 19.

En undantagsställning intages af *klostres* 32. 13, *clostres* 33. 4, der genom metates eller genom analogi från dat. uppstått *clostres* för väntadt *closters*. Kock, *Fornsvensk*

ljudlära s. 127 noten antar metates. Likaså möter *e* framför *s* i laneordet *moyses* 9. 2.

c) Föregående stafvelse innehåller *u*.

α) I öppen stafvelse näst efter rotstafvelsen växla *i* och *e*. I lagens förra del möta med *i* i ändelsen: *til bunðni* 10. 2, *buþni* 57. 8, *biuþi* 91. 19, *husfrunni* 58. 15—19, *kundi* 55. 3, *kunni* 76. 3. 16, *lagh biuþi* 69. 12, *lyusi* 29. 12, *obuþni* 57. 8, *rishufþi* 64. 20, *skulli* 67. 3, 69. 12, 70. 11, 82. 12, *sculdi* 94. 7, *vlti* 22. 6, *ulti* 91. 2, *vndi* 29. 6, 13 etc. 7 gånger, *vppi* 11. 10, 20. 10 etc. 5 gånger, *vti* 53. 11, 14 etc. 7 gånger, *þungi* 5. 10. I senare delen: *gulli* 125. 19, *vndi* 122. 18, 144. 17 157. 5, 7, 161. 4, 5, 10 etc. 12 gånger (*vnde* blott 169. 12), *vppi* 100. 3, 5, 115. 3, 145. 11 (*vppe* 10. 10, 80. 20, 151. 14, 152. 17, 156. 17, 169. 14), *vti* 128. 16, 138. 18 (*vte* 157. 14). Med undantag af dessa sistnämnda partiklar förekommer således *i* endast 1 gång i lagens senare del. I lagens förra del förekommer *e* i *biuþe* 70. 20, *ogullne* 78. 4, *sunde* 56. 16 samt i *vppe* (se ofvan!). Ex. med *e* från lagens senare del äro *diure* 109. 1, *grunne* 171. 13, *huse* 133. 11, 156. 8 etc., *vgune* 105. 13, *þiuwe* 163. 3, m. fl. — *i* tillhör således lagens förra, *e* lagens senare del.

β) I öppen stafvelse, skild från rotstafvelsen genom mellanliggande stafvelse, växla *i* och *e*. *i* möter i: *biscuþi* 9. 10, 26. 7, etc. 28 gånger (på de 59 första sidorna) samt 180. 18, *bruðgumi* 57. 5, 22—58. 1, 2, 4, *fiarþungi* 52. 20, *kunungi* 8. 6, 35. 1, 4, 38. 1, 54. 1, 175. 7, *kirkiuni* 17. 2, 22. 2, *skyldughi* 21. 5, 32. 5, *ærkibiscuþi* 48. 4, *priþiungi* 62. 17—18.

e möter i: *fiarþunge* 110. 6, 119. 13, 132. 2, 148. 19 etc. 11 gånger, *fæstunne* 181. 12, *kunungе* 45. 3, 133. 19, 134. 13, 160. 18—19, 161. 7, 173. 6, *skiærskute* 102. 10, *skærscute* 156. 14. Af detta framgår, att äfven i denna ställning *i* egentligen tillhör lagens förra del.

γ) I sluten stafvelse är *i* den regelbundna ändelsevokalen, t. ex. *vndibundnir* 13. 5, *skyldughir* 5. 4, 13. 5,

22. 7, 23. 2, 65. 7, *vndir* 43. 14, 72. 12, 89. 20, 180. 3, *bundin* 74. 7, 9, 162. 15, 164. 17, *gullin* 65. 9, *Hulikin* 18. 11, 43. 2, 51. 14, 161. 5 etc., *laghvnnin* 65. 4, *vppinbara* 40. 7, *inbundit* 38. 9, *burghit* 94. 8, *hulpit* 82. 4, 106. 17 etc., *oscurith* 90. 2,

Före *r* och *n* rakas dock *e* i *fuller*. n. pl. m. 70. 16, *skyldugher*, n. pl. m. 9. 12, *vppenbarlika* 37. 1—2.

f) Föregående stafvelse innehåller *y*.

α) I öppen stafvelse växla *i* och *e*. Fallen med *i* i ändelsen äro *byggi* 13. 4, *byghi* 112. 17, *byrþi* 96. 21, 97. 1—2, 5, 8, 104. 12, *fylli* 10. 6, 69. 6, 73. 13, 107. 4, *Fylli* 182. 3, *lysi* 95. 8, *lysti* 92. 10, *lyti* 136. 3, 137. 15, 139. 5, 6, 20, 144. 6, *manz byrþi* 104. 5, *mycli* 6. 1, *nyti* 99. 13, *oskylli* 36. 8, *rywi* 81. not 65), 11, *skyli* 21. 6, 89. 14, *styriman(z)* 53. 12, 16, 20, 54. 4, *syniman* 97. 17, *yngri* 31. 4, 155. 4.

Fallen med *e* äro: *bygge* 110. 18, *byghe* 111. 3, 112. 19, *byrþe* 120. 10, *forryme* 111. 8, 10—11, *fylle* 130. 16, 176. 16, *Fylle* 149. 9, *lagh lyse* 170. 19, *lyste* 121. 9, 13, 132. 3, *Lyse* 130. 9, *lyse* 170. 20, *lyte* 140. 6, 144. 6, 143. 19, *Ryme* 112. 19, *skylðe* 64. 3, *Skylde* 148. 8, *styreman* 52. 17, 54. 7, *styremanni* 52. 19, 53. 5—6, *yngre* 116. 9, 148. 5, 156. 9, *yxe* 105. 3, *oldyrke* 37. 2. Vid en jämförelse mellan fallen med *i* och fallen med *e*, ser man lätt, att i allmänhet äfven här *i* mera tillhör lagens förra, *e* deremot lagens senare del. Antalet af de olika fallen väga ungefär jämt.

β) I sluten stafvelse är *i* ändelsevokalen. Växling af *i* och *e* förekommer dock här liksom annars före *r* (fall med *e* före *n* ej förekommande, hvilket väl beror på en tillfällighet). *e* före *r* visar sig i: *hyser* 118. 18, *iam skyller* 69. 13, *synder* 172. 9, *syster* 61. 11, 15, 18, 62. 2, 71. 18, 82. 13, *syster barn* 61. 11, *torfskyrþer* 84. 14, *watn fynder* 162. 11, 171. 11.

Deremot *i* före *r* i *altara byrþir* 24. 5, *byggir* 80. 9. 110. 12, 112. 10, *Byggir* 110. 15, *Fyllir* 17. 1, *Fylghir* 12. 2, *hysir* 51. 17, 19, *Hysir* 51. 18, *lysir* 121. 11, 171. 1, *rymir* 21. 1—2, 153. 21, *Rymir* 49. 15, 50. 7, 64. 16, 18, *Stumn synir*

113. 18, *wagha fyndir* 171. 3, *þiala synir* 114. 1—2; — framför andra konsonanter, såsom *Dyrwis* 13. 1, *fyllin* 72. 18, *fyllis* 99. 14, *lytis-* i sammansättning 139. 3, 8 etc., *utbyrþis* 53. 17, *Yppis* 40. 8.

g) Föregående stafvelse innehåller *æ (e)*.

α) I öppen stafvelse näst efter rotstafvelsen följer dels *i*, dels *e*. Det ungefärliga förhållandet mellan dessa växlande *i* och *e* gestalta sig så, att *i* förekommer i omkring 42 ord omkring 125 gånger; *e* i omkring 65 ord ungefär 250 gånger. Efter s. 100 förekommer *i* 34 gånger (hvaraf *epti*, *æpti* 19 gånger); före s. 100 förekommer *e* 70 gånger (hvaraf pr. konj. af 'gälla' 22 gånger). Häraf inses, att *i* är den vanliga ändelsevokalen i handskriftens förra, *e* i dess senare del. De fall, hvilka visa *i* efter s. 100 äro *axul æmni* 101. 3, *bloþlæti* 136. 7, *bæcki* 114. 18, *ænkti* 116. 16, *hænni* 159. 5, 9, *k(i)æri* 134. 5, 138. 2, *næmni* 126. 13, *siælwi* 110. 7, *skiæri* 127. 4, *festi penning* 118. 5, *fæstipenning* 118. 7, *fæstipænninger* 129. 3—4, *fæsti penning* 129. 4—5, förutom *epti* 108. 5, 18, 109. 6, 110. 20 etc. (sist 154. 2), *æpti* 116. 14, 123, 4 etc. (sist 143. 14). Efter s. 159 är således *e* ensamt förekommande. De fall, som visa *e* före s. 100, äro: *altaraclæþe* 13. 9—10, *anhærwe* 95. 1, *bætre* 63. 16, *daxwærke* 9. 12, 10. 1, 3, *fastgierþe* 99. not 49), *frælse* 63. 15, *fære* 62. 12, *giærþe* 88. 9, 23, *gierþe* 90. 11, 98. 10, 19, *iwirclæþe* 60. 12, *kirkiu clæþe* 60. 11, 14, *kiærþe* 93. 8, *kære* 43. 7, *clæþe* 62. 19, *mæssu clæþe* 13. 8, 9, *Næmne* 69. 4, *ofrælse* 63. 16, *Ræne* 53. 21, *sæþe* 11. 3, 79. 16, *Træþe* konj. 78. 3, *wilia wærke* 12. 2—3, *wærþe* 72. 15, 19, 73. 4, 10, 17, *wærne* 92. 19, *wærre* 60. 11. *ærwe* konj. 62. 1, 64. 13, *ærwe* a. s. 67. 11, *pæsse* 21. 10, 26. 12, 27. 8, ?74. 16 samt *giælle*, *gielle*, *gielde*, *giælde* 70. 11, 87. 14, 90. 18, 93. 9 etc. 22 gånger.

β) I öppen stafvelse, skild från rotstafvelsen genom mellanliggande stafvelse. Här är *e* den regelbundna ändelsevokalen. — *e* möter i *byriæþe* 178. 19,

?*fæþerne* 56. 9, 59. 17, 60. 3, 61. 17 etc. 17 gånger, jfr Kock s. 308—9, *kærænde* 112. 4, 135. 9, *kyœrne* 123. 22, ?*møþerne* 56. 9, 59. 17 etc. 6 gånger, *tiggiænde* 59. 12—13, *wæriænde* 143. 1, *ærende* 50. 16.

i möter i *fælæþi* 115. 16, *Rinnæri* 116. 8.

γ) I sluten stafvelse är *i* den regelbundna ändelsevokalen. Före *r* och *n* växlar dock *e* med *i*. I denna ställning möter *e* i följande ord: *Fester* 78. 2, 83. 13, *hænder* 83. not 94), *kiærer* 65. 15, *læker* 143. 13, *lækeræns* 136. 9, *næmder* 179. 7, *sænder* 5. 1, *sænker* 87. 7, *rpgiærþer* 99. 8, ?*wærner* 84. 9, *ærwen* 61. 7, 8, *pæssen* 64. 10—11, 165. 9, 181. 15. Således endast 2 fall med *e* före *n*. Oftare förekommande är emellertid *i* före *r* och *n*. Såsom exempel kunna anföras: *Fæstir* 177. 10, *Festir* 178. 11, *kiærir* 51. 13, 65. 19 etc. 10 gånger, *næmdir* 8. 6, 51. 12, 172. 18, *niþersænkir* 123. 19, *næmir*, komp. 69. 10—11, 11, 11, *vt gierþir* 52. 7, 13, *brænnir* 87. 7, *fællir* 10. 6, 91. 8 etc., *Rænir* 96. 2, 153. 16, *wægnir* 96. 13, *wæxir* 139. 7, *Æltir* 170. 18, — *ærwin* 30. 1, 61. 10, *pæssin* 51. 1, 157. 11, 167. 10 etc. 6 gånger, *ængin* 119. 2, 121. 11—12 etc. 14 gånger, *fællins* 179. 6, *fæstins* 154. 5, 6, *giællin* 18. 3, 70. 9, *giærþin* 85. 19, *mællin* 8. 4, 12. 9, 20. 4 etc. 12 gånger, m. fl.

Exempel på *i* framför andra konsonanter (blott ex. på ställning före *s*): *bierghis* 41. 1, *brænnis* 54. 22, *bætris* 81. 4, *fællis* 28. 12, 153. 19, *ingierþis* 99. 6, 9, *læghis* 155. 13, *sola sætris* 41. 1, 2—3, 4—5, m. fl.

Framför *s* möter *e* i ett par fall, nämligen i *fæþernes* 56. 4—5, 60. 5, 63. 19, 66. 6, 14, 16—17, *faþernes* 66. 18, *fæþernes eþ* 83. 14, 14, *møþernes* 56. 5, 64. 6, 66. 6.

h) Föregående stafvelse innehåller *o*.

α) I öppen stafvelse är *e* det vanliga. *i* förekommer endast i följande fall: *følghi*, vb. 16. 9, 131. 19, 177. 2, *følghi*, subst. 44. 5, 48. 21, 49. 14, 56. 14, 57. 5, 112. 1, *gømi* 11. 8, *copti* 71. 4, 9, 72. 10, 12, 74. 14, *søki* 89. 3, *Søki* 129. 6, *øki* 80. 2, 3.

Exempel på fall med *e*: *følghe*, vb. 100. 18, 113. 13, 154. 10, *gøme* 45. 11, 60. 15, 163. 3, *copte* 73. 4, 126. 2, 14, 18, 127. 6, 12, 129. 5, *søke* 86. 14, 20, 89. 5, 8, 8, 141. 10, 11 etc. 21 gånger, *barn løse* 82. 18—19, *boløxe* 103. 21, *bøtte* 39. 12, *døþe* 26. 5, *høpe* 159. 16, *infødde* 61. 5, 67. 6, *laghmanz døme* 133. 19—134. 1, *løpte* 102. 10, *løse* 33. 7, 91. 15 etc. 6 gånger, *løste* 127. 9, m. fl.

β) I sluten stafvelse växla *i* och *e* före *r* och *n*, men för öfrigt är der *i* den regelbundna ändelsevokalen.

e för *r*, *n*: *eþ dømer* 74. 3, *fatøker* 9. 12, *Følgher* 109. 1, *følgher* 150. 9, *glømer* 28. 8, *Glømer* 28. 9, *gømer* 22. 7, *cøper* 125. 15, *køper* 126. 12, *Cøper* 166. 9, *løser* 71. 7, *Møter* 100. 4, 115. 2, *Øþer* 101. 10, 11, samt före *n* endast i *bøten* 35. 10, 42. 8, 99. 2, 175. 9 samt i *østens* 47. 19, jfr Kock, *Språkhistoria* s. 37 f.

i före *r*, *n*: *dømir* 175. 17, 180. 8, 10, *følghir* 62. 20, 79. 19, *Følghir* 72. 9, *Glømir* 14. 8, *Løsir* 122. 5, 130. 13, *bønir* 8. 11, *døþir* 9. 4, *Førir* 77. 8, 78. 3, *førir* 88. 14, *hemfølg(h)þir* 55. 18, 59. 7, *Høtir* 159. 13, *Rørir* 123. 19, *sakløsir* 20. 6, 93. 4 etc. 16 gånger, *søknir* 178. 7; — *bøtin* 13. 7, 14. 7, 18. 2, 37. 8 etc. 11 gånger, *bøtins* 90. 5, 142. 15, *bøin* 15. 5, *førin* 43. 14, *løsins* 101. 19, *nøghin* 12. 9, *søkin* 32. 9.

i framför *s*, t. ex. *asøris eþar* 40. 3, *bøtis warð* 54. 19, *dømis* 36. 1, 144. 17 etc. 11 gånger, *føþis* 63. 18, *Føris* 135. 4, *løstis* 130. 12, o. s. v. Exempel med *i* framför andra konsonanter finnas ej. Undantag med *e* i sluten stafvelse före *s* äro *dømes* 59. 1, 71. 10 samt ? *Møtes* 100. 6, hvilket sistnämnda dock kanske är att uppfatta såsom pr. ind. plur.

Sedan på detta sätt *e*-gruppens material blifvit uppstäldt, vill jag tillse, hvilka slutsatser deraf möjligen kunna dragas. Det under a), *α*) sammanförda materialet ger vid handen, att vokalbalans delvis der tillämpats. Af fördelningen af *i* och *e* kunde man ledas till det antagandet, att afskrifvaren till en början mera noggrant följt det föreliggande originalet, men längre fram allt mer

låtit sitt eget uttal göra sig gällande[1]. Att dialektblandning föreligger, är tydligt nog.

I b), α) möter i ändelsen *e* utan växling med *i*. Vokalharmoni har derför sannolikt medvärkat. För detta antagande talar den omständigheten, att *e* förekommer så konstant och utan växling med *i*, hvarförutom *hwaria lepes* och *Þepes* kunna tyda derpå. Mot antagandet talar det i sluten stafvelse före annan konsonant än *r* och *n* återkommande *i*; man skulle här, om harmonien spelat in, oftare vänta *e*, då denna ljudlag värkar lika på ändelsevokal såväl i sluten som öppen stafvelse. Denna invändning kanske dock ej är så vägande, ty då *i* i allmänhet är den regelbundna vokalen i dylika slutna stafvelser, och då kanske afskrifvarens dialekt kräfde *i* i denna ställning, är det ej så underligt, om här spåren af *e* äro så godt som utplånade.

För c), α) gäller samma anmärkning som för a), α). Vokalbalansen visar sig i lagens senare del. Deremot i förra delen (särskildt i de 3 första balkarna) är *i* så godt som undantagslöst. Detta förhållande torde tyda på, att vokalbalansen efter rotstafvelse med *i* på grund af detta *i* hade svårare att göra sig gällande än efter t. ex. rotstafvelse med *a*. I den dialekt, som spåras i lagens förra del, visade sig måhända efter *a* en ansats till vokalbalans, deremot icke efter *i*, som längre förmådde bibehålla än-

[1] Att söka utleta orsaken till skilnaden i språkligt afseende mellan handskriftens förra och senare del, är naturligtvis vanskligt nog. Skilnaden kan ha varit befintlig redan i originalet. Möjligen kunde det äfven vara så, att originalet visade balanslagens värkningar, som för afskrifvarens dialekt kunnat vara främmande — tvärtemot mitt ofvan gjorda antagande — och att således skrifvaren noggrannare följt originalet i senare delen, o. s. v. Hur härmed än må förhålla sig, visa särskildt ändelsevokalerna, att man i lagen har att göra med två språkstadier, ett äldre och ett yngre. Spår af det förra har man i lagens förra del, hvaremot i lagens senare del vokalbalansen kännetecknar det yngre språkstadiet.

delsens *i* och derigenom motvärkade vokalbalansen. I senare delen af lagen kan ej vokalharmonien anses spela någon roll, och de fall, som i senare delen förekomma med *i* i ändelsen, kunna svårligen förenas under någon gemensam synpunkt, som kan förklara deras *i*. Dessa *i* i senare delen af lagen äro att tillskrifva ett äldre språkstadium, och de få *e*, som visa sig i förra delen, tillhöra den dialekt, lagens senare del representerar.

I d), α) är *e* den regelbundna ändelsevokalen. Sannolikt är detta *e* följd af vokalbalansens värkningar, understödda af vokalharmoniens. Tanken på vokalharmoni synes tillbakavisas af fallen med *i* (af hvilka dock 3, näml. *hoggi*, *scoghi* och *folki* kunde få *i* förklaradt af den föregående palatalen), likaledes af *i* i sluten stafvelse (hvarom dock se ofvan i framställningen om b), α); med de derstädes nämda *hwaria lepes* och *Bepes* jämföre man *klostres, clostres*) samt af *loti, moghi, fori* af *i*-gruppens ord, som, om vokalharmonien värkat, borde visa *e*. För antagandet af harmoni talar den omständigheten, att *e* efter *o* är så öfvervägande. Vidare skulle genom antagandet af vokalharmoniens tillämpning *come* och *lote*, som äro nämda bland undantagen under *i*-gruppen, kunna förklaras. Om man antoge, att den dialekt, som spåras i lagens förra del, kräfde *e* i ändelsen efter rotstafvelse med *o*, språket, som representeras af lagens senare del, deremot hade vokalbalans, kunde de flästa undantagsskrifningarna förklaras. De hvartdera en gång förekommande *loti, moghi, fori* tillhörde då den senare dialekten, som hade *i* efter kort rotstafvelse, *come* och *lote* deremot den förra. Oförklarade återstå i alla händelser fallen med *i* efter *o* i lång rotstafvelse, äfven om tre af dem kunde förklaras genom den föregående palatalen. Men dessa skulle kanske kunna förklaras såsom godtyckliga skrifningar.

I e), α) visa likaledes fallen med *i* i lagens förra del på ett språkstadium, som ej haft vokalbalans. Det så

regelbundet återkommande *yndi* kan ha erhållit sitt *i* från sin motsats *iwi(r)*, jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 252. Likaledes måhända *yppi, yti* hafva analogiskt *i* från *firi, iwi, yndi*. Jfr dessutom Kock, TnF N.R. IX, 3 h. s. 168, noten.

I f), α) synes växlingen vara att bedöma såsom i c), α) der rotstafvelsen hade *i*. I lagens förra del möter nästan endast *i*, i senare delen värkar merendels vokalbalansen. Rotstafvelsens *y* har liksom *i* utgjort ett hinder för vokalbalansen genomförande.

I g), α) är växlingen att bedöma ungefär som i a), α). Det i senare delen så ofta återkommande *epti* har *i* från sin motsats *firi*. Ordet förekommer i lagens senare del äfven med *e*, och det omkring 50 gånger.

I h), α). Här är *e* den vanliga ändelsevokalen och icke inskränkt blott till lagens förra del; *i* förekommer blott i få fall. Då så är, torde i detta fall balanslagen hafva understödts i sina värkningar af vokalharmonien, som kräft *e* efter *o*. Derför kan tala *gore* af *i*-gruppen samt *domes*, ?*Motes* med *e* i sluten stafvelse. Men egendomliga bli då de ofvan uppräknade fallen med *i*. Kanske *i* stått kvar efter guttural trots vokalharmonien, men i 2 af de omnämnda fallen går ej guttural före. Jfr d), α).

Skulle jag i korthet sammanfatta det ofvan sagda, torde för växlingen *i* : *e* i öppen ändelsestafvelse, omedelbart stående efter rotstafvelsen, kunna anföras:

Efter rotstafvelse, innehallande *a*, *æ* *(e)*, växla i lagens förra del *i* och *e*, men *i* är der öfvervägande. I lagens senare del är deremot *e* den regelbundna ändelsevokalen, *i* endast undantagsvis förekommande. *e* i ändelsen beror på vokalbalans.

Efter rotstafvelse, innehållande *i*, *y*, växla *i* och *e* på det sätt, att *i* förekommer nästan enhärskande i lagens förra del, hvaremot i senare delen *e* är mycket öfvervägande. *e* beror på vokalbalans.

Efter rotstafvelse, innehållande ett *u*, förekommer

nästan endast *i* i förra, nästan endast *e* i senare delen af lagen. *e* beror på vokalbalans.

Efter rotstafvelse, innehållande ett *ē*, *o*, *ø*, möter i ändelsen nästan endast *e*. *e* synes bero på samvärkan af vokalharmoni och vokalbalans.

Om växling *i* : *e* på grund af vokalharmoni i fornsvenska skrifter se Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 152 ff.

I öppen ändelsestafvelse, skild från rotstafvelsen genom mellanliggande stafvelse, visar sig så godt som alltid *e*[1]. Undantagen äro få; (de flesta visa sig, då *u* står i mellanstafvelsen). Flera af undantagen visa växlande skrifning med *e*; i allmänhet tillhöra fallen med *i* lagens förra del. Efter s. 100 förekomma endast *kunungi* 175. 7 (äfven *-e*), *fælæþi* 115. 16, *Rinnæri* 116. 8. Ordet *fælaþi*, *fælæþi* förekommer 3 gånger och på dessa ställen skrifvet med *i*.

I sluten stafvelse före *r* och *n* visar sig rätt ofta *e* och oftare före *r* än före *n*. Om orsaken till öfvergången *i* > *e* före *r*, *n* se Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 277. Före *r* förekommer *e* mycket ofta, om också ej så ofta som *i*. *e* före *r* förekommer ungefär i 42 ord 76 gånger, *ir* i ungefär 48 ord omkring 172 gånger (*eptir* oberäknadt). Icke heller synes här *e* vara så inskränkt till lagens senare del, i det af dessa 76 *e* 49 förekomma före s. 100, 27 på de följande sidorna. Af de 172 *i* före *r* förekomma 109 i förra delen och 63 i den senare. Dock får man besinna, att ändelsevokalen i många fall återges med förkortningstecken, och dessa fall kunna naturligtvis ej tagas med i beräkningen. I motsatt fall skulle helt visst slutsummorna förhålla sig på ett helt annat sätt. Emellertid äro de angifna siffrorna tillräckliga för att stödja ett antagande af vokalbalansens verkningar i sluten stafvelse före *r*, huru än det kvarstående *i* är att bedöma.

[1] Ändelsens *i* har således förr i denna ställning > *e* än i ändelser, som följde omedelbart på den långa rotstafvelsen.

Ändelsen *-en* är till frekvensen *-in* mycket underlägsen och förekommer endast i 14 ord 33 gånger. Att äfven här vokalbalansen värkar, är uppenbart, då *-en* ej någon gång förekommer efter kort rotstafvelse. Såsom af det ofvan framstälda materialet synes, visar sig framför *r* (och *n*) ofta växling *i* : *e* i samma ord och ordkategorier. I en grupp af ord möter man dock aldrig *-ir* utan endast *-er*, och detta, ehuruväl de åsyftade orden rätt ofta förekomma. Denna grupp bildas af slägtskapsorden *faþer*, *moþer*, *broþer*, *syster*. *e* är derför nog gammalt och dess kvarstående kanske beroende på urgamla accentförhållanden.

I andra slutna stafvelser råkas alltid *i* med undantag af *hwaria lepes*, *klostres*, *clostres*, *fæþernes*, *faþernes*, *møþernes*, *domes*, ?*Motes*. Efter *e*, *o* och *ø* i de båda förstnämnda samt de båda sistnämnda fallen har jag antagit, att harmonien möjligen varit den värkande orsaken.

Om denna vokalbalansens delvisa tillämpning, nämligen endast i öppen stafvelse samt i sluten stafvelse före *r* och *n*, jfr Kock s. 255 ff., 267 ff. Han kallar denna balans ofullständig, jämförd med den, som t. ex. Cod. Bur. uppvisar och som sträcker sina värkningar äfven till andra slutna stafvelser.

Anm. 3. I afledningar möter aldrig någon växling af *i* : *e*; de hafva alltid *i* och orsaken dertill är att söka i den starka biton (eller rent af hufvudton), som hvilade på afledningsändelsen. Jfr Noreen, *Geschichte* § 52, I, 2) och II, 2). Exempel: *afling* 34. 1, *inlepning* 25. 5, *a sigling* 53. 20, *penning* 23. 5, 24. 2, 119. 14, etc., *hotning* 137. 7, 159. 12, *aldin* 101. 4, 102. 5 etc., *ascu opinsdagh* 182. 18, *morghin gif* 58. 5, *oquæþins orþ(e)* 58. 19, 137. 8, 160. 3, 5, *fangilse* 164. 3, *misfyrmilse* 57. 9, *rokilse* 126. 12, *sannind* 5, 6, 12. 9, 132. 4 etc., *himils* 4. 10, *stikilstor* 85. 19, *kiurtill* 60. 12, *Þingizdagha dagh* 24. 3—4, *þingixdagha*

118. 15, *staniszæ* 60. 12, *-lik*, såsom i *brutliker* 51. 9, *gorlica* 124. 5, *guz pianist* 14. 9—10, o. s. v.

Anm. 4. I stället för det i växling med *i* stående *e* visar sig understundom *æ*. Detta *æ* uppträder i *Delær* 97. 19 (jfr *delir* 180. 4, 10, *delis* 114. 14), ?*domaræns* 86. 10 (jfr *domarens* 86. 17, *domarans* 117. 9, 180. 4, 12), *fastræ*, d. s. f. 123. 12, *frælsæ*, subst., 127. 16 (jfr *frælse* 127. 13), *folghiær*, pr. ind. 136. 19 (jfr t. ex. *Fylghir* 12. 2, *folghir* 62. 20), *Folghiæ*, pr. konj. 147. 13, ?*kiærræ*, sing. pr. ind. 158. 4 (jfr t. ex. *kiærir* 51. 13, *kiærer* 65.15), *lækærs* 138. 9, 143. 9 (jfr *læker* 143. 13), *maltmælæ*, a. s. 155. 1, *minnæ*, a. s. f. 60. 3, 82. 4, n. s. f. 140. 10, *mælær*, pr. ind. 59. 8, *mælæ stang* 92. 22, 23, 93. 8, *Skiptær*, pr. ind. 79. 3 (jfr *Skipter* 79. 6), *sar okæ* n. s. 144. 7, *skyllær*, n. pl. m. 64. 4, *styrærmanz* 52. 10 (jfr *styre-* 52. 17, 19, 53. 5—6, 54. 7, *styri-* 53. 12, 16, 20, 54. 4), *sinnæ*, d. s. f. 154. 18, *wærnær* 92. 13, *æghandæ*, n. s. 122. 2, *piufnapæ*, d. s. 163. 5, *peræ*, d. s. f. 128. 7, 166. 3. Detta *æ* kunde möjligen förklaras så, att liksom *e* rätt ofta växlar med ett i växling med *a* stående *æ*, omvändt också tecknet *æ* kunde komma att användas i stället för det i växling med *i* stående *e*. Man finge då betrakta *æ* blott såsom en grafisk variant till *e*. Men måhända antydes genom *æ*-tecknet, att dialektiskt *e*-vokalen i ändelser uttalades med ett mera öppet ljud. Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 163—164 anser sannolikt, att det med *i* i ändelser växlande *e* betecknar ett slutet eller inemot slutet ljud. Detta sluter han af beteckningssättet i VgL IV. Sid. 276—277 förmodar han, att *e* i ändelsen snarast representerar värkligt *e*-ljud äfven i öfriga äldre fornsvenska skrifter. Ingenting hindrar naturligtvis antagandet, att förhållandet varit olika i olika dialekter, och de nyss anförda skrifningarna med *æ* synas mig kunna tyda på, att i någon (eller några) trakt(er) *e* i ändelsen uttalades med ett mera öppet ljud[1].

[1] I ändelser, som saknade all biton, kanske redan spåras den

Kanske hit bör föras *lækeræns* 136. 9. Då i obestämd form möta a. s. *læker* 143. 13, g. s. *lækærs* 138. 9, 143. 9, kanske *lækeræns* är att uppfatta som ett *lækerens* < **lækersins*. Analogi från orden på *-are* får väl tagas med i räkningen vid formens bedömande. S. 138. 11 har Schlyter en form *lækærns*, som motsvarar handskriftens *lækǣrs*. Schlyters upplösning af den förkortade formen kan ej gärna vara den riktiga. Den förutsätter en för tidig synkope af slutstafvelsens vokal. Man skulle kunna tänka på upplösning till **lækners*, men då ett **lækner* annars ej fins i fsv., blir ej heller detta förklaringsförsök tilltalande. Möjligen föreligger felskrifning.

Anm. 5. I dat. s. neutr. möta ett par former med *e* för väntadt *u*, nämligen *hemelike* 156. 8, *saclose* 77. not 96) (*u* 25 gånger ss. 41. 2, 98. 10 etc.), *þæsse* d. s. n. 74. not 45). Huru detta *e* skall förklaras, vet jag ej. Att antaga öfvergång af *u* till en reducerad vokal, som då tecknades *e*, kan ej gärna gå för sig. I *hemelike* och *þæsse* kanske *e* inkommit på grund af ändelse-*e*:t i det följande substantivet. Men *saclose* kvarstår dock i så fall oförklaradt.

Anm. 6. I några fall möter i ändelsen *i* för väntadt *a* eller *æ*. De fall, jag antecknat, äro: *delis* 114. 14 (efter detta värb följa två subj.; värbformen kunde vara sing. och rätta sig efter det närmast stående subj.; jfr dock *delæs* följ. rad), *domis* 36. 1 (subj. är ett rel. pron., som syftar tillbaka på ett subst. i plur.; cod. B har *domas*. Formen i cod. A kunde vara singularformen, som lånats in i plur.), *hittis* 56. 7 (efter detta värb följer subj. *sanð*

---

reducerade ändelsevokal, som nu fins i ultima af 'bonde' etc. Så kunde ändelsevokalen i *domaræns*, komp. *minnæ*, *æghandæ*, n. s., *þiufnaþæ*, d. s. vara att uppfatta, jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 270—271, Noreen, *Geschichte* § 145. b). I stafvelse med svag biton kan ej den reducerade »mid-mixed-narrow»-vokalen anses ha utvecklats förr än vid medeltidens slut eller omkring 1500, jfr Kock, a. st. 277—278, Noreen, a. st. § 145, b).

forfall...; cod. B har *hittas san forfall*.... Subj. i Cod. A kan vara sing., eller kan värbets singularform ha lånats in i plur). På samma sätt kan det vara den in i plur. lånade singularformen, som möter i *Hittis* 122. 15 (B har *Hittas*), *Synis* 141. 21, 149. 8 (B har på senare stället *synas*). Exempel på värbet i sing. trots subj. i plur. råkas äfven annars i lagen. Vidare 3 pers. sg. pr. ind. *Bætris* 81. 4, inf. *in foris* 169. 14, inf. *wiper kænnis* 134. 9—10, samt g. s. *kirkiuni* 14. not 78), 43. not 43), jfr Schlyter, Inledning s. IV. Huru detta *i* bör förklaras, vet jag ej. Då *e* rätt ofta växlar med *a*, *æ*, skulle möjligen på grund deraf ock någon gång det med *e* växlande *i* kunna komma att användas för *a*, *æ*. Denna förklaring är dock långt från nöjaktig.

3) Artikelns vokal:

a) I öppen stafvelse möter *e*: *af tæctenæ* 105. 6, *botena* 21. 3, 101. 9, *broa flockenum* 123. 5 (jfr *flok*, d. s. 44. 5, 48. 21. 112. 1), *ferpenæ* 52. 3, *in tectenæ* 92. 7, *iorpena* 22. 8, 49. 11, 51. 4, 73. 3, *manheldena* 42. 10, *skipæistenæ* 54. 9, *wapabotena* 12. 3—4, *wapningenæ* 103. 12 samt *soknnene* d. s. 28. 5[1].

Undantag bildas af *enginæ*, a. s. 80. 19, 20, *iorpina* 49. 20. I förra ordet kan *i* bero på den föregående palatalen. Likaledes kanske *sunnudaghinum* 29. 7—8 utgör undantag (jfr d. s. *dagh* 30. 8, 8, hvars *i* då beror på det föregående *g*.

Deremot har man ej att göra med artikelns vokal i *dozdrapeno* 138. 19 (jfr *drape*, d. s. 154. 10), *epenum*[2] 69. 6 105. 18 (jfr d. s. *epe* 12. 2, 28. 6, 67. 2, 106. 3, 138. 3, 179. 14 etc.), *giældeno* 65. 14—15 (jfr d. s. *giælde* 123. 1, 130. 17), *landeno* 126. 3 (jfr d. s. *lande* 50. 7, 54. 5, etc. 11 gånger), helt visst ej heller i *areno* 107. 16. Likaledes är det

[1] Jfr Kock, *Fornsvenk ljudlära* s. 291.

[2] *epeum* 105. not 80) är felskrifning för *epenum* (förkortningstecknet har väl utglömts).

substantivets dativ-ändelse, som möter i *friþinum* 138. 14, 139. 3 (jfr *friþi* 44. 8, 57. 6, 87. 11 etc. 15 gånger), *gullsmiþinum* 125. 14 (jfr d. s. *gullsmiþi* 126. 4) *manninum* 57. 12 (jfr d. s. *manni* 36. 2, 9, 38. 2, 39. 8 etc.)

luteno 59. 16 bör kanske ändras till *lutenom*: förkortningstecknet för nasalen har väl uteglömts. Vokalen i mellanstafvelsen hör nog till subst. (jfr d. s. *loti* 101. 4).

b) I sluten stafvelse är *i* den regelmässiga vokalen, t. ex. *bandin* 164. 20, *barkin* 102. 17, *daghin* 41. 2, 5—6, *domin* 74. 4, *ellin* 12. 1, *eþin* 37. 3, *garþin* 100. 14, *gæstin* 132. 1, *halsin* 89. 21, 114. 10, 161. 1, *husin* 12. 4, 169. 6, *sakin* 37. 3, *kunungin* 51. 12, 134. 17, *laghmanzsins* 43. 13, 44. 2, *mannin* 59. 2, 65. 4, *mærkin* 121. 2, *scriptin* 9. 7, *swinnin* 101. 18, *ortughin* 82. 8, *prælin* 167. 7; — *arit* 77. 2, 116. 10, *banzmalit* 42. 9, *barnit* 63. 8, 82. 9, *giældit* 130. 14, 16, 131. 1, *gozsit* 65. 9, 11, *horit* 37. 4, *clæþit* 126. 21, *offrit* 24. 8 m. fl.

Före *n* möter dock *e* i *broperen* 62. 2, *daxwærken* 10. 6, *daxwærken* 10. 6, 11, *garþen* 169. 2, ?*lækeræns* 136. 9, *mannen* 114. 9, *soknen* 14. 2, *soknnenne* g. s. 13. 4, *witnen* 181. 15, *þiufnaþen* 35. 3.

Dessutom möter *e* i *banzmaled* 35. 2.

Såsom ofvan visats, möter *e* framför *n* äfven i andra ändelsestafvelser än i de artikulerade formernas. Att *e* i de senare formerna understundom uppträder, är ej mer än man kunde vänta, då den påhängda artikeln är tonlös. Jfr Kock s. 290, Noreen, *Geschichte* § 52, II, 1), a).

§ 12. Växlingen ***u : o***.

I regel möter *u* i ändelsen[1]. Särskildt framför *m* möter nästan alltid *u*, detta beroende på *m*:ets labiala natur. Dock råkas *-om* i 4 fall, nämligen *braþom* 50. 14,

[1] För *u*-ljudet i ändelsen är *u* den regelbundna typen. Dock möter *w* i *arm* 114. 17, *ræwm* 87. 19, 88. 18 samt *v* i *brovm* 116. 11, 117. 3.

saþom 98. 9. *traþom* 98. 9, *wizorþom* 125. 17, alla med lång rotstafvelse. Märk ock *luteno*, § 11. 3), a). Vidare möter *o:*

1) i ord af *u*-gruppen (jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 173): *a comor* 53. 8, 59. 3, *a komo* 108. 16, 140. 17, *acomo* 144. 6, *festikuno* 56. 14, *mogho* 169. 20—170. 1, *nocor* 10. 1, 5, 34. 6, 108. 14, 166. 22 etc., *nocot* 14. 2, 61. 13, 110. 12, 166. 9 etc., *nocors* 133. 8, *nocon* 29. 1. 48. 21, 131. 13 (dessa former af detta pron. alltid med *o*), *wiþer waro mannum* 52. 19.

I *festikuno* och *wiþer waro mannum* har *u* > *o*, emedan *u* i sammansättning förlorat den biton, som det i enkla ordet ägde, jfr Kock s. 344 ff. I de öfriga fallen beror *o* i ändelsen på *o* i rotstafvelsen. Jfr med de ofvan uppräknade fallen *acomur* 141. 1, 4, 8, 21, *festikunu* 56. 17. 57. 1—2, *moghu* 10. 4, 26. 1, 118. 15, 181. 7 etc. 17 gånger, *wiþerwaru men* 78. 15, *wiþer waru mannum* 130. 19, 138. 2—3. Andra ex. på *u* äro[1]: *gatu* 102. 15, *lagh saghu* 183. 12, *talu* 178. 17, 18, 20, 179. 1, *wiku tali* 120. 12, *baþstow* 142. 3, *kunu* 49. 22, 74. 7, 161. 11 etc., *ruþu* 106. 7, *bæru elle* 11. 11.

2) i ord af *o*-gruppen:

a) I ändelser, som följa omedelbart på rotstafvelsen.

α) Rotstafvelsens vokal är *a: arþo* 86. 22, *fasto dagha* 28. 8, *fiarþo* 104. 18—19, 106. 10, *hwargho* 140. 7, *hafþo* 73. not 19), *siatto* 93. 14, 106. 11, *satto* 159. 14, *waro* 131. 12, *agho* 79. 21, 21, 92. 3, 118. 13, 149. 16.

Jfr å andra sidan: *aku* 94. 13, *allu* 51. 4, 59. 19, 60. 10 etc. 20 gånger, *andru* 26. 2, *ascu oþinsdagh* 182. 18, *fastu* 35. 12, 40. 9 etc. 5 gånger, *fran gangu* 37. 7, *gangu* 170. 20, *gangu ren* 96. 17, *halw* 53. 15, 63. 16, 139. 16 etc. 7 gånger, *halwu* 122. 12, *hamnu* 52. 10, *lagþu* 81. 7, *miþ fastu* 76. 21, *miþ fastu sunnudagh* 182. 19—20, *matu* 75. 19, 128. 6, 6, *saghu* 37. 6, 113. 15, 151. 15, *sattu* 156. 12, *til gangu*

---

[1] Jag bortser i det följande från ändelsen *-um*, der *u* med undantag af de 4 ofvannämda fallen, är ensamt förekommande.

37. 7, *waru*, pret. 78. 22, 81. 7, 88. 11 etc. (alltid *u* utom 131. 12), *aghu* 15. 8, 16. 5, 22. 2, etc. 24 gånger, *attu* 27. 1, 65. 14, 90. 11 etc. 10 gånger — *annur* 52. 12, 58. 12 etc. alltid med *u*, *fapur(s)* 26. 2, 38. 8, 74. 15, 177. 6 etc., *fapurlikan* 15. 9—10.

β) Rotstafvelsens vokal är slutet *e*: *aldin legho* 120. 12, *legho* 103. 12, 105. 5 etc. 12 gånger, *legho-* i sammans. 7 gånger såsom 161. 8, 118. 17, *delo* 83. 8, 13, *iorpa delo(r)* 44. 1, 68. 15, 83. 7, *wiper delo man* 179. 2, *eno* 148. 8, 149. 17, *lepo* 167. 17, *repo* 62. 19, *skeno* 138. 7.

Med *u* endast *ekiu* 113. 4, 9.

γ) Rotstafvelsens vokal är *i*: *hitto* 156. 16, *oskipto* 110. 10, *smipio* 156. 12, *pripio* 104. 5—6, 12, 15 etc. 7 gånger.

Jfr *fingu* 51. 17, *frillu-* 38. 6, etc. 5 gånger, *giptu* 56. 10, *illu* 179. 10, *liku* 78. 17, *mipiu* 88. 18, *wildu* 181. 7, 183. 10, *wistu* 133. 15, 182. 4, *pripiu* 10. 3—4, 88. 7, 93. 11 etc. 11 gånger (sist 98. 17; obs. att *pripio* förekommer i lagens senare del) m. fl.

δ) Rotstafvelsens vokal är *o*: *bono* 51. 9, *borto* 158. 14, *dottor* 57. 20, 142. not 9), 154. 18, *giorpo* 91. 6, 141. 2, 156. 17, *clocko(-)* 17. 6, 18. 3—4, 8, 9, etc. 7 gånger, *crono* 48. 5, *cronona* 161. 4, *mopor* 61. 15, 15, 63. 17, 66. 8, *nocro* 26. 2, *rowor* 97. 4, *solo* 62. 6, *toko* 16. 6, *torwo giæld* 137. 4, 158. 6, *toruo giælð* 157. 20, *porwo* 54. 10, 76. not 80), *þorwo* 98. 14.

Jfr *broprus* 51. not 67), *bropurs* 61. 11, 12, *bropur* 71. 13, *dottur* 59. 8, *giorpu* 90. not 4), *cronu* 48. 4, *rowr* 99. 10.

ε) Rotstafvelsens vokal är *y*: *bryggiosporpe* 155. 14, *fyrsto* 131. 11, *ol dryckio* 142. 3.

Jfr *bryggiu* 54. 4, *lyznu warð* 54. 16, *mylnudamma* 112. 20, *mylnustap(er)* 112. 4, 5, 6, *nyu* 9. 9, 77. 5, *syslu* 167. 12, *pryz(s)ku* 10. 2, 9, *pypulagh* 36. 3.

ζ) Rotstafvelsen innehåller *æ*, *e*: *femto* 88. 10, 93. 14, *fæmto* 105. 1, 106. 11, *halffemto* 11. 2, *half femto* 138. 12,

heldo 95. 12, *iorpagho* 9. 13, *Legho stamno* 118. 13, *ratto* 92. 23, *siatto* 88. 10, 105. 1, *skallo* 120. 16.

Jfr *bæzstu* 131. 12, *festu* 56. 6, *flæstu* 131. 12, *fældus* 177. 12, *mæssu*, *messu* 27. 7, 92. 14, 118. 14, *Nærkiu* 47. 6, *næstu* 56. 5, 76. 11, *oquældu* 71. 9, *rapu* 69. 2, *skræppu* 31. 10, *engu* 21. 1, 50. 13, *Ængu* 135. 11 m. fl.

γ) Rostafvelsen innehåller *o*: *dopo* 147. 13, *fopo* 68. 14, 76. 8, 9 etc. 7 ganger, *gono* 57. 18, 81. 15, 21, 91. 13, 148. 8, *hemfopo* 165. 10, *hog(h)sto* 136. 8, 142. 10, *lagh domdo* 155. 9, *osokto* 144. 3, *Oghon* 140. 5, *oron* 140. 5, 162. 23.

Jfr *bonur* 96. 19, *horpu* 54. 21, *sac losu* 41. 2, *saclosu* 70. 4, 77. 17 etc. 17 gånger, *saklosu* 78. 3, 121. 15, *vplopur* 108. 13, *wardlosu* 94. 21, *orun* 58. 14, *pranga losu* 92. 16, *prangalosu* 94. 8.

Anm. 1. Efter *u* i rotstafvelsen förekommer aldrig *o* i den derpå omedelbart följande ändelsestafvelsen.

b) I ändelse, som är skild från rotstafvelsen genom mellanliggande stafvelse: *areno* 107. 16; *dozdrapeno* 138. 19, *gialdeno* 65. 14—15, *landeno* 126. 3, ?*luteno* 59. 16, *owæpiæpo* 180. 12—13, *witarsto* 131. 11.

Jfr *fangapu* 133. 5, *oclutrapu* 71. 9, *skylpastu* 56. 5, *skyldastu* 79. 7, *rikinu* 131. 12, *piænistu mannum* 48. 6.

Af det ofvan anförda materialet framgår, att *o* egentligen blott förekommer i öppen stafvelse, i sluten stafvelse endast i *delor*, *dottor*, *mopor*, *rowor*, *oghon* och *oron*. Förutom i ändelsen *-um* råkas visserligen ej heller *u* så ofta i sluten stafvelse, men dock mycket oftare än *o*, t. ex. *annur*, *fapur(s)*, *fapurlikan*, *tilaghur*, *mopur*, *dottur*, *rowr*, *fighur*, *fældus*, *festus*, *fæstunne*, *siælamessur*, *pingstæmnur*, *bonur*, *vplopur*, *orun*. Vid en granskning af fallen med *o* i öppen stafvelse finner man, att efter rotstafvelsens *a*, *i*, *y*, *æ* oftare följer *u* än *o* i ändelsen. Fallen med *o* äro helt visst att förklara genom vokalbalansens värkningar. De förekomma talrikare i lagens senare del, jfr växlingen *i* : *e*. Efter rotstafvelsens slutna *e* och *o* har ändelsen så

godt som städse *o*. Här medvärkar således vokalharmoni. Sannolikt fans äfven här ansats till vokalbalans, som alltså i sina värkningar understödts af vokalharmonien. Genom denna vokalharmoni förklaras *o* i ändelsen af *delor, mopor, dottor, rowor*, som nämts ofvan. Efter *o* kanske man också kunde ha skäl att tänka på vokalharmoniens värkningar. Jfr att i fsv. skrifter med vokalharmoni *o* följer efter rotstafvelsens *o*, slutna *e*-ljud och *a*, se Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 145 ff. och jfr de ofvan nämda *aron, aghon*. — Det visar sig således, att vid växlingen *u* : *o* i ändelser såväl vokalharmoni som vokalbalans tillämpats, och att Kocks *Fornsvensk ljudlära* s. 319 not 2) uttalade förmodan besannats. — De artikulerade formerna med artikelns vokal i öppen stafvelse visa alltid *o* (såsom man kunde vänta, då artikeln saknar biton), utom *rikinu*, der måhända det föregående *i* bidragit till bevarande af *u*; jfr att *o* i ändelsen mera sällan visar sig, efter rotstafvelse, innehållande *i*.

Anm. 2. I afledningar förekommer med några få undantag ingen växling *u*~*o* : *u* är nästan alltid den vokal, som möter, t. ex. *aldruct* 82. 10—11, *awghan* 160. 18, *axul æmni* 101. 3, *hemula* 110. 1, *lepunger* 183. 2—3 etc., *lipugh* 21. 3, 118. 16 etc., *opulbruti* 98. 12, *skyldugher* 9. 12, 17. 3, 48. 5 etc., *wæruld* 9. 5, 13. 11, *ortugh* 11. 3, 80. 2, 3, 83. 15 etc., m. fl. — Den på afledningsändelsen hvilande starka bitonen har utgjort hinder för vokalbalansens värkningar.

Undantag äro *blopoct* 53. 9, 142. 2, *enonga* 42. 6, *py at enost* 173. 10, *arwope* 80. 19, 172. not 78), 145. 17, *arwope* 104. 8, 111. 3, *ekorna* 108. 2, *icorna* 108. 5, *ikorna* 108. 7, *icorna hund* 123. 21.

I *blopoct* beror *o* senare stafvelsen på *o* i rotstafvelsen; i de båda följande exemplen på det slutna *e*. Om *ær-, arwope* se Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 227. Orsaken till *o* i *ek-, ikorna* är mig obekant. Måhända är *o* beroende på det långa slutna *e* i första stafvelsen.

§ 13. Svarabhakti.

Svarabhakti-vokal visar sig endast mellan *r* och föregående konsonant. Tecknet för densamma är nästan öfverallt *e*, t. ex. *clærker* 43. 6, 8, *misweper* 92. 14, *Ryper* 99. 9, *saker* 28. 9, *Sigher* 25. 2, 91. 1 etc., *luter* 51. 8, 9, *gisninga scogher* 107. 9, *elder* 12. 3, 55. 6, *oris boter* 104. 13, *heperæ* 58. 4—5.

Mera sällan är tecknet för hjälpvokalen *æ* eller *a*. I följande fall möter *æ*: *allær* 17. 10, 106. 4, *alzwaldughær* 4. 10, *dræpær* 66. 7, *hællær* 60. 11, 67. 5, 79. 5, *rapær* 56. 13, *een wældughær* 4. 13, *Ripær* 48. 18, *sipær* 53. 2.

I följande fall möter *a*: *Akar* 90. 4, 9, 11, 94. 10, 12, *akar* 94. 5, *allar*, n. s. m. 16. 1, *draghar* 63. 18, *gangar* 58, 12, 62. 17, 85. 19, 132. 9, *hawar* 5. 8, 10. 10, 16. 7, 26. 6, 45. 1, 62. 15, 73. 13, 74. 13, 79. 15, *Hawar* 158. 6, *markar* 71. 11, *rapar* 8. 6, 157. 6, *warpar* 14. 1, *Warpar* 22. 4, *aghar* 15. 9, 31.7, 32.3, 66.10, 68. 17, 82.1, 115.11, *Aghar* 31.7, 66.11. I dessa fall beror svarabhaktis kvalitet på rotstafvelsens *a*. Så kan ock förhållandet vara med *eghandar*[1] 70.4, *æghandar*[1] 111. 5, 120. 3 (jfr *æghander* 101. 17, 110. 20). Vidare uppträder *a* som svarabhakti i *giwar* 32.12, *Ripar* 97.5, *slicar* 97. 15, 16. *fullar* 72. 9, *scrupar* 16. 1.

Anm. 1. I *bupini* 57. 7, *dræparne* 157. 19 synas *i* och *æ* vara hjälpvokaler, utvecklade mellan *n* och föreg. kons. (jfr *obupni* 57. 8, *dræpnæ* 158. 10). Detta är dock osäkert, då *i* annars icke är tecken för svarabhakti, och då svarabhakti annars endast uppträder mellan *r* och föreg. kons.

Anm. 2. *ellr* 105. 4, 164. 15, 167. 6 visar ingen hjälp-

---

[1] Det är dock sannolikare, att dessa former äro efterbildningar efter *an*-stammarnas deklamation och att ändelen *-ar* är att likställa med ändelsen i *andar*. Derför tala sådana former som *kirkiu wæriændæ* n. a. pl. 10. 2, 15. 1 etc. 6 gånger, *eghanda* n.-pl. 70. 3, *malsæghanda* n. pl. 115. 18, hvilka endast synas kunna förklaras genom *an*-stamsböjning. jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 167.

vokal mellan *ll* och *r*. Dock är det möjligt, att i hds. förkortningstecknet blifvit uteglömdt. Ordets vanliga form är *eller*, *æller;* vidare möta *ellær* 5 gånger, *ællær* 6 gånger, *ællæ* 11. 11, 42. 9, 43. 10, *ellæ* 43. 2. I handskriften förekommer 1 gång *æll'æ*, Schlyter s. 144. not 52). Denna form är uppkommen genom felskrifning.

Kap. III.

Konsonanterna.

§ 14. Bokstafven ***b.***

1) *b* motsvarar isl. *b*, t. ex. *byugbrøð* 19. 12, *timber* 103. 15.

2) *b* utgör det vanliga fsv. inskottet, se Noreen, *Geschichte*, § 168, 5):

a) mellan *m* och *l: gamblum* 5. 5, 8, *gamblan* 23. 8, 114. 10, 119. 11, *gambla* 32. 13, 116. 9 etc. 6 gånger, *gamble* 100. 11, *hamblan* 46. 10, 50. 18, *humbla garþa* 24. 1.

b) mellan *m* och *r: armber* 116. 5, *bi swærmber* 121. 13, *domber* 163. 14, 175. 18, 180. 4, *frølimber* 142. 14, *hordomber* 35. 12, *Kumber* 11. 11, 125. 9, *Komber* 12. 3, 35. 9 etc., *limber* 140. 11, 12, *sember* 12. 8, 15. 7 etc. 5 gånger, *skember* 96. 11.

§ 15. Om bokstafven ***c*** se under *k*, § 22. 2).

§ 16. Bokstafven ***d.***

1) *d* är tecken för den tonande explosivan, motsvarande isl. *d*, t. ex. *aldin scoghe* 102. 2, *bland* 121. 15, *eld* 107. 11, 159. 18, *lagh dømdo* 155. 9, *sunde* 56. 16, 132. 5.

2) *d* utgör det vanliga fsv. inskottet, jfr Noreen, *Geschichte* § 168, 6):

a) mellan *ll* och *r:* adj. *alder*, n. s. m. 52. 14, 107. 6, *aldri*, d. s. f. 7. 3, *aldra*, g. pl. 48. 10, 51. 2, 8, 138. 13, *Falder*

149. 1, 15, *Fælder* 149. 6, *falder* 149. 13, 17, 19, 150. 18, *fulder* 52. 6, 107. 9 etc. 7 gånger, *fuldre*, d. s. f. 108. 16, 123. 17 etc. 6 gånger, *wilder*, n. s. m. 103. 22, *ældræ* 31. 1, 155. 5, *alldri* 31. 4. I många fall kan ej afgöras, om *d* efter *l* går tillbaka på gammalt *d*, urg. *ð*, eller om det är inskott, såsom i *fielder* 79. 20, *fiælder* 100. 17, *flut fielder* 79. 12, *gilder*, n. s. m. 53. 9, 64. 10 etc. 10 gånger, *ogilder*, n. s. m. 12. 3, 18. 6, 11 etc. 9 gånger, *oskyldræ*, g. pl. 70. 16—17, *skyldræ* 70. 16, *skyldra* 146. 13, *vrfielder* 79. 12, 19, *walder*, pres. 27. 5, 36. 6, 120. 6.

b) mellan *nn* och *r*: *andra* 26. 11, 30. 7, 35. 1, 43. 10, 62. 19 etc., *andru(m)* 6. 3, 26. 2, 78. 7 etc., *andre* 13. 6 etc., *andri* 79. 7 etc., *brinder* 16. 8, 81. 19, 105. 13 etc. 7 gånger, *finder* 87. 20, *Finder* 125. 14, *giptermander* 34. 7—8, *laghmander* 13. 7, 180. 15—16, *mander* 26. 6, 29. 4, 60. 13, *sander* 36. 3, 53. 10 etc. 8 gånger, *winder* 76. 7. Om *sænder* adv. 66. 3, 4, 144. 18, *sunder* 87. 6—7, 93. 2 etc. 4 gånger se Noreen, AnF VI, 370 ff.

Anm. 1. Detta inskott är understundom underlåtet mellan *ll* och *r*, såsom i *allar*, n. s. m. 16. 1, *allær*, n. s. m. 17. 10, 106. 4, *faller*, pr. 36. 2, 115. 19, *fuller*, n. s. m. 52. 14, *fullar*, n. s. m. 72. 9, *giæller* 78. 2, *willer*, n. s. m. 88. 5, 8, 93. 10, 11, 13, 13. Saknaden af inskott kan ju bero på utjämning från former, der ej inskott kan ifrågakomma.

3) *d* för väntadt *ð*, *þ* möter i följande fall: *bred*, n. s. f. 96. 16, *bud* 27. 2, *gardsto* 94. 20, *gud* 9. 3, 135. 12, *guddome* 8. 9, *hæfd* 'lägersmål' 38. 3 (jfr *hæfþ* 35. 8). Brate, *Ä. Vestmannalagens ljudlära* s. 51—2, anser *hæfþ* 'lägersmål' och *hæfþ* 'besittning' vara af olika upprinnelse. Det senare ordet förekommer under formen *hæfþ* 79. 12, 19), *lydbiscupum* 48. 4, *manheld* 42. 2, *man held* 57. 6, *manheldena* 42. 10, *med* 57. 13, 60. 10, 95. 14, 105. 5 etc. 33 gånger (efter s. 100 10 gånger; sist 109. 17), *ocræfd* 118. 2, *redscap* 25. 12, *rydningar* 84. 15, *rydning* 99. 18, *sæd* 92. 17, *wardlasu* 94. 21, *wizord* 79. 2.

Anm. 2. I *ocrœfd* kanske spåras öfvergång ð > *d* efter *r*, jfr om öfvergången ð > *d* Noreen, *Geschichte* § 157, a). I *manheld* har väl ð > *d* efter *l*, sedan det mellanliggande *gh* försvunnit. Efter *g* (< *gh*) står *þ* kvar; se exempel härpå § 20, 2), a), α). I *bygdfasta* 165. 12, 169. 2—3, *bygd fastum* 166. 6—7, *bygdfastum* 167. 15 har man skäl att vänta *d*-ljud efter *g*, se Noreen, a. st.; jfr emellertid talrika skrifningar med ð, *þ*, § 17, anm. 2, § 18, 2), § 20, anm. 2).

4) *d* för väntadt *t* förekommer i en artikulerad form: *banzmaled* 35. 2. Detta *d* är sannolikt tecken för den tonande frikativan ð, till hvilken *t* öfvergått på grund af sin ställning i obetonad stafvelse.

5) Om *held*, n. s. m. 33. 9 se i det följande § 23, 3).

§ 17. Bokstafven ð.

1) ð är tecken för den tonande interdentala spiranten, motsvarande isl. ð. Med detta ljudvärde förekommer ð endast i stafvelseslut och endast i handskriftens förra del (på de 99 första sidorna). Ex. se § 18, 3).

Anm. 1. Mot regeln om ð:s förekomst endast i stafvelseslut strider blott *beðis* 56. 17. I handskriftens senare del förekommer ð med ofvannämda ljudvärde blott i följande fall: *garð hunð* 123. 20—21, *goðwilia* 124. 3, *guð* 183. 9, *morð* 144. 11, *wœrðsœtning* 124. 16, samt i part. *með*, *mœð*, som under denna form sist möter 117. 1.

2) ð är tecken för tonande explosiva i följande fall: *aker delð* 88. 4, *acra delð* 98. 15, *Alð* 146. 13, *anð* 8. 10, 183. 14, *anð* 40. 11, *apalð* 104. 17, 19, *awnð* 50. 14, 176. 13, *banð* 17. 6, 159. 11, 163. 3, *til bunðni* 10. 2, *byœlanð* 98. 21, *delð* 88. 6, 7, 9, 10, 93. 9, 14, 94. 11, *elð* 106. 1, 7, 167. 14, *elðe* 109. 11, *folklanð* 47. 2, *fore-skylð* 10. 2, 30. 3, *fore-sculð* 11. 10, *firi-skylð* 175. 11—12, *forfalð* 55. 5, *forhelð* 40. 11, 41. 7 (jfr § 16, anm. 2), *frœnœimis spiœlð* 7. 13, *frœnsœimis spiœlð* 35. 7, *fynð* 162. 12, 171. 9, 18, 19, 172. 1, *fœ gialð* 29. 3, *garð hunð* 123. 20—21, *gilð* 116. 10, 128. 4, 141. 14, 142. 17,

143. 20, *giaðð* 65. 6, 10, 67. 18, 70. 1, 124. 14, 183. 7, 9 etc. 12 gånger, *grinð* 96. 5, 8, 8, 10, *halð bani* 153. 3, *hanð* 123. 12, 16, 139. 21, 21, 140. 6, 8, *hemfolð* 59. 15 (jfr § 16, anm. 2), *hunð* 123. 8, 20, *LAnð* 47. 2, *lanð* 47. 14, 54. 19, 111. 5, 158. 1 etc. 15 gånger, *lanðboa(n)* 49. 19, 70. 11, 77. 12, *lanðboe* 77. 18, 80. 9, *Lep sunð* 111. 13, *liwanðe* 64. 2—3, *messu falð* 7. 8, *nota stylð* 85. 4, *næmð* 39. 14, 74. 2, 100. 15, 178. 11 etc. 26 gånger, *ogilð* 59. 1, 144. 10, *oqualð* 71. 20, 76. 3, 111. 2, *quik tiunð* 23. 1, *Quik tiunð* 23. 2, *quich tiunð* 23. 7, *sanð* 32. 7, 56. 7, 159. 8, *sanninð* 74. 4, *sculðu* 96. 9, *skilð* 56. 8, *script tiunð* 29. 2, *skylðlæstæ* 56 not 6), *skylðe* 64. 3, *soknabanð* 178. 2, *sporgiælð* 152. 6, 22, 154. 11, *stanða* 76. 15, *synð* 36. 2, *synabanð* 178. 1, *salð* 126. 15, *tiunð* 7. 3, 22. 5, 25. 1, 3 etc. 11 gånger, *toruo giælð* 157. 20, *torwo giælð* 158. 6, *wapa elð* 84. 20, 105. 12, *walð* 33. 1, 67. 10, 101. 17, 130. 13, 174. 10 etc. 42 gånger, *walðtakin* 56. 19—20, *warp halð* 46. 14, *wiper gialð* 98. 1, *wærulð* 9. 5, 13. 11, *yrtugh lanð* 62. 16, *ortugh lanð* 76. 19, 20—21, 77. 3, 82. 7, *gomð* 22. 4.

I alla dessa anförda fall följer ð på *l* eller *n* (på *m* i *gomð* samt genom bortfall af *n* i *næmð*), och det är tydligt nog, att ð här endast är en beteckningsvariant till *d*-tecknet för den tonande dentala explosivan. Granskar man de anförda fallen, finner man lätt, att med undantag af några få fall ð alltid förekommer i stafvelseslut och ordslut. En jämförelse med de fall, der *d* följer efter *l* och *n*, visar, att ð i stafvelseslut och ordslut är vanligare än *d*, som deremot nästan ensamt möter inuti ord i början af en stafvelse. Fallen med *d* efter *l* och *n* (samt *m*) i stafvelseslut och ordslut äro: *band* 162. 2, 164. 16, 17, *bland* 121. 15, *deld* 88. 21, 98. 17, *icorna hund* 123. 21, *eldsto* 107. 15, 17, *eld* 107. 11, 159. 18, *fynd* 171. 4, 7, 12, 13, 13, 14, 16, *garpa deld* 107. 13, *gild* 138. 13, 144. 5, *giald* 61. 3, 65. 8 etc. 7 gånger, *Hald bani* 153. 6, 10, *hand* 143. 5, *hand-* i sms. 12 gånger, *held* 33. 9, *land* 150. 1, *land-* i sms. 13 gånger, *miohund* 123. 21, *nota styld*

113. 3, *næmd* 45. 9, 135. 9 etc. 7 gånger, *pund* 20. 2, *quiktiund* 7. 4, *quærld* 182. 18, *sannind* 5. 6, 12. 9, 132. 4, 134 not 91), *skiold* 160. 18, *sporgiæld* 136. 21, *styld* 165. 6, *tiund* 21. 4, 23. 9. *Tiund* 21. 10, *torwo giæld* 137. 4, *af tald* 25. 1, *vndibundnir* 13. 5, *wald* 15. 8, 32. 12, 68. 19, 124. 1 etc. 40 gånger, *wald forþan* 164. 18, *warþ hald* 54. 3, *windoghæ* 169. 1, 3, 15.

Deremot inuti ord i stafvelsens början möter alltid *d* med undantag af de få ofvan berörda fallen, t. ex. *gorvndat* 123. 18, *halda* 9. 3, 47. 8, 85. 17—18 etc. alltid med *d*, *hender* 4. 11, 16. 2, *kundi* 55. 3, *landeno* 126. 3, *lindu* 95. 15, 17, *ondum* 160. 4, *sculdi* 94. 7, *sunder* 87. 6—7, 92. 23, 93. 2, *salder*, n. s. m. 127. 9, 11, *hunder* 122. 16, *frænder* 56. 5, 18, 63. 19 etc. 16 gånger, o. s. v. Således äfven framför svarabhakti.

Anm. 2. I *bygð* 73. 7, 106. 16, *bygð fastum* 64. 4—5, 126. 3, *bygð fasta* 78. 1, 91. 20, *bygðfasta* 126. 14, *vpbyghð* 11. 8, *bygð* 112. 18, 19 skulle man vänta *d*-typen, då etymologiskt sedt framför *ð* står *g*-ljud, efter hvilket redan i förliterär tid *ð* > *d*. Jfr den väntade skrifningen med *d* i § 16, anm. 2. I ofvannämda fall med *ð* kunde *ð* blott vara att betrakta såsom grafisk variant till *d* liksom *ð* efter *l* och *n*. Jfr emellertid § 18, 2), § 20, anm. 2.

3) ð för väntadt *t* möter i *gilð* n. s. n. 142. 17, *oqualð* n. s. n. 71. 20. Måhända föreligga här *t*-lösa neutra, jfr Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 52.

4) Om ð i *anð* 40. 11 se Noreen, *Urgermansk judlära* s. 107 (jfr *anna* 41. 4, 95. 8). I *sanð*, n. a. pl. (sing.?) n. 32. 7, 56. 7, n. s. f. 159. 8, måste väl ð förklaras såsom inkommet från n. s. m. *sander*, jfr Brate, *Ä. Vestmannalagens ljudlära* s. 53. Äro neutralformerna sing., jfr då föreg. mom. Om ð i *Alð* 146. 13, *forfalð* 55. 5, *messu falð* 7. 8, *frænscimis spiælð* 7. 13, *frænscimis spiælð* 35. 7 se § 23, 3).

5) *byrðþamæn* 69. 15, *byrðþamannum* 69. 19, *byrðþamen* 70. 14, 73. 15, *byrðþæman* 70. 17, *byrðþamanni* 71. 10, *byrð*-

þaman 72.3. Denna skrifning står i sammanhang med den i lagens förra del växlande beteckningen vid återgifvande af motsvarigheten till den isl. spiranten. Jfr nästa §. Sammansättningen möter ännu 18 gånger; första leden har då utseendet *byrþa-*, *byrþæ-*.

§ 18. Bokstafven *þ*.

1) *þ* är tecken för den tonlösa interdentala spiranten, t. ex. *þincta* 134.14, *þocca boter* 137.9, *þryzscas* 30.2.

2) *þ* förekommer för berättigadt *d* i: *bygþfastum* 178.12, *bygþfast* 181.16, *bygþamannum* 144.19, *bygþa skæl* 181.16, *byghþer* 13.2, *bygþer* 97.18, *byghþ* 19.5, *bygþe* 111.3, 112.19, *bygþi* 112.17, *byghþu* 14.1. Jfr skrifningarna med *d*, hvilka äro nämda § 16, anm. 2, samt skrifningar med ð, se § 17, anm. 2. Vidare i *hiorþwalþer* 100.4, 6 (jfr *hiorþwalder* 115.2, 4), *Smalænþingiæ* 47.15, *smalænþingium* 48.2, *Vþlænþingiæ* 47.19, *skylþaster* n. s. m. 57.12, 22, *skylþasta* 56.11, 57.13, *skylþastu* 56.5 (jfr *skyldasti* 57.13, *skyldaste* 58.3, 66.20, *skyldasta* 74.8, 76.6, 79.5, *skyldastu* 79.7).

Anm. 1. Såsom § 17, anm. 2 framhölls, skulle man i *bygþ(a)-*, *bygþe*, *bygþer* kunna vänta *d*. Då emellertid skrifningarna med ð, *þ* äro de vanliga, måste man väl antaga, att subst. *byggd* och pret. *byggde* analogiskt ombildats till *byghþ* och *byghþe* efter subst. på *-ghþ* och pret. på *-ghþe*. Hos Tamm, *Om fornnordiska femininer på -ti och på -iþa* s. 35, finnas fem. på *-ghþ* samlade. Jfr isl. *bygð*. Vid sidan af dessa genom analogi uppkomna former skulle dock de etymologiskt berättigade formerna kunna fortlefva, och såsom sådana kunde ofvanstående former med *d* efter *g* uppfattas. Jfr skrifningar med *gd* i Cod. Bur., Bonav., ÖgL, se Kock, TnF N.R. IX, 147. — I öfriga nämda fall med *þ* för väntadt *d* synes *þ* ej kunna uppfattas annorlunda än såsom tecken för explosiva.

3) *þ* är tecken för den tonande interdentala spiranten.

Såsom tecken för detta ljud förekommer äfven ð, jfr föregående §, 1). Detta ð förekom dock endast i stafvelseslut samt blott i lagens förra del. þ deremot möter öfver hela lagen i alla ställningar, i hvilka isl. ð förekommer.

I lagens förra del möter således þ äfven i stafvelseslut liksom ð, om ock ej fullt så ofta som sistnämnda tecken. Så möter þ här i samma ställning som ð i följande fall: *aflinga iorþ* 33. 8, 34. 2, 69. 19, 20, *afraþ* 69. 2, 76. 13[1], 19, 20 etc. 8 gånger, *a færþ* 85. 2, *a ferþ* 93. 8—9, 11, *vpbuþna* 75. 8, *borþ* 53. 18, *breþ* 98. 14, *byæwarþ* 54. 11, 11, *døf wiþ* 84. 19, *eþ* 17. 2, 37. 3 etc. alltid med þ, både såsom enkelt och i sms., *forbuþ* 28. 3[1], *friþ* 8. 5, 44. 3[1], 49. 11 etc., alltid med þ, äfven i sms., *garþ* 91. 13, 93. 23, *gengiærþ* 19. 4[1], *gruþ* 47. 18, *hulawiþ* 47. 15, *hæfþ* 35. 8, 79. 12, 19, *inlepning* 25. 5[1], *in warþ* 54. 11, *iorþ* 26. 3, 12, 32. 12 etc. alltid þ, äfven i sms., *miþ fastu* 76. 21, *meþ*, *mæþ* omkring 50 gånger, *obuþni* 57. 8, *raþ* 47. 2, 79. 5, *rypninga* 99. 8[1], *skiælæ wæþ* 91. 19, *trægarþ* 97. 10, *vt warþ* 54. 11, 14, *waþ* 88. 17, 19, *warþ* 53. 4, etc. 5 gånger, *warþ halð* 46.14, *warþ hald* 54.3[1], *warnaþ* 11.9, 92.6, *wiþ* a. s. 11. 4, *wiþ* prep. 21. 8, 8, 47. 4 etc. 19 gånger, *wizorþ* 68. 19—20, 72. 10, 80. 8 etc. 15 gånger, *wretæ garþ* 99. 20, *wæþ sætning* 74 not 46)[1], *wæþ sætiæ* 73. 7, 90. 22, *wæþ sath* 73. 12, *wærþ* 73. 10, 11, 17, 18, *wærþøre* 62. 18, 19—20; vidare i *byriæþ* 86. 4, *giptaþ* 77. 11, *manaþ* 71. 20, 76. 14, 78. 18, 86. 4, 5, *oannaþ* 76. 17, *skipaþ* 5. 1, *scriwaþ* 9. 8—9, *þiufnaþ* 39. 7—8, 84. 4 etc. 4 gånger[2].

För jämförelsens skull må här nämnas några af de fall, i hvilka ð utgör motsvarighet till isl. ð, jfr i det föregående § 17, 1). Sådana äro: *afrað* 68. 7, 70. 2, 7, 9, 11

[1] Förekommer i rubrik. Rubrikerna synas, såsom förut framhållits, till sin ortografi vara att likställa med lagens senare del. Hit ock *friþ* 49.21, 50.10, 50.10, *iorþ* 69.9, 74.6, 77.13, 82.1.

[2] I rubrik 86.21.

etc. 7 gånger, *aferð* 88. 4, 6, 7, *annerstað* 50. 16, *annærs stað* 96. 3, *boð* 8. 10, 9. 1, *bloðwiti* 50. 13, *bruð* 57. 5, 15, 17 etc. 6 gånger, *buð* 9. 3, 18. 8, 25. 11 etc. 16 gånger, *byœwarð* 54. 18, *garð* 13. 2, 59. 14 etc. 10 gånger, *gengierð* 7. 2, *gruð* 48. 14, *inleðning* 7. 5, 25. 7, 8, *in warð* 54. 13, *kið* 23. 3, 6, 8, *með (mæð)* omkring 180 gånger, *ræð* 66. 15, 67. 1, *ryðning* 85. 6, *ruðningar* 99. 16, *skialæ wæð* 92. 8, *wað stang* 92. 22, *warð maþer* 54. 6, *wið* 16. 7, 56. 9, 57. 15, 67. 3, 69. 7, *wizorð* 54. 20, 64. 11 etc. 11 gånger, *wæð sæpning* 68. 6, *wæðsætiæ* 74. 18, *wæðsæt* 75. 13, *wærð* 70. 15, 72. 10 etc. 5 gånger, *þiufnað* 7. 12, 35. 5, m. fl. — I rubrik förekommer endast *kirkiu scruð* 13. 8, samt *morð* 144. 11, *wæð sætning* 124. 16, jfr § 17, anm. 1.

I § 16, 3) äro de fall anförda, i hvilka *d* står som motsvarighet till isl. *ð*. Likaledes äro i det föregående, § 17, anm. 1, de få fall från lagens senare del nämda, som visa *ð* som tecken för samma motsvarighet. Och sist hafva nu från lagens förra del exempel blifvit uppräknade på de fall, som äfvenledes visa *ð* såsom motsvarighet till isl. *ð*. I alla dessa fall stå *d*, *ð* i stafvelseslut och ordslut förutom *manheldena* (jfr § 16, anm. 2) och *beðis*. Föröfrigt är *þ* den regelbundna motsvarigheten till isl. *ð*. Således uppträder *þ* ej blott i ord- och stafvelseslut (i lagens förra del växlande med *ð*, utan ock regelbundet i midljud i början af en stafvelse samt framför konsonantiskt *i*. Likaså möter alltid *þ*-tecknet framför svarabhaktivokalen. Såsom exempel må anföras:

a) I stafvelseslut och ordslut (från lagens senare del): *abyrþ* 169. 12, *annærs staþ* 168. 10, *baþ* 149. 14, 153. 12, *bloþ* 123. 15, *buþskap* 173. 11, *døþ* 108. 15, 116. 7 etc. 17 gånger, *flærþ* 125. 15, 126. 1 etc. 7 gånger, *guþ* 124. 6, 172. 8, *hemfriþ* 136. 10, 143. 16, 163. 16, *ræþ* 157. 8, o. s. v.

b) I midljud i början af en stafvelse och framför konsonantiskt *i*: *aþalkunu* 63. 11, *arþo* 86. 22, *beþæs* 34. 5, 169. 2, 20, *eþabuþi* 135. 11, *fangaþe* 159. 10, *forþa* 32. 7,

fœlaþi 91. 6, 11, *giorþis* 133. 15, 140. 19, *hughþe* 103. 22, *hœþan* 183. 11, *copstaþa* 151. 1, *lagþu* 81. 7, *owan warþa* 21. 8—9, *scarþas* 42. 3, *tilbuþi* 12. 2, 107. 5, — *biþiæ* 19. 6, 49. 11 etc. 5 gånger, *miþiu* 88. 18, *miþium* 96. 1, *miþian* 41. 4, 47. 14, *owœþiœþer* 39. 6, *owœþiœþo* 180. 12—13, *ryþiæ* 99. 17, 115. 11, *þriþiu* 10. 3—4, 52. 11, 72. 6 etc., *þriþiung* 26. 12, 32. 2 etc., m. fl. — Om *beðis* se § 17, anm. 1.

c) Framför svarabhakti: *An friþer* 182. 15, *arþer* 87. 1, *Biþer* 51. 10, *Biuþer* 137. 14, *Friþer* 183. 14, *maþer* 30. 1, 35. 4 etc., *o scriptaþer* 26. 6, *Ryþer* 99. 9, *smiþer* n. s. 126. 1, 156. 12, m. fl.

Då enligt det föregående skilnad i lagens förra del göres i fråga om beteckningen för motsvarigheten till isl. *ð* i stafvelseslut och i början af en stafvelse, i det tecknet *ð* aldrig (utom 1 gång) förekommer i senare ställningen, synes detta förhållande tyda på, att man har att göra med olika ljud i de olika ställningarna. Och då *ð* så ofta uppträder med odisputabelt ljudvärde af tonande explosiva efter *l* och *n* (alltid i stafvelseslut utom 6 gånger) samt då *d*-tecknet i några fall (alla från lagens förra del utom *gud*, 1 gång, *med* 10 gånger, se ofvan; — *ocræfd* 118. 2 kanske ej hör hit —) i stafvelseslut möter som motsvarighet till isl. *ð*, ligger det nära till hands att tänka på en öfvergång från tonande spirant till tonande explosiva i stafvelseslut. En dylik öfvergång har af Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 47 ff. blifvit antagen för Dalalagens språk[1]. Det är dock endast i Södermannalagens förra hälft, som man skulle kunna spåra ansats till en öfvergång af ofvan angifna art. Och äfven här motsäges öfvergången af de så talrika fall, som i stafvelseslut visa *þ* såsom motsvarighet till isl. *ð*. I dessa så ymnigt förekommande fall med *þ* i stafvelseslut skulle man kunna

[1] Kock, TnF N.R. IX s. 152, not 2) har framstält sina tvifvel om riktigheten af de slutsatser, som Brate a. st. dragit af beteckningen i Dalalagen.

se inflytande från ortografien i lagens senare del, der *þ* med högst få undantag är det ensamt förekommande tecknet för motsvarighet till isl. ð, hvaremot ð der nästan endast förekommer såsom beteckningsvariant till *d* i ställning efter *l* och *n*. Hur de ortografiska olikheterna i lagens olika delar skola förklaras, är svårt att säga. Om man finge antaga, att afskrifvaren till en början noggrannare följt sitt original — ett antagande, som jag med reservation gjort i föregående kap. —, kunde förhållandet möjligen vara följande. Originalet kunde hafva haft öfvergången ð > *d* i stafvelseslut eller åtminstone spår deraf samt såsom tecken för tonande explosiva användt ð vid sidan af *d*-tecknet, liksom faktiskt hela lagen igenom ð användes såsom beteckningsvariant till *d* efter *l* och *n*. Var då ofvannämnda öfvergång främmande för afskrifvarens dialekt, måste naturligtvis det ð, som i originalet förekom såsom variant till *d*, af honom uttalas som tonande spirant i sådan ställning, der det motsvarade isl. ð, och för honom till sitt ljudvärde vara likställdt med *þ* i t. ex. *buþi*. Härigenom kunde afskrifvaren föranledas att allt mer inskränka bruket af det i hans ögon onödiga ð-tecknet såsom tecken för tonande spirant och i stället insätta *þ*, hvaremot han fortfarande använde ð såsom beteckningsvariant till *d* efter *l* och *n*. Hade dessutom i originalet *þ* genom analogi understundom återinförts i t. ex. *buþ* från *buþi*, se Brate s. 48, kunde äfven denna omständighet vara ett skäl för afskrifvaren att uppfatta ð såsom beteckningsvariant till *þ*. Vid detta insättande af *þ* för ð kunde möjligen *þ* någon gång inkomma äfven i ställning efter *l* och *n*, hvarigenom de ofvan mom. 2) anförda fallen blefve förklarade. Denna förklaring på *þ* efter *l* och *n* förlorar dock mycket i sannolikhet på grund af att *lþ*, *nþ* endast förekomma i bestämda ord, nämligen i superl. *skylþaste* och i *Sma-*, *Vplanþingiæ* (förutom i det 2 gånger förek. *hiorþwalþer*). Kanhända derför någon annan förklaring för den egendom-

liga skrifningen i dessa ord bör sökas. — De mot lagens slut allt mer framträdande värkningarna af balanslagen vid växlingen *i : e* i ändelser visade, att i fråga om denna växling språket i lagens senare del stod på ett yngre utvecklingsstadium än språket i lagens förra del. Kan man nu i lagens förra del spåra öfvergång ð > *d* i stafvelseslut, visar sig, att här ett motsatt förhållande äger rum, och att språket i lagens senare del, der ingen sådan öfvergång ð > *d* spåras, i det afseendet står på ett äldre stadium än språket i lagens förra hälft.

4) *þ* för väntadt *t* möter i:

a) *Aþertan* 16. 10 (jfr *atertan* 70. 5). *þ* utgör en försvagning af *t*, då sannolikt biton låg på ultima, jfr Kock *Fornsvensk ljudlära* s. 45, Noreen, *Geschichte* § 162, a). Genom en dylik försvagning torde ock *þ* i *ogræwiþ* 98. 16—17 böra förklaras. (*ogræwit* 98. 18, 19). Jfr § 29. 4), b).

b) *breþ* 98. 14, 111. 14, som kan vara *t*-löst neutrum, jfr § 17, 3.

c) *cluþra* 76. 3 (jfr *Clutras* 76. 10). Hur detta *þ* skall förklaras, vet jag ej.

d) *wæð sæþning* 68. 6 (med *t* 4 gånger. I *sæþning* kan *þ* vara framkalladt af ð i *wæð*.

e) *piuþer* 96. 1, *piuþer hell* 95. 21, *piuþerstaki* 95. 17—18, *piuþer staka* 95. 12, *piuþerstaca* 96. 1, 3, *Þiuþrar* 95. 11, 15, 17, 18, *piuþer* 95. not 78) (sannolikt felskrifning för *piuþrar* såsom Cod. B har), *piuþran* 84. 11, 95. 10.

Cod. B har alltid *t* i denna ordgrupp, liksom fsv. urk. föröfrigt. Isl. har *tjóðr*. Hur detta *þ* bör förklaras, inser jag ej. I ett enda fall, nämligen *tiggiænde* 59. 12—13, möter *t* för den tonlösa spiranten *þ*, och man kan känna sig frestad att tänka på en tidig dialektiskt öfvergång *þ* > *t* i framljud, jfr om denna öfvergång Noreen, *Geschichte* § 159. Förefunnes en sådan öfvergång, skulle möjligen understundom *þ* kunna användas såsom tecken för *t*-ljudet. Märk, att alla fallen med *þ* för väntadt *t*

förekomma i lagens förra del, utom *breþ* 111. 14. Om ock ett eller annat af de nämda fallen så skulle kunna uppfattas — hvilket dock alltid blir ovisst, då materialet, som skulle stödja antagandet, är så ringa — kan svårligen *þ* i *þiuþer* så uppfattas, ty man frågar sig da, hvarför just i detta ord *þ* alltid uppträder utan någon växling med *t*. I detta ord kräfver derför *þ* helt visst en specialförklaring. Något annat ord med ett mot isl. *tj-* begynnande ljudförbindelse förekommer ej i lagen. Kanske det framljudande *þi-* möjligen vore en beteckning för 'tje'-ljud? — Mahända är dock *þiuþer* en gammal sidoform till det vanliga fsv. *tiuþer*, men huru då förstå de båda formernas förhållande till hvarandra?

5) *þ* är uppkommet af *nn* före *r*, jfr Noreen, *Geschichte* § 57, i n. s. *maþer* 30. 1, 35. 4 etc. 23 gånger, sammans. såsom *giptarmaþer* 4 gånger, *laghmaþer* 2 gånger o. s. v. Formen *man* är den ojämförligt vanligaste. Om *mander*, se § 16, 2), b).

6) *þ* förekommer i digrafen *tþ*: *nytþiæ* 13. 5.

Anm. 2. Om *þ* i digrafen *ðþ*, se § 17. 5).

7) Felskrifning torde föreligga i *bardaþi* 53. not 6) för *bardaghi*. I *þiuþ* 160. not 51), i stället för hvilket Schlyter upptar *þiuf* ur Cod. B, föreligger deremot sannolikt ej felskrifning, jfr Siljestrand, *Ordböjningen i Västmannalagen* I s. 63.

§ 19. Tecknet *f*:

1) *f* är tecken för den tonlösa spiranten i framljud samt före *s* och *t*, t. ex. *ferski* 50. 4, *arfs* 31. 4, 61. 4, *rafst* 94. 16, *styft* 58. 14.

2) *f* är tecken för den tonande spiranten i stafvelseslut, t. ex. *rana ruf* 114. 5, *skof* 159. 19, *arf* 26. 3, 61. 1, *lnþcafle* 173. 16, 21, *gifnar* 78. 1.

Anm. 1. Såsom tecken för tonande spirant möter

f föröfrigt framför tonade ljud, såsom i *fornhæfþ* 100. 11, *hæfþ* 35. 8, 79. 12, 19, *hæfd* 38. 3, *sujl* 17. 5, *sialfri* 35. 2.

Anm. 2. I förbindelsen *fw* möter *f* i *orlofwe* 57. 13, *vr þiufwa* 127. 5, *vrþiufwa* 170. 10, 172. 2, *þiufwer* 124. 4, 126. 9 etc. 14 gånger, *þiufwe* 164. 22.

Anm. 3. I *Affall* 149. 16 (för *A fall*) beror tillägget af *f* på att följande led börjar med *f* (jfr att omvändt *a fall* 149. not 53) står för *affall*). Ett par andra former af ordet hafva enkelt *f*: *a falz drap* 136. not 10), *afalz drap* 149. 5. Så förklaras ock det tillsatta *f* i *af fat* 5. 10 (jfr *a fat* 14. 2, *a faat* 14. 7, 26. 5). Och på samma sätt har af *awisning* 111. 1, 2, *a wisning* 99. 14, 16—17, 18, genom oriktig uppdelning blifvit *af wisning* 99. 13. I *af griper* 59. 4 har väl också genom en lätt begriplig analogi ombildning skett af *agriper*, se Schlyter, *Glossarium;* jfr *agrip* 169. 17. Se ock Rydqvist III, 292, anm. 37.

3) *f* motsvarar isl. *þ* i *misfyrmæs* 57. 16, 18, *misfyrmilse* 57. 9, jfr Noreen, *Altisländische Grammatik* § 193, anm. 1.

§ 20. Tecknet *g*.

1) *g* motsvarar isl. *g*, tonande explosiva, jfr Noreen, *Altisländische Grammatik* § 37, a, t. ex. *gatu* 102. 15, *lang* 112. 5, *hogga* 150. 4.

Anm. 1. Att man under beteckningen *ng* hade uttal guttural nasal + explosiva, synes framgå af *længger* 93. 13, *vphænggiæ* 163. 7, *vplænninggiæ* 47. 12, *prænggiæ* 97. 15.

2) *g* motsvarar isl. spiranten *g*, se Noreen, *Altisländische Grammatik* § 37, b, c.

a) Före konsonant.

α) Före *ð*, *þ* i *af lagð* 98. 4, *af lagþ* 86. 8, *aflagþar* 70. 8, *lagþu* 81. 7, *sagþis* 38. 9, *til sagþe* 70. 10, *vp sagþan* 100. 14—15, *wigþæ* 26. 3, *anbyrgð* 95. 4, *byrgþ* 118. 12, *byrgþa manaþ* 117. 14, *byrgþa tima* 94. 1, *folgþis* 147. 10, *hem-*

følghir 55. 18. *hemfolgð* 59. 8, 13. 60. 1, 3. Deremot *hughþe* 103. 22, *hemfolghþir* 59, 7.

β) Före *l* i *segl* 53. 10, *sægl træ* 149. 17, *a sigling* 53. 20, *stægl* 144. 17, 157. 2, 7, 161. 7, 10.

Jfr *fughlum* 23. 10, *fughla* 147. 7.

γ) Före *n* i *agna bak* 160. 6, *egn* 70. 14. 17, 73. 13 etc. 20 gånger, *gagn* 5. 11, *hægnaþe* 95. 19, *magnus* 4. 14 etc. 3 gånger, *vgnne* 105. 13, *wagni* 95. 2, 3—4, *wigning* 7. 11, 34. 4, 5, 8, *wægnir* 96. 13.

Jfr *eghnum* 78. 11, *eghna lotum* 77. 9—10, *hughnaþer* 5. 3, 11. *omæghnum* 62, 2, 3.

δ) Före *r* i *axul digra* 104. 14.

Jfr *dighri* 6. 1, *grawalighre* 110. 17, *hoghre* 55. 6, 176. 7, 177. 1 etc. 5 gånger, *hoghræ* 167. 14, *lighrat* 63. 12, *wasalighre* 110. 17.

ε) Före *s*, *t* i *Biergs* 41. 5, *hogstæ* 48. 10, 51. 2, *hogsto* 142. 10, *skipalags* 52. 10, *wigsl* 46. 5, 48. 3, *kirkiu wigsl* 7. 2, 19. 4, 10, *legt* 130. 2, *owigt* 27. 2, 4, (*vp-*), (*til-*) *sagt* 10. 11, 27. 3. 107. 1 etc. 67 gånger.

Jfr *hoghsto* 136. 8, *scoghs* 106. 7, *teghs* 98. 5, *owight* 26. 10. *saght* 20. not 38) (kanske skriffel), *vmhugsan* 6. 1.

På grund af de under α) anförda fallen har man skäl att antaga en öfvergång från den tonande spiranten till tonande explosiva i förbindelsen *-ghþ*. Noreen, *Geschichte* § 158, a) omtalar en dylik öfvergång »zwischen *a*, *o*, *u* (dialektisch auch andern Vokalen und Konsonanten) und tautosyllabischem (dialektisch auch heterosyllabischem) ð». I TnF N.R. IX, 1—2 s. 140 ff. har Kock likaledes påpekat en sådan öfvergång och uppstält följande, »åtminstone dialektiska» ljudlag: »den gutturala (palatala) sångbara frikativan *(gh)* övergår till motsvarande explosiva *(g)*, när den efterföljes av ljudet ð». Södermannalagens dialekt är således i fråga om denna ljudöfvergång likstäld med dialekten i Cod. Bur. och i Bonav. Jfr Kock, a. st. Undantaget *hughþe* kanske kan få sitt *gh* förklaradt

från subst. *hugher* eller kanske från pres. ind.; kan äfven vara godtycklig skrifning. *hemfolghþir* förklaras lätt genom analogi från *folghie*.

Likaledes kunde man kanske antaga samma öfvergång *gh* > *g* framför *l*, se mom. β), jfr Kock, a. a. s. 148. Men formerna *fughla*, *fughlum* strida mot antagandet af en sådan öfvergång. Det kanske dock kunde vara så, att *gh* > *g* före *l*, endast om *l* hör till samma stafvelse.

Att *ghn* > *ngn* är påvisadt af Lundgren, *Språkl. intyg* s. 21 noten, Noreen, AnF III, 4 not 2): jfr Kock, TnF N.R. IX, 1—2 s. 149. Äfven för Södermannalagens dialekt gäller denna öfvergång, hvilket framgår af sådana skrifningar som *egn* (= *eng*) 11. 4, 79. 17, 80. 18, *eng* (= *egn*) 94. 21, 22, *engnum* (= *egnum*) 58. 5, *wang* (= 'vagn') 95. 5, 7. Skrifningen med *ghn* i *hughnaþer* är godtycklig. För formerna *eghnum* etc. kunde möjligen föreslås analogi i uttal och skrifning från värbet 'äga'. Om man i *wigning* har att antaga uttal *ngn* eller *gn*, kan naturligtvis ej afgöras. Analogien från verbet *wighiæ* har kanske hindrat den ljudenliga utvecklingen. Former af sådan art som *oslaghna* 94. 17 äro naturligtvis att betrakta som analogier från osýnkoperade kasus.

Deremot kan man ej gärna antaga någon öfvergång för det i mom. δ) nämda *axul digra*, som står så isoleradt gentemot andra fall med *gh* före *r*.

I ställning framför *s*, *t* (mom. ε) har *gh* öfvergått till tonlös spirant, som väl vidare utvecklats till *k*, se Noreen, *Altisländische Grammatik* § 37, c: jfr en sådan skrifning som *sact* 125. 12. Skrifningarna med *g* beteckna kanske närmast uttal *k*; skrifningarna med *gh* kunna vara analogier i beteckningen från andra böjningsformer. Naturligtvis kunna dock såväl *g* som *gh* vara att uttala som spiranter, i det den ljudlagsenliga utvecklingen förhindrats genom analogiens makt.

b) Efter konsonant.

Förutom några under a), α) upptagna fall, der *g* följer efter *l* och *r*, möter *g* för väntadt *gh* endast i *nøpga* 100. 7—8. Sannolikt är *g* tecken för explosiva, jfr Noreen, *Geschichte* § 158, a), Kock. TnF N.R. IX, 1—2 s. 144.

c) I stafvelseslut och slutljud efter vokal:

aldrig 39.5.6, *kirkiu wæg* 50.11, *laglica* 50.7, 56.17 etc. 24 gånger, *laglyst* 171.12, 13, *lagmæle* 129.5, *lagstandit* 78.18, *lagsøkter* 164.2, *lagþingum* 147.2, 176.16 etc. 5 gånger, *lagþing* 181.1, *rugbrøð* 19.12, *scog* 120.7, *wæg* 50.1, *wægfarande* 131.13, 14—15, 16, 132.10, *wægleth* 140.9, *þinæ wæg* 50.11. Jfr å andra sidan *aldrigh* 123.11, 127.11, 166.9, *laghlika* 12.2, 17.9, 30.1, 48.1, *laghlica* 50.2, 56.6, 134.5, *lagh lyst*, *laghlyst*, *lagh lyse* 7 gånger, *laghstandin* 76.15, *laghsøkter* 158.17 etc., *laghþingum* 9 gånger, jämte många andra sms. med *lagh-*, *rugh* 99.10, *scogh* 47.14, 80.5, 6 etc. 21 gånger, *wægh* 90.3, 8, 94.16 etc. 7 gånger, *wæghfarande* 31.10, 95.22, 96.5 etc. 5 gånger, *wæghfarandum* 111.12, *þinæ wægh* 50.14. En stor mängd andra exempel på *gh* i denna ställning skulle kunna anföras, då *gh* här är regel. Så möta — för att ännu taga några exempel — *bolagh* 68.12 etc. 7 gånger, *dagh* 132.21 etc. alltid med *gh*, *hærtugh* 4.14, *lagh* 4.11, 69.15, 169.6 etc., *liþugh* 21.3, 118.2, 16, 183.4, *manigh* 138.11, *slagh* 141.10, 13, 15, 18, 19, *stigh øre* 113.5, *wigh* 155.10, *ørtugh* 11.3, 80.2, 3 etc. 14 gånger, m. fl. Under beteckningen *g* i stafvelseslut kunde möjligen ligga uttal af explosiva. Det förefaller dock ingalunda troligt, då skrifningen med *gh* i denna ställning ändå är den vanliga. I några af de anförda fallen med *g* kanske *g* kan förklaras genom öfvergång till explosiva, såsom framför *l(?)*, *s*, *t* i senare sms.-led, men i de ofvan anförda sms. borde kanske association med enkla ordet förhindra en sådan öfvergång.

3) *g* i digrafen *gh*.

a) *gh* motsvarar tonande explosiva i *af hogh* 136.4,

timber hogh 103. 14, *þingh* 169. 14. I enlighet med Kocks framställning, TnF N.R. VIII s. 292 ff., ser jag i det på *g* följande *h* ett framhäfvande af »den efter slutljudande explosiva tydligt märkbara aspirationen». Skrifning *gh* i *þingh* blir då nytt bevis för att *ng* uttalades som guttural nasal + explosiva.

Anm 2. Vidare möter *gh* för etymologiskt berättigadt *g* i *byghfastum* 105. 11, *vpbyghð* 11. 8, *byghþer* 13. 2, *byghþu* 14. 1, *byghþ* 19. 5. Jfr med dessa fall *bygfaste* 181. 17, *bygð* 73. 7, 106. 16, *bygð fastum* 64. 4—5, 126. 3, *bygð fasta* 78. 1, 91. 20, *bygðfasta* 126. 14, *bygdfasta* 165.12, 169.2—3, *bygd fastum* 166.6—7, *bygdfastum* 167.15, *bygþfastum* 178. 12, *bygþfast* 181. 16, *bygþamannum* 144. 19, *bygþa skæl* 181. 16, *bygþer* 97. 18, *bygþe* 111. 3, 112. 19. — De ofvannämda skrifningarna med *gh* i denna ordgrupp kunna svårligen ha något att betyda. I enlighet med framställningen ofvan mom. 2), a) måste *gh* hafva ljudvärde af explosiva, alldenstund *ghþ* > *gþ*. Skrifningen med *gh* är derför arkaism eller godtycklighet. Jfr § 17, anm. 2 § 18, 2).

b) *gh* är tecken för spirant:

α) I midljud före vokal (äfven svarabhakti), t. ex. *aldin scoghe* 102. 2, *aldin legho* 120.12, *alzvaldughær* 4.10, *bogha* 155. 1, *eghin* 61. 11, *flyghæ* 121. 10, *Flygher* 121. 13, 14, *kunnugha* 4.11, *moghi* 5.11, *olagha* 40.2, 84.11, *slaghin*, pr. konj. 80. 19.

I dessa fall står *gh* mellan vokaler. Såsom exempel på *gh*, stående mellan kons. *(l, r)* och följande vokal, kunna anföras: *barþ sarghat* 144, 7, *bierghas* 40. 10, *borghar* 126. 19, *Byrgher* 100. 19, *følghi* 44. 5 etc. 6 gånger, *helghi* 8. 10 etc., *tælgheknirer* 154. 22—155. 1.

β) Före medljudande *i*, t. ex. *atersighiæ* 68. 8, 77. 13, *deghiæ* 170. 7, *byrghiæ* 100. 18, 18—19.

γ) I stafvelseslut och som slutljud.

Ex. på *gh* i denna ställning efter vokal äro anförda ofvan 2), c). På kons. följer *gh* i *talgh* 126. 12, *torgh cøp* 128. 3, *wargh* 119. 11.

Anm. 3. Om *gh* framför konsonant se ofvan 2, a).

§ 21. Bokstafven ***h***.

Om denna bokstaf är ingenting att anmärka. Angående de olika digrafer, i hvilka *h* förekommer, se § 20, 3) *(gh)*, § 22, anm. 5 *(ch)*, § 29, 4) *(th)*.

§ 22. Bokstäfverna ***k, c, q***.

1) Såsom tecken för den tonlösa explosivan förekommer *k* i alla ställningar, utom före konsonantiskt *u*, jfr Noreen, *Altisländische Grammatik* § 40. Jfr dock anm. 1 nedan. Ex. *kat* 124. 1, *Køper* 126. 12, *fiske garþa* 110. 20, *lik* 121. 3. I *fænktæ* 14. 6 är *k* < *g* framför det tonlösa *t*.

2) *c* såsom tecken för tonlös explosiva förekommer endast i vissa bestämda ställningar. Detta har Kock uppvisat för lagens första balkar. Hvad Kock visat gälla för de första ungefär 50 sidorna, gäller för lagen i dess helhet. Jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 52—53. Sålunda råkas *c*:

a) i förbindelsen *sc* framför guttural vokal omkring 590 gånger, samt i förbindelsen *scr* 30 gånger. Ex. *buþscaper* 174. 5, *hanzsca* 120. 9, *scogh* 101. 8, 10, *scuþa* 103. 19, 151. 10, *ascu oþinsdagh* 182, 18, *script* 157. 3, *scruk witnit* 180. 17.

Anm. 1. *sk* före guttural vokal råkas 21 gånger, *skr* i *skript* 153. 5, *skræppu* 31. 10. Före *o* har jag dock ej funnit något *sk-*. Ex. på *sk-*: *buþskap* 173. 11, *fiska* 109. 14, *oskurin* 90. 4, *skulde* 146. 16, *fiskum* 23. 10.

b) i förbindelsen *cl* omkring 110 gånger, hvartill komma olika former af adj. *saclos* 103 gånger. Ex. *clostra* 152. 5, *clywæ* 101. 2, 3, *nyclæ* 167. 20, *o clandaþa* 76. 1, *oclutraþu* 71. 9, *sacløs* 132. 21, 134. 8.

Anm. 2. *kl* förekommer 5 gånger: *kirkiu lyklum* 16. 7, *Klandar* 165. 15, *klostra* 32. 11, *klostres* 32. 13, *myklæ* 118. 7. Härtill komma former af adj. *sakløs* 9 gånger.

c) i förbindelsen *cr* 86 gånger, t. ex. *acra delð* 98. 15, *iamcristin* 127. 8, *nocra lepis* 146. 16, *ocræfd* 118. 2.

Anm. 3. *kr* förekommer 25 gånger, t. ex. *fatøkræ* 125. 2, *kræwiæ* 81. 16, *nokrum* 131. 14, *vm kring* 104. 19.

d) i förbindelsen *ct* 49 gånger, t. ex. *aldruct* 82. 10—11, *fruct* 97. 11, *intect* 91. 10, *pincta* 134. 14.

Anm. 4. *kt* möter i 26 antecknade fall, t. ex. *lyktes* 55. 10, *osøkto* 144. 3, *quikt* 127. 3.

e) före de gutturala vokalerna *a*, *o*, *u*, i rätt många fall: *a callan* 50. 2, *a comor* 53. 8 etc. 7 gånger (*k* 2 gånger), *ancost-* 95. 6, 124. 2, *bupcafle* 173. 16, 21 etc. 12 gånger (*k* 4 gånger), *icorna* 108. 5, 123. 21 (*k* 2 gånger), *farcost* 113. 6 (*k* 113. 4), *calla* i olika former 8 gånger (*k* 13 gånger), *casta* i olika former 6 gånger (*k* 2 gånger), *coma* i olika former omkring 135 gånger (*k* 25 gånger), *corn* 11 gånger (*k* 8 gånger), *cost* 13. 3 etc. 21 gånger, *coste* 14. 1, *costapi* 82. 15, *cull* 119. 11 (*k* i *sam- sunderkullar* 4 gånger, *kullar arf* 2 gånger), *can* 135. 6 (detta värb annars alltid med *k*), *marcum* 168. 18 (annars *k*), *nocor* 71 gånger (alltid med *c* utom *nokor* 124. 11), *ranzaca* 168. 20—169. 1 etc. 6 gånger (*k* 4 gånger), *ranzsacan* 162. 8, *ranzsacan* 168. 5 (k 2 gånger), *sacum* 20. 9 etc. 3 gånger (*k* 2 gånger), *taca* 123. 10 (annars *k*), *vpcasta* 111. 18, 112. 17, *vpcastape* 114. 10, *wacu* 53. 4 etc. 3 gånger, *wipcaster* 149. 17, *piuperstaca* 96. 1, 3 (*k* 2 gånger), *pylicum* 166. 17 (*k* 113. 1, 135. 1), jämte ännu ett eller annat fall.

Framför *a* förekommer visserligen *c* i ett par af de ord, som visa växlande skrifning med *c* och *k*, oftare än *k*, men *k* framför *a* är dock mycket öfvervägande. Utan växling med *k* förekommer *c* framför *a* knappast i något ord. Deremot råkas *k* i denna ställning utan växling med *c* mycket ofta. Ex. på *k* äro vidare *aka*, *awærkat*, *wærkan*,

balkana, *barkar*, *bikar*, *feataka*, *guzlikama*, *kal*, *kalf*, *kalk*, *markar* o. s. v. I förbindelsen *sca-* är dock *c* mycket vanligare, i det *c* här råkas omkr. 430 gånger mot *ska-* 10 gånger.

Framför *u* är *k* långt vanligare. I ord, der växlande skrifning förekommer, stå 16 *k* mot 6 c. Utan växling med *k* förekommer *c* framför *u* i *wacu* 3 gånger. Föröfrigt råkas alltid *k* såsom i *bakum*, *fatokum*, *kuna*, *hunnugha*, *kunungær*, *liku*, *wiku*, *werkum* o. s. v. Deremot är *c* vanligare efter *s* : *scu-* omkr. 80 gånger, *sku-* 11 gånger.

Framför *o* är *c* ojämförligt vanligast. I ord, der växling förekommer, möter *c* omkring 156 gånger (*nocor* ej medräknadt), *k* 35 gånger. Utan växling med *k* förekommer *c* i åtskilliga ord tillsammans 25 gånger. Förutom i ofvannämda fall förekommer *k* knappast utom i *Ko* 116. 8, *ko* 120. 14, *Kornhærberghi* 11. 6, *toko* 16. 6. Här talar jag nämligen ej om de fall, der beteckningen för det långa k-ljudet, *ck*, kommer framför *o*, såsom *clocko*. Efter *s* förekommer endast *c* före *o*, således *sco-*, aldrig *sko-*. Jfr. anm. 1.

Af denna utredning framgår, att *c*, jämfördt med *k*, oftast visar sig framför *o*, och långt oftare före *a* än före *u*. Denna skrifsed sammanhänger tvifvelsutan med utseendet och formen af de resp. typerna *a*, *o*, *u*.

Särskildt i ändelsen *-lica* möter ofta *c*, jfr Kock s. 53: *gørlica* 124. 5, *lag(h)lica* 50. 2, 7, 122. 1 etc. 27 gånger (*k* 4 gånger), *licastan* 179. 14—15, *olaghlica* 129. 8, *orætlica* 114. 6 (*k* 2 gånger), *rætlica* 131. 21 etc. 4 gånger (*k* 5 gånger), *slica(r)* 97. 15 etc. 4 gånger (*k* 3 gånger), *slican* 135. 5 (*k* 16. 5), *staplica* 179. 4, *pylica* 50. 21, 133. 8 etc. 6 gånger, (*pylikan* 15. 9). Jfr *fapurlikan* 15. 9—10, *vppenbarlika* 37. 1—2.

f) framför *ø* i 'köp', 'köpa' och dithörande ord 103 ganger; *k* i dessa ord 21 gånger. Exempel *cop* 127. 18, 128. 2, *cop fasta* 79. 2, *copwitnum* 170. 10, värbet *copæ* alltid

med *c* utom 6 gånger; jfr *køp* 68. 1, 72. 8, *køpmala balker* 124. 7, *køpæ* 69. 10, 18.

Sid. 54 följ. talar Kock om skrifningen med *c* före *ø* i denna ordgrupp. Han visar der, att detta *ø* (< *au*) ännu måste vara gutturalt, då skrifningen med *c* för *k* ej annars förekommer framför palatala vokaler. — I ett ord möter *sk* för närmast väntadt *sc* före *ø* < *au*, nämligen i pret. *skøf* 159. 19.

g) i slutljud:

α) efter *a*: *bac* 96. 21, 97. 8 (*k* 3 gånger), *bac arf* 62. 15, *eyn sac* 32. 9, *ensac* 54. 13, 58. 15, *en sac* 101. 4 etc., alltid med *c*, *hest bac* 97. 6, *sac* 24. 9, 110. 1 etc. 76 gånger (*k* 6 gånger), *wænslæ sac* 179. 18—19, *þac* 91. 3 (*k* 89. 20). Jfr *agna bak*, *løfstak*, *iak*, *tak*, *notwak*.

β) efter *i* i *sic*, som alltid skrifves så, utom 12. 9, 56. 2, 67. 8, 8, 119. 18, der *sik* uppträder. Vidare i *lic* subst. 151. 8, 15 (*k* 16 gånger), *þylic* 176. 15, *fic* 132. 3, 137. 14, 138. 7 (*k* 15 gånger). Jfr *andelik*, *gik*, *mik*, *li(j)k* adj., *þik*, *slik*, *swik*.

γ) efter *o* i *oc*. De första 9 sidorna visa endast *k*. Sedermera uppträder *oc*, som snart alldeles får öfverhand: efter sid. 50 är skrifningen med *k* undantag, i det *Ok* efter denna sida möter 8 gånger, *ok* endast 58. 13, 118. 4, 121. 12. *Oc* råkas endast 144. 15.

δ) efter konsonant i *half marc* 163. 5, 164. 11, 170. 19 etc. 6 gånger.

Anm. 5. *c* förekommer i digrafen *ch* i *michiæls messu* 20. 5, 23. 9 (med *k* 5 gånger), *pascha* 24. 8, *Pascha dagh* 24. 3, *quich tiunð* 23. 7 (*k* 3 gånger); samt i förbindelsen *zc*, se § 32, anm. 5.

3) *q* är tecken för tonlös explosiva framför konsonantiskt *u*, t. ex. *iaquæþi* 74. 8, *quæld* 182. 18, *wæþerquærn* 113. 1—2.

4) Enskilda fall:

a) *eknti* 60. 13, 71. 8, 15 etc. 12 gånger, *eknte* 61. 16,

(jfr *enkti* 59. 9, 60. 15, *ænkti* 116. 16, *ænkte* 169. 18, *engti* 118. 2). Detta *eknti*, *eknte* är väl samma form som *enkti*, *enkte*, ehuru med olika beteckning. Jfr *egn*, *eng* = 'äng', se § 20. 2), a). — En gång möter *ekki*, adv. 86. not. 38), jfr Noreen, *Geschichte* § 72.

b) *scaktta* 12. not 16). Schlyter har i stället för detta ord upptagit *scupa* från cod. B. Möjligen skulle *scaktta* kunna uppfattas såsom skriffel för *skatta* = 'värdera'. Detta senare värb möter i Magnus Erikssons stadslag, se Schlyter, *Glossarium*.

c) I *frœncimis* 7. 13, 36. 10, 63. 17 är *c*, åtminstone ursprungligen, tecken för ljudförbindelsen *ts*. Ordet skrifves äfven *frœnscimis* 35. 7. Detta *sc* kan svårligen uppfattas annorlunda än som tecken för *s-ljud*, jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 543 ff.

Om *c* i digrafen *zc* se § 32, anm. 5.

d) I *taki* 179. not. 32) är väl *k* tillkommet genom felskrifning. Schlyter har upptagit *tali* ur cod. B. Felskrifningen torde bero på det kort derpå följande *taka*. Jfr uttrycket *taka til taka*, se 181. 22.

§ 23. Bokstafven *l*.

1) *l* motsvarar isl. *l*, t. ex. *lotum* 150. 20, *tala* 34. 1.

2) *l* är uppkommet genom assimilation af *pl* > *ll* i *brøllungar* 61. 16—17, *frillubarn* 38. 6, *frillubarne* 38. not 56), 64. 11—12, *frillubarns* 61. 1, *frillu barns* 63. 3, *mœllum* 5. 2, 95. 8, 102. 1 etc., *mœllin* 8. 4, 12. 9, 43. 5 etc. Jfr Noreen, *Altisländische Grammatik* § 198, 4.

3) I åtskilliga ord möter växlande skrifning *ld* : *ll*. A priori kan man vara oviss om, huruvida man har att göra med en fornsvensk assimilation, eller om formerna med *ll* äro att återföra på *lþ*, som ursprunglingen stått i växling med *lð* enligt Verners lag, jfr Noreen, *Urgermansk judlära* § 31, 2. Fallen äro:

a) *baru elle* 11. 11, *ellin* 12. 1. Jfr *elde*, d. s. 16. 8,

66. 4, 107. 12, 172. 4, *elðe*, d. s. 109. 11, *elð*, a. s. 106. 1, 7, 167. 14, *eld*, a. s. 107. 11, 159. 18, *eldin*, a. s. 105. 16, 106. 17, *eldsto* 107. 15, 17, *wapa elð* 84. 20, 105. 12.

b) subst. *skyllum* 77. 18, *vt skyllum* 94. 21, adj. *skyllær*, n. pl. m. 64. 4, *iam skyller*, n. pl. m. 69. 13, *oskylli*, d. s. f. 36. 8, *enskyllum* 81. not 65).

Jfr *skyldugher* i olika former alltid med *ld* 26 gånger (22 gånger före s. 100), superl. *skylþaste*, *skyldaste*, i olika former 13 gånger (alla gånger före s. 100), *skylðe*, n. pl. m. 64. 3, *Skylde*, n. pl. m. 148. 8.

c) Subst. *giællum* 53. 22, *giællit* 65. 15, *wipergiell* 70. 15; värbet 'gälla' i olika former 40 gånger, såsom *giællæ* 65. 8, 70. 2, *gullit* 91. 4, *giæller* 78. 2, *ater giællæs* 129. 13, m. fl. (*-ll-* alltid intervokaliskt utom ?*gulna* 178. 12), *ogullith* 65. 12, *ogullne* 78. 4, *ogullin* 78. 6; adj. *gillæ* n. pl. f. 53. 8, *gillæn* 62. 3.

Jfr subst. *giæld(-)*, *giælð* 29 gånger (12 gånger före s. 100), i sammans. 11 gånger, värbet 'gälda' med *ld* 39 gånger; adj. *gild*, *gilð*, n. pl. n. 6 gånger (efter s. 100), *gilð*, n. s. n. 142. 17, *gildæn*, a. s. m. 180. 5, subst. *gildi* 53. 15, 57. 3, 88. 13—14, *gilde* 15 gånger (efter s. 100), *afgildi* 82. 8, pr. konj. *gildis* 144. 8, adj. 'ogild' med *ld* 8 gånger, hvaraf före s. 100 *ogildær*, n. pl. f. 59. 3, *ogildæ*, a. pl. m. 84. 10, *ogilda*, a. pl. m. 93. 17, *ogilð* 59. 1.

d) *wall* 'våld', a. s. 119. 17, *walltax*, pres. 81. 20, inf. *walla* 36. 7, 92. 15, 17, 94. 9, 10, 99. 2.

Jfr *wald*, *walð* 82 gånger (omkring 40 gånger före s. 100), *wald forþan* 164. 18, *walðtakin* 56. 19—20, *enwaldugher* 8. 9, *wældughær* 4. 13, *wældugher* 55. not 50), pres. och inf. *walda*, *walða*, 90. 22, 91. 1, 167. 10.

e) *fiællum* 11. 3, *fiell* 79. 15, 15, 16, 18, 21, *vrfielle* 68. 10. Jfr *vrfielde* 79. 11.

f) Adv. *hællær* 60. 11, 67. 5, 79. 5, *hæller* 32. 12, 66. 21, 83. 13, 127. 3, 139. 10, 152. 20, 162. 17, 22, 182. 5.

Jfr *hælder* 156. 22.

g) Pres. *hellær* 95. 11.

Jfr subst. *heldo* 95. 12.

h) *ellis* g. s. 11. 10.

Jfr *ældi*, n. s. 82. 2.

i) Pret. *skulli* 67. 3, 69. 12, 70. 11, 82. 12.

Jfr *sculdi* 94. 7, *sculde* 130. 16, 147. 10—11, 165. 5, 177. 12—13, 16, *skulde* 146. 16, *sculðu* 96. 9, *sculdu* 116. 1.

k) *willir*, n. a. pl. af subst. *wild*, 78. 18—19, 21, 21, isl. *vild*.

Jfr *wildæ* g. s. f. 176. 13.

Granskar man de anförda fallen, finner man lätt, att för de flesta kunna antagas gamla växelformer, och att således *ll* skulle kunna förklaras genom nordisk assimilation af *lþ*, jfr Noreen, *Geschichte* § 75. Så har Noreen i AnF III s. 30 noten påpekat, huru som ett urgerm. *-lþ-* kan ansättas jämte *-lð-* för subst. 'skuld', adj. 'skyld' och erinrar om fht. *sculd*. Likaså för vb. 'gälda', subst. 'gäld' och adj. 'gill' antar han en af Verners lag reglerad växling mellan *þ* och ð, liksom Kluge i *Etymologisches Wörterbuch* på grund af fsv. *giælla* uppställer ett urg. **gelþ-*. På samma sätt förklarar Noreen *vallet* i Lydek., och så kan *walla* i SödL också förklaras. Fsv. *skulle*, säger Noreen, »kan vara ett got. **skulþa*». I *jiællum* etc. af nom. *jiælder* är måhända *-ll-* < *lþ*, jfr fht. *feld*, se Kluge, *Etymologisches Wörterbuch*. Äfven växlingen *ellis* : *ældi* kan gå tillbaka på växlingen *lþ* : *lð*, jfr got. *alþeis* : fht. *alt*, jfr ock isl. *elli*. Af de återstående fallen skulle ju äfven pres. *hellær* : subst. *heldo* kunna tyda på en ursprunglig växling *lþ* : *lð* (jfr fht. *halthan*), och kanske då äfven *wall* : *wald* vore så att förklara. Jfr *walla* ofvan. Om ordet 'eld', se Leffler, *Svenska landsmålen* I, 272—282, Tamm, *Fonetiska kännetecken* s. 79. Såsom Tamm a. st. framhåller, får man antaga, att ordet redan i urgermansk tid haft former både med och utan *i* mellan *l* och den följande dentalen och sålunda visat växlande stam

**ailiða-* och **ailða-* i olika kasus. Kanske man vid sidan deraf kunde ansätta en växelform **ailþa-*. Formerna med *-ll-* af ordet 'eld' blifva måhända derför ej heller ovedersägliga bevis för fsv. assimilation *ld* > *ll* i SödL. För gammal växling *lþ* : *lð* i adv. *hæller* : *hælder*, jfr isl. *heldr*, got. *haldis*, fht. *halt*, ags. *hald*, synes det svårt att finna stöd. I detta ord kanske dock *ll* kunde förklaras genom analogi från *æller* (obs. att *hæller* i de flästa här citerade fallen förekommer i förbindelsen *hwat hæller .... æller*). Subst. *wild*, nysv. 'väld', anser Tamm, *Om fornnordiska femininer på -ti och på iþa-* s. 47, sannolikast vara uppkommet af ett **wiliþa*. Han anser det dock tänkbart, att *wild* < **veldi*. Och en grundform utan mellanvokal måste väl ansättas för formerna med *-ll-* i denna lag, vare sig *ll* < *lþ* eller genom assimilation < *ld*. Vid sidan af detta urg. **vilþi* har man väl knappast anledning att antaga ett **vilþi*, då slika med *-ti* bildade feminina urgermanskt i regel synas hafva haft suffixbetoning, jfr Tamm, a. st. s. 9.

Om således i ett par fall *ll* blott med svårighet kan antas återgå till *lþ*, torde det dock ej för något fall kunna fullt bevisas, att *ll* endast kan vara uppkommet genom assimilation af *ld* och ej kan återföras på urg. *lþ*. Trots detta måhända spåras assimilation *ld* > *ll*. Vid bedömandet af de förekommande fallen med *ll* är att lägga märke till, att nästan allesammans tillhöra lagens förra del (de 96 första sidorna) med undantag af *ater giællæs* 129. 13, *gielle* 108. 17, *wall* 119. 17 samt *hæller* 6 gånger, se ofvan. Således visar sig äfven här, såsom i fråga om växlingen *i* : *e* i ändelser och i fråga om beteckningen för motsvarigheten till isl. *ð*, skilnad mellan lagens förra och senare del. För att taga ett belysande exempel på denna skilnad, kan påpekas, hurusom af värbet 'gälla' former med *ll* enhärskande möta på de 89 första sidorna (utom *Giælder* 82. 8), hvaremot efter s. 96 endast former med *ld* upp-

träda (utom *gielle* 108. 17, *ater giællæs* 129. 13, ?*gulna* 178. 12). De få undantagsskrifningarna med *ll* i lagens senare del kunna förklaras såsom inkomna från den dialekt, lagens förra del representerar. Det är således i denna förra del man skulle finna spår af assimilation *ld* > *ll*. Nästan alla fallen med -*ll*- hafva -*ll*- i intervokalisk ställning, hvaremot endast få fall visa -*ll* i slutljud eller framför konsonant. Dessa senare fall äro *wipergiell* 70. 15, *ogullne* 78. 4, *wall* 119. 17, *walltax* 81. 20. Man kan häraf frestas till antagandet, att *ld* > *ll* i intervokalisk ställning, då fallen med *ll* i annan ställning finge betraktas som analogier. Mot *ellin*, *elle* har man *elð* 84. 20, mot värbet *giællæ* (såsom ofvan nämdes, alltid med *ll* på de 89 första sidorna, utom *Giælder* 82. 8), subst. *giællum*, *giællit* står subst. *giæld*, *giælð* alltid med *ld* (utom i ofvannämda *wipergiell* 70. 15), mot adj. *gillæ*, *giællæn* står *ogilð* 59. 1, mot inf. *walla* 6 gånger står subst. *wald*, *walð* omkring 40 gånger. De till jämförelse anförda fallen med *ld*, *lð* äro alla från lagens förra del. Skulle man i dessa växlande former med *ld* : *ll* se gamla sidoformer från uråldrig tid, förefaller det egendomligt, att *ll*-formerna nästan endast visa sig i intervokalisk ställning. Sannolikt är, att på grund af inflytande från den dialekt, som lagens senare del representerar, månget *ll* i lagens förra del blifvit ersatt af *ld*, men att antaga, att detta insättande af *ld* för *ll* företrädesvis skulle ha gält *ll* i icke-intervokalisk ställning, dertill fins ingen rimlig anledning. Att värben *giællæ*, *walla* så konstant visa *ll*-former gentemot subst. *giæld*, *wald* kan dock bero på, att hos värben *lþ*-formerna, hos substantiven *lð*-formerna generaliserats, i hvilket fall *giællit*, *giællum*, *wall*, *walltakit* kunna hafva *ll* analogice inkommet från värben. Man kan derför vara oviss om, huru *ll* bör uppfattas, men jag finner det antagandet icke osannolikt, att man i lagens förra del har spår af en assimilation *ld* > *ll* i intervokalisk ställning. Har

man assimilation i *hæller*, visar denna form icke, att *ld* > *ll* äfven då följande vokalen var svarabhakti, ty i detta ord kunde assimilationen underlättas af ordets förekomst i syntaktiskt mindre betonad ställning. Med detta antagande af assimilation är naturligtvis ej förnekad möjligheten af att *ll* i vissa af de nämda fallen < *lþ*. För ett sådant fall som t. ex. pret. *skulle* ser jag ingen möjlighet till att kunna afgöra, hur *-ll-* är att uppfatta. I lagens förra del förekommer detta ord regelbundet med *ll* och lika regelbundet med *ld* i lagens senare del. — Man behöfver ej, synes mig, hysa några synnerliga betänkligheter för att antaga en assimilation *ld* > *ll* för en så tidig period, som denna lags språk tillhör. Noreen, *Geschichte* § 165, a) uppgifver, att denna företeelse visar sig efter 1350. Och det är ju icke omöjligt, att denna assimilation dialektiskt uppträder tidigare. För assimilation äfven i slutljud skulle indirekt kunna tala sådana skrifningar som *Alð*, n. pl. n. 146. 13, *held*, n. s. m. 33. 9, *forfalð* 55. 5, *frænciınis spiælð* 7. 13, *frænscimis spiælð* 35. 7 (med *-ll* i öfriga fall både som enkelt och sammansatt), *messu falð* 7. 8, men då de direkta bevisen för assimilation *ld* > *ll* i denna ställning äro så svaga, äro nog dessa fall ej mycket att bygga på. Såsom indirekt stöd för assimilation intervokaliskt kunde *urfielde* fattas, enär öfriga former af detta ord alltid ha *ll*, som vore < *lþ*, jfr Noreen, *Orddubletter* nr 95.) Mot antagandet af assimilation talar dock värbet *halda*, som så ofta förekommer, men aldrig med *ll*. Och likaledes råkas *wildi* 18. 6, *wilde* 71. 4, jfr *skulle*. Detta *halda* står i bjärt motsättning till värbet *giællæ* och blir svårförklarligt under antagandet af assimilation. Jag kan ej förklara det så konstant återkommande *ld* i *halda*, som utgör en så svår instans mot antagandet af assimilation, men i enlighet med det föregående synes det mig dock något förhastadt att utan vidare förklara det växlande *ll* och *ld* i lagens förra del

såsom beroende på urgamla dubbelformer, helst som det i ett par fall synes ovisst nog, om man har tillräckliga grunder för ansättande af urgermanska former med *lþ*.

4) *himils* 4. 10: jfr *Himnæ* 55. 10. Om växlingen *l* : *n*, se Noreen, *Orddubletter* nr 142, *Urgermansk judlära* s. 120.

5) *l* i *skyldlæstæ* 56. not 6) är felskrifning och har tillkommit genom dittografi.

§ 24. Bokstafven *m*.

1) *m* motsvarar isl. *m*, ex. *manaþa* 23. 8, *samu* 38. 8, 73. 8.

2) *m* motsvarar isl. *f* i förbindelsen *mn*, se Noreen, *Geschichte* § 156, a). Någon form med *fn* förekommer ej, förutom i böjningsformer och ord, der association bevarat *f*, såsom i *rofna wærk* 97. 4, *gifnæ*, a. s. f. 78. 1, *þiufnaþ* 161. 20, 162. 1 etc. Exempel på ord med förbindelsen *mn*: *ævul æmni* 101. 3, *hamn* 53. 21, 54. 1, 158. 3, *hæmnis* 48. 11, 14 etc. 5 gånger, *iamnarwa* 61. 14, 15—16, *stæmnæ* inf. 176. 13.

Anm. 1. *famna* a. pl. 96. 1, 119. 7, *famn* 96. 19. Ordets förhållande till isl. *faðmr* är oklart. Om *omne* 12. 3 i sitt förhållande till *rgnne* 105. 13 se Noreen, *Urg. judl.* s. 91.

Anm. 2. Om *Stæmmir* = 'dämmer af' 112. 17 och en urg. assimil. *mn* > *mm* se Noreen, *Urgermansk Judlära* s. 100.

3) *ofsimis* 61. not 6), 66. not 12). Då ordet förekommer 2 gånger, har man ej rätt att antaga felskrifning. Ordet är kanske en utvidgning af *ofse*, om hvilket ord se Rydqvist VI, 336. Cod. B har *ofsinnis*. Jfr om detta ord Schlyter, *Glossarium*. Rydqvist VI. 336.

4) *hwarium*, d. s. n. 82. not 90). Det i hds. förekommande förkortningstecknet öfver *u* synes vara felskrifning, kanske framkallad af det föregående *sum*, i hvilket nasalen på samma sätt är utmärkt genom förkortningstecken. Lika-

ledes i *rættum* 87. not 52) för *ræt* torde skrifningen vara framkallad af det derpå följande *af grannum sinum*. Felskrifning är väl ock *guzlika* 44. not 67); jfr *guzlikama* 8. 5, 44. 3 etc. 5 gånger.

§ 25. Bokstafven ***n***.

1) *n* motsvarar isl. *n*, t. ex. *noghin*, konj. 12. 9, *laan* 124. 14, 129. 12.

2) *n* är uppkommet genom assimilation *nd* > *nn* i *vplænninggiæ*, n. pl. 47. 12 (jfr *Vplænþingiæ*, n. pl. 47. 19). Se Noreen, *Geschichte* § 165, b). Hufvudtonen torde ha varit förlagd på afledningsändelsen *-ing*, då sål. *nd* stod efter svagare betonad vokal. Deremot torde a. pl. *tinnæ* vara < urg. **tinþ-*, jfr ÖstgL *tinda*, *harvu tinda*, isl. *tindr*, som < urg. **tind-*. Ordet står i ursprungligt afljudsförhållande till *tand*, jfr Kluge, *Etymologisches Wörterbuch*. Att antaga assimilation *nd* > *nn* i detta *tinna* går ej gärna för sig, då denna assimilation i hufvudtonig stafvelse i fsv. visar sig först omkring 1450, se Noreen, *Geschichte* anf. st. Såvida ej assimilationen inträdt, då ordet stod i mindre betonad sammansättningsled. På grund af *anð*, se § 17. 4), kunde *nn* i *anna*, g. pl. 41. 4, 95. 8 tänkas vara assimileradt af *nd*, då ordet stod i obetonad led. Jfr annars det isl. *ǫnn*, fsv. *an*. I sms. ingår ordet i *anbyrgð* 95. 4, *An friþer* 182. 15, *anhærwe* 95. 1, *ancostum* 95. 6, *ancoste* 124. 2. Vore detta *an-* < *and-*, kunde dock *d* vara bortfallet i konsonantgrupp, jfr § 36. 1). — I *kunne*, pret. konj. 168. 16—17 måhända *nn* < *nd*, jfr emellertid got. *kunþa*. Form med *nd* möter i *kundi* 55. 3.

3) *n* är uppkommet af *m* genom partiel assimilation framför gutturalen *k* i *sanki*, konj. 56. 18. Jfr Noreen, *Geschichte* § 155.

4) Genom dissimilation förklaras *n* i *mællin*, *mellin* 8. 4, 12. 9, 99. 19, 100. 9 etc. 12 gånger, jfr *mællum* 5. 2, 78. 19, 182. 10 etc. 51 gånger. Se Noreen, *Geschichte* § 173, 6).

Kock, AnF VI s. 30 ff. anser dissimilationen försiggå i »relativt oakcentuerad stavelse».

Likaledes genom dissimilation förklaras det begynnande *n* i *nyclæ* 167. 20, *nyclum* 170. 13, jfr Kock, AnF VI s. 35. Äfven förekommer *l*: *kirkiu lyklum* 16. 7.

5) Om *n* i *wæghnæ* 173. 13 se Noreen, *Geschichte* § 173. 6) och § 174. 7).

6) I *dræpin* n. s. n. kunde man se en *t*-lös neutralform af participiet, jfr Noreen, *Geschichte* § 185. 1. Dock kanske man har att göra med en pluralisform.

S. 94. not 57 jämte rad 18: *corn o scorin*. Här har man väl i *o scorin* ett dylikt *t*-löst neutrum. Schlyter har i texten *aker o scorin* med *aker* upptaget från cod. B. Märk äfven *stolin* n. s. n. 91. 14.

7) Felskrifning möter sannolikt i *fastan* 72. not 1) för *fasta*, *annæn* 122. not 68) för *annæt*, *liggin* 157. not 96) för *ligger*, *syn* 177. not 3) för *syu*(?) (detta räkneord förekommer för öfrigt 6 gånger i lagen under formen *siu*). Vidare väl felskrifning i *Kopninga* 182. not 84) för *Koppinga*, jfr Schlyter, *Glossarium*. Slutligen är *n* tillkommet genom dittografi i *lenznawitne* 181. not 67) samt i *minnnæ* 120. not 22). — Här kan äfven anföras *winga man* 165. not 51), som är felskrifning för *wingana man*. Jfr *wingana*- 125. 6, 166. 2—3 etc. 4 gånger.

8) Enskilda fall:

a) *hamna* 52. 11, 53. 1, 174. 2, *hamnu* 52. 10, »ett visst distrikt, hvars innebyggare stodo i gemensam ansvarighet för krigstjenst till sjös, och de dit hörande utskylder». Jfr Schlyter, *Glossarium*. Rydqvist IV, 310—11 anser ej omöjligt, att det kan vara samma ord som fornn. *hamla*, blott med olika afledningskonsonant. Sms. *hamnamæn* 52. 4.

b) *oquæþins orþe* 58. 19, *oquæþins orþ* 137. 8, 160. 3, 5. Jfr Richert hos Noreen, *Svenska landsmålen* s. 697, der antas ombildning efter analogi af sådana ord

som *sannind* etc. Brate i Bezzenbergers *Beiträge* XIII s. 40—1 anser, att man här har en participbildning, identisk med den lat. participbildningen på *-ens*, *-entis*. Bugge, AnF IV s. 139 förkastar Brates mening och ansluter sig till Richert-Noreenska ofvan omtalade åsikten.

c) *fran* 'från' 50.15, 59.9, 166.18 etc. 20 gånger, *fran gangu* 37.7. Jfr got. fht. *fram*, ags. *from*. Detta *n* (liksom *n* i *mællin*) vill Kock, AnF VI s. 31 ff., förklara genom dissimilation, beroende på den begynnande labialen + den obetonade ställningen. Har Noreen, *Geschichte* § 82, 6) rätt, der han antager ett urnordiskt bortfall af det slutljudande *m*, kan den bibehållna kons. endast förklaras från sammansättning. Jfr AnF III, 9. not 2), der Noreen antar, att fsv. *fran* ursprungligen varit prefixform före dental.

d) Om *n* i n. a. pl. n. *þaþen* 35.10, *þaþin* 36.7, 111.4, 9, 150.15, *þon* 18.1, 37.8, 58.9 etc. se Noreen, *Geschichte* § 184.13), Kock, Paul-Braunes *Beiträge* XV, 248 ff. *n* i n. pl. m. *þaþin* 19.3, 69.3, 13, *þaþen* 81.20, 123.2, 2, 140.21, 144.5, 175.9, n. s. f. *þon* 58.16, 88.12, 112.18 är kanske analogi Om n. a. pl. n. *þæssin* 51.1, 157.11, 167.10 etc., *þæssen* 64.10—11, 165.9, 181.15 se Kock, a. st.

e) *iwin axlaþe* 169.11, jfr Schlyter, *Glossarium*, Rydqvist IV, 323. Måhända *n* är analogiskt inkommet från *owan*. Dock kan *iwin* vara < urg. **ubena-*, som nord. > **yvin*, > *ivin*, jfr K. F. Johansson, Paul-Braunes *Beiträge* XV, 239 ff.

§ 26. Bokstafven **p**.

1) *p* motsvarar isl. *þ*, ex. *hialpa* 158.3, *spyriæ* 34.7, 179.10.

2) *p* i låneord såsom *pant* 10.2, 119.17, *pascha* 24.8, *pænninga* 132.3, 145.19, *pik* 31.10, *Pingizdagha dagh* 24.3—4, *prester* 10.9, 11.8, m. fl.

3) *p* är uppkommet ur *f* i förbindelsen *pt*, jfr Tamm, *Fonetiska kännetecken* s. 41, Noreen, *Geschichte* § 62, b),

ex. *af gipt* 72. 12—13, 76. 17, *o scriptaper* 26. 6, *skiptæ* inf. 84. 5, 87. 17, 18, *opta* 52. 5, 83. 5, *æptir* 4. 12, 65. 6, 169. 13.

Anm. 1. *ft* förekommer endast i *af gift* 72. 17, *aftna* 41. 1, 4, *aftan* 41. 4, jfr *iula apne* 182. 17. Föröfrigt förekommer *ft* endast i böjningsformen såsom *halft*, *haft*, *liuft* etc.

Anm. 2. *fs* möter i *ræfst* 94. 16, isl. *refst*. Föröfrigt *fs* i böjningsformer såsom *arfs*, *gifs*, *hafs* etc. (förutom i det oförklarade *ofsimis* se § 24. 3). *ps* förekommer väl knappast utom i sms. *vpsala* 47. 4, 8, 20, 48. 5, *vpsalum* 47. 11.

4) *p* är inskjutet mellan *m* och *n* eller *t*.

a) mellan *m* och *n* i *hæmpnæs* 138. 20, *næmpnis* 6. 3, *stæmpnudagh* 9. 11, 19. 7.

Det vanliga är dock, att intet *p*-inskott förekommer mellan *m* och *n;* således: *famn* 96. 19, *famna* a. pl. 96. 1, 119. 7, *hamn* 53. 21, 54. 1, 158. 3, *hamna* n. s. 52. 11, 53. 1, 174. 2, *hamnu* g. s. 52. 10, *hæmnæ* inf. 152. 20, 154. 5, *hæmnis* 48. 11, 14, *iamnarwa* 61. 14, 15—16, *namn(-)* 8. 10, 160. 6 etc. 7 gånger, *næmnæ* inf. 94. 13, 173. 5 etc. i olika former 31 gånger, *næmninga mæn* 175. 17, *stumn* 103. 19, *stumn synir* 113. 18, *stæmnir* 172. 15, 179. 8, *stæmnæ* inf. 176. 13, *stæmningar* 79. 14, *stæmnudagher* 71. 5, m. fl. former 19 gånger, *Legho stæmno* 118. 13, *tompta stemnu* 97. 14, *þing stæmnæ* inf. 176. 1, 10, *þingstæmnæ* inf. 176. 11, *þing stæmnu(r)* 145. 10, 176. 2, *bolax stæmnu* 77. 18—19, 81 not 58). *Symnhuus* 11. 7, *axul æmni* 101. 3.

b) mellan *m* och *t: iampt* 97. 17, *stempt* 27. 6, *tompt(-)* 97. 16, 20 etc. 9 gånger, *tompta-* i sms. 5 gånger. (I *iampt* och *stempt* kanske *p* egentligen är inskjutet mellan *m* och *n*.)

Jfr *iamt* 106. 12, *femtæ* 35. 11, *fæmto* 105. 1, 106. 11 m. fl. former 10 gånger, *þing stæmt* 175. 8.

5) *lamp* 23. 3, 6 (jfr *lamb* 23. 8). Om här föreligger någon öfvergång efter nasalen i slutljud $b > p$, eller om

p är inkommet från gen. **lamps*, **lampsins*, är svårt att afgöra, då man endast har detta enda fall af växling *b*:*p*.

6) *stiupbarn* 66. 13, 19. Jfr Noreen, *Urgermansk judlära* s. 93.

7) I *gipnæ* 78. not 23) är *p* skriffel för *f*. Felskrifningen beror sannolikt på det omedelbart föregående *gipt*.

§ 27. Bokstafven ***r***.

1) *r* motsvarar isl. *r*, t. ex. *ærni*, d. s. 12. 3, *riki* 47. 7.

Anm. I några fall användes *ʀ*-typen för den vanliga *r*-typen, jfr Schlyter, Företal s. III, not 2), Rydqvist IV, 326. Så möta i Schlyters edition *lik ʀan* 153. 15, *lut ʀan* 136. 14, *lot ʀaan* 146. 12, *ʀa* 87. 18, 99. 5, 10, 114. 8, 10, *ʀæwm* 87. 19, 88. 18, *ʀa*, a. s. f. 104. 12, *ʀa forning* 88. 20—21, *ʀan* 136. 11, 13, 144. 11, 16, 145. 18, 181. 13, *ʀantakna*, g. s. f. 64. 15, *ʀanzsacan* 162. 8, *ʀanzsakan* 168. 19, *ʀape*, konj. 117. 20, *ʀapbana* 155. 15, *ʀo* 124. 6, *ʀugh* 99. 10, *ʀynpiuf* 162. 7, *ʀytpiæ* 13. 5, *ʀywer* 110. 14, *ʀokilse* 126. 12. Detta *ʀ* möter således endast i ordets början. En gång torde dock *ʀ* förekomma i midljud, nämligen i *dʀap* 155. 15, der Schlyter har *drap*. Jfr inledningen.

2) Felskrifning föreligger i *arkerharwi* 87. not 42), beroende på det eller de följande *r*. — Likaså har man väl att göra med felskrifning i gen. *broprus* 51. not 67), jfr *bropurs* 61. 11, 12, *bropers* 82. 13. På metates kan man ej gärna tänka, jfr Noreen, *Geschichte* § 169. — I *ware* 154. not 36) är *r* felskrifning för *p*. Felskrifningen kanske beror på *r* i det föregående adv. *pær*. — I *scapaliker* 112. 15 synes föreligga felskrifning för *scapalik*, i *wældugher* 55. not 50) för *wældughi* (följande ordet är *crister*), i *quicker* 63. not 67) för *quikt*. — Det 142. not 9) förekommande *synir* strider mot det följande *enæ dottor*. Är *synir* den riktiga formen, måste väl *enæ dottor* vara felskrifning och tvärtom. Sådana former som de sistnämda behandlas bäst i formläran.

3) Enskilda fall:

a) *lassar* 79. 17. För denna genitiv har jag ingen annan förklaring att föreslå än den af Brate i *Dalalagens böjningslära* s. 9—10 föreslagna. Jfr Siljestrand, *Ordböjningen i Västmannalagen* I s. 60 noten.

b) *witarsto* 131. 11. Man kunde tänka på metates, men då väl stafvelsen, i hvilken *r* står, är starkt bitonig, får man nog söka annan förklaring. Möjligen skulle man kunna tänka sig en superlativ **vitrarster* med *r* inkommet från komp., hvarefter genom dissimilation det radikala *r* försvunnit.

c) *erzl* 90. not 2). Om detta oklara ord är förut taladt, jfr § 2, 8, b). Hds. har tydligt *r*, som omöjligen kan läsas som *t*. Kanske i originalet stod ett otydligt *t*, hvilket afskrifvaren uppfattat som *r*.

§ 28. Bokstafven *s*.

I *fapurs* 61. not 11) har *s* felaktigt blifvit tillagdt på grund af det begynnande *s*-ljudet i det följande *sin*. — Föröfrigt är om *s* ingenting att anmärka. Om *sc* se § 22, 2), a), *zs* § 32, anm. 4, *sz* § 32, 6) e).

§ 29. Bokstafven *t*.

1) *t* motsvarar isl. *t*, t. ex. *talgh* 126. 12, *stulit* 25. 1, 125. 8.

2) *t* står för väntadt *þ* eller *ð* i *barþ sarghat*, n. s. f. 144. 7, *howtdukar* 60. 12 (jfr *howþ sar* 138. 17, *howþsære* 139. 2), *warþnat* 55. 6 (jfr *warnaþ* 11. 9, 92. 6, 167. 13), *piufnat* 126. 10 (*piufnað* 7. 12, 35. 5, *piufnaþ* 39. 7—8, 34. 10 etc. 20 gånger), *aflat*, n. pl. n. 64. 18, *saghat*, n. pl. n. 166. 17.

Huru detta *t* skall förklaras, är jag ej på det klara med. Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 445—6 antar en dialektisk ljudöfvergång *ð* > *t* med anförande af exempel ur äldre fsv. från denna lag och Cod. Bur. En annan för-

klaring på *t* i vissa af dessa ord är mot Kock i förbigående framställd af Noreen, AnF V s. 390 noten. Till försvar för sin mening har Kock yttrat sig i AnF VI s. 35 i en Exkurs till s. 25. Antagandet af en öfvergång *ð* > *t* för SödL i ofvannämnda ord är något betänkligt, då man för lagen måste anta en alldeles motsatt öfvergång *t* > *ð* i ett par andra fall, jfr i det föreg. § 16. 4), § 18, 4), a), nedan mom. 4). Icke heller synes den af Noreen AnF V gifna förklaringen, att *t* egentligen tillhörde gen., så väl kunna tillämpas på de tre substantiven. Jfr Kock ofvan a. st. I *warþnat* skulle möjligen *t* kunna förklaras genom dissimilation. Jfr Noreen, *Altisländische Grammatik* § 188, anm. 1 samt *Nachträge* s. 211, Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 53. Med dessa specialförklaringar för en del af fallen är ej så mycket vunnet; de öfriga fallen kvarstå ändå oförklarade. I trots af den ofvan vidrörda öfvergången *t* > *ð* måste jag derför i likhet med Kock antaga en öfvergång *ð* > *t* för Södermannalagens dialekt. Öfvergången synes hafva försiggått i slutljud efter omedelbart föregående bitonig vokal. Detta här behandlade *t* i *sarghat*, *warþnat* etc. är ej att likställa med det *t*, som i yngre fsv. uppträder i slutljud och som Kock afhandlar i *Undersökningar i svensk språkhistoria* s. 14 ff. Han anser, att äfven detta *t* < *ð*. Noreen deremot anser detta *t* uppkommet ur *th*, som i sin ordning uppkommit ur *ð*, se hans *Geschichte* § 157, c). Jfr äfven Noreen, AnF VI, 375—6, med af Kock s. 376 bifogad not 2).

3) *t* motsvarar den isl. tonlösa spiranten *þ* i *tiggiande* 59. 12—13. Denna skrifning kan sammanhållas med de ofvan § 18. 4) omtalade orden, i hvilka *þ* förekommer för väntadt *t*. Man skulle då kunna tänka på en tidig dialektisk utveckling *þ* > *t*, men att bygga på ett så ringa material torde vara för vågadt.

4) *t* förekommer i digrafen *th* i följande fall:

a) i hufvudtonig stafvelse: *loth* 82. 13, *math* 118. 6,

ruth 99. 14, 16, *ruth* 132. 17, *sath* 54. 2, pres. *weth* 34. 6, pres. *weth* 53. 19, 19, part. *with* 53. 9, adv. *with* 88. 3, *æth* 63. 15, samt i sms. *withwillingar* 76. 8, *withwilling* 79. 3, *warþ sath* 73. 12, *wægleth* 140. 9, *þwærfoth* 96. 14—15.

I dessa fall antar jag, att den efter explosivan *t* i slutljud tydligt framträdande aspirationen föranledt skrifvaren att tillsätta ett *h*, jfr Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 56, Kock, TnF N.R. VIII, 292 ff.

b) i icke hufvudtonig stafvelse: *eth* 10.3, 27.5, 39.13, 61. 16, 62. 5 etc. 29 gånger (*et* 9 gånger), *gullith* 65. 10, 11 (med *t* 6 gånger), *mykith* 169. 14 (*t* 8 gånger), *ogullith* 65. 12, *oscurith* 90. 2 (*oscorit* 62. 19), *siangaranith* 58. 15, pron. poss. *sith* 130. 4, 169. 19 (*sit* 74 gånger).

Dessa fall kanske äro att bedöma såsom de under a) upptagna. Emellertid är sannolikare, att *th* är beteckning för någon i mindre betonad stafvelse eller i stafvelse utan biton försiggången försvagning af *t*. Med t. ex. *siangaranith* jfr *banzmaled*, se § 16. 4); med *ogullith* jfr *ogræwiþ* § 18, 4), a). Jfr Noreen, *Geschichte* § 162, a).

c) framför *n* i *ruthna* 11. 10, *wathnum* 85. 2. Möjligen antyder *h* här, att *t* är en explosiva med explosion vid gomseglet. Jfr Sievers, *Grundzüge der Phonetik*, zweite Aufl. s. 55, der han afhandlar de s. k. »velare Verschlusslaute».

Anm. Om *t* i digr. *tþ*, se § 18, 6).

5) Felskrifning föreligger antagligen i *annært* (för *annæn*) 86. not 37), *saght* (för *saghþer*) 20. not 38). I *comit* 50. not 44) kanske *t* bör ändras till *n;* Schlyter har upptagit *comin* ur cod. B. På samma sätt är *comit* 155. 13 felskrifning för *comin;* hds. har: *skip æru vtgangin oc till læghis comit.* S. 71. 8 är *sit* felskrifning för *sinæ*, se Schlyter not 74). I st. för *hwart* 6. not 59) torde hällre böra läsas *hwar*, såsom Schlyter vill. S. 52. 13 möter äfven *hwart* för väntadt *hwar; t* kanske beror på *þ* i det följande *þeræ*.

§ 30. Bokstafven *w*.

1) *w* användes såsom tecken för *v*-ljud i framljud, i midljud i början af en stafvelse (äfven framför svarabhakti) samt i förbindelserna *hw*-, *sw*-, *tw*-, *þw*-, *wr;* d. v. s. *v*-ljudet återges med *w* i alla ställningar utom i stafvelseslut och framför kons. (så när som på *r*), jfr § 19, 2) med anm. 1.

Ex. *wiliþer*, n. s. m. 92. 15, *clywæ* 101. 2, 3, *piuwer*, n. s. 34. 11, 135. 2, *Hwærwær* 90. 13, *swa* 64. 10, 102. 18, *twæfalt* 36. 9, *þwart* 160. 9, *wreter* 99. 21, *silwre* 125. 19, *siælwri*, d. s. f. 44. 7, *halwre*, d. s. f. 148. 18.

Anm. 1. Om förbindelsen *fw*, se § 19 anm. 2.

Anm. 2. I några fall återgifves *v*-ljudet i framljud med *v*-typen, nämligen i konj. *vari* 81. 6, *varþ*, a. s. 157. 14, pres. *Varþer* 97. 12, *Varþer* 139. 13, 157. 14, 163. 13, 168. 20, *varþer* 103. 17, *viku* 133. 5, pres. *Vill* 81. 10, 87. 23, 93. 6, pres. *Vilia* 87. 21, 93. 5, 19, konj. *Viti* 76. 19, konj. *viti* 81. 17, pres. *Væþiæ* 179. 21.

Anm. 3. I några fall användes versalen *U* i framljud såsom tecken för *v*-ljudet: pres. *Uarþer* 64. 16, 139. 6, 141. 8, 156. 2, 157. 21, 160. 11, 163. 5, 180. 15, pres. *Uill* 71. 13, 81. 2, pres. *Uilia* 97. 14.

Anm. 4. I inljud förekommer *u* såsom tecken för *v*-ljud efter *q* (hvarom se § 22. 3) samt i *bufkaula* 173. 11, *grauit* 99. 1, *inuentarium* 67. 9, *toruo giælð* 157. 20, *cræuiæ* 118. 3, *huita* 182. 19.

2) *w* är tecken för förbindelsen *wu* i *arwm* 26. 8, 73. 9, 78. 8, 147. 3, *arwþer* 22. 8, *awghan* 160. 18, *awnð* 50. 14, 176. 13, *baþstow* 142. 3, *brewm* 65. 18, *forderwm* 5. 7, *grawm* 148. 16, *halwm* 8. 6, 45. 3, 80. 3, *halw* 53. 15, 63. 16 etc. 7 gånger (jfr *halwu* 122. 12), *harw*, a. s. 87. 5, *Hawm* 5. 11, *hawm* 9. 6, 51. 2, *howtdukar* 60. 12, *howþ sar* 138. 17, *howþsære* 139. 2, *liuw* 167. 17, *rowr* 99. 10, *siælwm* 125. 14, 156. 6, *stow* 156. 2, *stuw bænke* 159. 14, *þorwm* 183. 10. Dessutom *wnnin* 50. 7, 102. 8, *wlti* 91. 2, *wlte* 177. 12, se § 5, anm. 2.

Anm. 5. Såsom tecken för denna förbindelse användes *v*-typen i *hovz man* 49. 1.

Om under den olika beteckning, som så strängt skiljer på tecknen *w* och *f* vid återgifvandet af motsvarigheten till vårt nysv. *v*-ljud, ligger olika uttal, är väl möjligt eller rättare troligt, men hvaruti denna skilnad skulle bestå, derom kan SödL med sitt enformiga beteckningssätt icke lämna någon upplysning. Brate i *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 62 antar för Dalalagen, att möjligen skilnaden mellan de ljud, som betecknades å ena sidan med *u*, *v*, *w*, å andra sidan med *f*, kunde bestå deri, att *u*, *v*, *w* vore tecken för konsonantiskt *u* eller bilabialt *v*, *f* deremot för den dentilabiala frikativan. Denna Brates hypotes styrkes i viss mån genom den af Brate (med åberopande af Noreen) framdragna parallelen i dalmålet. För södermannalagen ser jag ingen möjlighet att afgöra, hvilket ljudvärde bör tilläggas *w*, *f* resp. Skrifningarna med *V*, *v*, *U* (anm. 2), 3), 4) i framljud kunna ej gärna andragas såsom stöd för uttal af konsonantiskt *u* eller bilabialt *v*, lika litet som skrifningarna med *u* i midljud kunna gifva något stöd för antagandet af slikt uttal i denna ställning, jfr t. ex. *bupkaula* med *bupkafla*. En sådan form som *wnnin* part. 50. 7, 102. 8 tyder tvärtom på, att *w* var dentilabialt i framljud. Att *w* i vissa ställningar kvarstod som konsonantiskt *u* kan icke betviflas efter Kocks utredning i *Fornsvensk ljudlära* s. 1 ff., AnF V, 87 ff., men af beteckningen i denna lag synas inga slutsatser kunna dragas. Skrifningen med *fw* kanske enklast förklaras såsom kompromiss-skrifning. Då man skref t. ex. *piuf*, men *piuwe*, kunde lätteligen kompromiss i beteckningen uppstå, så att man skref *piufwe*[1].

[1] Sedan detta blifvit nedskrifvet, har professor Noreen i härvarande nord. seminarium på grund af beteckningen i Bjärköarätten framkastat den meningen, att skrifningen *fw* uppstått just i sådana ord, i hvilka dels skrifning med *f*, dels skrifning med *w* förekom, allt efter som *v*-ljudet kom i slutljud eller i början af en stafvelse.

§ 31. Bokstafven *x*.

1) *x* motsvarar isl. *x*, t. ex. *vxe* 116. 8, *sex* 53. 11, 75. 8.

2) *x* är tecken för förbindelsen *k* + *s*, der i böjningen *s* stöter ihop med stammens *k*: pres. *tax* 90. 20, 99. 21, 168. 4, 169. 15, *walltax* 81. 20, *waltax* 130. 8.

3) *x* motsvarar etymologiskt *gs* och *ghs*, t. ex. *attunx* 116. 18, *pinx frip* 50. 10, *dax* 135. 5, *kirkiu wixlum* 20. 8. Jfr sådana skrifningar som *pings frip* 46. 9, *wigsl* 46. 5, 48. 3, *hoghsto* 136. 8, *scoghs* 106. 7, *teghs* 98. 5 m fl. Om *x* i hvarje särskildt fall är att uttala som *k* + *s*, *g* + *s* eller *gh* + *s* kan ej afgöras, då den ljudlagsenliga öfvergången *g*, *gh* > *k* framför *s* kunnat förhindras genom analogi från andra böjningsformer, i hvilka en sådan öfvergång ej kan ifrågakomma.

4) *bolstax maper* 174. not 37), *pingix daghum* 118. 14, *pingixdagha* 118. 15. Jfr *bolstazmæn* 119. 9, 151. 12—13, *bolstaz maper* 175. 2, *Pingizdagha dagh* 24. 3—4. Huru detta *x* är att uppfatta, har jag ingen mening om.

§ 32. Bokstafven *z*.

1) *z* motsvarar etymologiskt *ts* i: *bazfarm* 104. 15, *til bupiz* 117. 16, 19, pres. *bryz* 49. 18, *Bryz* 49. 19, *miezmanna* 88. 5, 93. 9 etc. 13 gånger, *Miezmen* 92. 3, *miæzmanna* 123. 7, 126. 10, 4 gånger, *miæzmæn* 163. 19, pres. *miæz* 117. 3, *Pingizdagha dag* 24. 3—4, jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 439, pres. *sæz* 50. 16, *wizorð* 54. 20, 64. 11 m. fl. former 86 gånger, *pryzku* 10. 2, *pryzcas* 119. 16.

2) *z* motsvarar, etymologiskt sedt, *ds* i: *bilz* 98. 7, 100. 12, *hælzt* 135. 10—11, 137. 12, 146. 15, 154. 13, 173. 19, 179. 21, 182. 15, *inlænzker* 152. 4, *lanz* 53. 19, 166. 1, *lanzlagh* 44. 2 etc. 17 gånger, *lanzscape* 170. 14, *lanzmæn* 125. 5, *lanzwist* 39. 2, 51. 4, *lanzwitne* 181. 16, *quælz* 182. 19, *vtlænzker* 151. 18, *walzgierning* 50. 8 etc. 9 gånger,

walzmanna 71. 17—18, *walzmæn* 133. 9, *walzwærkum* 111. 17, 132. 18.

Anm. 1. *hwat—helst* 43. 6. *hælst* 81. 14, 147. 1. Här saknas *t* före *s*, väl på grund af dissimilation, eller kanske på grund af assimilation *ts* > *ss*, jfr Noreen, *Geschichte* § 164, f.).

3) *z* motsvarar etymologiskt *þs* i: pres. *biuz* 9. 2, 98. 9, pret. *bøz* 72. 3, *vpbøz* 75. 10, gen. *bloz* 48. 20, 50. 12, *bolstazmæn* 119. 9, 151. 12—13, *bolstaz maþer* 175. 2, *døz* 157. 6, *døzdrapeno* 138. 19, *døz drap* 157. 1, *ezøre* 48. 10, 49. 18 etc. 8 gånger, *ezore* 49. 13, *ezørit* 49. 19, 20, *ezøris-* i sammans. 46. 11, 51. 1, 51. 13, *goz(e)* 30. 1, 69. 18, 152. 2 etc. 22 gånger, *guz* 9. 5, 183. 14, *gyz-* i sammans. 8 gånger, *gøzl* 96. 16, 17, 97. 17, *gøzlæ ran* 99. 4, *hovz man* 49. 1, *cøpstaz mæn* 125. 4, 4—5, *cøpstaz maþer* 166. 9, *lezn* 162. 4, 165. 14, m. fl. former 7 gånger, sammans. 3 gånger, *lyznu warð* 54. 16, *renæ gøzl* 96. 14, *ryzl* 106. 7, *stæz* 125. 20, *wrezhænde* 119. 18.

Anm. 2. Kompromiss-skrifningen *epzøris malum* 112. 3. Några etymologiska skrifningar *ts, ds, ðs,* eller *þs* förekomma ej i böjningsformer, men väl *ds, ðs, þs* i sammans. såsom *eldsto* 107, 15, 17, *redscap* 25. 12, *wæðsætning* 124. 16, *hupswerf* 138. 6. o. s. v.

4) *z* är tecken för förbindelsen *t* + *s* i sådana ord, i hvilka *t* inskjutits mellan *ll* eller *nn* och *s*, jfr Noreen, *Geschichte* § 80, b). Detta *z* förekommer i följande fall: *a falz drap* 136. not 10), *afalz drap* 149. 5, *alz* 4. 10, 52. 10, *alzwaldughær* 4. 10, *falz* 177. 17, pres. *falz* 37. 3, 107. 2, 174. 18 etc. 41 gånger, *Fællz* 144. 16, *forfalz witni* 80. 12, *forfalz witne* 175. 10, 176. 5, 8, *fulz* 177. 17, *fulzære* 137. 13, *gef prælz* 127. 17 (jfr Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 64. Liksom det derstädes nämda *stenz* antas vara bildadt på nom. *stenn*, kan *prælz* vara bildadt på nom. *præll*), *Ælztæ* 82. 9, *ælzter* 52. 3, *ælztæ* 62. 6, *banamanz* 152. 10, *banzma(a)l(-)* 8. 3 etc. 4 gånger, *fanga*

manz 102. 9, *hemuls manz* 80. 11, *laghmanzins* 180. 13, *laghmanz dome* 133. 19—134. 1, *lekmanz* 8. 4, 43. 6 etc. 4 gånger, *manz* 61. 2, 62. 14, 80. 15 etc. 21 gånger, *manz byrpi* 104. 5, *manzlot* 119. 6, *minzcas* 81. 4, *minzkis* 81. 4, *ranzaca* 168. 20—169. 1, 169. 2, 8, 20, 170. 6, 179. 10, *ranzaki* 169. 4.

Anm. 3. *alskuna* 87. 13, *ful(l)sære* 137. 18, 138. 1 etc. 6 gånger, *laghmans* 180. 10, *lekmans* 137. 5, *mansins* 131. 6. I dylika skrifningar kan *s* förklaras genom assimilation *ts* > *ss*, jfr Noreen, *Geschichte* § 164, f) eller genom analogi. En gen. *mans* behöfver naturligtvis ej < *manz*, utan kan vara en nybildad gen. med *s* tillagdt till nom.

Anm. 4. I förbindelsen *zs* förekommer *z* i följande fall: *bæzstu* 131. 12, *spiuzskapte* (som dock kanske = *spiutsskapte*, jfr isl. *spjótsskepti* och *spjótskepti*), *pryzsku* 10. 9, *pryzscas* 30. 2, 86. 19, hvilka fall äro att hänföra till mom. 1); *hanzsca* 120. 9, *hælzst* 102. 15, *lanzscape* 170. 14, jfr mom. 2); *gozsit* 65. 9, 11, *rezscap* 31. 11, 132. 3, 5, jfr mom. 3); *laghmanzsins* 43. 13, 44. 2, *Ranzsakin* 12. 7, *ranzsaka* 69. 5, 148. 6, *ranzsakan* 119. 1, *ranzsacan* 162. 8, *ranzsacan* 168. 5, *ranzsakan* 168. 19, jfr mom. 4). *zs* anger samma uttal som *z*, jfr *hælzt*, *laghmanzins*, *ranzaca*.

Anm. 5. Samma uttal, som *z*, *zs* anger, utmärkes ock af *zc* i *manzcins* 26. 8.

5) *z* möter i låneordet *braz* 60. 12, jfr Tamm, AnF II s. 347.

6) *z* i enskilda fall.

a) *borghanz man* 131. 2 (jfr *borghans maper* 131. 3. Jfr om slika bildningar Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 65, der de uppfattas som räster af den i klassiska språken representerade böjningen af part. pres. såsom enstafvig kononsantstam. Bugge, AnF IV s. 139 anser likaledes dessa former vara genitiver af part. pres., men betraktar dem som gen. af *a*-stammar och jämför dem med det starkt böjda participiet i fht. Jfr Noreen, *Geschichte*

§ 179. — Formen med *s* kan vara en yngre utveckling af *borghanz* eller vara anslutning till subst. *borghan*, jfr isl. *börganar-maðr*.

b) *hwazke — eller* 111. 9. Hur detta *z* skall förklaras, vet jag ej. Utom denna gång heter konj. alltid *hwarti* eller *hwarte — eller*. *hwazke* fins kvar i det dial. »vasken — eller».

c) Lika litet kan jag förklara *samsyzkinum* 62. 10, *syzkine* 62. 5, 66. 10, 82. 20 etc. 7 gånger, *syzkinæ* 71. 12 i förh. till fsv. isl. *sys(t)kin(i)*, då man nog ej får antaga metates.

d) *erzl* 90. not 2).

e) *stæniszæ* 60. 12. Schlyter öfversätter det med 'fruntimmerströja'. Verelius öfversätter det med 'rynkut qvinnefolkskjortel'. Ihre, som accepterar Verelii öfversättning, härleder ordet från isl. *steina* = 'måla'. Siljestrand, *Ordböjningen i Västmannalagen* I, s. 145 anser det betyda 'ett med spännen, perlor och andra grannlåter försedt fruntimmerslif' och härleder ordet af *steinn* och *nista*, vb., *nisti*, n. Såsom han sjelf påpekar, är det med denna härledning svårt att komma från *st* till *ts* i den vanliga fornsvenska formen *stæniza*. Ordets förra del är kanske isl. *steinn*, fornsvenska *sten*, 'sten', såsom Siljestrand föreslår. Möjligen kunde det dock vara isl. *steinn*, m. 'a stain, colour', som ingår som första sammansättningsled. Senare delen af ordet är sannolikt det lgt. *netze*, ffr. *hnetszie*, *hneze*, *nethse*, 'weibliche Kopfbedeckung', se Schiller und Lübben, *Mittelniederdeutsches Wörterbuch*. Det fsv. *stæniza* skulle således betyda 'med prydnader besatt hufvudbonad' eller 'brokig hufvudbonad'. Mot denna betydelse kan tala det i sammanhang med *stæniszæ*, *kiurtill* och *iwirclæþe* nämda *howtdukar*, men denna invändning behöfver ej betyda mycket; det kan ju vara fråga om olika hufvudbetäckningar. Om *æ*-vokalen och det enkla *n* se Siljestrand, a. st. *sz* måste vara tecken för långt *s*, uppkommet genom assimilation *ts* till *ss*.

§ 33. Metates.

Om man har att göra med metates i *sola sætris* 41. 1, 2—3, 4—5 (jfr *solasæters* 128. 13). *klostres* 32. 13, *clostres* 33. 4 — se Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 127 noten —, torde vara osäkert. Noreen, *Geschichte* § 169 visar, hurusom metates vid *r* förekommer, då förbindelsen *r* + vokal + kons. står i svagtonig stafvelse. Denna förbindelse öfvergår nämligen ofta i denna ställning till vokal + *r* + konsonant. Att då omvändt en öfvergång vokal + *r* + konsonant > *r* + vokal + konsonant skulle inträda, blir ej sannolikt. Ofvannämnda genitiver kunna möjligen, såsom ock professor Noreen i akademiska föreläsningar förslagsvis framkastat, vara bildade efter dat. *sætre*, *klostre*. — Deremot synes metates föreligga i *ors* 132. 15, 173. 21, som får förklaras såsom egentligen hemmahörande i sammansättning. Likaså förklaras *oldyrke* 37. 2 genom metates, jfr *oldyckio* 142. 3. — Angående *broþrus* se § 27, 2), *witarsto* se § 27, 3), b), *syzkine* se § 32, 6), c). — Om *bort* se § 4, 1), anm. med noten.

AFDELNING II.

Språkljudens kvantitet.

Kap. IV.

Vokallängd.

§ 34 Vokallängden angifves i åtskilliga fall genom vokalens dubbelskrifning. Jfr Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 68.

1) *aa* möter såsom tecken för lång vokal i: *aar* 76. 1, 78. 4, *banzmaal* 8. 3, *banz maal* 42. 1, *baat* 113. 4, 9, *epa maal* 39. 3, pres. *faar* 18. 11, 32. 6, 49. 14, 16, 142. 19 etc.

23 gånger, subst. *faar* 20. 1, 91. 18, 116. 9, 120. 15, *gaas* 23. 4, 6, 8, *gipter maal* 57. 11, *laan* 124. 14, 129. 12, 12, 14, *lot raan* 146. 12, *maal* 102. 10, 113. 16, 117. 13, 156. 15, *naam* 86. 8, *raan* 39. 7, pres. *Saar* 52. 4, subst. *saar* 142. 10, subst. *saat* 150. 10, *scriptermaal* 8. 2, *synamaal* 85. 7, *syna maal* 117. 11, subst. *taar* 62. 13, *waar*, *N* subst. 40. 11, *Waar friper* 182. 19, *waarfangum* 86. 21, *witnis maal* 172. 20, 180. 14.

I *a faat* 14. 7, 26. 5, *saar*, n. s. m. 55. 5 skulle man kunna vänta förkortad vokal före den långa konsonanten, men den långa vokalen kan analogice ha införts från andra former. N. pl. f. *paar* 'de' kan ha sin långa vokal från sådana ställningar, i hvilka det stod betonadt. Jfr Brate, anf. arb. s. 69.

2) *ee* såsom tecken för lång vokal möter i *been* 116. 5, *eek* 101. 2, *een wælduqhær* 4. 13, *geet* 120. 15, konj. af 'vara' *see* 65. 12, 69. 7, 76. 4 etc. 5 gånger, *seen* 44. 4, 63. 6, 86. 8. Dock kan i dessa båda sistnämda fall *ee* vara tecken för två vokalljud. Vidare *ee* såsom tecken för lång vokal i pres. *seer* 39. 4.

I *een*, a. s. m. 15. 8, 16. 5, 29. 5, 9. 42. 6, förklaras den långa vokalen genom analogi från sådana böjningsformer som *enum*, *ena* etc. af 'en'. I *seet* 140. 8, der man kunde vänta förkortning af vokalen före den långa konsonanten, förklaras *ee* från inf. *se*, pres. *ser*. *peer* 48. 21 må jämföras med *paar* i mom. 1). För skrifningen med *ee* i *heemdir* 46. 6 finner jag ingen förklaring. Jag måste betrakta denna skrifning såsom godtycklig.

Återstår ännu ett fall med *ee*, nämligen *neek* 89. 14, 'kärfve'. Ordets etymologi är mig obekant. Jfr Rydqvist, VI.

3) *ij* (*ii*) såsom tecken för lång vokal möter i: *lijk*, adj. 121. 2, *lijn* 138. 8, *owijs* 88. 5, 93. 10, *pijt* 57. 6, 170. 15, *piit* 57. 7, *hijt* 183. 10 (om 'hit' och 'dit') jfr Noreen, AnF VI, 373.

Vidare förekommer *ij* i gen. af refl. pron. *sijn* 22. 1,

65. 8, 77. 7, 134. 15, 166. 8, 172. 3, samt i a. pl. n. af poss. pronomen 'sin' *sijn* 60. 11, 14, 67. 11, 83. 2, 120. 7, 126. 9, 139. 10, 142. 19 etc. 17 gånger. Samma form, a. pl. n. af poss. pronomen, förekommer äfven skrifven med *ii* 101. 13, 145. 16 samt 167. 7 (se inledn.). Acc. sg. mask. förekommer en gång under skrifningen *sijn* 120. 2. Acc. pl. n. skrifves *sin* 114. 14, 169. 8, 182. 3; formen har således långt oftare dubbelskrifven vokal. Andra former af detta pronomen visa alltid enkelskrifven vokal, såsom *sinum*, *sinu*, *sinæ* o. s. v. Hvarför just a. pl. n. har dubbelskrifven vokal så ofta gentemot andra former, inser jag ej fullt. Detta kanske beror på formlikheten med ofvannämda gen. af pronomen refl., om denna form i allmänhet och öfvervägande stod i betonad ställning och på grund deraf hade den långa vokalen i behåll. Naturligt kunde den långa vokalen ock förklaras ur possessiv. pron. självt, som i betonad ställning kunnat bibehålla vokallängden, men det kräfver sin särskilda förklaring, hvarför just acc. pl. n. nästan alltid har vokalen dubbelskrifven. Acc. sg. mask. måste hafva erhållit sin långa vokal genom analogi.

I *femtij* 20. 3 är väl *-tij* uppkommet genom kontraktion af *-tighi*, jfr Rydqvist, II, 565. S. 57. 19, 20, 142. 16, 154. 14 möter *attatighi*.

4) *oo* såsom tecken för etymol. berättigad lång vokal möter i *boor* 52. 4, *book* 5. 1, 6. 1, *bool* 11. 2, *kirkiu bool* 6. 17, *boot* 10. 11, 96. 11, *wapa boot* 12. 1, *fiske tool* 113. 10, *took* 90. 19, 92. 6.

5) *uu* såsom tecken för lång vokal möter i *huus* 6. 17, 11. 1, 5, 106. 2, 169. 8, 9 etc. 22 gånger, samt i sammansättning *huusfolk* 170. 12, *fæhuus* 11. 7, *stekara huus* 11. 6, *Symnhuus* 11. 7, *Wistahuus* 11. 7.

I SödL liksom i ä. VmL, se Brate s. 69, användes dubbelskrifning af vokal blott i sluten stafvelse; i öppen endast i *see*, om hvilket se ofvan mom. 2).

Kap. V.

Konsonantlängd.

§ 35. Dubbelskrifna konsonanter förekomma i följande fall:

1) Der man i enlighet med de etymologiska förhållandena och äldre ljudlagar väntar lång konsonant.

a) I intervokalisk ställning samt mellan vokal och konsonantiskt *i*, t. ex. *Atta* 76. 15, *slippa* 148. 9, *stubbe* 103. 6, *infødde* 61. 5, *byggiæ* 112. 21, 116. 1, *hatter* 139. 7, *quickir* 9. 4 m. fl. former, *vtan lyckiæ* 5. 10, *bolateckiu* 78. 5, *bolateckiæ* 78. 7, *inteckiu man* 52. 17—18, pres. *þæcker* 107. 16. Angående sådana fall som de fem sista se Noreen, *Geschichte* § 76.

Bland de fall, der den dubbelskrifna konsonanten står intervokaliskt, äro särskildt att märka komp. *ferre* 12. 6, *þrættunda dagh* 182. 17, *vppa* 83. 15, 179. 1, 180. 10, samt *vppe* 10. 10, 80. 20 etc. 6 gånger, *vppi* 11. 10, 20. 10, 70. 4 etc. 9 gånger (med *pp* analogiskt inkommet från *upp*). Konsonanten har här förlängts efter den omedelbart föregående långa vokalen. Om denna förlängning af konsonanten efter lång hufvudtonig vokal med »stark geschnittener accent» se Noreen, *Geschichte* § 77, AnF VI, 319 ff. I *þrættunda* är *tt* naturligtvis inkommet från kardinaltalet. Om en annan förklaring af *vppe*, se K. F. Johansson, Paul-Braunes *Beiträge* XV, 239 ff.

Anm 1. Det långa *k*-ljudet i intervokalisk ställning tecknas vanligen med *ck*, såsom *plockar* 89. 2, *flockar* 84. 1, *griptær backa* 154. 3 o. s. v. Emellertid möter skrifning med *kk* i *bukka* 122. 4, *ekki* 86. not 38), *flokkum* 6. 2—3, *clukkur* 13. 10, *clokkara* 7. 1, 16. 2, *plokkan* 84. 7, *quikku* 147. 14; skrifning med *kc* i *griptar bakca* 150. 12—13, *plokcape* 89. 6, pres. *stokcar* 144. 15; skrifning med *cc* i *pocca boter* 137. 9, 160. 16, *pocca botum* 160. 13, *pocca bot* 160. 14, *pocca bøter* 160. 15.

b) Framför konsonant i *Fællz* 141. 16, *fullder*, n. s. m.

165. 3, *fullsære* 138. 8, *gullsmiþ-* 125. 14, 21, 126. 4, *ogullne*, d. s. f. 78. 4, *walltax* 81. 20, *byggt* 112. 13, *byggning* 17. 2, 112. 15, *byggninga ræt* 124. 5, *kirkiu byggning* 10. 1, 7, 8, 12, *þyccl*æ 101. 16, *ælldri* 31. 4, *offrin* 24. 6.

Med undantag af dessa fall tecknas den långa konsonanten framför annan konsonant med ett konsonanttecken såsom i *alzwaldugher* 4. 10, *fulzære* 137. 13, *fulsære* 137. 18, 143. 21 etc. 5 gånger, *gulsmiþer* 125. 19, *falz* 37. 3, 107. 2 etc., *bygt* 77. 5, 111. 2, *bygning* 112. 17 etc. 7 gånger, *rætningær* 5. 4, *slæpte* 106. 17, *stoks* 102. 17, *anhærræ* 95. 1 o. s. v.

c) I slutljud.

Då i allmänhet den bekanta ortografiska regeln iakttages, att lång konsonant i slutljud tecknas med enkelt tecken, möter ej ofta dubbelskrifven konsonant i denna ställning. Ett väsentligt undantag bildar dock det långa *l*-ljudet, som i regel tecknas *ll*, se nedan β). Lång konsonant i slutljud återgifves med dubbelskrifven bokstaf således endast i följande fall:

α) För att återgifva det långa *g*-ljudet: *af hogg* 139. 12, 142. 13, *of hogg* 80. 8 (jfr *af hogh* 136. 4, *af hog* 139. 13, *afhog* 143. 12, *of hog* 84. 17, *hog* 153. 13).

β) För att återgifva det långa *l*-ljudet: *Affall* 149. 16, *a fall* 149 not 53), n. s. f., n. a. pl. n. *all* 28. 11, 64. 14, 174. 2, 181. 4 etc., *bill* 87. 3, *fall* 14. 9, 52. 8, 77. 19, *fingergull* 60. 12, *fiell* 79. 15, 15, 16, 18, 21, *forfall* 26. 7, 34. 6, 167. 8 etc. 13 gånger, *fræncimis spiæll* 36. 10, 63. 17, n. s. f., n. a. pl. n. *full* 10. 4, 33. 5, 69. 1, 77. 16, 99. 16, *garþafall* 80. 14, 20, *guðsiwilagh spiæll* 36. 10, *Gull* 62. 18, *gull* 125. 13, 126. 4, 7, *hell*, n. s. m. 89. 20, *hiorþwall* 100. 5—6, *cull* 119. 11, *messu fall* 28. 4, 30. 3—4 etc. 4 gånger, *misfall* 36. 2, 59. 18, 146. 19, *sifscap spiæll* 36. 11, *scall*, subst. 119. 14, 16, 17, *spiæll* 87. 15, 100. 20, *spiell* 90. 5, 12, 91. 15 etc. 19 gånger, *stangfall* 99. 11, pres. *sæll* 124. 11, *wall* 119. 17, *wipergiell* 70. 15, pres. *will* 8. 8, 65. 19, 90. 16, 169. 8,

180. 11, alltid med *ll*, *þing fall* 173. 15, 175. 3, *þingfall* 174. 8, *þiuþer hell*, n. s. 95. 21. Dessutom *kiurtill* 60. 12.

Med enkelt *l* i slutljud för väntadt dubbelskrifvet möta presentia *dyl* 38. 2, 72. 18, 75. 17, 81. 16, 17, 107. 19, 145. 19, 168. 4, *Dyl* 125. 17, 133. 10, 145. 6, 182. 10, *hyl* 139. 7, *Qual* 175. 3, *Quæl* 182. 1, *skil* 13. 7, 83. 11, 180. 5, *Skil* 50. 13, *stial* 35. 2, 109. 5, *Stial* 35. 4, *Stiæl* 53. 4, 6, 86. 22, 22, 87, 1, 1, 3, 3, 5 etc. 24 gånger, *stiæl* 89. 20, 92. 23, 113. 11, 168. 9, *Stiel* 95. 2, 4, 6, 96. 19, *stiel* 97. 11, *sæl* 74. 11, 127. 7, 10, *Sæl* 125.19, 127.10, *þol* 145. 10, *þul* 79. 14 samt pret.-pres. *scal* 7.1, 58.4, 71.17, 98.5, 120. 11 etc. alltid med enkelt *l*; vidare *præl*, n.s.m. 127. 10, 161. 9 samt *mykyl*, n. s. m. 105. 14, *ful* 145. 10.

I *præl* skulle man vänta *ll*, jfr *hell*, *þiuþer hell*; det enkla *l* i *præl* kan vara infördt från obl. kasus. I *mykyl* kunde man likaledes vänta långt *l*, jfr *kiurtill*. Hur det så regelbundet återkommande enkla *l* i ofvanstående värbformer skall förklaras, är jag oviss om. Man skulle vänta lång konsonant. Konsonanten kunde visserligen tänkas vara lång i trots af enkelskrifningen, jfr pr. *sæll*, men då frågar man sig, hvarför just i dessa värbformer dubbelskrifningen underlåtes. På grund af det så regelbundet återkommande enkla *l* får man nog anse konsonanten kort i dessa presentia. Jfr Noreen, *Altisländische Grammatik* § 200, anm. 3. Egendomligt är, att pres. *will* alltid skrifves med *ll*. I *scal* har man, etymologiskt sedt, enkel konsonant, men det är att antaga, att ordet uppfattades som pres., jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 415, hvarför ordet nog är att bedöma såsom *hyl*, *skil* etc. Formerna *will* och *sall* med lång konsonant kunna ha den långa konsonanten från inf., jfr 2), b). Men det alltid mötande *ll* i *will* blir i alla fall egendomligt. — Formen *ful* 145. 10 kanske ej hör hit. Handskriften har *fultilmæle; ful* kan vara singularformen, hvars *t* försvunnit på grund af det begynnande *t* i det följande ordet.

γ) För att återgifva långt *n*-ljud i *winn* 6. 1.

Föröfrigt återgifves i slutljud den långa konsonanten med enkelskrifven bokstaf, t. ex. *fik* 116. 18, *stok* 50. 19, 121. 10, 142. 11 etc., *tan* 142. 8, 8, pres. *bær* 52. 7, 82. 18, 101. 4 etc., *gæs* 20. 1, 123. 22, *kat* 124. 1, *ræt* 15. 10, 158. 10 etc., *let* 166. 4, 20, 167. 5, 18.

2) Yngre förlängning:

a) Framför *d* är *l* förlängdt i *allders*, g. s. 170. 8 (jfr *alder* 79. 9, 83. 3, 148. 6). Om den isl. förlängningen af *l* framför *d* och *t* och af *n* före *d* se Noreen, *Geschichte* § 120, a).

b) Framför konsonantiskt *i* möter förlängning i *vt wællia* 5. 9, *byrriæs* 124. 7, jfr Noreen, *Geschichte* § 166, a). Hit kanske ock *nyttæ*, g. s. 124. 2, då ordet ursprungligen är en *ja*-stam, jfr Rydqvist II, 72; *fyll* 23. 6, jfr isl., der ordet är *ja*-stam; *skiæll* 83. 2, jfr likaledes isl.; *hæll* 17. 10, jfr ÖgL *hællia*, gen.

c) Efter konsonant förekommer dubbelskrifven konsonant i följande fall: *soknnen(n)e* 13. 2, 4, 28. 5, *soknnamanna* 15. 2, 11, *soknnamannum* 15. 7, 16. 3, *soknnamen* 15. 8, *vgnne* 105. 13, *quærnnastap* 112. 9, *næwer buncka* 104. 7, *læntte* 129. 15, *ræntter* 144. 18, 145. 7, (*scaktta* 12. not 16) har jag ofvan § 22, 4), b) antagit vara felskrifning). Jfr Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 73; der anföras liknande fall af dubbelskrifvet *n*. Han säger, att *nn* torde vara geminata, uppkommen på grund af stafvelsegränsens inträde under uttalandet af *n*, då diskontinuiteten i exspirationen kunde åstadkomma intryck af dubbelkonsonant. Detta under hänvisning till Sievers, *Grundzüge der Phonetik*[2] s. 172 ff. För *quærnnastap* kan en särskild orsak angifvas till förekomsten af *nn*. Ordet är i handskriften fördeladt på två rader; på ena raden står *quær*-, på andra *nastap* och det är möjligt, att skrifvaren vid påbörjande af ny rad förgätit det föregående förkortningstecknet. — Till förklaring af den

dubbla konsonanten i *buncka, læntte, ræntter* må hänvisas till Sievers, anförda arbete, sid. 175, der han talar om det dubbelintryck, som framkallas hos 'explosiv'-ljuden derigenom att afspärrningen och explosionen bildas med tydligt skilda exspirationsstötar.

d) I intervokalisk ställning möter dubbelskrifven konsonant i följande anmärkningsvärda fall:

α) *hemmuls man* 166. 1—2 (*hemuls man* 72. 14, 166. 3, 14, *hemuls manz* 80. 11, *hemuls manne* 167. 16), jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 383. Här föreligger förlängning af *m*. Deremot har man ej att göra med förlängning i *framman* 53. 10, *framme* 162. 21, 165. 3, *frammer* 158. 16 (som möjligen < *fram* + *mer*, se i det föregående § 10, 1), jfr Noreen, *Altisländische Grammatik* § 206. anm. *Framaleþ* 133. 18, *framalepis* 16. 10, *framaleyð* 33. 6, *framaleð* 69. 17, 72. 1 visa enkelt *m*. Noreen, *Geschichte* § 166, c) har påpekat, att förlängning af intervokaliskt *m* ej inträder efter vokalen *ă*. — Förlängningen af *m* i intervokalisk ställning torde ha tagit sin början efter icke hufvudtonig vokal, såsom prof. Noreen framstält det i akademiska föreläsningar.

β) *sinni mællin* 37. 5—6, 101. 18, *sinni mællum* 82. 20, *sinne mællum* 78. 11, 179. 21. Hur detta långa *n* är att förklara, är jag oviss om. Detta *sinni mællum* är väl uppkommet af *sin i mællum*, jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 141 ff. Vid sidan häraf fanns ock *sina mællum*, der *sina* helt visst uppfattades såsom en gen. pl. Genom analogi från poss. pron. kunde man då erhålla ett *sinna mællum*, hvarefter *nn* lätt kunde öfverföras till *sinni mællum*. Men något *sinna mællum* är ej, så mycket jag vet, uppvisadt, hvarför denna förklaring kanske icke duger. Och i SödL förekommer förutom ofvannämda former *sinæ mællum* 71. 1 (jfr *mællin sijn* 65. 8). Cod B har alltid *sin i mellum*. Formen *sinæ* i *sinæ mællum* synes, såsom ock prof. Noreen i akademiska föreläsningar

framhållit, kunna uppfattas såsom uppkommet af gen. *sin* + prep. *a* i enlighet med Schlyters antagande. Kock har opponerat sig deremot på grund af att i t. ex. UpL förekommer *sinæ mællum*, under det prep. *a* der aldrig visar sig under formen *æ*. Men prepositionen *a* kan tidigt hafva anslutit sig till gen. *sin*, hvarefter *sina* uppfattades såsom gen. och *a* i ultima undergick samma förändringar som ändelse-*a*:et i andra ord. Naturligtvis är härigenom ej uteslutet det antagande af analogi-invärkan, som Kock framställer a. st. s. 143.

γ) Hvad *ggh* i *egghin* 13. 3 betecknar, är svårt att afgöra. Den ljudenliga utvecklingen af *eghin* vore *ejin*, jfr *ei* < *eighi*, hvaremot *gh* kvarstod i synkoperade kasus. Det nysv. *egen* visar, att de synkoperade formernas konsonantism inträngt i de osynkoperades. Andra former af ordet i lagen äro *eghen*, *eghin*, *eghit*.

δ) I *vppenbarlika* 37. 1—2, *vppinbara* 40. 7, *vppit* 134. 18 synes det långa *p* enkelt förklaras genom anslutning till *vp*, *vppe vppi*, jfr Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 73. I adj. kunde *pp* bero på förlängning af *p* före *n* i synkoperade kasus, jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 389; jfr ock anförda arbete, sid. 423—424. För Brates förslag talar, såsom docent Wadstein i nordiska seminariet i Uppsala framhållit, *u*-vokalen i ofvannämda former, jämförd med *o*-vokalen i *opit* med kort konsonant. Cod. B har *opit* 134. not 8). Dubbla kons. i adj. kan dock vara af äldre datum, jfr K. F. Johansson, Paul-Braunes *Beiträge*, XV, 241 med noten.

ε) I *rætwissu* 5. 5 är kanske *ss* inkommet genom anslutning till substantivet *wissa* 'visshet', 'säkerhet', jfr *rætwisi* 4. 14.

ζ) Om orsaken till konsonantförlängningen i *tappa(s)* 66. 2, 83. 9, 110. 3, 6, *tappaþe* 171. 8, *tappat* 172. 3 (jfr *tapa* 83. 13) vet jag ingenting att andraga. Likaledes är för mig oklart, hur det långa *n* i *swinnin* n. pl. 101. 18

och det långa *l* i *scullu*, pres. plur. 86.15 böra förklaras.

Anm. 2. Om det ursprungligen långa *r* i *tiliærrœpa* 47.6 se Falk, AnF IV, 358. Noreen, AnF V, 389 noten.

e) I slutljud möta följande fall af förlängd konsonant:

α) Efter lång vokal: *mall* 28.11, 29.2, 3, 45.4 etc. 9 gånger (*mal* 3 gånger, *maal* 4 gånger), *giptar mall* 55.16, *giptœr mall* 60.15 (*gipter maal* 57.11), *ball* 159.8 (B har *baal*), *siœll* 60.16 (*sial*, *siœl* 5 gånger). I enlighet med Noreens framställning i AnF VI, 319 ff. inträder förlängning af kort konsonant omedelbart efter lång vokal, endast då den föregående vokalen ägde »stark geschnittener accent». Hur det långa *l* här är att förklara, vet jag ej.

β) Efter föregående kort vokal möter förlängning i *oll* 19.12. Jfr Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 75. Han antager, att i obetonad sammansättningsled konsonanten, som följer på den korta, genom ställning i obetonad led ännu mer reducerade vokalen, i förhållande till denna kunde uppfattas såsom lång, och att dubbelskrifningen deraf är en följd. Här ingår visserligen ej *oll* i sammansättning, men kan i alla fall vara den ur sammansättningar lösryckta formen. Noreen har i *Geschichte* § 166, b) framstält den meningen, att förlängning af kort konsonant efter kort vokal inträdde, då den korta vokalen var starkt bibetonad. Om den långa konsonanten i *fyll*, *skiœll*, *hell* se ofvan b).

§ 36. Enkelskrifning af konsonanter i sådana fall, i hvilka man i enlighet med de etymologiska förhållandena skulle vänta dubbelskrifven konsonant.

I föregående § är vidrördt, hurusom i SödL liksom i fsv. i allmänhet det långa konsonantljudet icke betecknas framför annan konsonant och i slutljud. Det förnämsta undantaget från denna ortografiska regel bildades af beteckningen *ll* i slutljud för långt *l*. Inter-

vokaliskt samt i ställning mellan vokal och konsonantiskt *i* tecknas det långa konsonantljudet i regel med dubbelt konsonanttecken. Såsom undantag härifrån kunna nämnas *bægiæ* 74. 10 (jfr *bæggiæ* 81. 20, 130. 8, 8 etc. 7 gånger), *brygiu* 54. 4 (*bryggiosporþe* 155 14), *þrigiæ* 19. 11, *þrigiæ* 31. 3, 5 (jfr *þriggiæ* 65. 12, 86. 7, 14 etc. 10 gånger), *annættig(i)æ — eller* 28. 12, 147. 7—8, *baþitigiæ — oc* 163. 1. I de båda sistnämda fallen måhända *g* värkligen är tecken för kort konsonant, i det den långa konsonanten kanske förkortats i mindre betonad sammansättningsled. Men i de andra fallen har nog *g*-typen samma valör som dubbeltecknet *gg*. Föröfrigt möter enkelskrifven konsonant för väntad dubbelskrifven i följande fall:

1) I *hæte*, pres. konj. 112. 21 (inf. *hættæ* 21. 1), *nata*, g. pl. 23. 8, *natum* 52.8, 108. 2, 116. 14, 14, *ware*, d. s. f. 21. 5, *Ware*, g. s. f. 24. 4 (i *Ware frua dagh*). Här har den långa konsonanten förkortats i ställning mellan föregående lång hufvudtonig och följande bitonig vokal, se Noreen, *Geschichte* 167, a). I *ware*, *Ware* kan äfven analogi från andra kasus förklara den korta konsonanten. I *Ware* kan det korta *r* dessutom förklaras ur den mindre betonade ställningen, jfr det dialektiska 'varferdan'.

Framför svarabhakti möter dylik förenklad konsonant i *næter*, a. pl. 27. 2, 133. 12, 174. 22, 176. 3, *Siunæter* 118. 15, *infoder*, n. s. m. 160. 19. I dessa former måste naturligtvis den korta konsonanten analogiskt ha inkommit från andra former inom flexionen, i hvilka öfvergången från lång till kort konsonant försiggått enligt den ofvan omnämda lagen. Med *næter* jfr *nætter* 51. 18, med *infoder* jfr *infodde*, n. pl. m. 61. 5, 67. 6. — Hithörande fall med förenklad konsonant äro således mycket få. Öfverallt annars råkas dubbelskrifven konsonant i ställning mellan lång hufvudtonig och bitonig vokal. Så möta *Atta*, *attatighi*, *attunda*, *attunger*, *botte*, *dotter*, adj. *rættæ*, *rætti*, *rættum* etc., *orættu(m)*, *orættæ*, *(o)satte(r)*,

sotta siang, matti(n), m. fl. I g. d. s. f. *þeræ* 15. 3, 58. 13, 128. 7, 135. 8, *þere* 110. 7, g. pl. *þeræ* 69. 4, 76. 9, 119. 6 etc. är den enkla kons. den etymologiskt berättigade. jfr Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 79, Noreen, *Geschichte* § 184, 5), 7), 14).

2) I *atertan* 70. 5 (jfr *Aþertan* 16. 10), *brøløps* 56. 13, *brølopis* 56. 12, *kirkiuni* 14. not 78), 17. 2, 22. 2, 43. not 43), *soknnene* 28. 5, *nocor* 10. 1, 94. 7, 107. 11 etc. *nocot* 64. 20, 110. 12 etc., *nocors* 133. 8, *nocon* 29. 1, 48. 21, 131. 13 (jfr *-kk-* i isl.). Här beror förkortningen af den ursprungligen långa kons. på ställning efter svagare betonad vokal och (i *nocor*) på ordets förekomst i mindre betonad ställning (jfr Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 79, Noreen, *Geschichte* § 167, b). Jfr ock Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 291, der han till förklaring af detta enkla *n* i sådana ord som *kirkiuni, soknnene* antar inflytande från kasus, i hvilka enkla konsonanten är berättigad. På detta sätt kan också det enkla *n* i gen. pl. *sinæ* 93. 13, 114. 19 uppfattas. Till förkortningen kan ock ha bidragit ordets förekomst i syntaktiskt mindre betonad ställning. — Likaså i *tilaghur* 29. 2 har sannolikt det långa *l* blifvit förkortadt på grund af hufvudtonviktens plats på senare kompositionsled. På oriktig uppdelning af sammansättningslederna beror formen *til aghum* 14. 3. Förmodligen har senare leden associerats med värbet 'äga'. Jfr isl. *tillaga*. — I *annare*, d. s. f. 63. 6, 88. 6 kan föreligga den ändelse, som möter i got. dat. sg. f. *blindai*, jfr Noreen, *Geschichte* § 185, 4). Annars kan möjligen det korta *r* uppkommit ur *rr* på grund af ställning efter svagtonig vokal. — Pret. *wise* 127. 2 med sitt korta *s* kan jag ej förklara, såvida ej förkortningen af *ss* kan bero på ordets förekomst i syntaktiskt mindre betonad ställning. Formen **wisse* råkas emellertid ej i lagen, deremot *wiste* 125, 16, 18, 168. 6, *wistu* 133. 15, 182. 4.

3) I *fare* 62. 12 (jfr *ferre* 12. 6) kan ej *rr* hafva för-

kortats efter den långa vokalen, då följande stafvelse saknar biton, jfr Noreen, *Geschichte* § 52, III, 1). Jämfördt med *ferre*, får *fære* betraktas som en nybildning på positiven *fa-* eller som en analogibildning efter *flere*. Jfr Noreen, AnF VI s. 327 med not 1).

4) I *ligin*, konj. 18. 7 (jfr *liggin* 10. 7, 17. 2, 111. 7, 150. 7 etc.), *lægin*, konj. 9. 11 (jfr *læggi* 19. 7 99. 10 etc.) torde den korta kons. vara den regelbundna. Jfr K. F. Johansson hos Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 71.

5) I *manin* 168. 18, *manum* 181. 9 (se inledn.), *scaþamani* 152. 18, *quærnadamum* 113. 2 (jfr *mylnudamma* 112. 20), *sanan* 163. 8 (jfr *sannan* 151. 16) antar jag närmast felskrifning: förkortningstecknet har uteglömts för nasalen.

6) Hur den korta konsonanten i *nærstæder*, n. s. m. 118. 1 skall förklaras, vet jag ej. Formen förekommer endast en gång. — På någon (för öfrigt oförklarlig) förkortning af lång konsonant behöfver man ej tänka till förklaring af enkla konsonanten i *ærat* 151. 5 (jfr *ærrat* 150. 20). Noreen, AnF III, 14 noten, har förklarat formegendomligheterna hos ordet 'ärr' och uppvisat orsaken till den växlande kvantiteten hos konsonanten. De olika värbformerna tyda på, att i fsv. liksom i isl. substantivet haft såväl kort som lång konsonant. Noreen a. st. anför från Fryksdalsmålet formen *ær* med lång vokal.

Kap. VI.

Konsonantbortfall.

§ 37. I konsonantgrupp saknas:

1) *d* i *anliti* 139. 6, konj. *anwarþe* 126. 21, 131. 6, 145. 6, ?*gulna* 178. 12, *halbana* 155. 15 (jfr *halð bani* 153. 3, *Hald bani* 153. 6, 10), *handraghit* 136. 13, 145. 18, *hanwerkum* 108. 14, 130. 2 (*d* kvar 12 gånger), *lanboa* 13. 4;

lanboe 77. 13, 80. 1 (med *d* 26 gånger), *stransattan* 113. 7, ?*waltax* 130. 8, ?*waltakit* 130. 10.

Anm. 1. I de fall der *d* skulle följa på *n* kunde man möjligen antaga en assimilation *nd* > *nn* i mindre betonad sammansättningsled, jfr Noreen, *Geschichte* § 165, b). Se ofvan § 25), 2). Med *waltax*, *waltakit*, jfr *wall*, *walltax* § 23), 3), d).

2) *þ* i *byghfastum* 105. 11, *bygfaste* 181. 17 (med ð, *þ*, *d* 11 gånger), *normanna* 4. 13—14, *skylscap* 35. 8, *warnaþ* 11. 9, 92. 6, 167. 13, *warnaþer* 122. 6, 134. 7, *warnaþe* 129. 10 (jfr *warþnat* 55. 6), *bloðwiti* 50. 13. Om detta sista ord se Kock, *Svenska landsmålen* 38 h. 1889. D.

Anm. 2. Med *skylscap* jfr hithörande ord med *ll*, § 23), 3), b).

3) *f* i *sialswiliande* 43. 2—3, *sialsins* 28. 6, *siælsins* 143. 17, *Ærþær balker* 6. 7 (*ærfþæ balker* 60. 17).

4) *g*, *gh* i *ater gans* 40. 4, *atergans* 180. 18, *byrþæ* 98. 7—8 (jfr *byrgþ* 118. 12, *byrgþa manaþ* 117. 14, *byrgþa tima* 94. 1) *forhelð* 40. 11, 41. 7, *hemfølð* 59. 15 (med *g(h)* 6 gånger), *manheld* 42. 1, *man held* 57. 6, *manheldena* 42. 10, *kununs* 173. 16.

5) *n* i *iamføris* 99. 10, 111. 7, *iamcristin* 127. 8, *iamlangi, -e, -a* 29. 10, 71. 15, 138. 18 etc. 20 gånger, *iampt* 97. 17, *iamt* 106. 12, *iamnær* 69. 13, *iamskiala* 39. 13, 40. 1, *iamskilæ* 69. 3, *iam skyller* 69. 13, *næmd(-)* 8. 6, 172. 18, 177. 19, alltid utan *n*, part. *næmdir* 88. 11, *næmde* 117. 14, *stums* 102. 10 *stempt* 27. 6, *þing stæmt* 175. 8.

6) *p* i *prætyltum* 51. 19, 121. 17 (*p* kvar 27 gånger).

7) *r* i *brøllungar* 61. 16—17, *silf* 62. 19 (väl från sms.).

Anm. 3. Om man har att antaga bortfall af *r* i gen. *anx* 92. 16, 94. 7, synes, såsom Siljestrand, *Ordböjningen i Västmannalagen* I s. 32 noten, påpekar, redan från formens synpunkt vara tvifvelaktigt. Och äfven från betydelsens synpunkt passar ej öfversättningen af *til anx* med »till olägenhet» väl in i sammanhanget. Ordet synes

derför ej ha något att göra med *anger* 'sorg' och måste sannolikt förklaras på annat sätt. Docent Wadstein föreslår att uppfatta *anx* såsom gen. af ett **ang* < **agn* < **hagn*, som skulle betyda 'inhägnad' och som : *hagi*, 'a hedged field' = *ǫrn* : *ari*. Betydelsen af 'inhägnad' synes passa ihop med sammanhanget och gifva god mening.

8) *t* i *Gipningar* 58. 7, *gipning* 59. 19, *gipninga-* i sammans. 3 gånger, *gæsning* 135. 3, 14 (med *t* 3 gånger), *helst* 43. 6, *hælst* 81. 14, 147. 1 (jfr *hælzst* 102. 15, *hælzt* 146. 15 etc. 4 gånger), *iula apne* 182. 17, *crisning* 7. 6 (*cristning* 25. 10), *syslungar* 61. 17 (i hvilket ord äfven *r* bortfallit), *wesgotæ* 47. 6, *Wesgotæ* 47. 16 (jfr *westmæn* 47. 18, *westmanna* 47. 6), *osgotæ* 47. 5, 13.

§ 38. Konsonantbortfall (eller saknad af konsonant) i andra ställningar.

1) *þ* saknas

a) i *byrghar*, g. s. 100. 12—13. Jfr föreg. §, mom. 4) om bortfall af *gh* i samma ord. Schagerström, *Om tyska låneord med* **kt** 9 noten, anför från yngre fsv. urkunder flera exempel på detta bortfall. Jfr äfven Siljestrand, *Ordböjningen i Västmannalagen* I s. 96 noten. Huru dessa former utan dental äro att förklara i sitt förhållande till formerna med dental, vet jag ej. Se Noreen, *Geschichte* § 170, 9), d).

b) i *hustrykæ* 102. 7, måhända genom öfvergång *þs* > *ts* > *ss*.

c) i *seghi*, pret. konj. 27. 8. Om dylika preteritalbildningar utan dental se Noreen, *Geschichte* § 226, 3), der denna form *seghi* finnes upptagen.

d) i *mæn* 53. 14, *æ men* 59. 13 (jfr *mæþan* 34. 1, 53. 11 etc. 10 gånger, *mæþæn* 100. 18, *æ mæþæn* 21. 9). För detta ord finner jag ingen annan förklaring, än den af Bugge, AnF IV, 139—40 framstälda, om ock vid antagan-

det af utvecklingsgången *meþan* > **meþn* > *men* synkopen af ultimas vokal synes något tidig.

2) *gh* är bortfallet i *helbryþæ* 33.10, *laþi*, pret. 92.9. Noreen, *Geschichte* § 170, 10), a) binder detta bortfall vid obetonad stafvelse.

3) *h* är bortfallet i *ors* 132.15, 173.21. Sannolikt har, såsom prof. Noreen antagit, *h* bortfallit i sms., sådan som *stoþhors*.

4) *i* saknas i *doæ* 147.3 (*doiæ* 30.6, 82.19, 122.6), der väl *i*-förlusten beror på inflytande från presens, jfr Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 82. — Vidare i *byar* 70.5, 79.21, *byær* 97.18, 100.4, *byæ* 100.6, 9, 115.1 etc. 6 gånger, *byæ-* i sms. 24 gånger, *byum* 71.16 (jfr *byiæ* 71.14, 83.8, 93.8, 135.4, *byiæ-* i sms. 4 gånger), *ærwingæ* 142.20—21, 147.4, 153.4 (*ærwingiæ* 33.1, 6, 74.14, 138.20, *Ærwingiæ* 83.2), *nyu* 9.9, 77.5, *nyæ* 99.8, 117.8, 9, *nyæn* 114.10 (*nyiæ* 84.15). I 'by' och 'ny' visar sig således vacklan mellan *a-* och *ja*-stams-böjning, beroende på analogi från *a*-stammarna; i *ærwingi* beror väl *i*-förlusten likaledes på analogi. I inf. *sokæ* 151.4, *ringæ* 17.5 saknas förmodligen *i* genom analogi från andra värb, hvilkas inf. icke slutar på *-iæ*. — Likaledes saknas *i* i *annættigæ-eller* 147.7—8 (jfr *annættigiæ-eller* 28.12). Hur saknaden af *i* i detta sistnämnda ord skall fattas, vet jag ej. Kanhända formen är felskrifning. Möjligen döljer sig dock under den *i*-lösa formen en gammal biform, som är att sammanställa med senare delen af isl. *hvár(r)tvegge*. Detta anför jag med stöd af prof. Noreens framställning i akademiska föreläsningar. — Deremot är *i* tillkommet i *wæghiæ* a. pl. 13.5; detta kanske beroende på *-iæ* i det föregående *byggiæ* och det följande *rytþiæ*.

5) *k* saknas i *hwarte* 131.7, 170.7, 181.4, *hwarte -eller* 53.8, 58.16, 131.19 etc. 18 gånger (jfr *hwazke— eller* 111.9). Den riktiga förklaringen af denna form är sannolikt funnen af Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s.

82. Något *k* i denna form har icke funnits, utan *hwarte* går tillbaka på en form med suffigeradt *-*hi*, som enligt Verners lag kunde växla med -*gi*.

6) *l* saknas i *heghan dagh* 42. not 81). Formen är felskrifning.

7) *n* saknas:

a) i *himiriki* 55. 11, 83. 18, *himirike* 135. 14, *himirikis* 124. 6, jfr Kock, TnF N.R. VIII, 289 noten.

b) *cristnam* 8. 8. Hur saknaden af *n* är att förklara — om man har att göra med en utveckling *mn* > *m* i mindre betonad sms.-led, jfr Kock, TnF N.R. IX, 153, eller om saknaden af *n* är analogisk och beror på bortfall i konsonantgrupp i gen. *nam(n)s*, jfr *stums*, föreg. §, mom. 5) — kan icke afgöras. Kocks antagande synes mig sannolikt. Jfr *namn* 8. 10, 26. 2 etc. 5 gånger, *stumn* 103. 19. Schlyter, *Glossarium*, säger, att *kristnam* står för *krist* eller *krists namn*, men ordet bör nog läsas *kristnam(n)*, jfr sms. i isl. sådana som *Krist-bú*, *Krist-fé*, *Krist-kirkja*, *Krist-maðr*; *Kristmånat* möter i Variar. s. 6, se Rydqvist VI, 247.

c) *n* saknas i pres. *næmir* 175. not 55). Denna form är väl nybildning efter pret. *næmde*, der *n* bortföll i konsonantgrupp. Värben *næmnæ* och *næmæ* 'taga pant' synas hafva invärkat på hvarandra. Derför talar formen *næmnir* i cod. B s. 77. not 99) för väntadt *næmir*, såsom cod. A har. Vidare möter *næmnæ(s)* 183. 6, 7, 8, som man endast synes kunna öfversätta såsom *næmæ* 'panta'. De båda värben sammanföllo till sina former i pret. och part., hvarifrån då sammanblandningen skulle ha utgått. Från pret. *næmde* af *næma* kunde den framför 2 konsonanter förkortade vokalen öfverföras till inf., så att man erhöll *nǣma*, en form som ock kunde stå vid sidan af *næmna* genom analogi från pret. *næm(n)de*. Jfr Kock, TnF N.R. IX s. 154.

d) Att *n* är bortfallet i *løskalæghi* 63. 4, *løskamæn* 55. 2, torde knappast böra antagas. Derom kan man

dock ingenting veta, så länge etymologien på *loska-* är okänd.

e) Såsom felskrifning är att förklara *epeum* 105. not 80) för *epenum*. Likaså förklaras formen *læsmaþer* 173. not 14) för *lænsmaþer* genom uteglömmande af förkortningstecknet för nasalen. Dock kunde *læsmaþer* vara en ljudlagsenligt uppkommen form med bortfall af *n* före *s*, om första sms.-leden var obetonad; jfr Noreen, *Geschichte* § 170.5. Formen *lænsmaþer*, *lænsman(n-)* möter 29 gånger.

8) *r* är borta i:

a) *witarsto* 131.11, jfr § 27.3).

b) nom. sg. mask. framför den suffigerade artikeln: *kunungin* 134.17, *scoghin* 80.6, *domin* 74.4. Vidare *Kunung*, n. s. 131.11, *kunung* 132.17. Ordet står i dessa båda fall såsom titel framför namnet *magnus*. Jfr Brate, *Dalalagens böjningslära* s. 7, der han förklarar bortfall af *r* i denna ställning såsom beroende på titelns ringa tonvikt före namn. Likaledes saknas nominativens *r* i *dagh* 71.6,7, *bupscap* 173. not 15), *all* 98. not 22). Dylika former behandlas bäst i formläran, hvarför jag nöjer mig med deras blotta omnämnande. S. 97. not 6) möter *Com* för väntadt *Comber*. Denna starka förkortning beror på, att ordet i handskriften står sammanträngdt i slutet af raden.

Anm. 1. I *piuþer* 95. not 78) måste man antaga felskrifning, om formen skall uppfattas såsom presens. Handskriften har *piuþer*. Man kanske får anse detta vara felskrifning för *piupr'*, som kunde vara att läsa *piuprar;* jfr t. ex. *arw'r* 19.2, *bast'* 144.15, 164.20, *tak'*, n. pl. 179.21—22.

Anm. 2. Det af Noreen, *Geschichte* § 170.4) framstälda bortfallet af *n* efter vokal behandlas icke i detta sammanhang. Jag ämnar framdeles redogöra för, hur det förhåller sig med detta bortfall i Södermannalagen.

9) *s* saknas i:

a) *annær stap* 174.21—22, 178.11, *annærs staþ* 96.3,

annærs staþ 168. 10, *annerstað* 50. 16, *annærstaþ* 105. 8, 145. 13. Detta *annærs staþ* har måhända uppkommit ur *annærs staþs*, som genom dissimilation kunnat förlora *s* i *staþs*. Eller kan detta adverbiella uttryck uppstått genom kompromiss mellan *annærs staþs* och *annæn staþ*, jfr *annan staz*, Siljestrand, *Ordböjningen i Västmannalagen* I s. 22. Jfr ock *annarsstaz*, *annan staþ*, se Rydqvist V, 157, VI, 15. I *annær staþ* saknas *s* i *annær* genom oriktig uppdelning af sammansättningen. — På samma sätt förklaras *wærð* 71. 11 för *wærðs* på grund af det följande *s* i *sins*. Likaledes saknas *s* i slutet af förra leden i *guðsiwilagh spiæll* 36.10, *sifscap spiæll* 36.11, emedan senare sammansättningsleden börjar med *s*.

b) gen. *crist* 9. 3, *prestins* 27. 5 på grund af dissimilation, jfr Brate, *Dalalagens böjningslära* s. 7. Kanske här äfven bör nämnas *trøst* 5. 3, jfr isl. *traust* n., om ordet står i genitivus. Jfr ock *clærk* 8. 4, 43. 8, om genitivus.

c) genom skriffel i *bicupi* 45. not 99).

10) *t* saknas:

a) i n. a. sg. n. *all* 88. not 58) (om ej plur.), *full* 104. 2, *half* 98. not 29), jfr *skyldugh* 82. 11, *sukn* 164. 23. Dessa former torde vara att uppfatta såsom *t*-lösa neutralformer af adj., se Brate, *Äldre Vestmannalagens ljudlära* s. 52. Jfr i det föregående § 17, 3), § 18, 4), b), § 25, 6). Hvad angår det sistnämda *sukn*, anser Schlyter riktigare att läsa *suknan*, »om ej *sukn* här är skrifvet för *sukndagh* såsom ett sammanhängande ord». Då man i VgL har *hvat þæt ær hælæct æller synct*, torde *sukn* kunna fattas såsom neutrum.

b) I *Hwar* 66. 21, *lang* 112. 5 torde saknaden af *t* förklaras på grund af *þ* i det följande *þeræ*, jfr Schlyter, Företal, V.

11) *w* saknas i:

a) *annættigiæ -eller* 28. 12, *annættigiæ -eller* 147. 7—8, *bapitigiæ-oc* 163. 1. Jfr Noreen, *Geschichte* § 82, 2). b).

b) *vpseum* 48. 1. Sannolikt felskrifning.

c) I *handkum* 148. not 24 föreligger väl felskrifning, som kunde förklaras så, att *u*-typen med förkortningstecken för följande *-er-* uteglömts. Ordet är afdeladt på tvänne rader; på förra raden står *hand*, på senare *kum*. Möjligen har på grund häraf *u* lättare uteglömts.

Ordlista.



Tillägg och rättelser.

Sid. 16. Under mom. 4) hade äfven bort upptagas *skierscutat* 50. 2. — Det samma sida, rad 7 nedifr. nämda *swer*, a. s. har kanske lång kons., som analogiskt införts från nom. I så fall kunde den ursprungligen långa vokalen hafva förkortats framför den långa konsonanten.

Sid. 35 efter slutet af rad 10 bör tilläggas: Jfr Kock, *Fornsvensk ljudlära* s. 1, 2.

Sid. 38, mom. e). Om *scrukwitni* se äfven Noreen, AnF VI, 310.

Sid. 41 r. 18 uppifr. Såsom prof. Noreen påpekat, bör got. *runs* (gen. *runsis*) utgå.

Sid. 42 r. 19 uppifr. Det derstädes nämda *næter* 176. 3 bör föras till följande moment.

Sid. 48 r. 6 nedifr. Någon grundform **tvelfti* kan, såsom prof. Noreen påpekat, ej gärna ansättas. Vokalen i *tylpt* har upstått genom *i*-omljud och ordet är en bildning på *-ipa*.

Sid. 88. Antagandet af mera öppet ljud för ändelsens *e* gäller endast detta ändelse-*e* i slutljud och i ställning före *r* ,jfr de anförda fallen med *æ* för väntadt *e* i ändelsen.

Sid. 93 r. 4, 5 *fapurs, fapurlikan* höra ej hit, utan böra föras till mom. 1), föreg. sida.

Sid 126 r. 3, 4. Dissimilationen i ordet 'nyckel' är först påpekad af Noreen i hans framställning af *Färömålet* i *Svenska Landsmålen*.

Sid. 151, mom. 6). Måhända *nærstæder* är att sammanställa med sådana participbildningar som *lægher, sagher, huil* etc. Jfr Noreen, *Geschichte* § 236, 3.

Sid.	7	r.	9	nedifr.	*Sprache*	för	*Spruchen*
»	8	»	13	uppifr.	4)	»	5)
»	10	»	7	nedifr.	NTF	»	TnF
»	11	»	2	uppifr.	**næhrōs*	»	**næhrōz*
»	21	»	11	»	243.	»	243, blir den således berättigad.
»	21	»	3 o. 1	nedifr.	*pre*	»	*prē*
»	22	»	3	uppifr.	»	»	»
»	23	»	1	nedifr.	g)	»	q)
»	26	»	10	»	§ 2, 7)	»	§ 2. 8) a)
»	27	»	1	»	*gísinn*	»	*gisinn*
»	29	»	23	uppifr.	*clcko cloæppi*	»	*clocko clæppi*
»	29	»	3	nedifr.	*brant*	»	*braut*

Sid.	30	»	5 nedifr.	*tu*	för	*t̄u*	
»	44	»	15 uppifr.	*-mæle* i *ǫlmæle, rilmæle* etc.	för	*-mǽle* i *ǫlmǽle, rilmǽle* etc.	
»	50	»	22—23	Confessio	för	Confirmatio	
»	59	»	16 »	gånger,	»	gånger)	
»	63	»	4 nedifr.	*'ägande'*	»	'ägande'	
»	64	»	16 uppifr.	der den starka bitonen	för	der bitonen	
»	85	»	8—9 »	vokalbalansen	för	vokalbalansens	
»	96	»	5 nedifr.	deklamation	»	deklination	
»	108	»	8 uppifr.	ett	»	en	
»	110	»	21 »	*rmhugsan*	»	*rmhughsan*	
»	121	»	16 »	**vilþi*	»	**vilði*	
»	127	»	11 nedifr.	**ubena-*	»	**ub̄ena-*	
»	127	»	7 »	*þ*	»	*p*	
»	136	»	13 uppifr.	*gyz-*	»	*guz-*	
»	139	»	17 »	*øldyckio*	»	*øl dryckio*	
»	140	»	11 »	*paar* 'de'	»	*paar* 'de' 64. 2	
»	140	»	5 nedifr.	*(ü)*	»	*(ii)*	
»	140	»	3 »	*püt*	»	*piit*	
»	140	»	3 »	'dit')	»	'dit'	
»	140	»	2 »	373.	»	373).	
»	141	»	4 uppifr.	*ü*	»	*ii*	
»	153	»	4 nedifr.	*man* 54. 14	»	*man* 53. 14	
»	155	»	4 uppifr.	42. 2	»	42. not 81).	



INNEHÅLL.

Afdelning II.

Språkljudens kvantitet.

Hildebrand, Bror Emil, Minnespenningar öfver enskilda svenska män och qvinnor. 1860. Pris 7 kr. 50 öre.

——, Svenska Sigiller från medeltiden. I. 1, 2. 1862—1867. Pris: 19 kr. 50 öre.

——, Sveriges och Svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer. 2 delar (1874, 1875). Pris: 16 kr.

Montelius, Oscar, Statens Historiska Museum. Kort beskrifning till vägledning för de besökande. 5 uppl. 1886. Pris: 75 öre (vid ingången till museet: 50 öre).

——, The national historical museum, Stockholm. A guide to the collection issued by the royal Academy of literature, history and antiquities. Translated from the 5th swedish edition by Charles H. Derby. Pris: 3 kr. (vid ingången till museet 2 kr.).

Hildebrand, Bror Emil, och Hildebrand, Hans, Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum. Första häftet. (Serien IV, pl. 1—10). 1873. Pris: 6 kr. Andra häftet. (Serien VI, pl. 1—10). 1878. Pris: 6 kr. Tredje häftet. (Serien V, pl. 1—5). 1883. Pris: 5 kr.

Med anslag ur **den Bergerska donationsfonden** har Akademien utgifvit:

Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling. Förra afdelningen, band 1 (1888): 9 kr. — Senare afdelningen, band 1 (1888): 11 kr.; band 2 (1889): 9 kr.

INNEHÅLL.

Under arbete äro för närvarande:

Akademiens handlingar del. 28 (Hans Hildebrand, *Om djurtyperna i ornamentiken.*)

— — del. 31: (*Inträdestal af* Rydberg *och* S. Bugge, *Berättelse om Akademiens hundraårsfest m. m.*)

Antiqvarisk tidskrift V: 4, VIII: 3, IX: 3, X: 6, XI: 4, XI: 3.

Svenska sigiller från medeltiden del. 2 h. 1.

Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum h. 4 (Gotlands jernålder).

Månadsbladet för 1890.

Medeltidsfynd från Gotland (utgifvas med anslag af Bergerska donationsfonden.)

Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling (utgifvas med anslag af Bergerska donationsfonden.)

Sveriges runskrifter afd. 1: Ölands runstenar; afd. 2: Östergötlands runstenar (utgifvas med anslag af Bergerska donationsfonden).

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens **Antiqvariska Tidskrift för Sverige** utgifves i häften af omkring 5 ark med nödiga illustrationer. Fyra eller, efter behof, flere häften utgöra ett band. Pris för hvart band: 4 kr. eller något mera.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens **Månadsblad** utkommer under år 1890 efter samma plan som hittills blifvit följd. Priset är 3 kr.

I bokhandeln finnes:

Hildebrand, Bror Emil, och Hildebrand, Hans, **Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum.**

Första häftet, innehållande 10 pl. och tillhörande text. Här beskrifves och afbildas jämte annat det icke minst genom sin ornamentik vigtiga Ulltuna-fyndet. Pris: 6 kr.

Andra häftet, innehållande 10 pl. med afbildningar af medeltidsföremål jämte tillhörande text. Pris: 6 kr.

Tredje häftet, innehållande 5 pl. med afbildningar af jernåldersföremål från Gotland jämte tillhörande text. Pris: 5 kr.

 Se omslagets andra och tredje sidor.

Stockholm, Ivar Hæggströms Boktryckeri, 1891.

ANTIQVARISK TIDSKRIFT

FÖR

SVERIGE

UTGIFVEN AF KONGL. VITTERHETS HISTORIE OCH
ANTIQVITETS AKADEMIEN

GENOM

HANS HILDEBRAND.

TOLFTE DELEN.

TREDJE OCH FJERDE HÄFTET.

Pris: 2 kronor.

Af Kongl. Vitterhets Akademien (1753—1786) och **Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien** eller på Akademiens förlag äro följande arbeten utgifna:

Kongl. Svenska Vitterhets Akademiens Handlingar. 5 band. 1755—1788.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Handlingar. 20 band. 1789—1852.

——, Ny följd. Del. 1 (1857): 4 kr. 50 öre; del. 2 (1861): 4 kr.; del. 3 (1863): 4 kr. 50 öre; del. 4 (1864): 4 kr.; del. 5 (1867): 4 kr.; del. 6 (1869): 4 kr.; del. 7 (1876): 4 kr.; del. 8, 1 (1885): 3 kr.: del. 9 (1884): 7 kr. 50 öre; del. 10 (1885): 6 kr.

Antiqvarisk Tidskrift för Sverige. Del. 1 (1863): 2 kr.; del. 2 (1869): 3 kr.; del 3 h. 1—4 (1870—73): 4 kr.; del. 4 h. 1—4 (1872—80): 4 kr.; del. 5 h. 1—3 (1873—78): 3 kr.; del. 6 h. 1—4 (1880—82): 4 kr.; del. 7 h. 1—4 (1883—85): 4 kr.; del. 8 h. 1 o. 2 (1884): 2 kr.; del. 9 h. 1 o. 2 (1887): 2 kr.; del. 10 h. 1—5 (1887—89): 5 kr.; del. 11 h. 1—3 (1890—91): 3 kr.; del. 12 h. 1—4 (1891): 4 kr. 50 öre.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad. Första bandet: årgångarne 1872—1874. Andra bandet: årgångarne 1875—1877. Tredje bandet: årgångarne 1878—1880. Fjerde bandet: årgångarne 1881—1883. Femte bandet: årgångarne 1884—1886. Sjette bandet: årgångarne 1887—1889. Pris för årgångarne 1872—1877: 2 kr.; för följande årgångar 3 kr.

Hildebrand, Bror Emil, Anteckningar ur Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Dagbok samt om de under Akademiens inseende ställda Kongl. samlingarne för år 1843. Pris: 37 öre.

——, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord. 1846. Pris: 7 kr. 50 öre.

——, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord. Ny tillökt upplaga med 14 pl. 1881. Pris (i Sverige, Norge, Danmark och Finland): 10 kr.

Tornberg, C. J., Numi cufici regii numophylacii Holmiensis, quos omnes in terra Sueciæ repertos digessit et interpretatus est C. J. T. 1848. Pris: 7 kr. 50 öre.

Hildebrand, Bror Emil, Minnespenningar öfver enskilda svenska män och qvinnor. 1860. Pris 7 kr. 50 öre.

——, Svenska Sigiller från medeltiden. I. 1, 2. 1862—1867. Pris: 19 kr. 50 öre.

——, Sveriges och Svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer. 2 delar (1874, 1875). Pris: 16 kr.

Montelius, Oscar, Statens Historiska Museum. Kort beskrifning till vägledning för de besökande. 5 uppl. 1886. Pris: 75 öre (vid ingången till museet: 50 öre).

——, The national historical museum, Stockholm. A guide to the collection issued by the royal Academy of literature, history and antiquities. Translated from the 5th swedish edition by Charles H. Derby. Pris: 3 kr. (vid ingången till museet 2 kr.).

Hildebrand, Bror Emil, och Hildebrand, Hans, Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum. Första häftet. (Serien IV, pl. 1—10). 1873. Pris: 6 kr. Andra häftet. (Serien VI, pl. 1—10). 1878. Pris: 6 kr. Tredje häftet. (Serien V, pl. 1—5). 1883. Pris: 5 kr.

Med anslag ur **den Bergerska donationsfonden** har Akademien utgifvit:

Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling. Förra afdelningen, band 1 (1888): 9 kr. — Senare afdelningen, band 1 (1888): 11 kr.; band 2 (1889): 9 kr.; band 3 (1890): 8 kronor.

INNEHÅLL.

Under arbete äro för närvarande:

Akademiens handlingar del. 28 (Hans Hildebrand, *Om djurtyperna i ornamentiken*.)

— — del. 31: (*Inträdestal af* Rydberg *och* S. Bugge, *Berättelse om Akademiens hundraårsfest m. m.*)

Antiqvarisk tidskrift V: 4, VIII: 3, IX: 3, X: 6, XI: 4, XII: 3.

Svenska sigiller från medeltiden del. 2 h. 1.

Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum h. 4 (Gotlands jernålder).

Månadsbladet för 1890 och 1891.

Medeltidsfynd från Gotland (utgifvas med anslag af Bergerska donationsfonden.)

Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling (utgifvas med anslag af Bergerska donationsfonden.)

Sveriges runskrifter afd. 1: Ölands runstenar; afd. 2: Östergötlands runstenar (utgifvas med anslag af Bergerska donationsfonden).

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens **Antiqvariska Tidskrift för Sverige** utgifves i häften af omkring 5 ark med nödiga illustrationer. Fyra eller, efter behof, flere häften utgöra ett band. Pris för hvart band: 4 kr. eller något mera.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens **Månadsblad** utkommer under år 1891 efter samma plan som hittills blifvit följd. Priset är 3 kr.

I bokhandeln finnes:

Hildebrand, Bror Emil, och Hildebrand, Hans, **Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum.**

Första häftet, innehållande 10 pl. och tillhörande text. Här beskrifves och afbildas jämte annat det icke minst genom sin ornamentik vigtiga Ulltuna-fyndet. Pris: 6 kr.

Andra häftet, innehållande 10 pl. med afbildningar af medeltidsföremål jämte tillhörande text. Pris: 6 kr.

Tredje häftet, innehållande 5 pl. med afbildningar af jernåldersföremål från Gotland jämte tillhörande text. Pris: 5 kr.

 Se omslagets andra och tredje sidor.

Stockholm, Ivar Hæggstroms Boktryckeri, 1891.



